

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
PEDAGOĢIJAS, PSIHOLOĢIJAS UN MĀKSLAS FAKULTĀTE

Iveta Ozola

**PEDAGOĢIJAS ZINĀTNES ĢENĒZE LATVIJĀ
NO 20. GADSIMTA 20. GADIEM LĪDZ 60. GADU SĀKUMAM**

Promocijas darbs
doktora zinātniskā grāda iegūšanai
Apakšnozare: pedagogijas vēsture

Darba zinātniskā vadītāja:
LU Pedagoģijas zinātniskā institūta
vadošā pētniece
Dr. paed. Iveta Ķestere

RĪGA 2013

Šis darbs izstrādāts ar Eiropas Sociālā fonda atbalstu projektā «Atbalsts doktora studijām Latvijas Universitātē» Nr. 2009/0138/1DP/1.1.2.1.2./09/IPIA/VIAA/004.

LATVIJAS
UNIVERSITĀTE
ANNO 1919

IEGULDĪJUMS TAVĀ NĀKOTNĒ

SATURS

IEVADS.....	5
AVOTU UN LITERATŪRAS APSKATS.....	15
1. ZINĀTNES NOZARES IZVEIDOŠANĀS TEORĒTISKIE PAMATI	26
1.1. Zinātnes jēdziena izpratne	26
1.1.1. Zinātnes jēdziena klasiskā izpratne.....	26
1.1.2. Modernā zinātnes jēdziena izpratne 19. gadsimtā	33
1.1.3. Garazinātņu pamatošana	37
1.1.4. Zinātnes turpmākā attīstība 20. gadsimtā	43
1.2. Zinātnes nozari raksturojošās dimensijas	44
2. PEDAGOĢIJAS ZINĀTNE EIROPĀ KĀ KONTEKSTS PEDAGOĢIJAS ZINĀTNES ĢENĒZEI LATVIJĀ.....	53
2.1. Vācu pedagoģisko tradīciju ietekme uz pedagoģijas attīstību Latvijas teritorijā	53
2.2. Pedagoģijas kā zinātnes pirmsākumi	55
2.3. Pedagoģijas zinātnes rašanās apgaismības laikmetā – 18. gadsimtā	58
2.3.1. Empīriskā pedagoģijas virziena attīstība Eiropā 18. gadsimtā	58
2.3.2. Pedagoģijas institucionalizēšanās Vācijas teritorijā 18. gadsimta otrajā pusē	62
2.4. Pedagoģijas zinātne 19. gadsimtā	64
2.5. Pedagoģijas zinātnes attīstība 20. gadsimtā.....	71
3. PEDAGOĢIJAS ZINĀTNES NOSAUKUMS	79
3.1. Pedagoģijas zinātnes nosaukums Vācijā.....	79
3.2. Pedagoģijas zinātnes nosaukums Latvijā.....	82
4. PEDAGOĢIJAS ZINĀTNES ĢENĒZE LATVIJAS POLITISKAJĀ UN KULTŪRAS KONTEKSTĀ (20. GADSIMTA 20. GADI – 20. GADSIMTA 60. GADU SĀKUMS).....	91
4.1. Pedagoģijas kā zinātnes pirmsākumi	91

4.2. Pedagoģijas zinātnes institucionālā dimensija.....	93
4.2.1. Pedagoģijas zinātnes institucionālā dimensija starpkaru periodā.....	93
4.2.2. Pedagoģijas zinātnes institucionālā dimensija padomju okupācijas periodā (1940-1941)	104
4.2.3. Pedagoģijas zinātnes institucionālā dimensija nacistiskās Vācijas okupācijas laikā (1941-1944)	109
4.2.4. Pedagoģijas zinātnes institucionālā dimensija padomju totalitārisma periodā (1944. gads – 20. gadsimta 60. gadu sākums)	112
4.3. Pedagoģijas zinātnes komunikatīvā dimensija	130
4.3.1. Pedagoģijas zinātnes komunikatīvā dimensija starpkaru periodā.....	130
4.3.2. Pedagoģijas zinātnes komunikatīvā dimensija padomju okupācijas periodā (1940–1941)	135
4.3.3. Pedagoģijas zinātnes komunikatīvā dimensija nacistiskās Vācijas okupācijas laikā (1941–1944).....	137
4.3.4. Pedagoģijas zinātnes komunikatīvā dimensija padomju totalitārisma periodā (1944. gads – 20. gadsimta 60. gadu sākums)	138
4.4. Pedagoģijas zinātnes metodoloģiskā dimensija.....	150
4.4.1. Pedagoģijas zinātnes metodoloģiskā dimensija starpkaru periodā.....	150
4.4.2. Pedagoģijas zinātnes metodoloģiskā dimensija padomju okupācijas periodā (1940–1941).....	158
4.4.3. Pedagoģijas zinātnes metodoloģiskā dimensija nacistiskās Vācijas okupācijas laikā (1941–1944).....	160
4.4.4. Pedagoģijas zinātnes metodoloģiskā dimensija adomju totalitārisma periodā (1944. gads – 20. gadsimta 60. gadu sākums)	163
SECINĀJUMI.....	179
IZMANTOTIE AVOTI UN LITERATŪRA	187
ANOTĀCIJA	206
ANNOTATION	207

IEVADS

Pētījuma aktualitāte

21. gadsimtā izglītības nozarē turpinās radikālas pārmaiņas, kas aizsākās jau 20. gadsimta beigās. Izglītības iegūšanas procesā iesaistīto cilvēku daudzums pasaulē no vienas puses un pasaules pārapsūvotība no otras puses, straujā tehnoloģiju attīstība no vienas puses un informācijas aprites ātrums no otras puses, vēsturiski nepieredzētā zināšanu plašā pieejamība no vienas puses un informācijas pārbagātība no otras puses – tie ir tikai daži izaicinājumi, ar kuriem saskaras cilvēce un līdz ar to arī izglītības nozare. Pirms daudziem gadsimtiem Johana Gūtenberga (*Johannes Gutenberg*, ap 1400–1468) izgudrotā grāmatu iespiedmašīna radīja apvērsumu zināšanu uzkrāšanas un nodošanas veidā visā pasaulē, 20. gadsimta pēdējā desmitgadē un 21. gadsimtā internets un tā pieejamība ir radījuši apvērsumu informācijas un zināšanu pieejamības ziņā. Zināšanas, kuras gadu simtiem ir bijušas vienas vai otras institūcijas monopols, šobrīd pasaulē tiek uzskatītas par visas cilvēces īpašumu un to pieejamība tiek saistīta ar cilvēka tiesībām dzīvot pilnvērtīgu dzīvi. Pēdējo 20 gadu laikā ir notikusi milzīga apmēra zināšanu saplūšana, kas kļuva iespējama jau pieminētā informācijas aprites ātruma un tehnoloģiju attīstības, gan arī zinātnieku mobilitātes pieauguma dēļ, kas dod iespēju veidot globālāku izpratni par zinātnes un sabiedrības attiecībām vēsturiski un mūsdienās, tādējādi būtiski ietekmējot zinātnes attīstību kopumā. Visi minētie procesi atspoguļojas arī pētījumā par pedagoģijas zinātnes ģenēzi Latvijā, jo šobrīd ir iespējams:

- definēt kritērijus pedagoģijas kā patstāvīgas zinātnes nozares izveidei Latvijā 20. gadsimta pirmajā trešdaļā;
- atklāt zināšanu ģeogrāfijas, respektīvi, ideju, atziņu un uzskatu internacionalizācijas ietekmi uz izglītības procesu laikā no 20. gadsimta 20. gadiem līdz 60. gadiem, kam bijusi nozīme, nosakot pedagoģijas zinātnes pamatprincipus Latvijā;
- meklēt cēloņsakarības pedagoģijas zinātnes un sabiedriski politisko procesu mijiedarbībai pedagoģijas kā zinātnes nozares attīstībā dažādos vēstures posmos 20. gadsimtā;

- apzināt cēloņus pedagoģijas zinātnes nosaukumu dažādībai, kas ir aktuāls pētniecības jautājums ne tikai Latvijā, bet arī citās Eiropas valstīs. 21. gadsimtā tiek lietoti dažādi pedagoģijas zinātnes nosaukumi, bet no tiem biežāk sastopamie ir `pedagoģija`, `audzināšanas zinātne`, `izglītības zinātne` vai `izglītības zinātnes`. Analizējot šo dažādo pedagoģijas nozares nosaukumu ģenēzi vēsturiskā skatījumā, ir iespējams atklāt to rašanās laiku, cēloņus, kā arī likumsakarības un ietekmi uz mūsdienu izglītības nozares attīstību, kas ir būtiski visas pedagoģijas zinātnes turpmākajai attīstībai.

Pētījuma jautājums

Kā zinātniski pētniecisku un sabiedriski politisku procesu ietekmē pedagoģija Latvijā veidojusies un attīstījusies kā patstāvīga zinātnes nozare?

Pētījuma priekšmets

Pedagoģijas zinātnes ģenēzes specifika Latvijā.

Pētījuma mērķis

Analizējot pedagoģijas zinātnes attīstību institucionālajā, komunikatīvajā un metodoloģiskajā dimensijā, atklāt pedagoģijas kā zinātnes nozares izveidošanās un attīstības specifiku Latvijā laika posmā no 20. gadsimta 20. gadiem līdz 60. gadiem.

Pētījuma uzdevumi

1. Izpētīt zinātnes veidošanās teorētiskos pamatus, analizējot dimensijas, kas raksturo zinātnes nozares izveidi.
2. Aplūkot pedagoģijas zinātnes ģenēzes zinātniski pētnieciskos un sabiedriski politiskos aspektus Latvijā laika posmā no 20. gadsimta 20. gadiem līdz 60. gadu sākumam.
3. Analizēt pedagoģijas zinātnes nosaukuma veidošanos zinātnes nozares ģenēzes kontekstā.
4. Izpētīt pedagoģijas zinātnes izpratnes vēsturisko attīstību pedagoģijas zinātnes ģenēzes kontekstā.
5. Salīdzinot pedagoģijas zinātnes attīstību dažādos vēsturiskajos periodos un starptautiskajā kontekstā, atklāt pedagoģijas zinātnes attīstībai Latvijā raksturīgās īpatnības laika posmā no 20. gadsimta 20. gadiem līdz 60. gadu sākumam.

Pētījuma robežas

Promocijas darba ietvaros netiek aplūkota visa pedagoģiskās domas vēsture Latvijas teritorijā, kas, protams, veidojusi pedagoģijas zinātnes priekšvēsturi. Analizēta tiek pedagoģijas kā patstāvīgas zinātnes nozares izveidošanās un attīstība Latvijā laika posmā sākot no 20. gadsimta 20. gadiem, kad, 1919. gadā nodibinot Latvijas Universitāti, pedagoģija kļuva par akadēmisku disciplīnu. Pētot pedagoģijas zinātnes veidošanos sabiedriski politiskajā kontekstā, par vēsturisko robežu apzināti izvēlēts 20. gadsimta 60. gadu sākums. Pirmkārt, tas ir laiks, kad notiek pārmaiņas politiskajā dzīvē – no 1953. līdz 1964. gadam PSRS vadīja PSKP CK pirmais sekretārs Ņikita Hruščovs (*Никита Хрущёв*, 1896-1971). Viņa pilnvaru laiks Padomju Savienībā iezīmējās kā autoritārā režīma liberalizācijas posms – tā sauktais „atkusnis”. Tas ietekmēja arī visas garīgās dzīves jomas, tai skaitā pedagoģiju. Otrkārt, pārmaiņas nesen bija notikušas Latvijas Valsts Universitātes Pedagoģijas un psiholoģijas katedrā. Kopš 1948. gada katedru vadījušās Mildas Drīzules (1895-1992) vietā 1960. gadā par katedras vadītāju kļuva Jānis Anspaks, kurš, atšķirībā no Krievijā izglītību ieguvušās un pēc Otrā pasaules kara uz Latviju nosūtītās M. Drīzules, akadēmisko izglītību bija ieguvis Latvijā. 20. gadsimta 60. gadi par pētījuma robežu noteikti arī tādēļ, ka tradicionālā vēstures skola pauž uzskatu, ka par vēsturiskiem uzskatāmi tikai tie fakti, kurus iespējams analizēt no vismaz 50 gadu distances.

Pedagoģijas zinātnes attīstībā ieguldījumu sniedz ne tikai pedagoģijas zinātnieki, bet arī pedagoģijas praktiķi. Tomēr, pamatojoties uz vienu no dimensijām, kas raksturo zinātnes nozares izveidi – attiecīgās nozares institucionalizēšanos universitātē, respektīvi, izveidošanos par akadēmisku disciplīnu, promocijas darbā pedagoģijas zinātne tiek analizēta kā Latvijas pedagoģijas zinātnieku attīstīta zinātnes nozare. Līdz ar to pedagoģijas zinātnes ģenēzes kontekstā promocijas darba ietvaros analizēti tikai akadēmiskā vidē veidojušies zinātnieku viedokļi.

Tradicionāli pedagoģijas zinātnē tiek ietvertas vairākas apakšnozares – pedagoģijas vēsture, didaktika, skolvadība, pedagoģiskā psiholoģija u.c. Ņemot vērā, ka šis ir pirmais plašākais pētījums par pedagoģijas kā zinātnes attīstību Latvijā, atsevišķu apakšnozaru vēsturiskā attīstība netika specificēta, tās tiek aplūkotas veselumā kā pedagoģijas zinātne.

Atbilstoši promocijas pētījuma koncepcijai, pedagoģija kļuva par patstāvīgu zinātnes nozari, tiklīdz tā izveidojās par akadēmisku disciplīnu Latvijas Universitātē. Taču, aplūkojot pedagoģijas zinātnes ģenēzi Latvijā, tiek analizēta visu šīs zinātnes nozares dimensiju – institucionālās, komunikatīvās un metodoloģiskās – attīstība, līdz ar to promocijas darba ietvaros tiek runāts ne tikai par pedagoģiju kā akadēmisku disciplīnu Latvijas Universitātē, bet kā patstāvīgu zinātnes nozari Latvijā.

Pētījuma teorētiskais pamats

Pētījuma teorētiskais pamatojums izstrādāts, izmantojot pētījumus par šādiem jautājumiem:

- zinātnes kā fenomena teorija un dimensijas, kas raksturo zinātnes nozares izveidošanos (V. Balcers (*W. Balzer*), A. Dīmers (*A. Diemer*), M. Guntau (*M. Guntau*), R. Hofštetere (*R. Hofstetter*), G. Kipers (*G. Küppers*), F. W. Krons (*F. W. Kron*), V. Krons (*W. Krohn*), T. Kūns (*Th. Kuhn*), H. Laitko (*H. Laitko*), J. Stradiņš, B. Šnevlijs (*B. Schneuwly*), R. Štihvē (*R. Stichweh*), H. Tšamlers (*H. Tschamler*), P. Vaingarts (*P. Weingart*), I. Vedins);
- filozofijas kā humanitāro un sociālo zinātņu pamata vēsture (D. Antiseri (*D. Antiseri*), B. Rasels (*B. Rassel*), G. Reale (*G. Reale*), A. Rubenis);
- garazinātņu pedagoģija (E. Mates (*E. Matthes*));
- pedagoģijas zinātnes ģenēze (J. Anspaks, V. Bēms (*W. Böhm*), H. Blankercs (*H. Blankertz*), V. Brezinka (*W. Brezinka*), M. Depāpe (*M. Depaepe*), P. Dudeks (*P. Dudek*), J. Elkers (*J. Oelkers*), R. Hofštetere (*R. Hofstetter*), K. P. Horns (*K. P. Horn*), H. H. Krīgers (*H. H. Krüger*), F. V. Krons (*F. W. Kron*), A. Krūze, I. Ķestere, D. Lencens (*D. Lenzen*), Z. Rubene, P. Šmida (*P. Schmid*), B. Šnevlijs (*B. Schneuwly*), H. E. Tenorts (*H. E. Tenorth*), V. Ūsiņš, A. Zigmunde, L. Žukovs);
- pedagoģiskās domas un skolotāju izglītības vēsture Latvijā (J. Anspaks, A. Krūze, I. Ķestere, A. Staris, V. Ūsiņš, A. Zigmunde, L. Žukovs);
- avotu hermeneitiskā interpretācija veikta, pamatojoties uz Volfganga Klafki (*Wolfgang Klafki*) izstrādātajiem metodoloģiskajiem principiem pedagoģijas vēstures pētniecībai.

Pētījuma avoti

- avoti pedagoģijas ideju vēsturē (Aristotelis (*Aritoteles*), F. Bēkons (*F. Bacon*), R. Dekarts (*R. Descartes*), V. Diltejs (*W. Dilthey*), A. Konts (*A. Comte*), T. Lits (*Th.*

Litt), H. Rikerts (*H. Rickert*), E. Šprangers (*E. Spranger*), V. Vindelbands (*W. Windelband*));

- mācību līdzekļi pedagoģijā (N. Gončarovs (*Н.Гончаров*), J. F. Herbarts (*J. F. Herbart*), B. Jesipovs (*Б. Есипов*), I. Kairovs (*И. Каиров*), I. Ogorodņikovs (*И. Огородников*), P. Šimbirevs (*П. Шимбирёв*), E. K. Traps (*E. Ch. Trapp*));
- pedagoģiskā literatūra (A. Dauge, P. Jurevičs, J. Kauliņš, R. Miķelsons, E. Pētersons, J. A. Students); publikācijas pedagoģiskajos preses izdevumos „Audzinātājs”, „Izglītības Ministrijas Mēnešraksts”, „Latvijas Skola”, „Izglītības Mēnešraksts” un „Padomju Latvijas Skola”;
- izglītības iestāžu dokumentācija: Latvijas Universitātes Filoloģijas un filozofijas fakultātes padomes protokoli, Latvijas Valsts Universitātes Pedagoģijas un psiholoģijas katedras sēžu protokoli, Latvijas Universitātē (padomju okupācijas periodā - Latvijas Valsts Universitātē) docēto pedagoģijas kursu mācību plāni un programmas, pārskati un atskaites par universitātes darbību, kā arī Latvijas Universitātes Satversme.

Pētījuma bāze

- Latvijas Valsts vēstures arhīva materiāli (apmēram 25 vienības)
- Latvijas Vēstures arhīva materiāli (apmēram 40 vienība)
- Latvijas Nacionālās bibliotēkas fondu materiāli (apmēram 85 vienības)
- Latvijas Universitātes bibliotēkas fondu materiāli (apmēram 110 vienības)
- Latvijas Universitātes Akadēmiskās bibliotēkas fondu materiāli (apmēram 8 vienības)
- Berlīnes Humbolda universitātes bibliotēkas fondu materiāli (apmēram 35 vienības)
- Leipcigas Universitātes bibliotēkas fondu materiāli (apmēram 50 vienības)
- Nepublicēti mācību materiāli no privātām bibliotēkām (apmēram 4 vienības)

Pētījumā izmantotās metodes

- Teorētiskās literatūras analīze.
- Promocijas darba ietvaros pedagoģijas zinātnes izpratnes maiņa skaidrota politiskajā un kultūras kontekstā, analizējot un hermeneitiski interpretējot vēsturiskos avotus.

Pētījuma posmi un pētījuma idejas attīstība

Promocijas darba izstrāde notikusi šādos posmos:

1. Pētījuma *pirmajā posmā* (2009. gada oktobris – 2010. gads) darbs tika veikts pie sākotnēji formulētā promocijas darba temata „Terminoloģijas attīstība pedagoģijas zinātnes ģenēzes kontekstā” izpēti. Ar mērķi izpētīt pedagoģijas terminoloģijas attīstību Latvijā pedagoģijas zinātnes ģenēzes kontekstā no 19. gadsimta vidus līdz 20. gadsimta beigām tika analizēti skolotāju izglītības iestāžu mācību plāni un programmas un veidota pedagoģijas terminu datu bāze to vēsturiskās attīstības izpētei.

Paralēli terminu datu bāzes izveidei tika analizēta teorētiskā literatūra un pētījumi par pedagoģijas kā zinātnes nozares izveidošanos un attīstību Eiropā. Ņemot vērā Vācijas vadošo lomu izglītības lauka attīstībā Eiropā un vācu pedagoģisko tradīciju ietekmi uz pedagoģijas attīstību Latvijā, tika izstrādāta promocijas darba nodaļa par pedagoģijas zinātni Eiropā kā kontekstu pedagoģijas zinātnes izveidei Latvijā.

2. Pētījuma *otrajā posmā* (2011. gads) promocijas darba uzdevums par pedagoģijas terminoloģijas izpēti tika konkretizēts un formulēts kā „izpētīt izpratni par pedagoģijas pamatjēdzieniem un to vēsturisko attīstību”, darba ietvaros pētot terminu `audzināšana`, `pedagoģija`, `izglītība`, `didaktika` un `skolvadība` vēsturisko attīstību. Kā pilotpētījums tika veikta viena didaktikas termina – termina `sokrātiskā metode` - izpēte.

Paralēli terminu izpētei Leipcigas Universitātes un Berlīnes Humbolda universitātes bibliotēkā tika veikta teorētiskās literatūras un avotu analīze par zinātnes nozares izveidi, tās noformēšanās kritērijiem, un izveidota promocijas darba nodaļa „Zinātnes nozares izveidošanās teorētiskie pamati”. Uzsverot, ka promocijas darbā galvenais uzdevums ir parādīt terminoloģijas vietu zinātnē, pedagoģijas zinātnes kā patstāvīgas zinātnes nozares veidošanās tika pētīta pēc 1919. gada, kad, līdz ar Latvijas Universitātes nodibināšanu, izveidojās pedagoģija kā akadēmiska disciplīna un patstāvīgas zinātnes nozare Latvijā.

3. Pētījuma *trešajā posmā* (2012. gads) avotu – Latvijas Universitātes Filoloģijas un filozofijas fakultātes un Latvijas Valsts Universitātes Pedagoģijas un psiholoģijas katedras dokumentācijas - pedagoģiskās preses, pedagoģijas studiju kursa programmu un pedagoģijas mācību grāmatu - analīzes rezultātā tika konkretizētas pētījuma hronoloģiskās robežas un veikta promocijas darba tēmas maiņa. Par jauno promocijas darba nosaukumu tika izvēlēts nosaukums „Pedagoģijas zinātnes ģenēze Latvijā no 20. gadsimta 20. gadiem līdz 60.

gadiem”. Kā promocijas darba mērķis tika izvirzīta pedagoģijas zinātnes ģenēzes izpēte Latvijā sociālpolitisku un zinātnes procesu ietekmē. Pamatojoties uz avotu analīzi, tika izveidota promocijas darba nodaļa par pedagoģijas zinātnes attīstību Latvijā, analizējot pedagoģijas zinātnes institucionālās, komunikatīvās un metodoloģiskās dimensijas attīstību.

4. *Pētījuma ceturtajā posmā* (2012. gada novembris – 2013. gada oktobris) pēc konsultantu ieteikuma tika pārveidota promocijas darba struktūra, pilnveidots un papildināts darba saturs, precizētas aizstāvēšanai izvirzītas tēzes un sagatavots promocijas darba kopsavilkums. Šajā laikā promocijas darbs pabeigts, noformēts un sagatavots aizstāvēšanai.

Teorētiskā novitāte

Promocijas darbā:

1. skaidrota klasiskā un modernā zinātnes jēdziena izpratne un, izmantojot pedagoģijas zinātni kā piemēru, analizētas dimensijas, kas raksturo atsevišķu zinātnes nozaru izveidošanos;
2. analizētas pedagoģijas zinātnes galvenās attīstības tendences Eiropā laika posmā no 18. līdz 20. gadsimtam, skatot tās saistībā ar vispārējo zinātnes attīstību Eiropā šajā periodā;
3. analizējot pedagoģijas zinātnes nosaukumu attīstību Vācijas teritorijā un Latvijā, sniegts skaidrojums par Vācijā un starpkaru periodā arī Latvijā eksistējušiem diviem atšķirīgiem jēdzieniem pedagoģijas kā teorijas un pedagoģijas kā prakses apzīmēšanai;
4. atklāta pedagoģijas zinātnes attīstības specifika Latvijā sabiedriski politisko notikumu ietekmē, kas līdz šim Latvijas pedagoģijas vēsturē ir bijis maz pētīts temats;
5. sabiedriski politisko notikumu kontekstā analizēta pedagoģijas zinātnes izpratnes attīstība Latvijā laika posmā no 20. gadsimta 20. gadiem līdz 60. gadu sākumam.

Praktiskā nozīme

1. Promocijas darbā apkopoto informāciju var izmantot pedagoģijas studijās gan skaidrojot pedagoģijas zinātnes ģenēzi un tās galvenās attīstības tendences Eiropā laika posmā no 18. gadsimta līdz 20. gadsimtam, gan iepazīstot pedagoģijas zinātnes

izveidošanos un attīstību Latvijā laika posmā no 20. gadsimta 20. gadiem līdz 60. gadiem.

2. Pētījuma rezultātus iespējams izmantot studiju procesā Latvijas Universitātē un citās augstskolās, īpaši veidojot studiju kursus pedagogu izglītības programmās.
3. Pētījums var kalpot par ierosinājumu turpmākai pedagoģijas zinātnes attīstības izpētei Latvijā laika periodā no 20. gadsimta 60. gadiem līdz mūsdienām.
4. Pētījuma 1. nodaļā apkopoto informāciju var izmantot, lai papildinātu zināšanas par zinātnes attīstību Eiropā un atšķirībām starp klasisko un moderno zinātnes jēdziena izpratni.

Tēzes aizstāvēšanai

1. Pedagoģijas zinātnes ģenēzei un attīstībai Latvijā laika posmā no 20. gadsimta 20. gadiem līdz 20. gadsimta 60. gadu sākumam piemita šādas īpatnības:
 - a) pedagoģijas zinātne Latvijā visos vēstures posmos ir attīstījusies gan brīvprātīgi pieņemtā, gan politiski uzspiestā ārvalstu pedagoģijas zinātnes ietekmē, akumulējot sevī ārvalstīs radītās pedagoģijas teorijas;
 - b) atšķirībā no T. Kūna zinātnes revolūcijas teorijas, paradigmu maiņas pedagoģijas zinātnē Latvijā nenoteica zinātnes attīstība *per se*, bet gan politiskās varas maiņas; paradigmu maiņu rezultātā pedagoģijas zinātnes attīstībai Latvijā raksturīga pārtraukta kontinuitāte – līdz ar katru varas maiņu tās loģiskā attīstība tika pārtraukta, lai atsāktos no jauna jaunās paradigmas ietvaros;
 - d) līdz ar padomju diktatūras nodibināšanu, Latvijā tika importēta jau gatava pedagoģijas zinātne – marksistiski ļeņinskā pedagoģija - un Padomju Latvijas zinātniekiem tika ierādīta politiski determinēta vieta tās attīstībā.
2. Gan Eiropas, gan Latvijas pedagoģijas zinātnes attīstība neatkarīgā valstī nosaka jēdzienisku pedagoģijas kā zinātnes nodalīšanu no pedagoģiskās prakses.
3. Pētot zinātnes nozares vēsturisko attīstību, mērķtiecīgi analizējamas visas dimensijas, kas raksturo patstāvīgas zinātnes nozares izveidošanos, taču institucionālā dimensija zinātnes nozares ģenēzes kontekstā izdalāma kā svarīgākā. Vēsturiski tieši universitāte ir veidojusies kā iestāde, kurā tiek veikta gan pētniecība jeb jaunu zināšanu radīšana, gan jaunās pētnieku paaudzes sagatavošana jeb zināšanu tālāk nodošana, kā arī veidojas attiecīgās zinātnes nozares zinātnieku kopiena; kā institūcija, kas nodrošina zinātnes nozares kā paševolucionējošas, pašreproducējošas un komunikatīvas sistēmas eksistenci. Līdz ar to par pedagoģiju

kā patstāvīgu zinātnes nozari Latvijā var runāt kopš 1919. gada, kad, līdz ar Latvijas Universitātes nodibināšanu, pedagogija kļuva par akadēmisku disciplīnu.

Pētījuma rezultāti aprobēti

deviņās zinātniskajās konferencēs un astoņās publikācijās. Par pētījuma rezultātiem ziņots šādās starptautiskajās un Latvijas Universitātes zinātniskajās konferencēs:

1. ATEE konferencē *Teacher of the 21st Century: Quality Education for quality teaching* Rīgā 07.-08.05.2010. Referāts *Pedagoģijas kā zinātnes ģenēze Eiropā (18. gs. – 20. gs. 20.-30. gadi): historiogrāfiskais aspekts.*

2. 24. Baltijas valstu zinātņu vēstures konferencē Tallinā 08.-09.10.2010. Referāts *Pedagogy: a discipline under diverse appellations.*

3. 36. ATEE konferencē *Teacher`s Life-cycle from Initial Teacher Education to Experienced Professional* Rīgā 24.-28.08.2011. Referāts *Die sokratische Methode im Kontext der Lehrerausbildung in Lettland.*

4. LU 70. konferences Zinātņu vēstures un muzejniecības sekcijas sēdē Rīgā 30.01.2012. Referāts *Latvijas Universitātē izmantotā mācību literatūra pedagoģijā (1919. gads – 20./21. gs. mija).*

5. 34. ISCHE konferencē *Internalization in Education (18th – 20th centuries)* Ženēvā 27.-30.06.2012. Referāts *Derivation of German Educational Philosopher`s Ideas about the Upbringing for the Implementation of some Social Concepts in Latvia in 1920s – 1930s.*

6. LU 71. konferences Zinātņu vēstures un muzejniecības sekcijas sēdē, Rīgā 28.01.2013. Referāts *Pedagoģijas zinātnes attīstība Latvijas Universitātē pēc Otrā pasaules kara: pārtrauktā kontinuitāte.*

7. Konferencē *Reviewed? Renewed? Revisited! Past, Present, and Future of Philosophy and History of Educational Research* Lēvenē 06.-08.06.2013. Referāts *Science*

interrupted: educational sciences as victim of political changes (Soviet Latvia in 1940, 1945, 1991).

8. 35. ISCHE konferencē Rīgā 21.-24.08.2013. Referāts *Ideologische Wende in der Entwicklung der Pädagogik als Wissenschaft am Beispiel von Lettland in den 40er Jahren des 20. Jahrhunderts.*

9. Konferencē *Quality of education and training in the context of regional and global challenges* Klaipe dā 03.-04.10.2013. Referāts *History of education on both sides of the Berlin Wall.*

Pētījuma rezultāti publicēti šādos zinātnisko rakstu krājumos un grāmatās:

1. Ķestere I., Ozola I. Pedagoģijas kā zinātnes ģenēze Eiropā (18. gs. – 20. gs. 20.-30. gadi): historiogrāfiskais aspekts. No: Krūze A., Ķestere I. (sast.) *Pedagoģijas vēsture: 15 jautājumi. Zinātnisko rakstu krājums.* Rīga: Izdevniecība RaKa, 2010, 78.-105. lpp., ISBN 978-9984-46-120-5

2. Ķestere I., Ozola I. Einblick in die Genese der Pädagogik als Wissenschaft in Europa: vom 18. Jahrhundert bis in die 20er -30er Jahre des 20. Jahrhunderts. No: *ATEE Spring University. Teacher of the 21st Century: Quality Education for quality teaching.* Rīga: Latvijas Universitāte, 2010, p. 569.-578. lpp. (konferences rakstu krājums CD formātā), ISBN 978-9984-49-027-4

3. Rubene Z., Āķīte Z., Ozola I. Europa – ein zentrales Thema der politischen Bildung in Lettland. In: Blecher J., Gutjahr-Löser P., Schulz D. (Hrsg.) *Freiheit und Lebensordnung. Ein europäischer Diskurs über Demokratie.* Leipzig: Leipziger Universitätsverlag, 2011, S. 81-95, ISBN 978-3-86583-609-0

4. Ķestere I., Ozola I. Pedagogy: A Discipline under Diverse Appellations. In: Mürsepp P. (ed.) *Baltic Journal of European Studies, Journal of Tallinn University of Technology. Vol.1, No. 1 (9) June 2011. Special issue: Selected papers of the 24th International Baltic Conference of the History of Science and the follow-up seminar.* Tallinn: Department of International Relations and Tallinn School of Economics and

Business Administration, Tallinn University of Technology, 2011, p. 363-378, ISSN 2228-0588

5. Āķīte Z., Ozola I. Sokratische Methode im Kontext der Lehrerausbildung in Lettland. In: Žogla, I., Rutka, L. (Ed.) *Teacher`s Life – cycle from Initial Teacher Education to Experienced Professional. ATEE 2011 Annual Conference Proceedings*. Brussels: Association for Teacher Education in Europe, 2012, p. 364.-377, ISBN 9789081563932

6. Ozola I. Latvijas Universitātē izmantotā mācību literatūra pedagoģijā (1919. gads – 20./21. gs. mija). No: Vilks, I. (atb. red.) *Latvijas Universitātes Raksti. 780. sējums. Zinātņu vēsture un muzejniecība*. Rīga: Latvijas Universitāte, 2012, 207.-219. lpp., ISBN 978-9984-45-596-9

7. Rubene Z., Daga–Krūmiņa E., Ozola I. Science interrupted: educational sciences as victim of political changes (Soviet Latvia in 1940, 1945, 1991). In: Smeyers, P. Depaepe, M. *Philosophy and History of the Discipline of Education. Faces and Spaces of Educational Research 2013. Reviewed? Renewed? Revisited! Past, Present, and Future of Philosophy and History of Educational Research*. Leuven: KU Leuven, 2013, p. 139-145

8. Krūze A., Ozola I. Pedagogy as science in Latvia. In: Ķestere I., Krūze A. (ed.) *History of Pedagogy and Educational Sciences in the Baltic Countries from 1940 to 1990: an Overview*. Rīga: RaKa, 2013, p. 234-242, ISBN 978-9984-46-285-1

AVOTU UN LITERATŪRAS APSKATS

Analizējot pedagoģijas kā patstāvīgas zinātnes nozares veidošanos, promocijas darbā aplūkoti arī galvenie zinātnes un atsevišķu tās nozaru veidošanās un attīstības posmi Eiropā laika posmā no antīkā laikmeta līdz 20. gadsimtam. Līdz ar to promocijas darbā izmantotie avoti un literatūra iedalāmi divās grupās.

Pirmo grupu veido avoti un pētījumi par zinātnes kā fenomena teoriju un dimensijām, kas raksturo zinātnes nozaru izveidošanos. Šī grupa tika izmantota, lai

skaidrotu atsevišķu zinātnes nozaru attīstību, īpaši analizējot zinātņu klasifikācijas un garazinātņu vietu tajās.

Zinātnes kā fenomena un zinātnes kā sistēmas attīstība ir plaši pētīts jautājums gan pasaulē, gan Latvijā. Lai sabiedrības attīstības kontekstā atklātu humanitārajām un sociālajām zinātnēm pamatā esošās filozofiskās idejas un uz tām balstīto zinātnes attīstību, promocijas darba ietvaros tika izmantoti filozofa profesora Andra Rubeņa, itāļu filozofu Džovanni Reales (*Giovanni Reale*) un Dario Antiseri (*Dario Antiseri*) un britu filozofa Bertranda Artura Vijama Rasela (*Bertrand Arthur William Russell*, 1872-1970) pētījumi¹. Minēto autoru darbi tika izvēlēti kā plaši pētījumi, kuros filozofisko ideju attīstība pasaulē skaidrota kultūras, zinātnes, rūpniecības, politikas un vēstures notikumu kontekstā. Līdz ar to zinātnes attīstību bija iespējams analizēt kā integrālu sabiedrības vēsturiskās attīstības posmu.

Zinātnes attīstības vēsturei Latvijā vairākus pētījumus veltījis akadēmiķis Jānis Stradiņš. Zinātnes filozofijas jautājumiem veltītu monogrāfiju „Zinātne un patiesība”² publicējis arī habilitētais filozofijas doktors, Latvijas Zinātņu akadēmijas korespondētājloceklis profesors Ivans Vedīns, atsevišķiem zinātnes izpratnes jautājumiem veltītas arī dažas citu autoru publikācijas. Tomēr izpratne par klasisko un moderno zinātnes jēdzienu un zinātnes kā sociāli komunikatīvas sistēmas izveide un attīstība promocijas darbā tika skaidrota, galvenokārt pamatojoties uz vācu filozofa un zinātnes teorētiķa Alvina Dīmera (*Alwin Diemer*, 1920-1986), sociologu Rūdolfa Štihvē (*Rudolf Stichweh*) un Pētera Vaingarta (*Peter Weingart*), kā arī Herberta Tšamlera (*Herbert Tschamler*) pētījumiem³. Iemesls šādai literatūras izvēlei bija fakts, ka šie autori zinātnes attīstību skatījuši tās vēsturiskajā attīstībā plašākā Eiropas kontekstā, kā arī vairāk analizējot zinātnes teorētiskos aspektus.

J. Stradiņš savos pētījumos zinātnes attīstību vairāk analizē tieši saistībā ar konkrētām Latvijas zinātniskajām institūcijām un atsevišķu zinātnieku darbību. Pie tam,

¹ Реале, Дж. Антисери, Д. *Западная философия от истоков до наших дней. Том 1-4.* Санкт-Петербург: ТОО ТК „Петрополис”, 1994-1997; Рассел, Б. *Мудрость Запада. Историческое исследование западной философии в связи с общественными и политическими обстоятельствами.* Москва: издательство Республика, 1998.

² Vedīns, I. *Zinātne un patiesība.* Rīga: Avots, 2008.

³ Piemēram, Diemer A. *Was heißt Wissenschaft?* Meisenheim am Glan: Verlag Anton Hain, 1964; Diemer A. Zur Grundlegung eines allgemeinen Wissenschaftsbegriffs. In: *Zeitschrift für allgemeine Wissenschaftstheorie Band I Heft 2.* Wiesbaden: Franz Steiner Verlag GmbH, 1970, S. 209–227; Stichweh, R. *Zur Entstehung des modernen Systems wissenschaftlicher Disziplinen. Physik in Deutschland. 1740-1890.* Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag, 1984; Weingart, P. *Die Stunde der Wahrheit? Verhältnis der Wissenschaft zu Politik, Wirtschaft und Medien in der Wissensgesellschaft.* Weilerwist: Velbrück Wissenschaft, 2001.

runājot par zinātnes vēsturi Latvijā, J. Stradiņš koncentrējas galvenokārt uz eksakto zinātņu vēstures izpēti. Akadēmiķis ir izpētījis izcilu faktu materiālu un izveidojis interesantu stāstījumu, taču faktu izskaidrošana netiek balstīta uz noteiktas zinātnes izpratnes teorētiskās bāzes. I. Vedins savā monogrāfijā analizējis zinātnisko izziņu, zinātniskās izziņas metodoloģiju, taču promocijas darbā būtiskākais bija atklāt zinātnes kā sistēmas veidošanos, īpaši neanalizējot zinātniskās izziņas mehānismus.

Līdz šim Latvijas zinātnieku pētījumos nav analizēti rādītāji jeb dimensijas, kas raksturo zinātnes nozaru izveidi, respektīvi, institucionālā, komunikatīvā un metodoloģiskā dimensija. Zinātnes profesionalizēšanās un institucionalizēšanās⁴ vēsturisko attīstību savā promocijas darbā „Zinātnes un sabiedrības attiecības Latvijā: komunikatīvās prakses un diskursi” analizējusi socioloģe Anda Ādamsone-Fiskoviča. Taču šajā pētījumā zinātnes institucionalizēšanās nav aplūkota kā viena no dimensijām, kas raksturo zinātnes nozares izveidi, bet gan drīzāk kā faktors, kas veicināja par zinātniskām atzītu zināšanu monopola izveidošanos, tādējādi veidojot plaisu starp zinātni un sabiedrību. Līdz ar to izpratne par dimensijām, kas raksturo zinātnes nozaru noformēšanos, tika veidota, pamatojoties uz Rūdolfu Štihvē (*Rudolf Stichweh*), Gintera Kīpera (*Günter Küppers*) un Volfganga Krona (*Wolfgang Krohn*), kuri specializējušies zinātnes pētniecībā, darbiem, kā arī Vācijas Demokrātiskās Republikas zinātnes vēsturnieku Martina Guntau (*Martin Guntau*) un Herberta Laitko (*Herbert Laitko*) un Šveices pedagoģijas vēsturnieku Ritas Hofšteteres (*Rita Hofstetter*) un Bernarda Šnevlija (*Bernard Schneuwly*) pētījumiem⁵. Skaidrojot atsevišķu zinātnes nozaru ģenēzi par dimensijām runājuši visi minētie autori, taču promocijas darbā, lai saprastu un izskaidrotu pedagoģijas zinātnes ģenēzi un attīstību Latvijā galvenokārt par pamatu tika ņemtas R. Hofšteteres un B. Šnevlija izstrādātās dimensijas. Šādu izvēli noteica fakts, ka Šveices zinātnieki savā pētījumā pamatojušies uz plašu literatūras un avotu analīzi angļu, vācu un franču valodā, līdz ar to aptverot vairāku Eiropas valstu pētnieku darbos apkopotās atziņas un avotus.

Skaidrojot zinātnes attīstību, promocijas pētījumā tika izmantoti avoti, kas atklāj dažādu pētnieku izpratni par zinātņu klasifikāciju un nošķirumu starp dabaszinātnēm un garazinātnēm. Zinātņu klasifikācijas analīzei tika izvēlēta sengrieķu zinātnieka un

⁴ A. Ādamsone–Fiskoviča lieto jēdzienus `institucionalizācija` un `profesionalizācija`.

⁵ Piemēram, Krohn, W., Küppers, G. *Die Selbstorganisation der Wissenschaft*. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag, 1989; Guntau, M., Laitko, H. (Hrsg.) *Der Ursprung der modernen Wissenschaften. Studien zur Entstehung wissenschaftlicher Disziplinen*. Berlin: Akademie–Verlag, 1987; Hofstetter, R., Schneuwly, B. *Zur Geschichte der Erziehungswissenschaften in der Schweiz. Vom Ende des 19. bis zur Mitte des 20. Jahrhunderts*. Bern: hep verlag ag, 2011.

filozofa Aristoteļa (*Ἀριστοτέλης*, 384 p.m.ē.–322 p.m.ē.) „Metafizika”⁶, vācu filozofa Heinriha Rikerta (*Heinrich Rickert*, 1863–1936) „Kultūrzinātnes un dabaszinātnes”⁷ un filozofa Vilhelma Vindelbanda (*Wilhelm Windelband*, 1848-1915) „Vēsture un dabaszinātnes”⁸. Aristoteļa darba „Metafizika” izvēli noteica fakts, ka līdz pat 17. gadsimtam Eiropā dominēja Aristoteļa izstrādātā izpratne par zinātņu sistēmu. Savukārt H. Rikerta un V. Vindelbanda darbi, kā arī Vilhelma Dilteja (*Wilhelm Dilthey*, 1833-1911) „Idejas par aprakstošo un izskaidrojošo psiholoģiju”, „Par salīdzinošo psiholoģiju. Raksti par individualitātes izpēti” un „Ievads garazinātnēs. Mēģinājums pamatot sabiedrības un vēstures izpēti”⁹ tika izvēlēti, lai atklātu dažādus mēģinājumus pamatot garazinātnes kā dabaszinātnēm līdzvērtīgas zinātnes. Lai atklātu iemeslus dabaszinātņu domināncei zinātnes attīstības gaitā, tika analizēts arī angļu filozofa Frānsisa Bēkona (*Francis Bacon*, 1561–1626) „Jaunais organons”¹⁰, franču matemātiķa un filozofa Renē Dekarta (*René Descartes*, 1596-1650) „Meditācijas par pirmo filozofiju” un „Pārruna par metodi”¹¹ un franču filozofa Ogista Konta (*Auguste Comte*, 1798-1857) „Socioloģija”¹². Šīs grupas avoti tika izvēlēti, lai atklātu kontekstu pedagoģijas kā patstāvīgas zinātnes nozares izveidei. Tā kā latviešu valodā no minētajiem avotiem tulkoti tikai F. Bēkona un R. Dekarta darbi, pētījumā tika izmantoti visi šīs grupas avoti vai to tulkojumi vācu valodā no Leipcigas Universitātes un Berlīnes Humbolda universitātes bibliotēkas.

⁶ Aristoteles, *Metaphysik, 1. Halbband: Bücher I-VI. Neubearbeitung der Übersetzung von Hermann Bonitz. Mit Einleitung und Kommentar herausgegeben von Horst Seidl. Griechischer Text in der Edition von Wilhelm Christ. 3. verbesserte Auflage.* Hamburg: Felix Meiner Verlag, 1989.

⁷ Rickert, H. *Kulturwissenschaft und Naturwissenschaft.* Von Heinrich Rickert, Professor an der Universität Freiburg. Zweite, ungearbeitete und vermehrte Auflage. Tübingen: Verlag von J. C. B. Mohr (Paul Siebeck), 1910.

⁸ Windelband, W. *Geschichte und Naturwissenschaft. Rede zum Antritt des Rectorats der Kaiser – Wilhelms – Universität Strassburg, gehalten am 1. Mai 1894 von Dr. Wilhelm Windelband ord. Professor der Philosophie. Zweite unveränderte Auflage.* Strassburg: J. H. Ed. Heitz (Heitz & Mündel), 1900.

⁹ Dilthey, W. *Ideen über eine beschreibende und zergliedernde Psychologie.* In: Wilhelm Dilthey. *Gesammelte Schriften. Band V. Die geistige Welt. Einleitung in die Philosophie des Lebens. Erste Hälfte. Abhandlungen zur Grundlegung der Geisteswissenschaften. 8. unveränderte Auflage.* Stuttgart: B./G. Teubner Verlagsgesellschaft. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1990, S. 139-316; Dilthey, W. *Einleitung in die Geisteswissenschaften. Versuch einer Grundlegung für das Studium der Gesellschaft und der Geschichte. Wilhelm Diltheys gesammelte Schriften. Erster Band, dritte Auflage.* Leipzig und Berlin: Verlag und Druck von B. G. Teubner, 1933.

¹⁰ Brück, Th. (übers. und hrsg.) *Franz Bacon. Neues Organ der Wissenschaften.* Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1962.

¹¹ Descartes, R. *Abhandlung über die Methode, seine Vernunft richtig zu leiten und die Wahrheit in den Wissenschaften zu suchen.* In: Descartes, R. *Ausgewählte Schriften.* Leipzig: Verlag Philipp Reclam jun., 1980, S. 7-65, 157-228.

¹² Comte, A. *Soziologie. Band I. Der dogmatische Teil der Sozialphilosophie.* Jena: Verlag von Gustav Fischer, 1907.

Otro grupu veido avoti un literatūra, kas promocijas darbā izmantota, analizējot pedagoģijas kā zinātnes ģenēzi un attīstību Eiropā un Latvijā. Pedagoģijas vēsturi iespējams aplūkot gan kā audzināšanas un izglītības vēsturi, gan kā zinātnes vēsturi. Plaši pētīta ir pedagoģiskās domas, audzināšanas un izglītības izveide un attīstība, mācību iestāžu vēsture un ievērojamu pedagoģijas zinātnieku un pedagogu dzīve un darbība. Taču par pedagoģijas kā zinātnes nozares attīstību gan Latvijā, gan citās Eiropas valstīs zinātnisku darbu joprojām trūkst. Nopietni pētījumi šajā jomā Eiropā ir sākti tikai 20. gadsimta pēdējās desmitgadēs. Vadošā loma pedagoģijas zinātnes ģenēzes un attīstības izpētē pieder Vācijas zinātniekiem. Tāpēc, lai izprastu ar pedagoģijas kā patstāvīgas zinātnes izveidi un attīstību Eiropā saistītos procesus, promocijas darba ietvaros analizēti Vācijas pedagoģijas zinātnieku profesoru Vinfrīda Bēma (*Winfried Böhm*), Volkanga Brecinkas (*Wolfgang Brezinka*), Jirgena Elkera (*Jürgen Oelkers*), Klauša Pētera Horna (*Klaus Peter Horn*), Dītera Lencena (*Dieter Lenzen*), Hainca Elmāra Tenorta (*Heinz Elmar Tenorth*), Ēvalda Terharta (*Ewald Terhart*), Hansa Tīrša (*Hans Thiersch*), kā arī pedagoģijas vēsturnieka Lēvenes Universitātes (Beļģija) profesora Marka Depāpes (*Marc Depaepe*) un jau minēto Šveices zinātnieku Bernarda Šnevlija un Ritas Hofšteteres pētījumi. Šie autori tika izvēlēti kā nozīmīgākie Eiropas pedagoģijas zinātnieki, kas pedagoģijas kā zinātnes nozares izveidošanos un turpmāko attīstību savos pētījumos analizējuši tieši saistībā ar Eiropas sabiedriski politiskajiem un vēsturiskajiem notikumiem.

Attiecībā uz pedagoģijas kā zinātnes ģenēzi Latvijā līdzšinējā historiogrāfija liecina par to, ka šī problēma sistemātiski un kompleksi nav pētīta. Plaši analizēta ir pedagoģiskās domas vēsture, skolotāju izglītības un dažādu izglītības institūciju vēsture, kā arī atsevišķu ievērojamu pedagoģijas zinātnieku un pedagogu dzīve un darbība. Nozīmīgu ieguldījumu šo jomu izpētē devuši Latvijas pedagoģijas vēsturnieki profesors Jānis Anspaks, profesore Aīda Krūze, Iveta Ķestere, Alfrēds Staris (1926-2011), Vladimirs Ūsiņš (1918-2001), Alīda Zigmunde un profesors Leonards Žukovs. Atsevišķus ar pedagoģijas vēsturi saistītus tematus pētījusi arī profesore Zanda Rubene.

Tradicionālajā vēstures izpratnē par vēsturi tiek uzskatīti tie fakti, kurus iespējams analizēt vismaz no 50 gadu distances. Tātad pedagoģijas kā zinātnes izveidi Latvijā būtu bijis iespējams pētīt, sākot no 20. gadsimta 70. gadiem. Taču šajā laikā Latvijas Padomju Sociālistiskajā Republikā daudzi starpkaru perioda avoti padomju ideoloģijas apsvērumu dēļ nebija pieejami. Tas ir vēl viens iemesls, kāpēc Latvijā netika veikta un nebija iespējama objektīva un pilnīga pedagoģijas kā zinātnes ģenēzes izpēte.

Kā nozīmīgs ieguldījums pedagoģijas zinātnes attīstības izpētē minama ievērojamo pedagoģijas vēsturnieku vēstures zinātņu doktora A. Stara un pedagoģijas zinātņu doktora V. Ūsiņa veidotā 2006. gadā izdotā monogrāfija „Izglītības un pedagoģijas zinātnes attīstība Latvijā pirmās brīvvalsts laikā”¹³. Tomēr šajā publikācijā, līdzīgi kā citos pētījumos, pedagoģijas kā zinātnes ģenēzes attīstība nav analizēta Eiropas kontekstā. Izcilajam faktu apkopojumam dažviet trūkst interpretācijas. Kā pirmais mēģinājums sniegt ieskatu pedagoģijas zinātnes institucionālās, komunikatīvās un metodoloģiskās dimensijas attīstībā Latvijā vērtējams monogrāfijā „Izglītības un pedagoģijas zinātnes vēsture Baltijas valstīs no 1940. gada līdz 1990. gadam: pārskats”¹⁴ publicētā A. Krūzes un I. Ozolas sarakstītā apakšnodaļa „Pedagoģijas zinātne Latvijā”. Tā kā minētais pētījums neaptver starpkaru periodu, tad arī šajā gadījumā var runāt tikai par daļēju pedagoģijas kā zinātnes attīstības izpēti.

Analizējot pedagoģijas ka zinātnes ģenēzi Eiropā un Latvijā, promocijas darba ietvaros izmantotas vairākas avotu grupas:

1. Analizējot pedagoģijas kā patstāvīgas zinātnes nozares izveidi, īpaši svarīgi avoti bija apgaismības laikmeta filantropa, pirmās Vācijas teritorijā izveidotās pedagoģijas katedras vadītāja Ernsta Kristiana Trapa (*Ernst Christian Trapp, 1745–1818*) darbs „Kāds pedagoģisks eksperiments”¹⁵ un filozofa, psihologa un pedagoga, viena no mūsdienu pedagoģijas zinātnes pamatlicējiem Johana Frīdriha Herbarta (*Johann Friedrich Herbart, 1776–1841*) darbi „Divas lekcijas par pedagoģiju” un „Pedagoģijas lekciju pārskats”¹⁶. Šie avoti atklāja atšķirību izpratnē par pedagoģiju kā empīrisku, uz novērojumiem balstītu zinātņi 18. gadsimtā un pedagoģiju kā filozofijā pamatotu zinātņi 19. gadsimtā.

2. Tā kā pedagoģija kā zinātne Latvijā veidojās vācu garazinātņu pedagoģijas tradīcijās, nozīmīgu avotu grupu promocijas darba izstrādē veidoja V. Dilteja kā garazinātņu pedagoģijas pamatotāja, kā arī šī virziena pārstāvju Teodora Lita (*Theodor*

¹³ Staris, A., Ūsiņš, V. *Izglītības un pedagoģijas zinātnes attīstība Latvijā pirmās brīvvalsts laikā*. Rīga: Zinātne, 2000.

¹⁴ Krūze, A., Ozola, I. *Pedagogy as a Science in Latvia*. In: Keštere, I., Krūze, A. (Eds.) *History of Pedagogy and Educational Sciences in the Baltic Countries from 1940 to 1990: an Overview*. Rīga: RaKa, 2013, p. 234-242.

¹⁵ Trapp, E., Ch. *Versuch einer Pädagogik. Unveränderter Nachdruck der 1. Ausgabe Berlin 1780. Mit Trapps Hallischer Antrittsvorlesung von der Notwendigkeit, Erziehen und Unterrichten als eine eigne Kunst zu studiren. Halle 1779*. Paderborn: Ferdinand Schöningh, 1977.

¹⁶ Herbart, J. F. *Zwei Vorlesungen über Pädagogik*. In: Kehrbach, K., Flügel, O. (Hrsg.) *Johann Friedrich Herbart. Sämtliche Werke. Band 1*. Aalen: Scientia Verlag, 1989, S. 279-290; Herbart, J. F. *Umriss pädagogischer Vorlesungen*. In: Müßener, G. (Hrsg.) *Johann Friedrich Herbart (1776–1841)*. Stuttgart: Schneider Verlag Hohengehren GmbH, 2002.

Litt, 1880–1962) un Eduarda Šprangera (*Eduard Spranger*, 1882–1963) darbi. V. Dilteja darbos „Pedagoģijas vēsture“, „Pedagoģijas sistēmas pamatlīnijas“ un „Par vispārderīgas pedagoģijas zinātnes iespējamību“¹⁷ paustās idejas tika analizētas, lai izprastu pedagoģiju kā garazinātni un tās atšķirības no 19. gadsimta beigās / 20. gadsimta sākumā paralēli eksistējušās eksperimentālās pedagoģijas. Savukārt T. Lita un E. Šprangera darbi, uz kuriem atsaukušies starpkaru perioda Latvijas pedagoģijas zinātnieki, tika analizēti ar mērķi izprast vācu garazinātņu pedagoģijas ietekmi uz pedagoģijas zinātnes veidošanos Latvijā.

3. Analizējot pedagoģijas kā patstāvīgas zinātnes nozares izveidi Latvijā, kā arī vēsturiski politisko notikumu izraisīto izpratnes maiņu par šo zinātnes nozari, kā nozīmīga avotu grupa promocijas darbā tika analizēta pedagoģiskā literatūra - starpkara perioda pedagoģijas zinātnieku profesoru Aleksandra Dauges (1868–1937), Paula Jureviča (1891–1981), Jāņa Kauliņa (1863–1940) un Eduarda Pētersona (1882–1958) pedagoģijas jautājumiem veltīti raksti dažādos izdevumos -, kā arī starpkaru periodā izdotās grāmatas pedagoģijā: Kārļa Dēķena (1866–1942) „Rokas grāmata pedagoģijā“¹⁸, E. Pētersona „Vispārīgā didaktika“¹⁹ un Jūlija Aleksandra Studenta (1898–1964) „Vispārīgā pedagoģija: zinātne un māksla sevis un citu audzināšanā“²⁰. Šai avotu grupai tika pievienotas pēc Otrā pasaules kara Latvijas Valsts Universitātē skolotāju sagatavošanā izmantotās pedagoģijas mācību grāmatas.

Šo grāmatu izvēli noteica fakts, ka tajās kā mācību līdzekļos, kas paredzēti nākamās skolotāju un pedagoģijas zinātnieku paaudzes sagatavošanai, bija apkopotas un sakārtotas sistēmā attiecīgajā laika posmā aktuālās pedagoģijas pamatzināšanas. Promocijas darba ietvaros analizētās pedagoģijas mācību grāmatas tika izvēlētas pamatojoties uz pedagoģijas studiju kursa programmām. Mācību grāmatas iekļaušana studiju programmā ir apliecinājums tās izmantošanai pedagoģiskajā procesā. Līdz šim nav izdevies apzināt pirmās Latvijas Valsts Universitātē pēc Otrā pasaules kara izmantotās pedagoģijas mācību grāmatas. Kā iemesls tam minams fakts, ka pirmā pēc

¹⁷ Dilthey, W. *Geschichte der Pädagogik; Grundlinien eines Systems der Pädagogik* In: Dilthey, W. *Pädagogik. Geschichte und Grundlinien des Systems. Gesammelte Schriften. IX Band.* Leipzig und Berlin: Verlag und Druck von B. G. Teubner, 1934, S. 11-231; Dilthey, W. *Über die Möglichkeit einer allgemeingültigen pädagogischen Wissenschaft* (1888). In: Löwisch, D. J. *Wilhelm Dilthey: Grundlinien eines Systems der Pädagogik und Über die Möglichkeit einer allgemeingültigen pädagogischen Wissenschaft.* Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 2002, S. 71-95.

¹⁸ Dēķens, K. *Rokas grāmata pedagoģijā.* Rīga: Izglītības kooperatīva „Kultūras balss” apgādībā, 1919.

¹⁹ Pētersons, Ed. *Vispārīgā didaktika.* Rīga: A. Gulbis, 1931.

²⁰ Students, J. A. *Vispārīgā pedagoģija: zinātne un māksla sevis un citu audzināšanā.* Rīga: Fr. Baumaņa apgādībā, 1933.

Otrā pasaules kara izmantotā pedagoģijas kursa programma, kurā tikusi minēta arī ieteicamā literatūra, ir izdota tikai 1950. gadā. Tāpat nebija iespējams veikt pilnīgu pēc Otrā pasaules kara Latvijas Valsts Universitātē skolotāju sagatavošanā izmantoto pedagoģijas mācību grāmatu analīzi, jo dažas no apzinātajām grāmatām kā saturiski novecojušas Latvijas Nacionālās bibliotēkas fondos vairs nebija atrodamas.

4. Nākamo nozīmīgo avotu grupu veido publikācijas pedagoģiskajos preses izdevumos, kas, jau 19. gadsimtā kļūstot par zinātnieku darbības platformu, vairs nesniedza tikai informāciju, bet, atspoguļojot aktuālākās pētniecības atziņas, sniedza ieskatu attiecīgās zinātnes nozares attīstības procesā²¹. Līdz ar to publikācijas kā pētījuma avoti tika izraudzītas, lai analizētu attiecīgā laika perioda aktualitātes pedagoģijas zinātnes attīstībā Latvijā. Tā kā reizēm var paiet vairāki gadi līdz brīdim, kad pētījumu rezultāti nonāk augstskolu mācību grāmatās, preses publikāciju priekšrocība ir tā, ka tajās tiek atspoguļotas jaunākās pētniecības tendences un atziņas.

Skaidrojot pedagoģijas zinātnes izpratni starpkaru periodā, promocijas darba ietvaros tika analizētas Latvijas pedagoģijas zinātnieku publikācijas nozīmīgākajos pedagoģiskās preses izdevumos „Audzinātājs”, „Izglītības Ministrijas Mēnešraksts” un „Latvijas Skola”. Sākotnēji Latvijas Skolotāju savienības (1920-1921), vēlāk Latvijas Profesiju kameras (1939-1940) izdotais mēnešraksts „Latvijas Skola” iznāca laika posmā no 1920. līdz 1921. gadam un no 1939. līdz 1940. gadam. Atšķirībā no „Izglītības Ministrijas Mēnešraksta” un „Audzinātāja” šajā izdevumā lielākoties tika publicēti raksti par skolotājiem praktiķiem un viņu ikdienas darbā aktuāliem jautājumiem. Šajos kopumā kreisi orientētajos izdevumos ir atrodami raksti par metodisko darbu mācību stundās, kā arī pieredzes un novērojumu apraksti, pedagoģiska satura grāmatu un mācību programmu apskati u. tml. „Latvijas Skolā” publicēto rakstu autori pārsvarā bija praktiķi, proti, pedagoģiskās prakses pārstāvji. Atšķirībā no pārējiem diviem preses izdevumiem pedagoģijas zinātnieku vārdi starp rakstu autoriem nav atrodami. Tāpēc promocijas darbā analizētas tikai atsevišķas publikācijas no šī izdevuma.

Padomju okupācijas periodā saturiski pārveidotais mēnešraksts „Latvijas Skola” turpināja iznākt ar nosaukumu „Padomju Latvijas Skola”, savukārt nacistiskās Vācijas okupācijas laikā ar nosaukumu „Izglītības Mēnešraksts” tika atsākta saturiski pārveidotā

²¹ Stichweh, R. *Zur Entstehung des modernen Systems wissenschaftlicher Disziplinen. Physik in Deutschland. 1740-1890*. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag, 1984, S. 394.

„Izglītības Ministrijas Mēnešraksta” izdošana. „Izglītības Mēnešrakstā” publicētie E. Pētersona, P. Jureviča un J. A. Studenta raksti tika izmantoti kā vienīgie avoti, skaidrojot pedagoģijas zinātnes metodoloģiskās dimensijas attīstību nacistiskās Vācijas okupācijas laikā.

Pēc Otrā pasaules kara tika atjaunota „Padomju Latvijas Skolas” izdošana. Atšķirībā no starpkaru periodā izdotās „Latvijas Skolas” šajā izdevumā publicēto rakstu autoru vidū bija arī pedagoģijas zinātnieki. Līdz ar to, skaidrojot pedagoģijas zinātnes ģenēzi Latvijā laika periodā no 20. gadsimta 40. gadu otrās puses līdz 60. gadu sākumam, tika analizētas šo autoru publikācijas „Padomju Latvijas Skolā”.

Pēc Otrā pasaules kara Latvijā tika izdots arī laikraksts „Skolotāju Avīze”. Tā kā tā atšķirībā no žurnāliem „Audzinātājs”, „Izglītības Mēnešraksts”, „Izglītības Ministrijas Mēnešraksts”, „Latvijas Skola” un „Padomju Latvijas Skola”, proti, ilgākā laika periodā sagatavotiem, pārdomātiem, arī attiecīgā izdevuma redkolēģijas izvērtētiem izdevumiem, ir periodika, kas nekavējoties reaģē uz aktuāliem sabiedriskajiem notikumiem, tajā publicētie raksti promocijas darba ietvaros netika analizēti.

Analizējot pedagoģijas zinātnes attīstību Latvijā starpkaru periodā, tika izvēlētas Latvijas pedagoģijas zinātnieku sarakstītās grāmatas un publikācijas pedagoģiskajā presē. Savukārt padomju okupācijas perioda (no 1944. gada līdz 20. gadsimta 60. gadu sākumam) analīzei izmatotas gan Latvijas pedagoģijas zinātnieku publikācijas, gan padomju pedagoģijas zinātnieku publikācijas un pedagoģijas mācību grāmatas. Šādu pedagoģiskās literatūras un publikāciju autoru izvēli pamatoja trīs argumenti: pirmkārt, okupācijas sākuma periodā vēl nebija izveidojusies Padomju Latvijas pedagoģijas zinātnieku kopiena, kas paustu savus uzskatus un atziņas publikācijās. Otrkārt, arī pēc šādas kopienas izveidošanās Latvijas pedagoģijas zinātnieki promocijas darba ietvaros aplūkojamā laika periodā nav sarakstījuši nevienu pedagoģijas mācību grāmatu, bet tieši pedagoģijas mācību grāmatās rūpīgas analīzes rezultātā tiek apkopotas aktuālās attiecīgās zinātnes nozares atziņas un teorijas. Treškārt, padomju pedagoģijas zinātnieku (tai skaitā LPSR zinātnieku) uzskati bija veidojušies vienas un tās pašas paradigmas ietvaros.

5. Pēdējo avotu grupu veidoja dažāda izglītības iestāžu dokumentācija, kas atrodama Latvijas Valsts vēstures arhīva un Latvijas Vēstures arhīva fondos. No Latvijas Valsts vēstures arhīva promocijas darbā tika analizēti šādi izglītības dokumenti:

- 7427. fonda 6. apraksts: Filoloģijas un filozofijas fakultātes padomes protokolu grāmata, mācību plāni un programmas, pārskati un atskaites par Latvijas Universitātes, tās bibliotēkas un Filoloģijas un filozofijas fakultātes darbību starpkaru periodā;
- 7427. fonda 7. apraksts: pārskati par universitātes un tās bibliotēkas darbību nacistiskās Vācijas okupācijas periodā;
- 7427. fonda 13. apraksts: Latvijas Universitātes mācībspēku K. Dēķena, A. Dauges, P. Jureviča, J. Kauliņa, E. Pētersona, kā arī J. A. Studenta personāllietas.

No Latvijas Valsts arhīva tika analizēti šādi dokumenti:

- 464. fonda 1. apraksts: Roberta Miķelsona (1889-1973) izstrādātie lekciju plāni, pedagoģijas programmas, pedagoģijas un pedagoģijas vēstures eksāmenu biļetes un dažādi rokraksti;
- 1340. fonda 1. apraksts: pirmās padomju okupācijas perioda dokumentācija - Latvijas Valsts Universitātes statūti, Vēstures un filoloģijas fakultātes mācību plāni, mācību grāmatu apgādniecības likvidācijas dokumenti un universitātes izdevniecības dokumentācija;
- 1340. fonda 10. apraksts: Latvijas Valsts Universitātes Satversme un statūti;
- 1340. fonda 15. apraksts: universitātes bibliotēkas atskaite un no apgrozības izņemtās literatūras saraksti;
- 1340. fonda 23. apraksts: Latvijas Valsts Universitātes Pedagoģijas un psiholoģijas katedras sēžu protokoli ar pielikumiem.

Avotu apskata nobeigumā jānorāda, ka attiecībā uz abu okupācijas varu laikā tapušajiem visu grupu avotiem jāapzinās, ka to ticamību iespaido gan politiskā cenzūra, gan attiecīgās varas ideoloģija. Tāpat jāatzīst, ka promocijas darba ietvaros nav pilnībā apzināti un izanalizēti visi iespējamie avoti. Lielākie pārrāvumi līdzšinējā avotu izpētē attiecas uz pirmās padomju okupācijas un nacistiskās Vācijas okupācijas periodu – vienīgie promocijas darba ietvaros izmantotie šo periodu avoti ir publikācijas periodiskajā presē un salīdzinoši neliels skaits Latvijas Valsts vēstures arhīvā un Latvijas Valsts arhīvā pieejamās Latvijas Valsts Universitātes²² un Rīgas Universitātes²³ dokumentācijas. Līdz ar to nebija iespējams pilnībā izpētīt pedagoģijas zinātnes metodoloģiskās dimensijas attīstību šajos laika periodos.

²² Universitātes nosaukums abos padomju okupācijas periodos.

²³ Universitātes nosaukums nacistiskās Vācijas okupācijas laikā.

Pedagoģijas zinātnes izpratne promocijas darba ietvaros tika pētīta, galvenokārt analizējot pedagoģisko literatūru un publikāciju pedagoģiskajā presē. Taču, lai gūtu pilnīgu priekšstatu, būtu jāmeklē un jāanalizē reālas liecības (piemēram, pieraksti) par pedagoģijas kursa lekcijām Latvijas Universitātē dažādos laika posmos. Šāds apgalvojums izdarāms, pamatojoties uz liecībām apzinātajos avotos, kurās minēts, ka bieži jaunākās pedagoģijas zinātnes atziņas un pētniecības aktualitātes tikušas aplūkotas tieši pedagoģijas lekciju laikā. Tāpat apzināmas būtu arī Latvijas Valsts Universitātes Pedagoģijas un psiholoģijas katedras sēžu protokolos minētās studentu vajadzībām uz kseroksa pavairotās katedras mācībspēku izstrādātās lekcijas. Turpmākajos pētījumos izmantotās literatūras klāsts noteikti papildināms ar pētījumiem franču un spāņu, kā arī angļu valodā, lai tiktu apzināti arī šo valodu telpas pētnieku viedokļi, un tādējādi veidotos pilnīga izpratne par pedagoģijas kā zinātnes attīstību Eiropā.

1. ZINĀTNES NOZARES IZVEIDOŠANĀS TEORĒTISKIE PAMATI

1.1. Zinātnes jēdziena izpratne

1.1.1. Zinātnes jēdziena klasiskā izpratne

Visu zinātņu pamatā ir cilvēku centieni izprast pasauli – cilvēkiem veidojot priekšstatus par pasaulē sastopamām parādībām, to cēloņiem un kopsakarībām, priekšstatus kritiski izvērtējot, papildinot un uzlabojot²⁴, veidojās zināšanas un to ietvērums zinātnes sistēmā.

Zinātnes pirmsākumu rašanos vēsturiski var saistīt ar Seno Austrumu kultūru, kad zinātniskās izziņas elementi tika integrēti mītiskajā un reliģiskajā pasaules izpratnē²⁵. Taču moderno zinātņu pirmsākumi rodami antīkajā Grieķijā, kad radās tendence filozofisko, globālo pasaules skaidrojumu savienot ar atsevišķu lietu un parādību dabaszinātnisko pētīšanu, to detaļu aprakstīšanu²⁶. Īpaši minams sengrieķu filozofa Aristoteļa (*Aristotélēs*, 384. g. p. m. ē. – 322. g. p. m. ē.) devums zinātnes attīstībā. Viņš kā viens no pirmajiem atklāja, ka, lai iegūtu neapšaubāmas un drošticamas zināšanas, pētījumi jāsaista ar novērojumu un eksperimentu veikšanu, un empīrisku faktu vākšanu un sistematizēšanu²⁷. Aristoteļa devums zinātnes attīstībā ir ne tikai zināšanu sistematizēšanas un empīriskās tradīcijas aizsākšana zinātnē. Aristotelis izveidoja zinātņu klasifikāciju²⁸, kurā zinātnes atkarībā no pētījuma mērķiem tika iedalītas

²⁴ Sal. sk. Brezinka, W. *Metatheorie der Erziehung. Eine Einführung in die Grundlagen der Erziehungswissenschaft, der Philosophie der Erziehung und der praktischen Pädagogik*. München, Basel: Ernst Reinhardt Verlag, 1978, S. 78.

²⁵ Vedins, I. *Zinātne un patiesība*. Rīga: Avots, 2008., 17. lpp.

²⁶ Kūle, M. Aristotelis un viņa filozofija. No: Kūle, M., Vēbers, E. (sast.) *Domas par antīko filozofiju*. Rīga: Avots, 1990, 107.-108. lpp.

²⁷ Turpat, 108.-109. lpp.; Antweiler, A. *Der Begriff der Wissenschaft bei Aristoteles*. Bonn: Peter Hanstein Verlagsbuchhandlung, 1936, S. 57-61; Lewes G., H. *Aristoteles. Ein Abschnitt aus einer Geschichte der Wissenschaften nebst Analysen der naturwissenschaftlichen Schriften des Aristoteles*. Leipzig: Brockhaus, 1865, S. 110-112.

²⁸ Aristoteles, *Metaphysik, I. Halbband: Bücher I-VI. Neubearbeitung der Übersetzung von Hermann Bonitz. Mit Einleitung und Kommentar herausgegeben von Horst Seidl. Griechischer Text in der Edition von Wilhelm Christ. 3. verbesserte Auflage*. Hamburg: Felix Meiner Verlag, 1989. Promocijas darba ietvaros netiks aplūkotas dažādas zinātnes attīstības gaitā izveidojušās zinātņu klasifikācijas. Tā kā pedagoģijas zinātne Latvijā sāka veidoties vācu garzinātņu pedagoģijas tradīcijās, turpmāk tiks

teorētiskajās, praktiskajās un produktīvajās zinātnēs. Pirmo grupu veidoja teorētiskās zinātnes (metafizika²⁹, matemātika, dabaszinātnes), kuru mērķis bija iegūt zināšanas pašu zināšanu pēc. Otro, praktisko zinātņu (politika, ētika), mērķis bija iegūt zināšanas, lai morāli pilnveidotos; savukārt trešo, produktīvo zinātņu (retorika, amatniecība, u. tml.), mērķis bija iegūt zināšanas daiļrades procesam, atsevišķu priekšmetu radīšanai. Uzskatot, ka nav iespējams izveidot vienu universālu zinātņi, Aristotelis veidoja zinātņu sistēmu, kurā atsevišķas zinātnes nozares bija cieši saistītas viena ar otru un katra nākamā izrietēja no iepriekšējās. Nozīmīgākās bija teorētiskās zinātnes, kas atradās zinātņu hierarhijas augšgalā. Savukārt teorētisko zinātņu hierarhijas pirmajā vietā atradās metafizika, kurai sekoja matemātika un fizika jeb dabaszinātnes, proti, matemātika un fizika pamatojās metafizikā³⁰.

Aristoteļa izpratne par zinātņi ietekmēja turpmāko tās attīstību Eiropā līdz pat 17. gadsimtam³¹, ar zinātņi gan saprotot galvenokārt dabaszinātnes³². Līdz ar to matemātika un dabaszinātnes arī turpmāk zinātņu hierarhijā tradicionāli saglabāja vadošo lomu citu zinātņu vidū.

Lai gan jau antīkajā pasaulē, sākot veidoties pirmajām patstāvīgajām zinātnes nozarēm, zinātne izveidojās par patstāvīgu un separātu garīgās kultūras jomu, tās klasiskajā izpratnē zinātne radās vēlāk. Turpmākajos gadsimtos, t. i., agrajos viduslaikos (5.-10./11. gadsimtā), rietumu pasaulē garīgās kultūras un zinātnes joma pretēji plaukstošajai Austrumu kultūrai Ziemeļāfrikā, Ķīnā, Vidējos Austrumos un lielā daļā Indijas, piedzīvoja zināmu pagrimumu, kas izrietēja no vēsturiski izveidojušās situācijas Eiropā. Romas impērija zaudēja savu ietekmi, bet viduslaiku Eiropa vēl tikai veidojās - notika lielā tautu staigāšana, iebrukumi, veidojās Eiropas valstis, pamazām Eiropā

pieminētas tikai atsevišķas klasifikācijas, kuras ir nozīmīgas gar zinātņu attīstībā un to zinātniskā pamatošanā.

²⁹ Jēdziens `metafizika` radies vēlāk. Aristotelis tā vietā lietoja jēdzienu `teoloģija` jeb `pirmā filozofija` (Aristoteles, *Metaphysik, 1. Halbband: Bücher I-VI. Neubearbeitung der Übersetzung von Hermann Bonitz. Mit Einleitung und Kommentar herausgegeben von Horst Seidl. Griechischer Text in der Edition von Wilhelm Christ. 3. verbesserte Auflage.* Hamburg: Felix Meiner Verlag, 1989, S. 414, 419), ar to apzīmējams ārpus empīriskās pasaules robežām eksistējošo pasauli (Реале, Дж. Антисери, Д. *Западная философия от истоков до наших дней. Том 1. Античность* Санкт-Петербург: ТОО ТК „Петрополис”, 1994, стр. 139). Promocijas darbā lietots mūsdienās izplatītākais jēdziens `metafizika`.

³⁰ Kullmann, W. *Aristoteles und die moderne Wissenschaft.* Stuttgart: Franz Steiner Verlag, 1998, S. 46; sal. sk. arī Kūle, M. Aristotelis un viņa filozofija. No: Kūle, M., Vēbers, E. (sast.) *Domas par antīko filozofiju.* Rīga: Avots, 1990, 112. lpp.; Реале, Дж. Антисери, Д. *Западная философия от истоков до наших дней. Том 1. Античность* Санкт-Петербург: ТОО ТК „Петрополис”, 1994, стр. 138-140.

³¹ Ar pārtraukumu agrajos viduslaikos līdz 12./13. gadsimtam.

³² Sk., piemēram, Crombie, A. C. *Von Augustinus bis Galilei. Die Emanzipation der Naturwissenschaft. 2. unveränderte Auflage.* Köln, Berlin: Kiepenheuer & Witsch, 1965; Seeck, G., A. Einleitung: Aristoteles zwischen Naturphilosophie und Naturwissenschaft. In: Seeck, G., A. (Hrsg.) *Die Naturphilosophie des Aristoteles.* Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1975, S. XVII-XVIII.

nostiprinājās kristietība. Šie faktori arī noteica turpmāko kultūras un zinātnes attīstību. Grieķu zināšanas Eiropā tika aizmirstas un saglabātas vienīgi klosteros, kas kļuva par antīkās kultūras slēptuvēm un krātuvēm, bet zinātne (tai skaitā filozofija) nonāca baznīcas ietekmē³³. Lai arī, sabiedriski politiskajai situācijai stabilizējoties, 12.-13. gadsimtā Eiropā veidojās universitātes, par zinātnes uzplaukumu atkal varēja runāt tikai renesanses periodā, tātad laika posmā ap 15.–16. gadsimtu³⁴.

Jau 14. gadsimta pirmajā pusē baznīca sāka zaudēt savu agrajos viduslaikos panākto ietekmi uz zinātņi. Kritizēta tika viduslaikos valdošā sholastika, un kristīgās baznīcas dogmu autoritātei tika pretstatīta zinātnisku pētījumu autoritāte. Pieaugot skepsei un plaisai starp ticības dogmām un racionālo saprātu, palielinājās empīrisku pētījumu skaits un interese par lietām, kas pieder šai pasaulei, no kurām tiešām atkarīga dzīves uzlabošanās³⁵.

Kā zinātnes attīstībai nozīmīgs minams renesanses laikmetā izveidojies humānisms, kura ietekmē mainījās filozofu un citu zinātnieku uzskati, atgriežoties pie antīko domātāju idejām. Uzskatu sistēmas centrā Dieva vietā tika izvirzīts cilvēks, cenšoties gūt zināšanas par cilvēku un viņa vietu pasaulē, cilvēka gara un tikumisko spēju izkopšanu³⁶. Humānisma laikmetā gan teologi, gan zinātnieki uzskatīja, ka reliģija un zinātne ir fenomenī, kas izslēdz viens otru³⁷. Tā, piemēram, Martins Luters (*Martin Luther*, 1483–1546) saprātu uzskatījis par lielāko šķērsli ceļā uz ticību, savukārt zinātnieki uzskatīja, ka reliģija apdraud zinātnisku izziņu, jo reliģijā tiek sludinātas jau

³³ Рассел, Б. *Мудрость Запада. Историческое исследование западной философии в связи с общественными и политическими обстоятельствами*. Москва: издательство Республика, 1998. стр. 220-225, 260; Реале, Дж. Антисери, Д. *Западная философия от истоков до наших дней. Том 2. Средневековье (От Библейского послания до Макиавелли)*. Санкт-Петербург: ТОО ТК „Петрополис”, 1994, стр. 86.

³⁴ Uz to savā 17. gadsimta pirmajā pusē sarakstītajā „Jaunajā organonā” norādījis arī Frānsiss Bēkons, minot, ka zinātnes attīstībai labvēlīgi bijuši tikai trīs periodi – pie grieķiem, pie romiešiem un Rietumeiropā 17. gadsimtā. Kā īpaši nelabvēlīgi zinātnes attīstībai minēti viduslaiki (Brück, Th. (übers. und hrsg.) *Franz Bacon. Neues Organ der Wissenschaften*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1962, S. 57.).

³⁵ Рассел, Б. *Мудрость Запада. Историческое исследование западной философии в связи с общественными и политическими обстоятельствами*. Москва: издательство Республика, 1998, стр. 255., 260., 262.

³⁶ Kūle, M., Kūlis, R. *Filosofija*. Rīga: Zvaigzne ABC, 1998, 233. lpp.

³⁷ Alfrēds K. Tremls (*Alfred K. Treml*) minējis, ka reliģiju iespējams aplūkot kā pirmo pakāpi ceļā uz zinātnisku izziņu, turklāt reliģiju un zinātņi var uzskatīt arī par divām alternatīvām izziņas formām (Treml, A. K., *Philosophische Pädagogik. Die theoretischen Grundlagen der Erziehungswissenschaft*. Stuttgart: Verlag W. Kohlhammer, 2010, S. 86-87.). Taču zinātnes attīstības gaitā dominējis viedoklis par reliģiju un zinātņi kā nesavienojamiem pretstatiem.

gatavas absolūtas patiesības, kas pamatojas tikai uz ticību un nav pierādāmas. Turpretī zinātne pati ar racionālām un empīriskām metodēm rada pierādāmas zināšanas³⁸.

Šī teologu un zinātnieku cīņa vērtējama kā faktors, kas ietekmēja zinātnes nošķiršanos no teoloģijas un empīrisku pētījumu lomas palielināšanos pasaules izziņā.

Priekšnosacījumi, kas renesanses laikmetā sekmēja arvien vispusīgāka un precīzāka priekšstata gūšanu ar zināšanu palīdzību gan par pasauli un tās uzbūvi, gan par cilvēku, viņa attīstību un vietu pasaulē, ir jau minētie empīriskie pētījumi, kā arī ceļojumi un ģeogrāfiskie atklājumi, kas ne tikai sniedza jaunas zināšanas, bet arī papildināja un apstiprināja jau esošās. Kā svarīgs šī laikmeta sasniegums, kas sekmēja zinātnes attīstību, minama Johana Gūtenberga (*Johannes Gutenberg*, ap 1400–1468) 15. gadsimtā izgudrotā iespiedprese, kas jaunus atklājumus, idejas un zināšanas padarīja pieejamus arvien plašākam sabiedrības lokam.

Renesanses laikmetā aizsākušās pārmaiņas cilvēku uzskatos un zināšanās, kā arī straujā matemātikas un dabaszinātņu attīstība 16.-17. gadsimtā pārauga zinātniskajā revolūcijā. Kritizējot esošo zinātnes stāvokli³⁹, attīstījās jaunas teorijas un tika formulētas jaunas zinātniskas atziņas, kā arī mainījās priekšstati par cilvēku, zināšanām un zinātni, zinātniskiem pētījumiem, zinātniskām institūcijām un attiecībām starp reliģisku ticību un zinātniskām zināšanām⁴⁰.

Pārmaiņām iezīmējoties arī cilvēku domāšanā, 17. gadsimtā attīstījās racionālais domāšanas veids ar tam raksturīgo vēlmi izzināt apkārtējo dabu un pasauli, balstoties uz eksperimentiem, dabas izpēti un tās likumsakarību novērošanu⁴¹. Galileo Galilejs (*Galileo Galilei*, 1564-1642) uzskatīja, ka zinātniekiem jāpamatojas uz objektīviem, izmērāmiem attiecīgā objekta raksturotājiem, piemēram, lieluma, skaita, svara, kustības u. tml., kas jānodala no subjektīviem ar cilvēka sajūtām saistītiem

³⁸ Ebd., S. 87-89. Vēlāk, 19. gadsimtā, mainoties zinātnes jēdziena izpratnei, kā vēl viena atšķirība starp reliģiju un zinātni minams fakts, ka reliģijā zināšanas ir absolūtas, turpretī zinātnē pētniecības gaitā iegūtās zināšanas ir relatīvas, pētniecības gaitā pilnveidojamas un maināmas.

³⁹ Viduslaiku zinātni, tās izziņas metodes kritizējuši gan F. Bēkons „Jaunajā organonā” (Brück, Th. (übers. und hrsg.) *Franz Bacon. Neues Organ der Wissenschaften*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1962), galvenokārt tā pirmajā daļā, gan R. Dekarts „Pārrunās par metodi” (Descartes, R. *Abhandlung über die Methode, seine Vernunft richtig zu leiten und die Wahrheit in den Wissenschaften zu suchen*. In: Descartes, R. *Ausgewählte Schriften*. Leipzig: Verlag Philipp Reclam jun., 1980, S. 7-65).

⁴⁰ Реале, Дж. Антисери, Д. *Западная философия от истоков до наших дней. Том 3. Новое время (От Леонардо до Канта)*. Санкт-Петербург: ТОО ТК „Петрополис”, 1996, стр. 43-44.

⁴¹ Rubenis, A. *Absolūtisms un Apgaismības laikmeta kultūra*. Rīga: Zvaigzne ABC, 2001, 190. lpp.

raksturotājlielumiem, kā piemēram, krāsas, skaņas, smaržas⁴². Īpašu nozīmi faktiem izziņas procesā pievērsa angļu filozofs Frānsiss Bēkons (*Francis Bacon*, 1561–1626), kurš neticēja, ka dabas likumus var formulēt no vispārīgas pieredzes. Līdz ar F. Bēkona „Jaunajā organonā” izstrādāto un pamatoto, viņaprāt visās zinātnes nozarēs izmantojamo, izziņas metodi - indukciju⁴³, 17. gadsimts iezīmēja nošķirumu starp „vecu” zināšanu formu, kas pamatojās uz pieredzē balstītiem secinājumiem un argumentiem, un „jauno”, kas pamatojās uz objektīvi iegūtiem faktiem⁴⁴.

Līdzīgi antīkās pasaules domātāju uzskatiem arī renesanses laikmetā par vienu no svarīgākajām zinātnēm kļuva matemātika, savukārt matemātiskā pieeja tika uzskatīta par visobjektīvāko un visprecīzāko pasaules izzināšanā. Franču matemātiķis un filozofs Renē Dekarts (*René Descartes*, 1596-1650) bija pārliecināts, ka viņa matemātiskā lietotā metode izmantojama arī citās zinātnes nozarēs, lai iegūtu tikpat precīzus rezultātus kā matemātiskā⁴⁵. Uzplaukums dabaszinātnēs, to sasniegumi un atklājumi veicināja dabaszinātnēs izmantotās metodoloģijas popularitāti, kas 17.-18. gadsimtā aizvien plašāk izplatījās arī humanitārajās zinātnēs jeb garazinātnēs⁴⁶. Līdz ar to cilvēks vairs netika uztverts kā dievišķa būtne, bet gan kā dabas sastāvdaļa, un, līdzīgi kā dzīvnieki, tika pētīts kā fiziska būtne⁴⁷, pētījumos izmantojot no dabaszinātnēm pārņemtas metodes.

Matemātika un dabaszinātnes arī turpmākajos gadsimtos turpināja jo īpaši strauju attīstību, ko noteica sasniegumi tehnoloģiju jomā – arvien sarežģītāku instrumentu izveide nodrošināja iespēju veikt arvien precīzākus novērojumus un mērījumus tālākai

⁴² Реале, Дж. Антисери, Д. *Западная философия от истоков до наших дней. Том 3. Новое время (От Леонардо до Канта)*. Санкт-Петербург: ТОО ТК „Петрополис”, 1996, стр. 126-127; Küle, M., Kūlis, R. *Filosofija*. Rīga: Zvaigzne ABC, 1998, 257. lpp.

⁴³ Brück, Th. (übers. und hrsg.) *Franz Bacon. Neues Organ der Wissenschaften*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1962, S. 61-62, S. 93-94.

⁴⁴ Weingart, P. *Die Stunde der Wahrheit? Verhältnis der Wissenschaft zu Politik, Wirtschaft und Medien in der Wissensgesellschaft*. Weilerwist: Velbrück Wissenschaft, 2001, S. 43.

⁴⁵ Descartes, R. *Abhandlung über die Methode, seine Vernunft richtig zu leiten und die Wahrheit in den Wissenschaften zu suchen*. In: Descartes, R. *Ausgewählte Schriften*. Leipzig: Verlag Philipp Reclam jun., 1980, S. 21-23, 52-53; Descartes, R. *Regeln zur Leitung des Geistes*. In: Descartes, R. *Ausgewählte Schriften*. Leipzig: Verlag Philipp Reclam jun., 1980, S. 73.

⁴⁶ Tā kā vācu filozofiskajā tradīcijā vēsturiski ar jēdzienu `garazinātnes` (*Geisteswissenschaften*) apzīmētas zinātnes nozares, kas nepiederēja pie dabaszinātnēm, bet jo īpaši zinātnes par cilvēku (Blankertz, H. *Die Geschichte der Pädagogik von der Aufklärung bis zur Gegenwart*. Wetzlar: Büchse der Pandora Verlags-GmbH, 1982, S. 215) turpmāk, skaidrojot zinātnes attīstību un pedagoģijas kā akadēmiskas disciplīnas veidošanos Latvijā, tiks izmantots šis jēdziens. Ievērojamu devumu garazinātņu kā dabaszinātnēm līdzvērtīgu zinātņu pamatošanā ir sniedzis vācu filozofs Vilhelms Diltejs, turklāt pedagoģijas zinātne Latvijā sāka veidoties tieši vācu garazinātņu pedagoģijas tradīcijās. Tāpēc jēdziena izvēlē saglabāta vācu filozofiskā tradīcija.

⁴⁷ Rubenis, A. *Absolūtisms un Apgaismības laikmeta kultūra*. Rīga: Zvaigzne ABC, 2001, 127. lpp.

teoriju attīstībai⁴⁸. Savukārt zinātnes un tehnikas attīstība no vienas puses veicināja ekonomikas attīstību Eiropā, no otras, arī pašas zinātnes un tehnikas turpmāku attīstību. Jāatzīmē arī, ka zinātnes nozīme apgaismības laikmetā tika saskatīta ne tikai industrijas, bet arī sabiedrības attīstībā - dominējot ticībai prātam un zinātniskai izziņai, zinātne vairs nekalpoja tikai pasaules izzināšanai, bet tajā tika saskatīts intelektuāls spēks, kas nodrošinās cilvēces progresu, mainīs pasauli un uzlabos cilvēku materiālo un garīgo dzīvi⁴⁹.

Lai arī "jaunās skolas" zinātne bija sākusi veidoties jau renesanses laikmetā, tātad 15./16. gadsimtā, līdz pat apgaismības laikmetam tā vēl nebija sistematizēta un „tajā savijās jutekliskā pieredze un prāta konstrukcijas, leģendas un autoritatīvas liecības, fakti un fantastiskas hipotēzes”⁵⁰, zinātne joprojām bija cieši saistīta ar filozofiju un teoloģiju, ar kuru palīdzību daba un pasaule tika skaidrota antīkajā pasaulē un viduslaikos. Tikai 17.-18. gadsimtā par dominējošo domāšanas veidu kļuva racionālisms un eksperimentālā metode sekmēja zinātnes pilnīgu nošķiršanu no filozofijas un teoloģijas. Atsevišķām zinātnēm emancipējoties no iepriekš par pamatzinātņi kalpojušās filozofijas, formulējot savus izpētes priekšmetus un izstrādājot savas teorijas un metodes, tās vairs neatsaucās uz filozofijas sistēmām, teorijām un metodēm⁵¹.

Zinātnes nošķiršanu no reliģijas sekmēja iepriekš minētā zinātnieku pārliecība par reliģijas un zinātnes nesavienojamību. Par centieniem zinātņi nodalīt no baznīcas ietekmes liecina arī tas, ka ar zinātņi zinātniskās revolūcijas beigu posmā 17. gadsimtā netika saprastas universitātes zināšanas - zinātne pārsvarā attīstījās ārpus tradicionāli baznīcas pārraudzībā esošo universitāšu sienām. Tā kā universitātēs dominēja ticība kādai vienai zinātnieka skolai vai doktrīnai, nevis metodei, kas ļautu pārbaudīt, kritizēt un pilnveidot teoriju, 16.-17. gadsimtā zinātne attīstījās laboratorijās, observatorijās, darbnīcās, diskusiju klubos, muzejos, bet 17.–18. gadsimtā Eiropā veidojās zinātniskās biedrības un akadēmijas, pētniecības un diskusiju centri. Tieši to ietvaros, risinot

⁴⁸ Рассел, Б. *Мудрость Запада. Историческое исследование западной философии в связи с общественными и политическими обстоятельствами*. Москва: издательство Республика, 1998, стр. 262.

⁴⁹ Реале, Дж. Антисери, Д. *Западная философия от истоков до наших дней. Том 3. Новое время (От Леонардо до Канта)*. Санкт-Петербург: ТОО ТК „Петрополис”, 1996, стр. 456; Рассел, Б. *Мудрость Запада. Историческое исследование западной философии в связи с общественными и политическими обстоятельствами*. Москва: издательство Республика, 1998, стр. 355-356.

⁵⁰ Rubenis, A. *Absolūtisms un apgaismības laikmeta kultūra. Mācību līdzeklis*. Rīga: Zvaigzne ABC, 2001, 124. lpp.

⁵¹ Kron, F. W. *Grundwissen Pädagogik. 6., überarbeitete Auflage*. München, Basel: Ernst Reinhardt Verlag, 2001, S. 101.

pētniecības problēmas, kā arī popularizējot pētījumu rezultātus, attīstījās zinātne⁵². 17. gadsimta otrajā pusē Eiropā sāka iznākt arī pirmie zinātniskie preses izdevumi – 1665. gada 5. janvārī Francijā tika izdots pirmais „Zinātnieku laikraksts” (*Journal des Savants*) numurs, bet tā paša gada 6. martā Anglijā sāka iznākt „Karaliskās zinātniskās biedrības” (*Royal Society*) izdots zinātniskais žurnāls „Filozofiskās sarunas” (*Philosophical Transactions*). Līdz ar šāda veida zinātnisku izdevumu izplatīšanos, zinātnes sasniegumi un atklājumi kļuva pieejami sabiedrībai. Turklāt šie preses izdevumi veicināja zinātniskajās aprindās pienākumu publicēt pētījumu rezultātus⁵³.

Te gan jāmin, ka arī zinātniskajās akadēmijās 17. un 18. gadsimtā dominēja dabaszinātnes un matemātika, un, piemēram, jurisprudences un teoloģija, kurām universitātē bija atvēlētas fakultātes, akadēmijās nebija pārstāvētas⁵⁴. Zinātnei turpinot diferencēties arvien jaunās nozarēs, bet zinātniskajām akadēmijām nespējot nodrošināt attiecīgo jomu speciālistus ar zinātnisku kvalifikāciju, 18. gadsimta beigās pētnieciskā darbība no akadēmijām pārcēlās uz universitātēm⁵⁵. Zinātnes institucionlizēšanās saskanēja ar laiku, kad tradicionālajā „viduslaiku universitātē” Eiropā bija iestājusies krīze un bija nepieciešamas pārmaiņas⁵⁶. Zinātnes nozarēm institucionalizējoties universitāšu fakultātēs un kļūstot par akadēmiskām disciplīnām, universitātes, kas agrāk bija kalpojušas tikai citu radītu zināšanu tālāknodošanai, kļuva par zinātniskās pētniecības institūcijām, zinātnisku zināšanu radīšanas vietām.

17.-18. gadsimtā izveidojās zinātne tās klasiskajā izpratnē. Zinātne tika definēta kā pēc loģikas principiem sakārtotu vispārīgu, t. i., pamatotu un patiesu atziņu sistēma par kādu tematisko jomu⁵⁷. Īpaša nozīme zinātnes jēdziena izpratnē tika piešķirta idejai par zinātnisko sistēmu, uzskatot, ka zinātne ir pilnībā noformējusies tikai tad, kad izdodas formulēt attiecīgās jomas vispārējās patiesības, ar kuru palīdzību konkrētos faktus

⁵² Реале, Дж. Антисери, Д. *Западная философия от истоков до наших дней. Том 3. Новое время (От Леонардо до Канта)*. Санкт-Петербург: ТОО ТК „Петрополис”, 1996, стр. 51-52, 155-158.

⁵³ 17. gadsimtā Eiropas zinātniskajās akadēmijās bija pieņemts, ka tajās apvienotie zinātnieki kopīgi pārbaudīja citu zinātnieku darbus, atkārtoja viņu veiktos eksperimentus, lai pilnībā pārliecinātos par rezultātu precizitāti vai gluži pretēji par aprakstītā neiespējamību. (Weingart, P. *Die Stunde der Wahrheit? Verhältnis der Wissenschaft uz Politik, Wirtschaft und Medien in der Wissensgesellschaft*. Weilerwist: Velbrück Wissenschaft, 2001, S. 56-57).

⁵⁴ Stichweh, R. *Zur Entstehung des modernen Systems wissenschaftlicher Disziplinen. Physik in Deutschland. 1740-1890*. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag, 1984, S. 67.

⁵⁵ Ebd., S. 69, 71-73.

⁵⁶ Weingart, P. *Die Stunde der Wahrheit? Verhältnis der Wissenschaft uz Politik, Wirtschaft und Medien in der Wissensgesellschaft*. Weilerwist: Velbrück Wissenschaft, 2001, S. 60.

⁵⁷ Diemer, A. *Was heißt Wissenschaft?* Meisenheim am Glan: Verlag Anton Hain, 1964, S. 22; Diemer, A. Zur Grundlegung eines allgemeinen Wissenschaftsbegriffs. In: *Zeitschrift für allgemeine Wissenschaftstheorie. Band I. Heft 2*. Wiesbaden: Franz Steiner Verlag GmbH, 1970, S. 212.

iespējams skaidrot kā vispārīgā likuma atsevišķu gadījumu⁵⁸. Respektīvi, klasiskajā izpratnē ar jēdzienu `zinātne` tika saprasta slēgta, nemainīga sistēma, kurā apkopotas zinātniski iegūtas atziņas par attiecīgo izpētes jomu. Iespējams, ideja par to, ka zinātnei kā sistēmai jābūt slēgtai un tajā ietvertajām zināšanām nemainīgām, vēl sakņojās iepriekšējos gadsimtos valdījušā zinātnes atkarībā no teoloģijas, kā arī vēlmē absolūtajām baznīcas dogmām pretstatīt tikpat absolūtas, tikai zinātniskām metodēm iegūtas un pārbaudāmas, zināšanas. Doma par to, ka zinātne var būt pabeigta un noslēgta sistēma, liecina, ka 17.-18. gadsimtā valdījis uzskats, ka pasauli ir iespējams izpētīt pilnībā. Iegūtas zināšanas tad būtu universālas, t. i., „neatkarīgas no telpas, laika un konkrētā zinātnieka”⁵⁹.

Tā kā zinātnes attīstībā apgaismības laikmetā joprojām dominēja matemātika un dažādas dabaszinātņu nozares, ar zinātnes vārdu pārsvarā tika saprastas dabaszinātnes, savukārt par pamatotām un patiesām tika uzskatītas tikai empīriski, tas ir, eksperimentos iegūtas zināšanas. Palielinoties eksperimentālās metodes pielietojumam dabaszinātnēs, sākās strauja šo zinātņu attīstība⁶⁰. Dabaszinātņu metodes centās pārņemt arī garazinātnes, un līdz 19. gadsimtam zinātne veidojās un attīstījās kā empīriskā un eksperimentāla joma.

1.1.2. Modernā zinātnes jēdziena izpratne 19. gadsimtā

19. gadsimtā zinātnes jēdziena izpratne mainījās. Zinātne pilnībā emancipējās no filozofijas kā visu zinātņu bāzes un atbrīvojās no metafizikas, kļūstot arvien pozitīvistikāka⁶¹. Uzskatu par to, ka eksistē absolūtas, nemainīgas patiesības, nomainīja pārlicība par dažādu pasaules uzskatu līdzāspastāvēšanu, tātad arī par vienas teorijas

⁵⁸ Diemer, A. *Was heißt Wissenschaft?* Meisenheim am Glan: Verlag Anton Hain, 1964, S. 27.

⁵⁹ Rothland, M. *Disziplingeschichte im Kontext. Erziehungswissenschaft an der Universität Münster nach 1945*. Bad Heilbrunn: Verlag Julius Klinkhardt, 2008, S. 59.

⁶⁰ Dilthey, W. Über vergleichende Psychologie. Beiträge zum Studium der Individualität. In: Wilhelm Dilthey. *Gesammelte Schriften. Band V. Die geistige Welt. Einleitung in die Philosophie des Lebens. Erste Hälfte. Abhandlungen zur Grundlegung der Geisteswissenschaften. 8. unveränderte Auflage*. Stuttgart: B./G. Teubner Verlagsgesellschaft. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1990, S. 262.

⁶¹ Sal. sk. Diemer, A. *Was heißt Wissenschaft?* Meisenheim am Glan: Verlag Anton Hain, 1964, S. 18.

dažādas interpretēšanas iespējamību⁶². Līdz ar to, lai arī jēdziena `zinātne` nozīme būtiski nebija mainījies, citādāka bija kļuvusi izpratne par zinātņi kā sistēmu.

Kopš 19. gadsimta faktiski var runāt par klasisko un moderno zinātnes jēdzienu. Abās nozīmēs ar zinātņi tiek saprasta pamatotu un patiesu apgalvojumu sistēma par kādu tematisko jomu. Klasiskajā zinātnes izpratnē šī sistēma bija kategoriski deduktīva, modernajā – hipotētiski deduktīva⁶³. Modernajā zinātnes jēdziena izpratnē sistēma un tajā apvienotās atziņas vairs nav formulētas kā nemainīgas, vienmēr patiesas. Zināšanām ir hipotētisks raksturs - respektīvi, pētniecības procesā iegūstot jaunas atziņas, faktus vai zināšanas, pētījuma rezultāti var tikt pakļauti kritikai, tie var mainīties un tādējādi ievirzīt pētījuma procesu jaunā gultnē.

Laiks, kad zinātne tika veidota kā slēgta sistēma, ir pagājis, taču sistēmas jēdziens savu nozīmi nav zaudējis. Arī modernajā izpratnē ar zinātņi tiek saprastas sistēmā sakārtotas atziņas, bet, paturot prātā, ka zināšanas nav absolūtas. Kā teorētisks jēdziens zinātne arī mūsdienās, tas ir, 21. gadsimtā, tiek definēta kā metodiski iegūtas, sistēmā sakārtotas zināšanas par realitāti⁶⁴. Raksturojot zināšanas kā metodiski iegūtas, tiek uzsvērts to zinātniskums, respektīvi, tas, ka zināšanām jābūt iegūtām zinātniskās izziņas ceļā jeb ar zinātniskām metodēm. Zināšanu izcelsmei ir jābūt izprotamai, caurskatāmai, un ideālā gadījumā tās ir jāspēj radīt atkārtoti⁶⁵. Te gan jāpiebilst, ka viedoklis par to, ka zināšanas, pēc iespējas, jāspēj radīt atkārtoti, vairāk attiecināms uz eksperimentālām un empīriskām zinātnēm.

Atšķirībā no 18. gadsimta, kad, jaunās zināšanas centās pielāgot jau esošajām, 19. gadsimtā par zinātniskās darbības mērķi kļuva „nepārtraukta jaunu zināšanu radīšana, kas nozīmē nebeidzamu veco zināšanu revidēšanu saskaņā ar jaunākajām pētījumu iegūtajām zināšanām”⁶⁶. Tātad jau esošās hipotētiski deduktīvā sistēmā apkopotās

⁶² Diemer, A. Die Differenzierung der Wissenschaften in die Natur- und Geisteswissenschaften und die Begründung der Geisteswissenschaften als Wissenschaft. In: Diemer, A. (Hrsg.) *Beiträge zur Entwicklung der Wissenschaftstheorie im 19. Jahrhundert. Vorträge und Diskussionen im Dezember 1965 und 1966 in Düsseldorf*. Meisenheim am Glan: Verlag Anton Hain, 1968, S. 220.

⁶³ Piemēram, Tschamler, H. *Wissenschaftstheorie. Eine Einführung für Pädagogen*. Bad Heilbrunn: Verlag Julius Klinkhardt, 1983, S. 15-16; Dickopp, K.-H. *Lehrbuch der systematischen Pädagogik. 1. Auflage*. Düsseldorf: Pädagogischer Verlag Schwann-Bagel GmbH, 1983, S. 48-49; Diemer, A. Zur Grundlegung eines allgemeinen Wissenschaftsbegriffs. In: *Zeitschrift für allgemeine Wissenschaftstheorie. Band I. Heft 2*. Wiesbaden: Franz Steiner Verlag GmbH, 1970, S. 213.

⁶⁴ Tschamler, H. *Wissenschaftstheorie. Eine Einführung für Pädagogen*. Bad Heilbrunn: Verlag Julius Klinkhardt, 1983, S. 19.

⁶⁵ Tremml, A. K., *Philosophische Pädagogik. Die theoretischen Grundlagen der Erziehungswissenschaft*. Stuttgart: Verlag W. Kohlhammer, 2010, S. 89.

⁶⁶ Stichweh, R. Wissenschaftliche Disziplinen: Bedingungen ihrer Stabilität im 19. und 20. Jahrhundert. In: Schriewer, J., Keiner, E., Charle, Ch. (Hrsg.) *Sozialer Raum und akademische Kulturen. Studien zur*

zināšanas bija kļuvušas par tām, kas atbilstoši jaunākajām zinātnes atziņām tiek izvērtētas un mainītas. Kopš 19. gadsimta zinātne tās modernajā izpratnē definējama kā „pētnieciskās darbības sfēra, kuras mērķis ir jaunu zināšanu radīšana un sistēmiska sakārtošana”⁶⁷. Tātad vienlīdz svarīga ir gan pētnieciskā darbība, proti, zināšanu radīšana, gan tās rezultāts – zināšanu sistēma.

Jau 18. gadsimtā aizsāktā zinātnisko biedrību veidošana un zinātnieku sadarbība iezīmēja vēl vienu pārmaiņu zinātnes attīstībā. 18. gadsimtā zinātnes laukā vēl bija raksturīga zinātnieku individuāla darbība – katrs zinātnieks centās izveidot mācību grāmatas un kompendijus, kas aptvertu pēc iespējas plašākas zināšanu jomas. Zināšanu apkopošana mācību grāmatās un enciklopēdijās vairāk nozīmēja citu cilvēku savāktu, bieži vien antīkajā kultūrā radītu, zināšanu apkopošanu un sistematizēšanu. Tāpēc zinātne līdz 18. gadsimta beigām plašākam sabiedrības lokam atklājās kā „mācību grāmatu zinātne”, nevis „pētniecības zinātne”⁶⁸. Savukārt zinātnieku separātā darbība un savu individuālo zināšanu sistēmu veidošana kavēja zinātnes nozaru attīstību: nefokusējoties uz kopīgu pētniecību attiecīgajā jomā, atsevišķas zinātnes nozares vairāk kalpoja par zināšanu uzglabāšanas vietu⁶⁹.

Tādēļ jo īpaši liela nozīme zinātnes attīstībā un izaugsmē par „pētniecības zinātne” ir tieši pētnieku kopienu izveidei 19. gadsimtā. Līdz ar zinātnes institucionalizēšanos universitātēs 18. gadsimta beigās / 19. gadsimta sākumā norisinājās divi procesi – gan zinātnes nodalīšanās no „nezinātniskas vides”, kuru Rūdolfs Štīhvē (*Rudolf Stichweh*) sauc par zinātnes ārējo diferencēšanos, gan zinātnes iekšējā diferencēšanās atsevišķās nozarēs. Zinātnei kļūstot par akadēmisku disciplīnu universitātē, sāka veidoties pētnieku kopienas, kurās zinātnieki apvienojās, lai attiecīgās zinātnes nozares ietvaros kopīgi risinātu pētniecības jautājumus. Līdz ar to pētnieciskais darbs kļuva intensīvāks, iegūtās atziņas tika diskutētas, izvērtētas, apkopotas un sistematizētas, aktivizējās komunikācija starp zinātnieku kopienas locekļiem, pētnieciskā darba rezultāti tika popularizēti publikācijās. Palielinājās arī iegūto zināšanu

europäischen Hochschul- und Wissenschaftsgeschichte im 19. und 20. Jahrhundert. Frankfurt am Main, Berlin, Bern, New York, Paris, Wien: Verlag Peter Lang GmbH, 1993, S. 240.

⁶⁷ Vedins, I. *Zinātne un patiesība*. Rīga: Avots, 2008, 15. lpp.

⁶⁸ Stichweh, R. *Zur Entstehung des modernen Systems wissenschaftlicher Disziplinen. Physik in Deutschland. 1740-1890.* Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag, 1984, S. 12.

⁶⁹ Stichweh, R. *Zur Entstehung des modernen Systems wissenschaftlicher Disziplinen. Physik in Deutschland. 1740-1890.* Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag, 1984, S. 11-12; Stichweh, R. Selbstorganisation in der Entstehung des modernen Wissenschaftssystems. In: Krohn, W., Küppers, G. (Hrsg.) *Selbstorganisation. Aspekte einer wissenschaftlichen Revolution.* Braunschweig, Wiesbaden: Friedr. Vieweg & Sohn, 1990, S. 268.

apjoms. Šo procesu rezultātā zinātnes ārējā diferencēšanās izraisīja tās iekšējo diferencēšanos atsevišķās nozarēs ar attiecīgiem tām specifiskiem izpētes priekšmetiem⁷⁰.

Turpmāk zinātnes nozares veidojās kā sociāli komunikatīvas sistēmas, respektīvi, kopienas, kurās attiecīgās zinātnes nozares speciālisti apvienojās nozarei svarīgu problēmju risināšanai⁷¹. Šo procesu centrs bija universitāte. Tā kļuva par zinātnisku institūciju, kas nodrošināja pētniecību, tās rezultātu popularizēšanu, kā arī jaunās zinātnieku paaudzes sagatavošanu, lai nodrošinātu un sekmētu zinātnes tālāku attīstību un kontinuitāti.

Vēl viens zinātnes kā sociāli komunikatīvas sistēmas aspekts izpaužas pētniecības rezultātu popularizēšanā sabiedrībā. Pētījumu rezultātu aprobācija un popularizēšana, tos publicējot vai izklāstot auditorijā, ir tā, kas nodrošina zinātnes attīstību. Komunikācijas procesu zinātnē veido gan zināšanu, respektīvi, zinātnisku atziņu radīšana, gan šo zināšanu recepcija, ar kuru tiek saprasta to apstrāde, pārbaude, kritika, tātad to tālāka attīstīšana⁷². Saikne starp zināšanu radīšanu un recepciju ir zinātnes attīstības pamatā, jo „zināšanas, kuras netiek recipētas, iet zudumā” un „tikai tās zināšanas, kas tiek recipētas, saglabājas un tiek attīstītas tālāk”⁷³. Līdz ar to atziņas, kuras netiek publicētas, zinātnieku kopienai neeksistē, tajās ietvertās zināšanas nav „oficiāli” apstiprinātas.

19. gadsimtā turpinājās jau 17. gadsimta otrajā pusē aizsākusies pētniecības rezultātu publicēšana zinātniskajos žurnālos, taču 19. gadsimtā mainījās zinātniskās preses funkcijas. Ja agrāk preses izdevumi atspoguļoja jau gatavus pētījumu rezultātus, sniedza apkopotu informāciju, tad 19. gadsimtā, publikācijām kļūstot par zinātnieka sociālo pamatdarbību, tika dokumentēts pats pētījuma process un diskusija par to. Zinātnieku komunikācija preses izdevumos veicināja attiecīgās nozares zinātniskās kopienas veidošanos un zināšanu attīstīšanas procesu⁷⁴. Līdzās universitātēm, kas bija kļuvušas par pētniecības institūcijām, zinātniskie preses izdevumi uzskatāmi par faktoriem, kas 19. gadsimtā veicināja zinātnieku apvienošanās kopienu, lai pievērstos attiecīgās jomas izpētei, tā sekmējot arī zinātnes diferencēšanos arvien jaunās nozarēs.

⁷⁰ Sal. sk. Stichweh, R. *Zur Entstehung des modernen Systems wissenschaftlicher Disziplinen. Physik in Deutschland. 1740-1890*. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag, 1984, S. 39-41, 47, 61.

⁷¹ Ebd., S. 50.

⁷² Weingart, P. *Die Stunde der Wahrheit? Verhältnis der Wissenschaft zu Politik, Wirtschaft und Medien in der Wissensgesellschaft*. Weilerwist: Velbrück Wissenschaft, 2001, S. 99.

⁷³ Ebd., S. 99.

⁷⁴ Sal. sk. Stichweh, R. *Zur Entstehung des modernen Systems wissenschaftlicher Disziplinen. Physik in Deutschland. 1740-1890*. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag, 1984, S. 394.

Ja antīkajā pasaulē un viduslaikos cilvēki varēja vienlaikus pārzināt vairākas zinātnes jomas, tad, sakarā ar 17. gadsimtā aizsākušos straujo zinātnes un tehnikas attīstību, palielinoties informācijas un zināšanu apjomam, 19. gadsimtā arvien neiespējamāk kļuva vienam cilvēkam apgūt pilnīgas zināšanas pat vienā zinātnes jomā⁷⁵. Zināšanām pilnveidojoties, zinātniekiem atklājās arvien lielāka pasaules daudzveidība. Līdz ar to arvien sīkāk diferencējās arī izziņas objekti, kļūstot par jaunu zinātnes nozaru izpētes priekšmetiem⁷⁶.

1.1.3. Garazinātņu pamatošana⁷⁷

Tā kā ievērojamākie sasniegumi arī 19. gadsimtā tika gūti dažādās dabaszinātņu nozarēs, zinātņu hierarhijas augšgalā vēl joprojām atradās matemātika. Franču filozofa pozitīvista Ogista Konta (*Auguste Comte*, 1798-1857) veidotajā zinātņu klasifikācijā matemātikai sekoja astronomija, fizika, ķīmija un bioloģija. Klasifikācijas pamatā bija Aristoteļa uzskatiem līdzīga ideja par to, ka katra nākamā zinātne šajā hierarhijā izriet no iepriekšējās, un sarežģītākās zinātnes balstās uz vienkāršākajām. Klasifikācija noslēdzās ar socioloģiju jeb zinātņi par sabiedrību, kuras pamatlicējs bija pats O. Konts⁷⁸. Socioloģiju O. Konts izprata un pamatoja kā pozitīvistisku zinātņi⁷⁹. Līdz ar to metafizika O. Konta klasifikācijā, atšķirībā no Aristoteļa, kā zinātne, kas nav pozitīvistiska, nebija iekļauta. Taču klasifikācijā iekļautā socioloģija ir apliecinājums tam, ka zinātnes nozarēm sāka pieskaitīt arī garazinātņus⁸⁰.

⁷⁵ Sal. sk. Рассел, Б. *Мудрость Запада. Историческое исследование западной философии в связи с общественными и политическими обстоятельствами*. Москва: издательство Республика, 1998, стр. 426-427.

⁷⁶ Sal. sk. Rubenis, A. *19. gadsimta kultūra Eiropā. Mācību līdzeklis*. Rīga: Zvaigzne ABC, 2002, 302., 306. lpp.; Рассел, Б. *Мудрость Запада. Историческое исследование западной философии в связи с общественными и политическими обстоятельствами*. Москва: издательство Республика, 1998, стр. 426-427.

⁷⁷ Pētījuma kontekstā atsevišķa apakšnodala veltīta vācu tradīcijā pārstāvētajam zinātņu dalījumam garazinātņus un dabaszinātņus, jo starpkaru periodā pedagoģijas zinātne Latvijā vācu pedagoģiskās domas ietekmē veidojās un attīstījās garazinātņu pedagoģijas tradīcijās.

⁷⁸ Fetscher, I. (Hrsg.) *Comte, A. Rede über den Geist des Positivismus*. Hamburg: Felix Meiner Verlag, 1994, S. 105-106, 108.

⁷⁹ Comte, A. *Soziologie. Band I. Der dogmatische Teil der Sozialphilosophie*. Jena: Verlag von Gustav Fischer, 1907, S. 184-185, 208, 211.

⁸⁰ Vācu literatūrā tiek lietots jēdziens 'garazinātņus' (*Geisteswissenschaften*), kas ir kopīgs apzīmējums virknei zinātnes nozaru, kuru izpētes priekšmeti saistīti ar kultūras un garīgās dzīves, vēstures, sociālajiem un politiskajiem fenomeniem. Jēdzienā 'garazinātņus' ietvertas arī humanitārās un sociālās

19. gadsimta otrajā pusē kā atsevišķa zinātnes nozare veidojās psiholoģija, kuru O. Konts savā klasifikācijā daļēji bija iekļāvis bioloģijā, daļēji socioloģijā⁸¹; kā akadēmiskas disciplīnas un līdz ar to zinātnes izveidojās arī vēsture un filoloģija⁸². Apgaismības laikmeta ideju par pilsonisko sabiedrību ietekmē jau 18. gadsimta 80. gados aizvien lielāka loma tika piešķirta audzināšanai kā sabiedrības un cilvēces nākotnes veidotājam⁸³, un par patstāvīgu zinātņi bija sākusi veidoties pedagogija.

Eiropas politiskajā dzīvē 19. gadsimta otrajā pusē iezīmējās pārmaiņas gan Eiropas valstu politiskajā, gan sabiedriskajā dzīvē: bija vērojamas demokratizācijas tendences - tika ieviestas vispārējas vēlēšanu tiesības, veidojās un politikā iesaistījās strādnieku partijas, veidojās sociālā politika, attīstījās izglītības sistēma. Arī garazinātņu veidošanās par akadēmiskām disciplīnām universitātēs vērtējama kā izmaiņas sabiedrībā veicinoša. Vilhelms Diltejs (*Wilhelm Dilthey*, 1833-1911), izvērtējot politisko notikumu ietekmi ne tikai uz Eiropas valstu, bet arī zinātņu attīstību, minējis, ka jau Franču revolūcijas notikumi 18. gadsimta beigās satricināja sabiedrību. Pateicoties tai tika atzīts sabiedrības spēks, un līdz ar to, saredzot sabiedrību kā „veselīga” progresa palīg līdzekli, Eiropā pieauga arī zinātņu par sabiedrību, respektīvi, garazinātņu nozīme⁸⁴. V. Diltejs uzskatīja, ka turpmāk pasaules veidošanā palielināsies tieši garazinātņu nozīme.

Tā kā dabaszinātnēs popularitāti bija ieguvušas eksperimentālās pētniecības metodes, tās tika izmantotas arī zinātnes jomās, kurās līdz tam bija veikta tikai

zinātnes, tātad arī pedagogija. Turpmāk tekstā, lai apzīmētu zinātnes nozares, kas nepiederēja dabaszinātnēm, tiks lietots jēdziens `garazinātnes`.

⁸¹ Реале, Дж. Антисери, Д. *Западная философия от истоков до наших дней. Том 4. (От романтизма до наших дней)*. Санкт-Петербург: ТОО ТК „Петрополис”, 1997, стр. 195. Līdzīgi arī, piemēram, V. Windelbands minējis problēmu, kur īsti būtu ierindojama psiholoģija. V. Windelbands norāda, ka, raugoties uz šīs zinātnes izpētes priekšmetu, tā ir garazinātne, bet, raugoties uz izpētes metodēm, tā būtu ierindojama pie dabaszinātnēm (*Windelband, W. Geschichte und Naturwissenschaft. Rede zum Antritt des Rectorats der Kaiser – Wilhelms – Universität Strassburg, gehalten am 1. Mai 1894 von Dr. Wilhelm Windelband ord. Professor der Philosophie. Zweite unveränderte Auflage.* Strassburg: J. H. Ed. Heitz (Heitz & Mündel), 1900, S. 9-10).

⁸² Rubenis, A. *19. gadsimta kultūra Eiropā*. Rīga: Zvaigzne ABC, 2002, 332. lpp.

⁸³ Sal. skat. Kūle, M., Kūlis, R. *Filosofija*. Rīga: Zvaigzne ABC, 1998. 297.-298. lpp. Plašāk apgaismības laikmeta ideju ietekme uz pedagogijas zinātnes veidošanos analizēta 2.3. apakšnodaļā „Pedagoģijas zinātnes rašanās apgaismības laikmetā – 18. gadsimtā”.

⁸⁴ Dilthey, W. *Einleitung in die Geisteswissenschaften. Versuch einer Grundlegung für das Studium der Gesellschaft und der Geschichte. Wilhelm Diltheys gesammelte Schriften. Erster Band, dritte Auflage.* Leipzig und Berlin: Verlag und Druck von B. G. Teubner, 1933, S. 4, sal. sk. arī Dilthey, W. Über vergleichende Psychologie. Beiträge zum Studium der Individualität. In: Wilhelm Dilthey. *Gesammelte Schriften. Band V. Die geistige Welt. Einleitung in die Philosophie des Lebens. Erste Hälfte. Abhandlungen zur Grundlegung der Geisteswissenschaften. 8. unveränderte Auflage.* Stuttgart: B./G. Teubner Verlagsgesellschaft. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1990, S. 260.

novērošana⁸⁵. Līdz ar to psiholoģija, socioloģija un pedagoģija veidojās un attīstījās kā empīriskas jeb eksperimentālās zinātnes. Lai arī garazinātnes veidojās dabaszinātņu tradīcijās, tās tomēr netika vienprātīgi atzītas par dabaszinātnēm līdzvērtīgām zinātnes nozarēm.

Tādēļ arī rodas problēmas jēdziena `zinātne` definēšanā. Jebkuram jēdziena definējumam jābūt viennozīmīgam, tas nozīmē, ka tā lietojumam un izpratnei vienmēr un visur jābūt identiskiem. Šim pamatnosacījumam būtu jāattiecas arī uz jēdzienu `zinātne`, kam kā vispārējam jēdzienam būtu jāattiecas uz jebkuru zinātnes nozari. Tomēr reizēm, ne tikai 18. un 19., bet arī vēl 20. gadsimtā ticis apgalvots, ka dažas zinātnes ir „īstās” vai „cietās”, ar to domājot, ka tās ir zinātnes nozares, kas atbilst stingriem zinātniskuma kritērijiem un līdz ar to var tikt pārliecinoši definētas kā zinātnes. 20. gadsimta vācu filozofs un zinātnes teorētiķis Alvins Dīmers (*Alwin Diemer*, 1920-1986) minējis, ka ar „īstajām zinātnēm” parasti domātas dabaszinātnes, jo īpaši fizika⁸⁶, kas sasaucas ar iepriekš jau minēto dabaszinātņu kā pozitīvistisku zinātņu dominanci visā zinātnes attīstības gaitā. Taču, kā minējis Hanss-Georgs Gadamers (*Hans-Georg Gadamer*, 1900-2002), 19. gadsimtā „patiesībā garazinātnes ir tālu no tā, lai justosniecīgākas par dabaszinātnēm”⁸⁷. Līdzīgi arī A. Dīmers uzsvēris, ka zinātniskuma rādītāji nav nedz mērījumu precizitāte, nedz vispārējās likumības, un tātad arī garazinātnes ir uzskatāmas par tikpat „īstām” zinātnēm kā dabaszinātnes⁸⁸.

Zinātņi nevar skaidrot tikai no kādas konkrētas, vienas zinātnes nozares pozīcijām. Tomēr, kā jau tika minēts, bieži zinātne tikusi skaidrota raugoties no dabaszinātņu pozīcijas, uzskatot, ka zinātnes uzdevums ir vispārēju likumu, struktūru, atziņu u. tml. formulēšana⁸⁹. Pretēji dabaszinātnēm garazinātnēs attiecīgā fenomena izpētes mērķis nav „izprast konkrēto parādību kā vispārīga likuma atsevišķu gadījumu. Atsevišķais nekalpo par apstiprinājumu (..) likumībai,” un izpētes mērķis ir „drīzāk (..) saprast pašu parādību tās vienreizīgajā un vēsturiskajā konkrētībā”⁹⁰. Līdz ar to garazinātņu

⁸⁵ Rubenis, A. *19. gadsimta kultūra Eiropā*. Rīga: Zvaigzne ABC, 2002, 300. lpp.

⁸⁶ Diemer A. Zur Grundlegung eines allgemeinen Wissenschaftsbegriffs. In: *Zeitschrift für allgemeine Wissenschaftstheorie Band I Heft 2*. Wiesbaden: Franz Steiner Verlag GmbH, 1970. S. 210; Diemer A. *Was heißt Wissenschaft?* Meisenheim am Glan: Verlag Anton Hain, 1964, S. 9.

⁸⁷ Gadamers H.-G. *Patiesība un metode*. Rīga: Jumava, 1999, 22. lpp.

⁸⁸ Diemer A. Zur Grundlegung eines allgemeinen Wissenschaftsbegriffs. In: *Zeitschrift für allgemeine Wissenschaftstheorie Band I Heft 2*. Wiesbaden: Franz Steiner Verlag GmbH, 1970. S. 210; Diemer A. *Was heißt Wissenschaft?* Meisenheim am Glan: Verlag Anton Hain, 1964, S. 9.

⁸⁹ Diemer, A. Zur Grundlegung eines allgemeinen Wissenschaftsbegriffs. In: *Zeitschrift für allgemeine Wissenschaftstheorie. Band I. Heft 2*. Wiesbaden: Franz Steiner Verlag GmbH, 1970, S. 221.

⁹⁰ Gadamers H.-G. *Patiesība un metode*. Rīga: Jumava, 1999, 18. lpp.

zinātniskums nereti tika apšaubīts tieši attiecībā uz zinātnes sistēmā apkopoto zināšanu vispārīgumu.

Tā kā garazinātņu izpētes jomas saistītas ar cilvēku radīto kultūru un sabiedrības izpēti, bet kultūras sasniegumos realizējas vērtības un ar noteiktām vērtībām saistīta arī sabiedrībā valdošā morāle un ētoss, vienmēr strīdīgs ir bijis jautājums par to, vai garazinātnes maz ir un var būt objektīvas, no vērtībām jeb morāles un līdz ar to subjektivisma brīvas zinātnes. Tā kā jebkurš vērtējums vai spriedums ir saistīts ar kādu pasaules uzskatu, ideju vai normu, šajā sakarā garazinātnēm vienmēr ticis pārmests objektivitātes trūkums. Taču, ja no garazinātnēm „izņemtu” vērtības, tās zaudētu savu būtību. Kā uzskata virkne zinātnieku, lai izvairītos no šāda veida neobjektivitātes, runājot par vērtībām, tās jāattēlo kā fakti, atturoties no vērtēšanas⁹¹. Tomēr minētais jautājums par to, vai garazinātnes ir objektīvas, no vērtībām brīvas zinātnes par vērtībām vai vērtējošas zinātnes, savu aktualitāti saglabāja arī turpmākajā garazinātņu attīstībā.

Kā jau tika minēts, 19. gadsimtā par zinātnes ideālu tika uzskatītas dabaszinātnes, no kurām vadīties un kurām līdzināties centās arī citas zinātnes nozares. Dabaszinātņu metodes tika uzskatītas par paraugu. Dominēja viedoklis, ka zinātnei jāpamatojas uz eksperimentos un novērojumos iegūtiem faktiem. Līdz ar to apšaubīts tika arī garazinātņu pozitīvisms, kas tika uzskatīts par svarīgu zinātniskuma rādītāju.

Uzsverot jau minētās atšķirības, norobežojoties no pozitīvistu idejām un noraidot viedokli par garazinātņu veidošanu pēc dabaszinātņu modeļa un eksakto dabaszinātņu metožu pārnesanu arī uz garazinātnēm⁹², vācu zinātnieki 19. gadsimta beigās garazinātnes centās nodalīt no dabaszinātnēm un pamatot kā dabaszinātnēm līdzvērtīgas zinātnes. Vilhelms Vindelbands (*Wilhelm Windelband*, 1848-1915) savā klasifikācijā, pamatojoties uz metodoloģisko pieeju, zinātnes iedalīja „likumu zinātnēs” un „notikumu zinātnēs”. „Likumu zinātnes” tika raksturotas kā nomotētiskas zinātnes, kuru mērķis ir atklāt vispārīgas likumsakarības galvenokārt dabas izpētē. Turpretī „notikumu

⁹¹ Piemēram, Diemer, A. Die Differenzierung der Wissenschaften in die Natur- und Geisteswissenschaften und die Begründung der Geisteswissenschaften als Wissenschaft. In: Diemer, A. (Hrsg.) *Beiträge zur Entwicklung der Wissenschaftstheorie im 19. Jahrhundert. Vorträge und Diskussionen im Dezember 1965 und 1966 in Düsseldorf*. Meisenheim am Glan: Verlag Anton Hain, 1968, S. 191-192, 200; Diemer A. *Was heißt Wissenschaft?* Meisenheim am Glan: Verlag Anton Hain, 1964, S. 62.

⁹² Piemēram, Dilthey, W. Ideen über eine beschreibende und zergliedernde Psychologie. In: Wilhelm Dilthey. *Gesammelte Schriften. Band V. Die geistige Welt. Einleitung in die Philosophie des Lebens. Erste Hälfte. Abhandlungen zur Grundlegung der Geisteswissenschaften. 8. unveränderte Auflage*. Stuttgart: B./G. Teubner Verlagsgesellschaft. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1990, S. 144.

zinātnes” kā ideogrāfiskas zinātnes V. Vindelbands raksturoja kā zinātnes, kas orientētas uz individuālā, atsevišķā un unikālā izpēti tā attīstībā un vēsturiskajā mainīgajā kontekstā. Pretstatā vispārīgajām nomotētiskajām zinātnēm ideogrāfiskās zinātnes raksturojamas kā individuālo fenomenu aprakstošas⁹³. Lai arī gan dabaszinātnēs, gan garazinātnēs var izmantot kā nomotētisko, tā arī ideogrāfisko pieeju, Vindelbanda klasifikācijas interpretācijās ar nomotētiskajām zinātnēm tika saprastas dabaszinātnes, bet ar ideogrāfiskajām - garazinātnes. Līdzīgi arī Heinrihs Rikerts (*Heinrich Rickert*, 1863–1936) zinātnes iedalīja divās grupās – vispārīgajās, likumus formulējošajās dabaszinātnēs, un atsevišķo, vienreizējo pētošajās kultūrzinātnēs⁹⁴.

Ja V. Vindelbands zinātnes nodalīja, pamatojoties uz metodoloģisko pieeju, tad Vilhelma Dilteja (*Wilhelm Dilthey*, 1833-1911) zinātņu nošķiruma pamatā bija to izpētes objekts, kā arī attiecības starp izpētes subjektu jeb pētnieku un izpētes objektu. Dabaszinātnes, kuru izpētes objekts ir daba, cenšas izskaidrot un matemātiski formulēt eksperimentāli pārbaudītas likumsakarības. Izpētes subjekts jeb pētnieks šajās zinātnēs pēta dabu, kas nav viņa paša radīta. Turpretī garazinātnēs cilvēks ir gan izpētes subjekts, gan objekts - garazinātņu izpētes objekts ir cilvēks, kurš kā individualitāte veidojies attiecīgā kultūras un vēsturiskā kontekstā un arī pats piedalās kultūras veidošanā. Kā norādīja V. Diltejs, abu grupu zinātnēm atkarībā no izpētes objekta nepieciešamas atšķirīgas metodes – dabaszinātnes dabu izskaidro, bet garazinātnes cilvēku un viņa rīcību, viņa gara dzīvi saprot⁹⁵. Garīgās dzīves saprašanu V. Diltejs pamatoja dzīves filozofijā – filozofiskās ar konkrētu vietu un laiku saistītās pārdomās, kas gan reflektē

⁹³ Windelband, W. *Geschichte und Naturwissenschaft. Rede zum Antritt des Rectorats der Kaiser – Wilhelms – Universität Strassburg, gehalten am 1. Mai 1894 von Dr. Wilhelm Windelband ord. Professor der Philosophie. Zweite unveränderte Auflage.* Strassburg: J. H. Ed. Heitz (Heitz & Mündel), 1900, S. 9, 11-12. V. Vindelbands no antīkajiem laikiem un viduslaikiem pārņemto dalījumu pretmetos `daba` un `gars` neuzskatīja par piemērotu pamatu zinātņu klasifikācijai.

⁹⁴ Rickert, H. *Kulturwissenschaft und Naturwissenschaft. Von Heinrich Rickert, Professor an der Universität Freiburg. Zweite, umgearbeitete und vermehrte Auflage.* Tübingen: Verlag von J. C. B. Mohr (Paul Siebeck), 1910, S. 20-23, 55. H. Rikerts uzskatīja, ka reliģija, baznīca, tiesības, valsts, paražas, zinātne, valoda, literatūra, māksla, ekonomika, arī ražošanas līdzekļi noteiktā savas attīstības posmā ir kultūrvērtības, un līdz ar to apzīmējums `garazinātnes` būtu pārāk šaurs.

⁹⁵ Dilthey, W. Ideen über eine beschreibende und zergliedernde Psychologie. In: Wilhelm Dilthey. *Gesammelte Schriften. Band V. Die geistige Welt. Einleitung in die Philosophie des Lebens. Erste Hälfte. Abhandlungen zur Grundlegung der Geisteswissenschaften. 8. unveränderte Auflage.* Stuttgart: B./G. Teubner Verlagsgesellschaft. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1990, S. 143-144; Dilthey, W. Über vergleichende Psychologie. Beiträge zum Studium der Individualität. In: Wilhelm Dilthey. *Gesammelte Schriften. Band V. Die geistige Welt. Einleitung in die Philosophie des Lebens. Erste Hälfte. Abhandlungen zur Grundlegung der Geisteswissenschaften. 8. unveränderte Auflage.* Stuttgart: B./G. Teubner Verlagsgesellschaft. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1990, S. 243-247; Dilthey, W. *Einleitung in die Geisteswissenschaften. Versuch einer Grundlegung für das Studium der Gesellschaft und der Geschichte. Wilhelm Dilthey's gesammelte Schriften. Erster Band, dritte Auflage.* Leipzig und Berlin: Verlag und Druck von B. G. Teubner, 1933, S. 4.

par vēstures gaitā pārmaiņām pakļauto dzīves praksi, gan vienlaikus arī ietekmē to⁹⁶. Atšķirībā no nemainīgajiem dabaszinātņu izpētes objektiem, saprotot garīgās dzīves jomas, tika uzsvērtā to vēsturiskā mainība un attiecīgais kultūras un vēstures konteksts. Ar atšķirīgo pētniecības pieeju pretstatīšanu V. Diltejs kā garazinātņu metodi pamatoja sapratnes metodi jeb hermeneitiku⁹⁷. Salīdzinājumā ar V. Vindelbanda un H. Rikerta centieniem pamatot notikumu zinātnes vai kultūrzinātnes V. Dilteja garazinātņu koncepcija guva vislielākos panākumus un gandrīz pilnībā tika ieviesta praksē⁹⁸.

Dilteja centieni bija vērsti uz garazinātņu kā patstāvīgu zinātņu pamatošanu, necenšoties abas zinātņu grupas pretstatīt vienu otram, jo vispusīgai cilvēka un viņa darbības jomu izpētei nepieciešamas kā vienas, tā otras zinātnes⁹⁹. Pētījuma kontekstā nozīmīgs ir ne tikai V. Dilteja garazinātņu un to metodes - hermeneitikas pamatojums, bet arī garazinātniskās pedagoģijas pamatu radīšana¹⁰⁰.

Vairāku gadsimtu garumā – no antīkajiem laikiem līdz 19. gadsimtam – zinātne bija pilnībā emancipējusies no reliģiskajiem un mitoloģiskajiem priekšstatiem; no zināšanu sistēmas tā bija izveidojusies par sociāli komunikatīvu zināšanu radīšanas sistēmu, respektīvi, par sistēmu, kuras centrā atrodas pats pētniecības process. Laika gaitā, pieaugot informācijas apjomam, zinātniskā pētniecība specializējās uz arvien šaurākām izpētes jomām, un zinātnes iekšējās diferenciācijas rezultātā izveidojās arvien jaunas zinātnes nozares. Taču, zinātnes attīstības gaitā dominējot dabaszinātnēm, un jo īpaši matemātikai, garazinātņu zinātniskums tika apšaubīts, līdz 19. gadsimta otrajā pusē, kad V. Diltejs izstrādāja hermeneitiku kā garazinātņu metodi, tika pamatota arī garazinātņu kā dabaszinātnēm līdzvērtīgu zinātņu identitāte.

⁹⁶ Matthes, E. *Geisteswissenschaftliche Pädagogik. Ein Lehrbuch*. München: Oldenbourg Wissenschaftsverlag GmbH, 2001, S. 33.

⁹⁷ Dilthey, W. Über vergleichende Psychologie. Beiträge zum Studium der Individualität. In: Wilhelm Dilthey. *Gesammelte Schriften. Band V. Die geistige Welt. Einleitung in die Philosophie des Lebens. Erste Hälfte. Abhandlungen zur Grundlegung der Geisteswissenschaften. 8. unveränderte Auflage*. Stuttgart: B./G. Teubner Verlagsgesellschaft. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1990, S. 262.

⁹⁸ Blankertz, H. *Die Geschichte der Pädagogik von der Aufklärung bis zur Gegenwart*. Wetzlar: Büchse der Pandora Verlags-GmbH, 1982, S. 217.

⁹⁹ Dilthey, W. *Einleitung in die Geisteswissenschaften. Versuch einer Grundlegung für das Studium der Gesellschaft und der Geschichte. Wilhelm Diltheys gesammelte Schriften. Erster Band, dritte Auflage*. Leipzig und Berlin: Verlag und Druck von B. G. Teubner, 1933, S. 18; sal. sk. Kron, F. W. *Wissenschaftstheorie für Pädagogen*. München, Basel: Ernst Reinhardt Verlag, 1999, S. 107.

¹⁰⁰ Par garazinātņu pedagoģiju un V. Dilteja devumu tās pamatošanā sk. apakšnodaļu 2.4. „Pedagoģijas zinātne 19. gadsimtā.”

1.1.4. Zinātnes turpmākā attīstība 20. gadsimtā

Iepriekšējās apakšnodaļās īpaša uzmanība tika pievērsta divām zinātņu grupām – dabaszinātnēm un garazinātnēm, kā arī centieniem garazinātnes pamatot kā dabaszinātnēm līdzvērtīgas. Attiecībā uz zinātnes turpmāko attīstību 20. gadsimtā¹⁰¹ jāmin, ka, turpinoties zinātņu diferenciacijai, gadsimta sākumā kā trešā zinātņu grupa noformējās sociālās zinātnes. 19. gadsimtā hermeneitika jeb sapratnes metode zinātniski tika pamatota kā īpaši garazinātnēm raksturīga metode. Taču turpmākā zinātnes attīstība pierādīja, ka, lai vispusīgi izziņātu kā dabu, tā arī garīgās, kultūras un sociālās jomas, nepieciešamas gan kvalitatīvās, gan eksperimentālās un kvantitatīvās pētniecības metodes, kuras klasiskajā zinātņu iedalījumā tika pieskaitītas dabaszinātnēm. Taču, sākot no 20. gadsimta, zinātnes attīstībai vairs nav raksturīga metožu piesaiste kādām konkrētām zinātnēm, metodes ir kļuvušas starpdisciplināras¹⁰². Metodes vairs netiek lietotas tikai šauri kādu atsevišķu zinātnes nozaru ietvaros, un pētniecībā valda izmantoto metožu daudzveidība. Arvien plašāka dabaszinātņu pētniecības metožu izmantošana arī zinātnes nozarēs, kas saistītas ar sabiedrības izpēti, minama kā iemesls tam, ka daļa zinātnes nozaru, kuras iepriekš tika pieskaitītas pie garazinātnēm, atdalījās un izveidoja trešo lielo zinātņu grupu – sociālās zinātnes.

Starpdisciplināritāte jeb robežu izzušana starp atsevišķām zinātnes nozarēm ir aktuāla tendence zinātnes attīstībā ne tikai attiecībā uz pētniecības metodēm, bet arī attiecībā uz izpētes priekšmetu un zinātnes jomas problemātiku. Pētījumi vairs nav centrēti uz kādu konkrētu zinātnes nozari, bet gan uz pētāmo problēmu. Tāpēc arvien biežāk pētnieku grupas veidojas starpdisciplināras, un zinātniskajā komunikācijā pētniecības procesā vairs nav iesaistīti tikai vienas zinātnes nozares speciālisti¹⁰³.

¹⁰¹ Pārskats par zinātnes attīstību un izmaiņām zinātnes jēdziena izpratnē tika veidots, lai atklātu kontekstu pedagoģijas kā zinātnes izveidei. Tā kā 20. gadsimta sākums ir laiks, kad pedagoģijas zinātne Eiropā uzskatāma par pilnībā noformējušos, un arī Latvijā 20. gadsimta 20. gados tā ir izveidojusies par akadēmisku disciplīnu, tad attiecībā uz zinātnes turpmāko attīstību 20. gadsimtā sniegts tikai īss ieskats galvenajās tās attīstības tendencēs. Savukārt pedagoģijas zinātnes ģenēze Eiropā un Latvijā aplūkota 2. un 4. nodaļā.

¹⁰² Sk. Kron, F. W. *Wissenschaftstheorie für Pädagogen*. München, Basel: Ernst Reinhardt Verlag, 1999, S. 110-111.

¹⁰³ Sk., piemēram, Krohn, W., Küppers, G. *Die Selbstorganisation der Wissenschaft*. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag, 1989, S. 26; Hofstetter, R., Schneuwly, B. *Zur Geschichte der Erziehungswissenschaften in der Schweiz. Vom Ende des 19. bis zur Mitte des 20. Jahrhunderts*. Bern: hep verlag ag, 2011, S. 457; Weingart, P. *Die Stunde der Wahrheit? Verhältnis der Wissenschaft zu Politik, Wirtschaft und Medien in der Wissensgesellschaft*. Weilerwist: Velbrück Wissenschaft, 2001, S. 15.

No vienas puses, zinātnes pakāpeniskā diferencēšanās arvien lielākā skaitā atsevišķu nozaru uzskatāma par vienu no nobriedušas zinātnes pazīmēm. Taču reizēm šis process tiek kritizēts, jo ar zinātnes diferencēšanos saistīta realitātes sadalīšana arvien sīkākos atsevišķos izpētes priekšmetos, kas var tikt uzskatīti gan par draudu zinātnes vienotībai un vienota zinātniska priekšstata iegūšanai par realitāti¹⁰⁴, gan par ceļu, kas var novest līdz tik šaurai specializācijai, kas jau būtu salīdzināma ar aprobežotību. Lai no tā izvairītos, uz zinātnes priekšmetu vai problēmu jāraugās starpdisciplināri¹⁰⁵. Starpdisciplināritāte ne tikai veicina vispusīgu pasaules izzināšanu, bet arī sekmē atsevišķu zinātnes nozaru attīstību, piemēram, aizgūstot no citam nozarēm pētniecības metodes, iepazīstot citu nozaru sasniegumus, pārņemot un adaptējot no tām atziņas, faktus.

Līdzās zinātnes diferencēšanai arvien jaunās nozarēs 20. gadsimtā vērojams arī tai pretējais process – atsevišķu zinātnes nozaru integrācija. Zinātnes atrodas nepārtrauktā attīstībā - apakšnozares pārtop nozarēs, nozares apakšnozarēs un to, vai zinātnes turpmākajā attīstībā saglabāsies tendence diferencēties, vai arī zinātne, pieaugot starpdisciplināru pētījumu dominancei, integrēsies un atsevišķas zinātnes nozares varētu izzust, rādīs laiks¹⁰⁶.

1.2. Zinātnes nozari raksturojošās dimensijas

Dimensijas, kas raksturo zinātnes specializēšanās un diferencēšanās, kā arī zinātniskās pētniecības prakšu institucionalizēšanās rezultātā izveidojušās zinātnes nozares, ir zināšanas par attiecīgo tematisko jomu, to radīšana un izplatīšana, zinātniskā

¹⁰⁴ Līdzīgi draudi, ka „zinātnes empīriskā pasaules analīze noved vienīgi pie pasaules fragmentu izziņas” tika saskatīti jau 19. gadsimtā (Rubenis, A. *19. gadsimta kultūra Eiropā. Mācību līdzeklis*. Rīga: Zvaigzne ABC, 2002, 302. lpp.).

¹⁰⁵ Sal. sk. Heid, H. Die Interdisziplinarität der pädagogische Fragestellung. In: Lenzen, D., Mollenhauer, K. (Hrsg.) *Enzyklopädie Erziehungswissenschaft. Band I*. Stuttgart, Dresden: Ernst Klett Verlag für Wissen und Bildung GmbH, 1995, S. 178.

¹⁰⁶ Sal. sk., piemēram, Krohn, W., Küppers, G. *Die Selbstorganisation der Wissenschaft*. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag, 1989, S. 27; Stichweh, R. Wissenschaftliche Disziplinen: Bedingungen ihrer Stabilität im 19. und 20. Jahrhundert. In: Schriewer, J., Keiner, E., Charle, Ch. (Hrsg.) *Sozialer Raum und akademische Kulturen. Studien zur europäischen Hochschul- und Wissenschaftsgeschichte im 19. und 20. Jahrhundert*. Frankfurt am Main, Berlin, Bern, New York, Paris, Wien: Verlag Peter Lang GmbH, 1993, S. 242; Guntau, M., Laitko, H. (Hrsg.) *Der Ursprung der modernen Wissenschaften. Studien zur Entstehung wissenschaftlicher Disziplinen*. Berlin: Akademie-Verlag, 1987, S. 46, 48.

komunikācija par konkrēto jomu un izveidojusies pētnieku kopiena¹⁰⁷. Objektīvās zināšanas par izpētes jomu veido attiecīgās zinātnes nozares kognitīvo pamatu¹⁰⁸, bet zinātniskā komunikācija un izveidojusies pētnieku kopiena raksturo to kā sociāli komunikatīvu sistēmu.

Par līdzīgiem rādītājiem savos pētījumos runā virkne zinātnes nozaru ģenēzes pētnieku. Piemēram, Rūdolfš Štihvē ar zinātnes nozari saprot pētnieku kopienu un zinātnieku komunikācijas tīklojumu, kurus vieno kopīga pētāmā problemātika, pētniecības metodes un komunikācija disciplīnas ietvaros¹⁰⁹. Klaus Pēters Horns (*Klaus Peter Horn*) kā zinātnes nozares noformēšanās kritēriju izdala tās ilgstošu pastāvēšanu institucionalizētā formā, gan pašas nozares zinātnieku kopienas, gan citu nozaru pārstāvju atzītu teoriju un pētniecības metožu klātesamību un izveidojušos komunikācija tīklojumu¹¹⁰. Arī Martins Guntau (*Martin Guntau*) un Huberts Laitko (*Hubert Laitko*) kā zinātnes nozares izveidošanās rādītājus minējuši gan komunikācijas tīklojumu un institucionalizēšanos, gan jaunās pētnieku paaudzes sagatavošanu un zināšanu radīšanu¹¹¹. Visi minētie zinātnieki kā svarīgu zinātnes nozares noformēšanās rādītāju min komunikācijas tīklojuma izveidi, savukārt institucionalizēšanās, pētniecības metodes, pētnieku kopiena tikuši minēti dažādās kombinācijās. Izņēmums ir M. Guntau un H. Laitko, kuri kā vienīgie atsevišķi izdalījuši arī zināšanu radīšanu un jaunās pētnieku paaudzes sagatavošanu. Lai gan daži no kritērijiem minēti atšķirīgas kombinācijās, visu pētnieku zinātnes nozari raksturojošo kritēriju uzskaitījumā ietverti gan kognitīvie, gan sociāli komunikatīvie zinātnes nozari raksturojošie aspekti.

Līdzīgus zinātnes nozares izveidošanos raksturojošus rādītājus jeb dimensijas, pamatojoties uz plašu literatūras un avotu analīzi angļu, vācu un franču valodā,

¹⁰⁷ Helm, L., Tenorth, H.-E., Horn, K.-P., Keiner, E. Autonomie und Heteronomie – Erziehungswissenschaft im historischen Prozess. In: Schriewer, J., Keiner, E., Charle, Ch. *Studien zur europäischen Hochschul- und Wissenschaftsgeschichte im 19. und 20. Jahrhundert*. Frankfurt am Main, Berlin, Bern, New York, Paris, Wien: Peter Lang, S. 253; Hofstetter, R., Schneuwly, B. *Zur Geschichte der Erziehungswissenschaften in der Schweiz. Vom Ende des 19. bis zur Mitte des 20. Jahrhunderts*. Bern: hep verlag ag, 2011, S. 22.

¹⁰⁸ Guntau, M., Laitko, H. (Hrsg.) *Der Ursprung der modernen Wissenschaften. Studien zur Entstehung wissenschaftlicher Disziplinen*. Berlin: Akademie-Verlag, 1987, S. 22.

¹⁰⁹ Stichweh, R. Wissenschaftliche Disziplinen: Bedingungen ihrer Stabilität im 19. und 20. Jahrhundert. In: Schriewer, J., Keiner, E., Charle, Ch. (Hrsg.) *Sozialer Raum und akademische Kulturen. Studien zur europäischen Hochschul- und Wissenschaftsgeschichte im 19. und 20. Jahrhundert*. Frankfurt am Main, Berlin, Bern, New York, Paris, Wien: Verlag Peter Lang GmbH, 1993, S. 241.

¹¹⁰ Horn, K.-P., *Disziplinengeschichte*. In: Mertens, G., Frost, U., Böhm, W., Ladenthin, V. (Hrsg.) *Handbuch der Erziehungswissenschaft*. Band I. Grundlagen – Allgemeine Erziehungswissenschaft. Paderborn, München, Wien, Zürich: Ferdinand Schöningh, 2008, S.6.

¹¹¹ Guntau, M., Laitko, H. (Hrsg.) *Der Ursprung der modernen Wissenschaften. Studien zur Entstehung wissenschaftlicher Disziplinen*. Berlin: Akademie-Verlag, 1987, S. 50.

izdalījuši pedagoģijas zinātnes izveidošanos un attīstību Šveicē pētījušie¹¹² zinātnieki Rita Hofstetere (*Rita Hofstetter*) un Bernards Šnevlijs (*Bernard Schneuwly*). Šveices zinātnieku izdalītās četras dimensijas¹¹³, kas atbilst iepriekšējā apakšnodaļā aplūkotojiem 19. gadsimtā norisušajiem vispārīgajiem zinātnes attīstību raksturojošiem procesiem, ņemtas par pamatu pedagoģijas zinātnes jēdziena izpratnei, skaidrojot pedagoģijas zinātnes ģenēzi un attīstību Latvijā.

1) **Institucionāla pamata radīšana**, kas padara iespējamu pētniecības profesionalizāciju. Institucionalizācija ir katras zinātnes nozares priekšnosacījums - izveidojoties institūcijām, rodas iespēja izglītēt jauno zinātnieku paaudzi, kas nodarbosies ar jaunu zināšanu radīšanu un izplatīšanu¹¹⁴. Tādējādi, nododot zināšanas jaunajai pētnieku paaudzei, institūcijas nodrošina zinātnes nozaru kā pašreproducējošu sistēmu eksistenci¹¹⁵.

Institūcijas ir ne tikai iestādes, kas gatavo jauno zinātnieku paaudzi, bet arī vieta, kas nodrošina zinātnes nozaru kā sociāli komunikatīvu sistēmu eksistenci. Institūcijās veidojas un darbojas attiecīgās nozares zinātnieku kopiena, kas ir otrs svarīgs priekšnosacījums zinātnes nozaru eksistencei, jo tieši zinātnieku kopienas darbība ir tā, kas veicina attiecīgās nozares turpmāko attīstību. Līdz ar nozares institucionalizēšanos izveidojas arī attiecīga profesija, bet profesijas izveide uzskatāma par drošu attiecīgās nozares ģenēzes rādītāju¹¹⁶.

Attiecībā uz zinātniekiem kā profesionāļiem, veidojoties zinātnes nozarēm un pētnieciskajai darbībai kļūstot par akadēmisku profesiju, institūcijas funkciju kopš 19. gadsimta veica universitāte. Tātad ar institūcijām šeit domātas katedras augstākajās mācību iestādēs, profesoru amati, institūti un laboratorijas, kurās nodrošināti pētniecībai

¹¹² Pētījuma ietvaros autori aplūkojuši pedagoģijas zinātnes ģenēzi Šveicē laika posmā no 19. gadsimta beigām līdz 20. gadsimta vidum.

¹¹³ Hofstetter, R., Schneuwly, B. *Zur Geschichte der Erziehungswissenschaften in der Schweiz. Vom Ende des 19. bis zur Mitte des 20. Jahrhunderts*. Bern: hep verlag ag, 2011, S. 20-21. Par šīm dimensijām abi Šveices zinātnieki runā arī, piemēram, Hofstetter, R., Schneuwly, B. Einleitung. Entstehung und Entwicklung der Erziehungswissenschaft. Herausforderungen und aktuelle Fragen. In: Hofstetter, R., Schneuwly, B. *Erziehungswissenschaft(en) 19.–20. Jahrhundert: Zwischen Profession und Disziplin*. Bern: Peter Lang Verlag, 2002, S. 39. Lai arī, ieskicējot dažādu zinātnieku uzskatus par zinātnes nozares izveidošanos minēti arī jēdzieni `rādītāji` un `kritēriji`, turpmāk, analizējot pedagoģijas zinātnes ģenēzi Latvijā, tiks lietots R. Hofsteteres un B. Šnevlija izmantotais jēdziens `zinātnes nozari raksturojošās dimensijas`.

¹¹⁴ Hofstetter, R., Schneuwly, B. *Zur Geschichte der Erziehungswissenschaften in der Schweiz. Vom Ende des 19. bis zur Mitte des 20. Jahrhunderts*. Bern: hep verlag ag, 2011, S. 20.

¹¹⁵ Guntau, M., Laitko, H. (Hrsg.) *Der Ursprung der modernen Wissenschaften. Studien zur Entstehung wissenschaftlicher Disziplinen*. Berlin: Akademie-Verlag, 1987, S. 40.

¹¹⁶ Ebd., S. 34.

un reflektēšanai par zinātnes nozari atbilstīgi apstākļi. Citiem vārdiem sakot, zinātnes institucionalizācija nozīmē vietu un laiku domāt par teorētiskām atziņām.

Protams, pētniecības iestādes nedrīkstētu reducēt tikai uz universitātēm. Universitātes nav vienīgās zināšanu radīšanas vietas, pētniecība noris arī ārpus universitātēm, piemēram, dažādos pētnieciskajos institūtos. Taču, saistībā ar zinātnes nozaru institucionalizēšanos, parasti kā galvenā institūcija tiek minēta tieši universitāte. Tas skaidrojams ar to, ka tikai universitātē (ja universitāti izprotam šī vārda klasiskajā nozīmē) zinātnes nozares var reproducēties kā akadēmiskas disciplīnas. Pētniecība tiek veikta arī citās institūcijās, taču tikai universitātē, kur pētniecība, respektīvi, zināšanu radīšana apvienota ar zināšanu nodošanu nākamajai paaudzei, izglītību iespējams apgūt arī topošajiem zinātniekiem, kas vēlas veidot akadēmisku karjeru. Citas pētniecības institūcijas nenodarbojas ar jauno zinātnieku sagatavošanu, bet iesaista pētniecībā jau izglītību ieguvušus zinātniekus¹¹⁷.

No zinātnes nozares institucionalizēšanās dimensijas izriet pētījuma hronoloģiskā sākuma robeža - pedagogija Latvijā tiek uzskatīta par patstāvīgu zinātnes nozari kopš tās institucionalizēšanās Latvijas Universitātē 1919. gadā¹¹⁸. Pētījuma hronoloģiskā sākuma robeža noteikta, pamatojoties uz mūsdienu zinātnieku definētajām zinātnes nozari raksturojošām dimensijām, taču līdzīgi jau starpkaru periodā, runājot par zinātnes attīstību Latvijā, Ludvigs Adamovičs (1884–1943) uzskatījis, ka, lai arī atsevišķi zinātnieki ir darbojušies jau agrāk, nacionāla zinātne varēja izveidoties tikai pēc Latvijas Republikas nodibināšanas un Latvijas Universitātes izveides, kas no Krievijas un citām valstīm aicināja atpakaļ un pulcēja latviešu zinātniekus un mācītspēkus¹¹⁹. L. Adamovičs īpaši uzsvēris nacionālās zinātnes, respektīvi, latviešu tautības zinātnieku attīstītas zinātnes veidošanos, norādot, ka „latviešu zinātne ir Latvijas Universitātes vadīts un sakopots latviešu zinātnieku darbības iznākums”¹²⁰. L. Adamovičs, līdzīgi kā

¹¹⁷ Sal. sk. Rothland, M. *Disziplingeschichte im Kontext. Erziehungswissenschaft an der Universität Münster nach 1945*. Bad Heilbrunn: Verlag Julius Klinkhardt, 2008, S. 48-51; Horn, K.-P. *Erziehungswissenschaft in Deutschland im 20. Jahrhundert. Zur Entwicklung der sozialen und fachlichen Struktur der Disziplin von der Erstinstitutionalisierung bis zur Expansion*. Bad Heilbrunn / Obb.: Verlag Julius Klinkhardt, 2003, S. 15.

¹¹⁸ Vācu pedagogijas zinātnieku viedokļi par pedagogijas kā zinātnes izveidošanos Vācijā plašāk aplūkoti 2.5. apakšnodaļā.

¹¹⁹ Adamovičs, L. (red.) *Zinātne tēvzemei divdesmit gados 1918-1938*. Rīga: LU, 1938, III lpp.

¹²⁰ Turpat, IV lpp. Akadēmiķis Jānis Stradiņš, analizējot zinātnes attīstību Latvijā, norādījis uz vairākiem ar to saistītiem problēmjautājumiem, kā piemēram, kopš kura laika teritoriāli administratīvā vai etniskā nozīmē ir korekti lietot terminu 'Latvija'? Kas dēvējams par zinātnieku? Vai par zinātnieku uzskatāms tikai tas, kurš pats ģenerē jaunas atziņas, vai arī tas, kurš recipē, respektīvi, uztver, izprot un ievieš apritē citur ģenerētas atziņas? Tā kā Tērabta 19. gadsimtā bija Vidzemes guberņas sastāvdaļa, vai līdz ar to arī 1802. gadā atjaunotā Tērbatas Universitāte iekļaujama Latvijas zinātnes vēsturē? Vienlaikus viņš norāda

mūsdienu autori, uzsvēris universitātes kā zinātniekus vienojošas, tātad zinātnieku kopienas veidojošas institūcijas lomu. Formulējot zinātni kā zinātnieku darbības rezultātu, arī viņš zinātni raksturojis kā sociālu un kognitīvu sistēmu.

Līdz ar zinātnes institucionalizēšanos universitātēs kļūstot par galveno pētniecības un zināšanu radīšanas vietu, var runāt par akadēmisku jeb zinātnisku zināšanu monopolu¹²¹. Raugoties no mūsdienu skatupunkta, kad 20./21. gadsimta mijā ir notikusi pāreja no industriālās uz zināšanu sabiedrību, arī attiecībā uz izpratni par akadēmiskām zināšanām un zinātni ir iezīmējušās pārmaiņas. Analizējot šo procesu, Pēters Vaingarts (*Peter Weingart*) secina, ka „akadēmiskā zinātnes sistēma, kuras ietvaros notiek pētniecība universitātēs, izjūk. Zinātne kā sociāla institūcija izraujas no savas sociālās izolācijas, kas tai iepriekš bija svarīga, un iekļaujas, saplūst ar daudzām un dažādām sabiedrības jomām. Zinātniskas zināšanas kļūst pieejamas visām sabiedrības grupām. Līdz ar to zinātne zaudē savu institucionālo identitāti un monopolu ticamu un drošu zināšanu radīšanā”¹²². Tas nozīmē, ka „arī ārpus klasiskām pētniecības iestādēm ar zinātniskām metodēm var radīt zināšanas. Tās gan nav pamatzināšanas par dabas likumiem, bet attiecas uz attiecīgo pielietojuma kontekstu”¹²³. 20./21. gadsimta mijā ir izzudis akadēmisko zināšanu monopols, pārkums pār nespeciālistu zināšanām. Tādējādi universitāte ir zaudējusi savu nozīmi kā galvenā pētniecības un zināšanu radīšanas institūcija.

Pedagoģijas kā zinātnes attīstības gaitā svarīga bija tieši zinātnisko, institucionāli radīto jeb akadēmisko zināšanu nodalīšana. Zinātnes nozares institucionalizēšanās liecināja par to, ka attiecīgā nozare sabiedrībā ir atzīta, ka pētnieciskā darbība attiecīgajā jomā ir sasniegusi zināmu brieduma pakāpi¹²⁴. Tāpēc promocijas darba kā vēsturiska pētījuma ietvaros zinātnes un pedagoģijas zinātnes attīstība skatīta pozitīvistu jeb

uz to, ka pirmie latviešu zinātnieki nereti darbojās ārpus savas dzimtenes, citās valstīs un pat citos reģionos, savukārt Latvijas teritorijā zinātnieku sabiedrība bija multikulturāla un daudznacionāla. J. Stradiņš par zinātnes sākumu Latvijā min renesanses laikmetu – 16. gadsimtu (Stradiņš, J. *Zinātnes un augstskolu sākotne Latvijā. 2. izdevums*. Rīga: Latvijas Vēstures institūta apgāds, 2012, 18.-19. lpp.). Promocijas darba ietvaros pedagoģijas zinātnes izveide analizēta Latvijas valsts un Latvijas Universitātes izveides kontekstā, ar pedagoģijas zinātniekiem saprotot pedagoģijas zinātniekus - Latvijas Universitātes mācībspēkus.

¹²¹ Par zinātnisku jeb ekspertu zināšanu pārkumu un monopolu savā promocijas darbā „Zinātne un sabiedrības attiecības Latvijā: komunikatīvās prakses un diskursi” runā arī Anda Ādamsons–Fiskoviča (Ādamsons–Fiskoviča, A. *Zinātnes un sabiedrības attiecības Latvijā: komunikatīvās prakses un diskursi. Promocijas darbs*. Rīga: Zinātne, 2012, 44. lpp.).

¹²² Weingart, P. *Die Stunde der Wahrheit? Verhältnis der Wissenschaft zu Politik, Wirtschaft und Medien in der Wissensgesellschaft*. Weilerwist: Velbrück Wissenschaft, 2001, S. 15.

¹²³ Ebd., S. 15, 18.

¹²⁴ Guntau, M., Laitko, H. (Hrsg.) *Der Ursprung der modernen Wissenschaften. Studien zur Entstehung wissenschaftlicher Disziplinen*. Berlin: Akademie-Verlag, 1987, S. 75.

tradicionālajā pieejā. Šajā pieejā zinātnes sabiedriskās izpratnes pētniecībā, kā skaidro socioloģe Anda Ādamsons–Fiskoviča, „zinātniskas zināšanas (..) tiek traktētas kā universāla un objektīva mēraukla cita veida zināšanām, kurām tiek piedēvēts mazvērtīgāku zināšanu statuss, tādējādi ignorējot iespējamo sabiedrības devumu zinātnē”¹²⁵. Līdz ar to, skaidrojot pedagoģijas zinātnes izpratni, analizēti tiks pedagoģijas zinātnieku un universitātes mācībspēku viedokļi, tātad tieši akadēmiskās zināšanas.

No institucionālās dimensijas izriet pirmā pedagoģijas zinātnes izpratnes izpētē izmantojamo avotu grupa - Latvijas Universitātē skolotāju sagatavošanā izmantotās pedagoģijas mācību grāmatas kā avoti, kuros fiksētas attiecīgā laika posma sistematizētas zināšanas pedagoģijā, kuras tikušas nodotas nākamajai pedagoģijas zinātnieku paaudzei.

2) **Komunikācijas tīklojumu izveide.** Attīstoties publikācijām (žurnāliem, specializētām grāmatu sērijām), pētnieciskām asociācijām un biedrībām dažādos akadēmiskos līmeņos, kā arī zinātniskiem pasākumiem (kongresiem, konferencēm u. c.), izveidojas pētnieku kopiena, kas nodarbojas ar vienu un to pašu pētniecības problēmu risināšanu¹²⁶, kā arī apmainās viedokļiem. Publikāciju loma tika uzsvērta jau iepriekš, runājot par zinātnes attīstību vispār. Līdzīgi arī katrā zinātnes nozarē svarīga loma ir publikācijām, lai zināšanas un atziņas tiktu recipētas, saglabātas un attīstītas tālāk. Komunikāciju tīklojums nodrošina zinātnes kā komunikatīvas sistēmas eksistenci.

Komunikācijas tīklojuma jēdziens ļāva precizēt pedagoģijas zinātnes ģenēzes izpētē izmantojamus avotus, kā otro grupu iekļaujot tajos arī Latvijas pedagoģijas zinātnieku¹²⁷ publikācijas pedagoģiskajos preses izdevumos kā galvenajos komunikācijas medijos, kuros atspoguļotas attiecīgā laika posma pētniecības aktualitātes.

¹²⁵ Ādamsons–Fiskoviča, A. *Zinātnes un sabiedrības attiecības Latvijā: komunikatīvās prakses un diskursi. Promocijas darbs*. Rīga: Zinātne, 2012, 53. lpp. Kā pozitīvistu jeb tradicionālajai pieejai pretēju A. Ādamsons–Fiskoviča min interpretatīvistu jeb kritisko pieeju, kuras ietvaros tiek apstrīdēta „zinātnē nešaubīgi piešķirto pilnvaru pamatotība un zinātnisku zināšanu postulētais pārkums sabiedrībā” (turpat, 56. lpp.)

¹²⁶ Hofstetter, R., Schneuwly, B. *Zur Geschichte der Erziehungswissenschaften in der Schweiz. Vom Ende des 19. bis zur Mitte des 20. Jahrhunderts*. Bern: hep verlag ag, 2011, S. 20-21.

¹²⁷ Laika posmā no 1944. līdz 1963. gadam analizētas arī vadošo padomju pedagoģijas zinātnieku publikācijas, kas šajā laikā būtiski ietekmēja pedagoģijas zinātnes attīstību Latvijā. Turklāt pirmā padomju marksistiski ļeņinskās pedagoģijas tradīcijās izglītotā Padomju Latvijas pedagoģijas zinātnieku paaudze uzreiz pēc Otrā pasaules kara vēl nemaz nebija izveidojusies, respektīvi, vēl nebija ieguvusi attiecīgās zināšanas un izglītību.

3) **Metodoloģiskā dimensija jeb zinātnisku zināšanu radīšana**¹²⁸, kas „noris, nepārtraukti attīstot un atjaunojot teorētiskos modeļus un koncepcijas, datu vākšanas un analīzes metodes, kas ir nosacījums tam, lai nozare gan sabiedrībā, gan zinātnieku vidū tiktu atzīta”¹²⁹. Nepārtraukta jaunu zināšanu, kas veidojas un izriet no agrāk iegūtajām zināšanām, radīšana ir svarīgs faktors zinātnes nozares attīstībā, kas nodrošina tās paševolucionēšanos¹³⁰.

Nepārtrauktas teorētisko modeļu, koncepciju, izpētes metožu attīstīšanas un atjaunošanas dimensija sniedza izpratni par pedagoģijas zinātni kā mainīgu fenomenu. Zinātnes „mainība” saistīta ar pašas zinātnes attīstību, jaunu metožu, atziņu, paradigmu radīšanu. Ar paradigmu, kas uzskatāma par nobriedušas un izveidojušās zinātnes pazīmi, Tomass Kūns (*Thomas Kuhn*, 1922–1996) saprot „visu atzītus zinātniskus sasniegumus, kuri noteiktā laika periodā zinātnieku kopienai kalpo par modeli, izvirzot problēmas un to risinājumus,”¹³¹ respektīvi, attiecīgās zinātnieku kopienas vispārpieņemto uzskatu sistēmu. Skaidrojot zinātnes attīstību saskaņā ar T. Kūna zinātnes revolūciju teoriju, izveidojusies zinātne, kuru raksturo visu zinātnieku kopienas locekļu atzīta paradigma, tiek saukta par „normālu” zinātni. Zinātnes attīstības gaitā veidojoties jaunām atziņām, kas vairs nav skaidrojamas pastāvošās paradigmas ietvaros, vai parādoties problēmām, kuras esošajā paradigmā nav iespējams atrisināt, normālā zinātnē iestājas krīze, kuru atrisināt var tikai paradigmas maiņa. Jaunajai paradigmai gūstot arvien vairāk piekritēju zinātnieku kopienā, veidojas zinātnes revolūcija, kuras rezultātā notiek paradigmu maiņa¹³², pēc kuras zinātne atkal kļūst par „normālu” zinātni¹³³.

Līdzīgi attīstās arī atsevišķas zinātnes nozares - attīstoties pedagoģijai, mainās tās izmantotās pētniecības metodes un līdz ar to paradigma, kuras ietvaros tiek skaidroti un saprasti pedagoģijas jēdzieni. Analizējot pedagoģijas zinātnes attīstību Latvijā,

¹²⁸ R. Hofstetere un B. Šnevlis lieto apzīmējumu `zinātnisku zināšanu radīšana`.

¹²⁹ Hofstetter, R., Schneuwly, B. *Zur Geschichte der Erziehungswissenschaften in der Schweiz. Vom Ende des 19. bis zur Mitte des 20. Jahrhunderts.* Bern: hep verlag ag, 2011, S. 21.

¹³⁰ Guntau, M., Laitko, H. (Hrsg.) *Der Ursprung der modernen Wissenschaften. Studien zur Entstehung wissenschaftlicher Disziplinen.* Berlin: Akademie-Verlag, 1987, S. 40.

¹³¹ Кун, Т. *Структура научных революций.* Москва: издательство АСТ, 2009, стр. 11-12.

¹³² Paradigmu maiņa nenozīmē, ka par zinātniskām tiek uzskatītas tikai jaunās paradigmas izpratnē zinātniskas zināšanas, un iepriekšējo paradigmu ietvaros radītās zināšanas tiek uzskatītas par nezinātniskām vai nepareizām. Jaunās zināšanas un teorijas precizē iepriekšējās, to darbības jomu. Attiecīgā laikmeta kontekstā un paradigmā jebkuras zināšanas uzskatāmas par mūsdienu zināšanām līdzvērtīgām. Tāpēc, pētot zinātnes nozaru vēsturisko attīstību, svarīgi atklāt gan attiecīgā laika izpratni par zinātni, attiecīgo nozari, tās izpētes priekšmetu un metodēm, uzdevumiem, kā arī konkrēto sabiedriski – vēsturisko kontekstu (sal. sk. Кун, Т. *Структура научных революций.* Москва: издательство АСТ, 2009. стр. 21; Vedins, I. *Zinātne un patiesība.* Rīga: Avots, 2008, 121. lpp.

¹³³ Кун, Т. *Структура научных революций.* Москва: издательство АСТ, 2009.

pedagoģijas zinātnes izpratne un attīstība tiek pētīta divu paradigmu ietvaros – garazinātņu un dialektiskā materiālisma -, ko par vienīgo atzīstamo pieņēma marksisms ļeņinisms. Pētot pedagoģijas zinātnes ģenēzi un attīstību Latvijā, pierādījās, ka tās attīstība specifiskajos Latvijas vēsturiskajos un politiskajos apstākļos nepakļaujas T. Kūna teorijai par zinātnes revolūciju¹³⁴.

4) **Socializācija un jaunās zinātnieku paaudzes izglītošana.** Arī jaunās zinātnieku paaudzes sagatavošana un socializēšana ir svarīgi priekšnosacījumi nozares turpmākai pastāvēšanai. Socializācijas un jaunās zinātnieku paaudzes sagatavošanas dimensija noteica promocijas pētījuma beigu posmu – 20. gadsimta 60. gadu sākumu. Šajā laikā Latvijas Valsts Universitātē notika paaudžu maiņa: tajā bija sagatavota pirmā Padomju Latvijas pedagoģijas zinātnieku paaudze.

Raksturojot plašāk zinātnes nozares izveides dimensijas, nav iespējams runāt tikai par vienu atsevišķu dimensiju – atsevišķas zinātnes nozares ir izveidojušās par tādām tikai visu dimensijās minēto faktoru savstarpējā mijiedarbībā. Jo īpaši, runājot par jaunās zinātnieku paaudzes sagatavošanu, to nav iespējams aplūkot izolēti no institūcijām. Jaunās paaudzes sagatavošana un socializēšana universitātēs, kas nodrošina zinātnes nozaru pašreproducēšanos, respektīvi, eksistenci un tālāku attīstību, jau tika minēta, analizējot pirmo zinātnes nozares izveides dimensiju.

Jaunās zinātnieku paaudzes sagatavošana sasaucas ar jau minēto zinātnes paradigmu. Lai zinātnes nozares attīstītos mērķtiecīgi, nepieciešama zinātnieku kopienu vienojoša paradigma kā modelis, kurā sakņojas pētniecības tradīcijas. Tāpēc, izglītojot jauno paaudzi, ir svarīgi, lai visi topošie zinātnieki būtu apguvuši šo vienoto modeli. Tam pārsvarā kalpo studiju procesā izmantotās mācību grāmatas, kurās ir apkopoti visi tie attiecīgās nozares sasniegumi, kas šajā laikā veido pamatu zinātnieku kopienas tālākajai pētnieciskajai darbībai. Mācību grāmatas parasti tiek veidotas zinātnes revolūcijas noslēgumā. Tās var uzskatīt par medijiem, kuros rakstveidā fiksēti sasniegumi un zināšanas, kas veido jaunizveidotās jeb, Kūna vārdiem runājot, „normālās” zinātnes pamatu. Līdz ar to, mainoties paradigmai, tiek veidotas jaunas mācību grāmatas¹³⁵.

Vienlīdz svarīgas jaunajai zinātnieku paaudzei ir arī publikācijas attiecīgās zinātnes nozares preses izdevumos, kuras parasti atspoguļo pētniecības aktualitātes. Veidojoties

¹³⁴ Šis jautājums aplūkots promocijas darba 4. nodaļā.

¹³⁵ Кун, Т. *Структура научных революций*. Москва: издательство АСТ, 2009, стр. 31-32, 208-209, 213, 218.

jaunai paradigmai, jaunās idejas, atziņas un atklājumi vispirms tiek publicēti zinātniskajos preses izdevumos. Līdz ar to jaunās zinātnieku paaudzes sagatavošana ir saistīta arī ar zinātnes nozares komunikatīvo tīklojumu.

Tāpēc, analizējot zinātnes nozaru izveidi, lai izprastu to attīstību, aplūkojamas visas tās raksturojošās dimensijas. Analizējot pedagogijas zinātnes ģenēzi Latvijā, promocijas darba ietvaros analizēta pedagogijas zinātnes institucionālā, komunikatīvā un metodoloģiskā dimensija un laika posmā no 20. gadsimta 20. gadiem līdz 20. gadsimta 60. gadiem tajās notikušās pārmaiņas¹³⁶.

¹³⁶ Eiropā pedagogija kā zinātne sāka veidoties jau 18. gadsimta otrajā pusē, taču tikai 20. gadsimta sākumā par pedagogiju var runāt kā par pilnībā izveidojušos patstāvīgu zinātnes nozari. Arī atsevišķās pedagogijas zinātnes dimensijas veidojās un attīstījās pamazām, gandrīz pusotra gadsimta garumā. Tāpēc, kā kontekstu pedagogijas zinātnes ģenēzei Latvijā, aplūkojot pedagogijas zinātnes ģenēzi Eiropā, analīze netiek veikta, ievērojot pedagogijas zinātnes izveidi raksturojošās dimensijas.

2. PEDAGOĢIJAS ZINĀTNE EIROPĀ KĀ KONTEKSTS PEDAGOĢIJAS ZINĀTNES ĢENĒZEI LATVIJĀ

2.1. Vācu pedagoģisko tradīciju ietekme uz pedagoģijas attīstību Latvijas teritorijā

Gadsimtiem ilgā latviešu un vācu kultūru līdzāspastāvēšana Latvijas teritorijā ietekmējusi arī izglītību un pedagoģijas zinātnes veidošanos Latvijā. Lai arī Latvijas teritorija jau 18. gadsimtā bija pievienota Krievijas impērijai, tieši vācu muižniecība un garīdzniecība bija tā, kas 19. gadsimta 30. un 40. gados Vidzemē un Kurzemē nodibināja pirmos skolotāju seminārus. Skolotāji tika gatavoti vācu filozofisko un pedagoģisko ideju ietekmē, un vācu pedagoģiskajās tradīcijās. Tas skaidrojams gan ar to, ka semināri bija vācbaltu muižniecības un garīdzniecības uzturēti, gan arī ar to, ka izraudzītie semināru vadītāji - Vidzemes skolotāju semināra direktors Jānis Cimze (1814-1881) un Cīravas–Dzērves skolas vadītājs Andrejs Bergmanis (*Andreas Bergmann*), īstajā vārdā Andrejs Kalnenieks (1810-1869), izglītību bija ieguvuši Prūsijā¹³⁷. No Prūsijas tika ataicināts arī Irlavas skolotāju semināra direktors, Kēnigsbergas universitātē studējušais, Kārlis Sadovskis (1807-1899)¹³⁸.

Vācu pedagoģiskās idejas līdzās krievu pedagoģiskajai domai tika pārstāvētas arī Krievijas ierēdniecības izveidotajos un valsts uzturētajos skolotāju semināros 19. gadsimta otrajā pusē un 20. gadsimta sākumā. Vācu pedagoģisko ideju popularizēšana ir cieši saistīta ar Baltijas skolotāju semināra direktora Pētera Zanceviča (19. gs. 1. puse - 1907) vārdu, kurš mācīja pedagoģiju skolotāju seminārā¹³⁹, kā arī Lomonosova sieviešu ģimnāzijā¹⁴⁰. Pēterburgā pie Konstantīna Ušinska (*Константиин Ушинский*, 1824-

¹³⁷ Peterson, C., Bach, J., Inselberg, E. *Das ritterschaftliche Parochiallehrer – Seminar in Walk, seine Lehrer und Zöglinge*. 1839-1890. Rīga: In Kommission bei Jonck und Poliewsky, 1898, S. 11-12, 145; Staris, A., Ūsiņš, V. *Izglītības un pedagoģijas ideju attīstība Latvijā līdz 1900. gadam*. Rīga: Izdevniecība RaKa, 2007, 165. lpp.

¹³⁸ Staris, A., Ūsiņš, V. *Izglītības un pedagoģijas ideju attīstība Latvijā līdz 1900. gadam*. Rīga: Izdevniecība RaKa, 2007, 167. lpp.

¹³⁹ Tomāss, Ed. *Baltijas skolotāju seminārs 1870. – 1919*. Rīga: Bij. Baltijas skolotāju semināra audzēkņu un skolotāju biedrības izdevums, 1940, 117.-118. lpp.

¹⁴⁰ Atskaitēs atrodamas ziņas par to, ka P. Zancevičs pedagoģiju ģimnāzijā mācījis no 1876. gada līdz 1879. gadam (*Отчетъ о состояніи Рижской женской Ломоносовской гимназіи въ 1876 – 1877 учебномъ году*. Rīga: типографя А. I. Липинскаго, 1878, стр. 7; *Отчетъ о состояніи Рижской женской Ломоносовской гимназіи въ 1879 учебномъ году*. Rīga: типографя А. I. Липинскаго, 1880, стр. 5).

1871) studējušais P. Zancevičs savu izglītību bija papildinājis arī Vācijā¹⁴¹. Savukārt Tautas Izglītības Ministrijas Rīgas mācību apgabala kuratora Valmieras skolotāju semināra direktoram nosūtītajā ar 1914. gada 8. jūliju datētajā cirkulārā Nr. 12091 minētais ieteikums, speciāli skolotāju semināru un skolotāju kursu vajadzībām semināra bibliotēkai iegādāties Fridriha Paulsena (*Friedrich Paulsen*, 1846-1908) grāmatu „Pedagoģija” (*Педагогика*)¹⁴², ļauj secināt, ka arī Krievijas valdības pārraudzībā esošajā Valmieras skolotāju seminārā tā audzēkņi tikuši iepazīstināti ar jaunāko Eiropas pedagoģisko literatūru¹⁴³.

Vāciskās tradīcijas 20. gadsimta 20.-30. gados caurvija arī skolotāju sagatavošanu akadēmiskā līmenī jaundibinātajā Latvijas Universitātē un ietekmēja pedagoģijas zinātnes veidošanos Latvijā.

Fakts, ka topošie skolotāji ar Vācijas pedagoģisko literatūru un līdz ar to ar vācu pedagoģisko domu jau kopš 19. gadsimta tikuši iepazīstināti visās skolotāju sagatavošanas iestādēs Latvijas teritorijā, noteikti vērtējams pozitīvi, jo jau kopš 18. gadsimta Vācija skaitījās līdere izglītības laukā visā Eiropā¹⁴⁴. Līdz ar to var teikt, ka skolotāji Latvijas teritorijā bija apguvuši sava laika progresīvākās pedagoģiskās idejas. Tā kā gan pedagoģiskā doma, gan pedagoģijas zinātne Latvijā veidojusies vācu pedagoģisko ideju ietekmē, promocijas darba ietvaros kā konteksts pedagoģijas zinātnes ģenēzei Latvijā ieskicēta pedagoģijas zinātnes attīstība Vācijas teritorijā laika posmā no 18. gadsimta otrās puses līdz 20. gadsimta sākumam.

¹⁴¹ 1874. gada vasarā P. Zancevičs apmeklēja skolotāju seminārus Drēzdenē, Berlīnē, Koburgā – Gotā, Vaizenfelzā, Pozenē (Tomāss, Ed. *Semināra vēsture*. No: Tomāss, Ed. Baltijas skolotāju seminārs 1870. – 1919. Rīga: Pīpiņa grāmatu un nošu spiestuve, 1940, 43.-44., 128. lpp.).

¹⁴² LVVA, 259.f., 1.a., 130.l. Valmieras skolotāju semināram ieteiktās grāmatas (1911-1915.gads), 125. lp.

¹⁴³ Vācu valodā šī F. Paulsena grāmata tikusi izdota 1911. gadā – tā tad tikai divus gadus pirms tās tulkojuma izdošanas Maskavā 1913. gadā.

¹⁴⁴ M. Depāpe Vāciju nosaucis par „pedagoģijas šūpuli” (Depaepe, M. *Zum Wohl des Kindes? Pädologie, pädagogische Psychologie und experimentelle Pädagogik in Europa und den USA, 1890-1940*. Weinheim: Deutscher Studien Verlag, 1993, S. 68).

2.2. Pedagoģijas kā zinātnes pirmsākumi

Pedagoģiska rakstura norādījumi un idejas literāros, filozofiskos, politiskos, reliģiskos u. c. sacerējumos ir atrodamas jau kopš cilvēces pirmsākumiem¹⁴⁵. Senās Grieķijas un Romas domātāju Sokrāta (*Σωκράτης*, 470/469-399 p.m.ē.), Dēmokrita (*Δημόκριτος*, apm. 460–370 p.m.ē.), Platona (*Πλάτων*, 428./427.–348./347. pirms Kr.), (*Αριστοτέλης*, 384 p.m.ē. – 322 p.m.ē.), Marka Fābija Kvintiliāna (*Marcus Fabius Quintilianus*, ap 35–100) u. c. filozofiskajā pasaules skatījumā ietvertas idejas par cilvēka kā vispusīgi (intelektuāli, morāli, estētiski, fiziski) attīstītas personības audzināšanu un skološanu.

Viduslaikos filozofiskais skatījums uz pedagoģiju transformējās teoloģiskajā, un audzināšana un izglītība Eiropā attīstījās katoļu baznīcas sludinātās reliģijas ietvaros. Praktiskas pārdomas par audzināšanu viduslaikos atrodamas kā askētiskas pamācības kristīga satura rakstos un grāmatās, pedagoģiska rakstura ieteikumi ietverti arī bruņinieku dzejā¹⁴⁶. 12.–13. gadsimtā uzplaukumu piedzīvoja filozofiski pedagoģiska mācība – sholastika, kas tiecās ticību savienot ar saprātu, antīko autoru uzkrātās zināšanas – ar kristīgo mācību, sniegt skolēniem loģisku, sakārtotu zināšanu sistēmu. Sholasti lielu vērību veltīja precīziem jēdzienu definējumiem, izstrādāja diskusiju metodi. Sholastikas pamatlicēji un ievērojami pārstāvji bija Pjērs Abelārs (*Petrus Abaelardus*, 1079–1142) un Akvīnas Toms (*Sanctus Thomas Aquinas*, 1225/26–1274).

Renesanses perioda, 14.–16. gadsimta, humānisti – filozofi un literāti - savu pasaules skatījumu sakņojot antīkajā kultūrā, cilvēku aplūkojot kā visu vērtību mēru. Viņu uzskati pauda sholastikas kritiku, humānu attieksmi pret skolēnu, personības audzināšanu - tās intelektuālu attīstīšanu un morālu pilnveidošanu¹⁴⁷. Kā ievērojami humānisti minami Rodolfs Agrikola (*Rodolphus Agrikola*, 1443/1444-1485), Fransuā Rablē (*François Rabelais*, ap 1494-1553), Mišels Eikēms de Monteņs (*Michel Eyquem de Montaigne*; 1533-1592), Tomass Mors (*Thomas More*, 1478-1535), Tommazo Kampanella (*Tommaso Campanella*, 1568-1639).

Atklājot jaunas pētniecības metodes, kas pasaules izzināšanu balstīja uz dabas un cilvēka iekšējās pasaules novērošanu, tātad uz prātu un pieredzi, 17. gadsimtā tika

¹⁴⁵ Par pedagoģijas kā zinātnes pirmsākumiem un ģenēzi Eiropā rakstīts arī Ozola, I., Ķestere I. *Pedagoģijas kā zinātnes ģenēze Eiropā (18. gs. – 20. gs. 20.-30. gadi): historiogrāfiskais aspekts*. No: Krūze, A., Ķestere, I. (sast.) *Pedagoģijas vēsture: 15 jautājumi*. Zinātnisko rakstu krājums. Rīga: Izdevniecība RaKa, 2010, 78.-105. lpp.

¹⁴⁶ Flitner, W. *Allgemeine Pädagogik*. Stuttgart: Klett-Cotta, 1997, S. 13.

¹⁴⁷ Ķestere, I. *Pedagoģijas vēsture. Skola, skolotājs, skolēns*. Rīga: Zvaigzne ABC, 2005, 44. lpp.

pārskatīta visa iepriekšējā zinātņu sistēma¹⁴⁸. Šis pārmaiņas saistījās ar franču matemātiķa un filozofa R. Dekarta un angļu filozofa F. Bēkona darbību. Dekarta „Meditācijas par pirmo filozofiju” (*Meditationes de la prima philosophia*, 1641) iezīmēja paradigmu maiņu filozofijā un arī pedagogijā – par zināšanu un mācīšanās pamatu tika pasludināts prāts¹⁴⁹. Šis skatījums bija pamatā 17. gadsimtā izveidotajai didaktikai¹⁵⁰, kā arī vēlāk aizsāka dabaszinātnēs pamatoto empīrisko virzienu pedagogijā.

17. gadsimtā audzināšana vēl tika saprasta kā māksla, kā audzināšanas prasme, ar to saprotot vai nu izglītības ceļā, vai personīgajā pieredzē iegūtu paņēmienu kopu audzināšanas mērķa sasniegšanai. Šādu prasmju priekšnosacījums nebija teorētisku audzināšanas pamatu pārzināšana. Taču ar laiku pierādījās, ka audzināšana ir veiksmīgāka, ja pedagogiem ir zināšanas par vispārīgiem nosacījumiem, kas veicina sekmīgu audzināšanas darbu, un iespējamiem neveiksmju cēloņiem audzināšanas darbā. Šīs praktiskās problēmas bija iemesls, lai Vācijas teritorijā veidotu „audzināšanas mācības” (*Erziehungslehren*), kurās gan aprakstošā, gan vērtējošā un normatīvā formā tika apkopoti audzināšanas praksē gūti ieteikumi, priekšraksti un normas. „Audzināšanas mācības”, kas bija cieši saistītas ar ētiku kā filozofijas nozari, kas skaidro pareizu rīcību¹⁵¹, var tikt uzlūkotas par pirmajiem mēģinājumiem apkopot un sistematizēt praksē gūtās atziņas, kā mēģinājumu veidot praktisku audzināšanas teoriju.

Čehu pedagoga Jana Amosa Komenska (*Jan Ámos Komenský, Comenius*, 1592–1670) darbi „Lielā didaktika” (*Didactica magna*, 1657), „Jutekļiem uztveramo lietu pasaule attēlos” (*Orbis sensualium pictus*, 1658) u. c. piedāvāja praktiskas atziņas, padomus, kas bija sakārtoti progresīvā didaktikas sistēmā, kuras principos (dababilstība, uzskatāmība, pēctecība, mērķtiecība, zinātniskums u. c.) balstījās arī didaktikas teorijas nākotnē. V. Diltejs J. A. Komenska devumu mācīšanas metodikas izstrādē salīdzinājis

¹⁴⁸ Sal. sk. Flitner, W. *Allgemeine Pädagogik*. Stuttgart: Klett – Cotta, 1997, S. 14.

¹⁴⁹ Descartes, R. *Meditationen über die Grundlage der Philosophie (Meditationes de la prima philosophia)*. In: Descartes, R. *Ausgewählte Schriften*. Leipzig: Verlag Philipp Reclam jun., 1980, S. 173-175.

¹⁵⁰ Dilthey, W. *Über die Möglichkeit einer allgemeingültigen pädagogischen Wissenschaft (1888)*. In: Löwisch, D. J. *Wilhelm Dilthey: Grundlinien eines Systems der Pädagogik und Über die Möglichkeit einer allgemeingültigen pädagogischen Wissenschaft*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 2002, S. 71.

¹⁵¹ Brezinka, W. *Metatheorie der Erziehung. Eine Einführung in die Grundlagen der Erziehungswissenschaft, der Philosophie der Erziehung und der praktischen Pädagogik*. München, Basel: Ernst Reinhardt Verlag, 1978, S. 11-13.

ar R. Dekarta un F. Bēkona devumu zinātniskās pētniecības metodikas izstrādē¹⁵². 19. gadsimta beigās J. A. Komenska izveidoto didaktiku viņš vērtējis kā zinātniski izstrādātu didaktiku, kurai vēlāk, 19. gadsimtā, vācu domātāji Johans Frīdrihs Herbarts (*Johann Friedrich Herbart*, 1776-1841), Johans Frīdrihs Beneke (*Johann Friedrich Beneke*, 1798-1854), Georgs Vaitcs (*Georg Waitz*, 1813-1886) un Oto Vilmans (*Otto Willmann*, 1839-1920) ar saviem pētījumiem par interesi, uzmanību, atmiņu un domāšanu izveidojuši stingru psiholoģisku pamatojumu¹⁵³.

Tradicionāli J. A. Komenskis ir ticis uzskatīts par pedagoģijas zinātnes aizsācēju. Tā, piemēram, starpkaru periodā viens no pirmajiem Latvijas pedagoģijas zinātniekiem Aleksandrs Dauge (1868-1937) minējis, ka J. A. Komenskis uzskatāms par „uz dabas izpratnes pamatiem balstītas pedagoģijas piekritēju vai pat aizsācēju”¹⁵⁴. Kā sistēmiskas pedagoģijas izveidotājs un mūsdienu pedagoģijas pamatlicējs J. A. Komenskis minēts Krista Obšteina (1807-1952) sarakstītajā „Paidagōģijas vēsturē”, pirmajā latviešu valodā izdotajā pedagoģijas vēstures grāmatā¹⁵⁵. Līdzīgi uzskata arī mūsdienu autori, piemēram Ausma Špona¹⁵⁶ un Aina Zusāne, kura atzīmējusi, ka J. A. Komenskis izstrādājis „sistemizētu pedagoģijas teoriju”¹⁵⁷ un „pedagoģijas teorētiskos un metodoloģiskos pamatus”¹⁵⁸, licis „pamatus mūsdienu pedagoģijas zinātnei”¹⁵⁹, kā arī „19. gadsimta beigās .. bijis vispāratzīts kā pedagoģijas zinātnes pamatlicējs”¹⁶⁰. Taču, raugoties uz pedagoģijas zinātni no modernā zinātnes jēdziena izpratnes viedokļa un analizējot tās izveidi, pamatojoties uz pētījumā izmantotajām dimensijām, kas raksturo zinātnes nozares izveidi, J. A. Komenskis tomēr vēl nav uzskatāms par pedagoģijas kā zinātnes nozares izveidotāju. Arī A. Zusānes apgalvojums, ka J. A. Komenskis jau 19.

¹⁵² Dilthey, W. Geschichte der Pädagogik. In: Dilthey, W. Pädagogik. *Geschichte und Grundlinien des Systems. Gesammelte Schriften. IX Band.* Leipzig und Berlin: Verlag und Druck von B. G. Teubner, 1934, S. 158.

¹⁵³ Dilthey, W. Grundlinien eines Systems der Pädagogik (1884-1894). In: Löwisch, D. J. *Wilhelm Dilthey: Grundlinien eines Systems der Pädagogik und Über die Möglichkeit einer allgemeingültigen pädagogischen Wissenschaft.* Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 2002, S. 15; Dilthey, W. Über die Möglichkeit einer allgemeingültigen pädagogischen Wissenschaft (1888). In: Löwisch, D. J. *Wilhelm Dilthey: Grundlinien eines Systems der Pädagogik und Über die Möglichkeit einer allgemeingültigen pädagogischen Wissenschaft.* Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 2002, S. 75.

¹⁵⁴ Ozola, I., Ķestere I. *Pedagoģijas kā zinātnes ģenēze Eiropā (18. gs. – 20. gs. 20.-30. gadi): historiogrāfiskais aspekts.* No: Krūze, A., Ķestere, I. (sast.) *Pedagoģijas vēsture: 15 jautājumi.* Zinātnisko rakstu krājums. Rīga: Izdevniecība RaKa, 2010, 85. lpp.

¹⁵⁵ Obšteins, K. *Paidagōģijas vēsture. II. Jaunie. Renesanse – apgaismības laikmets.* Rīga: Valtera un Rapas akc. sab. ģenerālkomisijā, 1930, 102. lpp.

¹⁵⁶ Špona, A., Čehlova, Z. *Pētniecība pedagoģijā.* Rīga: RaKa, 2004, 12.-13. lpp.

¹⁵⁷ Zusāne, A. *J. A. Komenska idejas Latvijā.* Rīga: RaKa, 2000, 43. lpp.

¹⁵⁸ Turpat, 31. lpp.

¹⁵⁹ Turpat, 45. lpp.

¹⁶⁰ Turpat, 109. lpp.

gadsimta beigās ticis atzīts par pedagoģijas kā zinātnes nozares pamatlicēju, ir pretrunā ar 19. gadsimta pedagoģijas pārstāvju vērtējumu – W. Diltejs 19. gadsimta beigās savā darbā „Pedagoģijas sistēmas pamatlīnijas” (*Grundlinien eines Systems der Pädagogik*) norādījis, ka attīstība no zinātniskas didaktikas līdz zinātniskai pedagoģijai, respektīvi, no J. A. Komenska līdz J. F. Herbartam, norisinājusies 18. gadsimtā¹⁶¹. Tas, protams, neizslēdz to, ka J. A. Komenska devums vērtējams attiecīgā laika un zinātnes izpratnes kontekstā¹⁶² un viennozīmīgi atzīstams par ieguldījumu pedagoģijas zinātnes pamatu izveidē.

2.3. Pedagoģijas zinātnes rašanās apgaismības laikmetā – 18. gadsimtā

2.3.1. Empīriskā pedagoģijas virziena attīstība Eiropā 18. gadsimtā

Līdz pat apgaismībai, pedagoģijas idejas vēl nekoncentrējās atsevišķas zinātnes nozares ietvaros. Pedagoģijas kā zinātnes rašanās uzskatāma tieši par apgaismības fenomenu¹⁶³.

Apgaismības laikmeta filozofiskos uzskatus raksturoja ticība prātam, kas cilvēcei nesīs progresu - spēs mainīt pasauli un sabiedrību, uzlabot cilvēku materiālo un garīgo dzīvi. Lai to sasniegtu, „kritiski pārskatot intelektuālās vērtības”¹⁶⁴, prātam bija jāatbrīvojas no aizspriedumiem un jāatsakās no nepārbaudāmām metafiziskām uzskatu

¹⁶¹ Dilthey, W. *Grundlinien eines Systems der Pädagogik* (1884-1894). In: Löwisch, D. J. *Wilhelm Dilthey: Grundlinien eines Systems der Pädagogik und Über die Möglichkeit einer allgemeingültigen pädagogischen Wissenschaft*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 2002, S. 15. Līdzīgi arī E. K. Trapp jau 18. gadsimta beigās norādījis, ka vēl nav izveidota pilnīga pedagoģijas sistēma (Trapp, E., Ch. *Versuch einer Pädagogik. Unveränderter Nachdruck der 1. Ausgabe Berlin 1780. Mit Trapps Hallischer Antrittsvorlesung von der Notwendigkeit, Erziehen und Unterrichten als eine eigne Kunst zu studieren. Halle 1779*. Paderborn: Ferdinand Schöningh, 1977, S. 61). Pedagoģijas kā zinātnes nozares izveide 18. gadsimtā analizēta apakšnodaļā 2.3.

¹⁶² To, ka katras zinātnieku paaudzes veikums vērtējums attiecīgā laikmeta un zinātnes izpratnē, uzsvēris arī, piemēram, Rūdolfas Lasāns (*Rudolf Lassahn*) (Lassahn, R. *Einführung in die Pädagogik. 9., ergänzte Auflage*. Wiebelsheim: Quelle & Meyer Verlag, 2000, S. 14-18).

¹⁶³ Schmid, P. *Pädagogik im Zeitalter der Aufklärung*. In: Harney, K., Krüger H.-H. (Hrsg.) *Einführung in die Geschichte der Erziehungswissenschaft und Erziehungswirklichkeit*. Opladen & Bloomfield Hills: Verlag Barbara Budrich, 2006, S. 28.; Depaepe, M. The Practical and Professional Relevance of Educational Research and Pedagogical Knowledge from the Perspective of History: reflection on the Belgian case in its international background. In: *European Educational Research Journal*, Vol. 1, No. 2, 2002, p. 361.

¹⁶⁴ Реале, Дж. Антисери, Д. *Западная философия от истоков до наших дней. Том 3. Новое время (От Леонардо до Канта)*. Санкт-Петербург: ТОО ТК „Петрополис”, 1996, стр. 455.

sistēmām¹⁶⁵. Uzskatu sistēmas veidošanos apgaismības laikmetā raksturoja ticība zinātniskai pasaules izziņai un domas brīvībai. Vācu filozofs Imanuels Kants (*Immanuel Kant*, 1742–1804) apgaismību definēja kā cilvēka nepilngadības pārvarēšanu, ar nepilngadību saprotot cilvēka nespēju rīkoties ar savu prātu un spriest patstāvīgi, bez kāda cita vadības. Par apgaismības ideālu kļuva no aizspriedumiem brīvs, patstāvīgi spriest spējīgs cilvēks¹⁶⁶. Taču tāds nevarēja izveidoties esošajās, baznīcas ietekmei un dogmām pakļautajās, izglītības institūcijās. Līdz ar to apgaismības laikmetā jaunu nozīmi ieguva izglītība kā līdzeklis, kas ļaus mainīt pasauli un sabiedrību. Reliģija bija zaudējusi savu nozīmi pasaules skaidrošanā, un izglītībā bija nepieciešamas izmaiņas – skolu mācību programmās bija jāiekļauj jaunākie zinātnes sasniegumi, skolās jāievieš laikmetīgas mācību metodes un jāveido jaunas mācību grāmatas, jāveicina skolēnos patstāvīgas spriestspējas veidošanās¹⁶⁷.

18. gadsimtā veidojās ideja par brīvu cilvēka personību - apgaismības filozofi bija pārliecināti, ka prāts ir tas, kas visus cilvēkus padara vienlīdzīgus. Laikmetu raksturoja ticība prātam, kas spēs ne tikai veicināt cilvēka personības veidošanos, bet arī mainīt sabiedrību un valsti, likvidēt kārtu aizspriedumus. Šī pārliecība, cenšoties nodrošināt cilvēku vienlīdzību sociālajā sfērā, bija pamatā 18. gadsimtā jaunizveidotajām nacionālo valstu juridiskajām normām, uz tās pamata tika izstrādāta cilvēktiesību deklarācijās iekļautā cilvēktiesību teorija¹⁶⁸. 18. gadsimta sabiedrībā savu nozīmi zaudēja iedzimtās tiesības ieņemt attiecīgu vietu sabiedrībā. Šo no paaudzes paaudzē mantoto privilēģiju vietā stājās izglītība un pārliecība, ka nākotnē cilvēka vieta sabiedrībā būs atkarīga no viņa spējas veikt noteiktu darbu, strādāt kādā profesijā, tātad tā būs atkarīga no attiecīgajai darbības jomai nepieciešamās izglītības¹⁶⁹. Taču lielākā sabiedrības daļa vēl atradās I. Kanta definētajā nepilngadības stadijā: vēl nebija iemācījusies patstāvīgi

¹⁶⁵ См. тмж., стр. 455-456.

¹⁶⁶ Kant, I. Beantwortung der Frage: Was ist Aufklärung? In: Gediken, F., Biester, J., E. (Hrsg.) *Berlinische Monatsschrift. Vierter Band. Julius bis December 1784*. Berlin: Bei Haude und Spener, 1784, S. 481-494.

¹⁶⁷ Sal. sk. Schmid, P. Pädagogik im Zeitalter der Aufklärung. In: Harney, K., Krüger, H.-H. (Hrsg.) *Einführung in die Geschichte der Erziehungswissenschaft und Erziehungswirklichkeit*. Opladen & Bloomfield: Verlag Barbara Budrich, 2006, S. 18; Ķestere, I. *Pedagoģijas vēsture. Skola, skolotājs, skolēns*. Rīga: Zvaigzne ABC, 2005, 56. lpp.

¹⁶⁸ Schmid, P. Pädagogik im Zeitalter der Aufklärung. In: Harney, K., Krüger, H.-H. (Hrsg.) *Einführung in die Geschichte der Erziehungswissenschaft und Erziehungswirklichkeit*. Opladen & Bloomfield: Verlag Barbara Budrich, 2006, S. 17-18; Реале, Дж. Антисери, Д. *Западная философия от истоков до наших дней. Том 3. Новое время (От Леонардо до Канта)*. Санкт-Петербург: ТОО ТК „Петрополис“, 1996, стр. 462-463.

¹⁶⁹ Lenzen, D. Erziehungswissenschaft - Pädagogik. In: Lenzen, D. (Hrsg.) *Erziehungswissenschaft. Ein Grundkurs*. Reinbeck bei Hamburg: rowohlts enzyklopädie im Rowohlt Taschenbuch Verlag, 1994, S. 22.

spriest un paši veidot savu nākotni. Izprotot nepieciešamību pēc visiem sabiedrības slāņiem pieejamas izglītības, īpaša uzmanība tika pievērsta sociālo kārtu aizspriedumu likvidēšanai izglītības iegūšanā, proti, visiem pieejamas skolas izveidei¹⁷⁰. Apgaismības laikmeta vēsturiskajā kontekstā, palielinoties izglītības nozīmei sabiedrības un valstu dzīvē, sāka veidoties valsts skolu sistēma.

Pakāpeniski Eiropā ar likumu nosakot obligāto izglītību¹⁷¹ un atverot arvien jaunas skolas, pieauga pieprasījums pēc skolotājiem. Līdz ar to aktuāls kļuva arī jautājums par skolotāju sagatavošanu. Lai sniegtu laikmeta prasībām atbilstošu izglītību, vairs nepietika tikai ar skolotāju semināriem. Aktualizējās jautājums par ģimnāziju skolotāju sagatavošanu universitātēs, kas iezīmēja skolotāju tālāku profesionalizēšanos. Līdz ar to aktuāls kļuva arī jautājums par attiecīgas zinātnes nozares veidošanos, kas radītu, izvērtētu un apkopotu skolotāju sagatavošanai nepieciešamās zināšanas.

Arvien vairāk kļuva skaidrs, ka skolotājiem nepieciešamas plašākas zināšanas par bērnu psihi un attīstību, par metodēm, ar kurām bērnus motivēt un ieinteresēt, kā arī citiem pedagoģiskajā praksē aktuāliem jautājumiem¹⁷². Ja pedagoģiskiem jautājumiem raksti bija veltīti jau agrāk, tad, sākot veidoties par patstāvīgu zinātņu, pedagoģija centās pārvarēt plaisu starp atsevišķu audzināšanas praksei veltītu rakstu vienkāršu līdzaspastāvēšanu un pedagoģijas idejām, kas jau varēja pretendēt uz teorijām, to visu sasaistot sistemātiskā kopsakarībā¹⁷³.

Tātad nepieciešamība pēc pedagoģijas kā zinātnes izrietēja no apgaismības laikmetā izvīrītā mērķa – ar izglītības palīdzību uzlabot pasauli, kas determinēja vajadzību izprast izglītības fenomenu. Pedagoģija kā zinātne sāka veidoties no sabiedrībā valdošās praktiskās nepieciešamības – skolotājiem praktiķiem, kļūstot par speciāli izglītotiem profesionāļiem, pieauga nepieciešamība pēc pedagoģijas teoretizēšanās.

¹⁷⁰ Apgaismības laikmetā aktualizētās idejas par visiem pieejamas skolas izveidi aizsākumi bija meklējami jau 17. gadsimtā, kad M. Luters reliģijas reformas kontekstā aicināja reformēt skolu – izveidot obligātu valsts uzturētu un kontrolētu skolu, „padarīt to pieejamu visiem bērniem – gan bagātiem, gan nabadzīgiem, zēniem un meitenēm, jo tas nestu labumu gan valstij, gan atsevišķam indivīdam” (Ķestere, I. *Pedagoģijas vēsture. Skola, skolotājs, skolēns*. Rīga: Zvaigzne ABC, 2005, 45. lpp.).

¹⁷¹ Sal. sk. Schmid, P. *Pädagogik im Zeitalter der Aufklärung*. In: Harney, K., Krüger, H.-H. (Hrsg.) *Einführung in die Geschichte der Erziehungswissenschaft und Erziehungswirklichkeit*. Opladen & Bloomfield: Verlag Barbara Budrich, 2006, S. 31.

¹⁷² Lenzen, D. *Erziehungswissenschaft - Pädagogik*. In: Lenzen, D. (Hrsg.) *Erziehungswissenschaft. Ein Grundkurs*. Reinbeck bei Hamburg: rowohlts enzyklopädie im Rowohlt Taschenbuch Verlag, 1994, S. 24.

¹⁷³ Böhm, W. *Pädagogik*. In: Benner, D., Oelker J. (Hrsg.) *Historisches Wörterbuch der Pädagogik*. Weinheim und Basel: Beltz Verlag, 2004, S. 750.

Šajā attīstības fāzē pedagoģijai nācās saskarties ar divām problēmām: pirmkārt, tai bija jāpierāda, ka pedagoģija kā zinātne vispār ir nepieciešama, otrkārt, pašai bija par šo zinātni jānoformējas.

Pedagoģijas kā patstāvīgas zinātnes noformēšanās bija saistīta ar savas vietas meklēšanu citu zinātņu sistēmā. 18. gadsimtā „tā eklektiski atdarināja citas sava laika zinātnes. Līdzās medicīnai, (morāl)filozofijai, estētikai un psiholoģijai, svarīgākā zinātne, uz ko atsaukties pedagoģijai, tāpat kā citām tā laika garazinātnēm, bija antropoloģija – apgaismības laikmeta centrālā zinātne. Antropoloģija sniedza ieskatu cilvēka fiziskajā un psihiski morālajā dabā, un tās atziņas bija svarīgas, lai noteiktu, kā veidot fizisko un tikumiski morālo audzināšanu”¹⁷⁴. Antropoloģijas kontekstā veidojās franču filozofa, pedagoga un rakstnieka Žana Žaka Ruso (*Jean Jacques Rousseau*, 1712–1778) mācība par atgriešanos pie cilvēka dabiskuma un bērnības kā īpašas cilvēka attīstības fāzes. Johans Heinrihs Pestalocijs (*Johann Heinrich Pestalozzi*, 1746–1827) Ž. Ž. Ruso ir nosaucis par „pagrieziena punktu pedagoģijā starp veco un jauno pasauli”¹⁷⁵, jo Ž. Ž. Ruso audzināšanu aplūkoja kā pašu par sevi, nevis teorētiski kā filozofijas vai teoloģijas pielikumu un saturiski nepiešķīra tai kādu reliģisku vai sabiedriski politisku funkciju¹⁷⁶.

Dabaszinātņu uzplaukums 17. un 18. gadsimtā rosināja empīriskā pedagoģijas virziena attīstību. Dabaszinātnēs popularitāti ieguvušo novērošanu kā bērna pētīšanas metodi pedagoģijā atzina vācu apgaismības laikmeta filantropi Ernsts Kristians Traps (*Ernst Christian Trapp*, 1745–1818), Joahims Heinrihs Kampe (*Joachim Heinrich Campe*, 1746–1818), Kristians Gothilfs Zalcmanis (*Christian Gotthilf Salzmann*, 1744–1811), Johans Bernhards Bazedovs (*Johann Bernhard Basedow*, 1724–1790) u. c.

Vācu filozofs I. Kants pedagoģijas zinātnei aplūkoja kā savstarpēji vienotas idejas un eksperimentus, prātu un pieredzi¹⁷⁷. 18. gadsimta beigās šis viedoklis guva aizvien lielāku atsaucību. Plaši tika atzīts, ka ir iespējama ne tikai teorētiska, bet arī empīriskā bērna izpēte, izmantojot tādus paņēmienus kā izmēģināšana, eksperimentēšana un

¹⁷⁴ Schmid, P. Pädagogik im Zeitalter der Aufklärung. In: Harney, K., Krüger, H.-H. (Hrsg.) *Einführung in die Geschichte der Erziehungswissenschaft und Erziehungswirklichkeit*. Opladen & Bloomfield: Verlag Barbara Budrich, 2006, S. 28-29.

¹⁷⁵ Pestalozzi, J. H. Über die Idee der Elementarbildung. Eine Rede, gehalten vor der Gesellschaft der schweizerischen Erziehungsfreunde im Jahre 1809 (Lenzburger Rede). In: Buchenau, A., Spranger, E., Stettbacher, H. *Pestalozzi. Sämtliche Werke. Band 22*. Zürich: Orell Füssli Verlag, 1979, S. 176.

¹⁷⁶ Böhm W. Pädagogik. In: Benner, D., Oelker J. (Hrsg.) *Historisches Wörterbuch der Pädagogik*. Weinheim und Basel: Beltz Verlag, 2004, S. 768.

¹⁷⁷ Dietrich, Th. (Hrsg.) *Über Pädagogik von Immanuel Kant*. Bad Heilbrunn / Obb.: Verlag Julius Klinkhardt, 1960, S. 7-15.

novērošana. Diskusiju rezultātā par pedagoģijai piemērotāko paņēmienu tika atzīta novērošana. Taču attīstība šajā virzienā notika lēni, jo viedokļi par pareizo novērošanas metodi atšķīrās, turklāt trūka arī sistemātiskas diskusijas par to, kādi ietekmes faktori būtu ņemami vērā, veicot un analizējot novērojumus, un kādā veidā iegūstami vispārinājumi. Pirmie bērnu pētnieki tā vietā, lai veidotu diskusiju par metodēm, centās savākt pēc iespējas vairāk empīriskā materiāla, lai, pamatojoties uz novērojumu analīzi, formulētu uz pieredzi balstītu mācību par dvēseli¹⁷⁸, kas, vienkāršoti skaidrojot, tika saprasta kā sinonīms jēdzienam „cilvēka būtība”.

2.3.2. Pedagoģijas institucionalizēšanās Vācijas teritorijā 18. gadsimta otrajā pusē

Analizējot dimensijas, kas raksturo zinātnes nozares veidošanos, jau tika minēts, ka svarīgs aspekts pedagoģijas zinātnes attīstībā bija tās institucionalizēšanās universitātēs, kas kalpoja par pierādījumu tam, ka pedagoģija ir noformējusies par patstāvīgu zinātņu¹⁷⁹. Līdz ar to par pedagoģijas kā patstāvīgas zinātnes nozares veidošanos var runāt sākot no 18. gadsimta otrās puses, kad Halles Universitātē 1779. gadā tika izveidota pirmā pedagoģijas katedra¹⁸⁰ Vācijas teritorijā¹⁸¹. No katedras izveidošanas brīža līdz 1783. gadam to vadīja jau minētais filantrops, skolotājs un filozofs Ernsts Kristians Traps. E. K. Traps savā grāmatā „Kāds pedagoģisks eksperiments” (*Versuch einer Pädagogik*) pedagoģiju pamatoja kā empīrisku, uz

¹⁷⁸ Schmid, P. Pädagogik im Zeitalter der Aufklärung. In: Harney, K., Krüger, H.-H. (Hrsg.) *Einführung in die Geschichte der Erziehungswissenschaft und Erziehungswirklichkeit*. Opladen & Bloomfield: Verlag Barbara Budrich, 2006, S. 30.

¹⁷⁹ Hofstetter, R., Schneuwly, B. *Zur Geschichte der Erziehungswissenschaften in der Schweiz. Vom Ende des 19. bis zur Mitte des 20. Jahrhunderts*. Bern: hep verlag ag, 2011, S. 20; Tenorth, E.-H. Erziehungswissenschaft. In: Benner, D., Oelker J. (Hrsg.) *Historisches Wörterbuch der Pädagogik*. Weinheim und Basel: Beltz Verlag, 2004, S. 358.

¹⁸⁰ Ar to domāta pedagoģijas profesora vieta universitātē.

¹⁸¹ A. Špona minējusi, ka pedagoģiju „kā patstāvīgu disciplīnu starp citām zināšanu jomām” (Špona, A., Čehlova, Z. *Pētniecība pedagoģijā*. Rīga: RaKa, 2004, 7. lpp.) jau 1623. gadā savā traktātā „Par cieņu pret zinātņu un tās paplašināšanu” pamatojis F. Bēkons. Taču šim apgalvojumam nevar piekrist. Pirmkārt, 17. gadsimtā vēl nebija pedagoģijas kā patstāvīgas zinātnes nozares izveidei nepieciešamo priekšnosacījumu – pedagoģijas kā akadēmiskas disciplīnas universitātēs, pedagoģijas zinātnieku kopienas un zinātniskās komunikācijas, vēl nebija izstrādātas pedagoģiskās teorijas. Otrkārt, F. Bēkons traktātā pedagoģiju gan minējis, taču viņš to nepamato kā zinātnes nozari. Jēdzienu `pedagoģija` F. Bēkons lietojis, runājot par pedagoģisko praksi, raksturojot to (Бэкон, Ф. *Сочинения в двух томах. Второе, исправленное и дополненное издание. Том I*. Москва: Издательство социально – экономической литературы „Мысль”, 1977, стр. 381-384).

novērojumiem un eksperimentiem balstītu zinātnei. Viņš uzskatīja, ka ir jāizstrādā pedagoģijas sistēma, respektīvi, pedagoģijas zinātne, kas izskaidrotu audzināšanu un uzlabotu audzināšanas praksi. Šos uzlabojumus nodrošinātu pedagoģijas zinātnes metode – „pamatīgs daudzums pareizi veiktu pedagoģisku novērojumu un uzticamas pieredzes”¹⁸². Pedagoģiju E. K. Traps nemēģināja pamatot teoloģijā vai filozofijā. Viņaprāt, svarīgākās zinātnes nozares, no kurām pedagoģija varētu aizgūt zināšanas, bija empīriski orientētā antropoloģija un psiholoģija¹⁸³. Šādi priekšstati par pedagoģiju tika mācīti pirmajiem akadēmiski izglītotajiem pedagogiem.

Tomēr šāds pedagoģijas skaidrojums Halles Universitātē palika izņēmums, un 18. gadsimtā pedagoģija vēl joprojām bija visai stingri pakļauta teoloģijai un filozofijai. Tā galvenokārt tika atzīta par „antropoloģijas paveidu, tātad mācību par cilvēku un viņa tikumisko izglītību”¹⁸⁴. Līdz ar to pedagoģijas jautājumi universitātēs nereti tika aplūkoti tieši antropoloģijas ietvaros. Tā, piemēram, arī I. Kants pedagoģijas jautājumus iekļāva savā Kēnigsbergas universitātē docētajā antropoloģijas kursā. Pirmā tikai pedagoģijai veltītā I. Kanta lekcija notika 1776. gadā¹⁸⁵.

E. K. Trapa vadītā empīriski orientētā pedagoģijas katedra Hallē jāuzskata par izņēmumu, un līdz pat 20. gadsimta pirmajiem gadu desmitiem pedagoģija universitātēs tika pārstāvēta tikai epizodiski¹⁸⁶. 18. gadsimtā pedagoģijas katedras bija izveidotas tikai dažās universitātēs, pie tam tajās netika nodrošināta mācībspēku pēctecība – ja pedagoģijas profesors pensionējās, viņa vieta nebūt netika nodota pedagoģijas profesoram¹⁸⁷. Tā arī pēc E. K. Trapa pedagoģijas katedru pārņēma filoloģijas profesors Frīdrihs Augusts Wolfs (*Friedrich August Wolf*, 1759–1824), kura skolotāju filoloģiskās sagatavošanas koncepcijā pedagoģijai netika atvēlēta nekāda loma¹⁸⁸.

¹⁸² Trapp, E., Ch. *Versuch einer Pädagogik. Unveränderter Nachdruck der 1. Ausgabe Berlin 1780. Mit Trapps Hallischer Antrittsvorlesung von der Notwendigkeit, Erziehen und Unterrichten als eine eigene Kunst zu studieren. Halle 1779.* Paderborn: Ferdinand Schöningh, 1977, S. 61.

¹⁸³ Ebd., S. 22, 62, 64.

¹⁸⁴ Kron, F. W. *Grundwissen Pädagogik. 6., überarbeitete Auflage.* München, Basel: Ernst Reinhardt Verlag, 2001, S. 27.

¹⁸⁵ Kron, F. W. *Grundwissen Pädagogik. 6., überarbeitete Auflage.* München, Basel: Ernst Reinhardt Verlag, 2001, S. 27. Vēlāk, 1803. gadā, I. Kanta pedagoģijas lekcijas tika arī publicētas (Dietrich, Th. (Hrsg.) *Über Pädagogik von Immanuel Kant.* Bad Heilbrunn / Obb.: Verlag Julius Klinkhardt, 1960).

¹⁸⁶ Kron, F.W. *Grundwissen Pädagogik. 6., überarbeitete Auflage.* München, Basel: Ernst Reinhardt Verlag, 2001, S. 27.

¹⁸⁷ Helm, L., Tenorth, H.-E., Horn, K.-P., Keiner, E. Autonomie und Heteronomie – Erziehungswissenschaft im historischen Prozess. In: Schriewer, J., Keiner, E., Charle, Ch. *Studien zur europäischen Hochschul- und Wissenschaftsgeschichte im 19. und 20. Jahrhundert.* Frankfurt am Main, Berlin, Bern, New York, Paris, Wien: Peter Lang, S. 255-256.

¹⁸⁸ Horn, K.-P., Disziplingeschichte. In: Mertens, G., Frost, U., Böhm, W., Ladenthin, V. (Hrsg.) *Handbuch der Erziehungswissenschaft. Band I. Grundlagen – Allgemeine Erziehungswissenschaft.* Paderborn, München, Wien, Zürich: Ferdinand Schöningh, 2008, S. 7.

Jau tika minēts, ka 18. gadsimtā zinātnes Eiropā turpināja arvien vairāk emancipēties no filozofijas. Līdz ar to filozofija zaudēja savu pamatzinātnes lomu attiecībā uz pārējām zinātnēm. Taču, tā kā pedagoģijas izpētes priekšmeta centrā ir cilvēks, to, līdzīgi kā citas garzinātnes, ar filozofiju saista starpdisciplināras attiecības. Tāpēc pedagoģija, kaut arī jau bija formulējusi savu izpētes priekšmetu un pētniecības jomas, vēl joprojām zinātniskos un izziņas teorētiskos pamatus turpināja atvasināt no filozofijas, atsaucoties uz tām filozofijas jomām, kurās runa bija par cilvēku - galvenokārt antropoloģiju, ētiku un metafiziku. Filozofijā tika rasts potenciāls gan formulējot pedagoģijas izpētes priekšmetu, gan skaidrojot pedagoģijas problēmas¹⁸⁹. Pedagoģijas saistība ar filozofiju turpinājās arī turpmākajos gadsimtos¹⁹⁰, un pilnīga pedagoģijas emancipācija no filozofijas ir grūti iedomājama. Bez saistības ar filozofiju pedagoģija pārvērstos par didaktiskām norādēm, kā mācīt un audzināt, bez teorētiska izskaidrojuma un līdz ar to bez dziļākas problēmu izpratnes.

2.4. Pedagoģijas zinātne 19. gadsimtā

Attīstoties valsts izglītības sistēmai un pieaugot izglītības nozīmei, arvien nozīmīgāku vietu sabiedrībā sāka ieņemt speciāli izglītots un līdz ar to profesionāls skolotājs. Līdzīgi kā pati pedagoģija, kas kopš viduslaikiem tika uzskatīta par teoloģijas daļu, arī skolotāja profesija kopš viduslaikiem bija saistīta ar baznīcu. Pedagoģijas un skolotāju profesijas emancipācija no klerikālisma sākās līdz ar profesionālu skolotāju sagatavošanu. Pirmie tautskolu skolotāji reti bija pietiekami izglītoti – viņi tik tikko mācēja lasīt, rakstīt un rēķināt, nemaz nerunājot par kādām speciālām profesionālajām zināšanām vai prasmēm. Šī situācija sāka mainīties 18. gadsimtā, kad veidojās pirmās skolotāju sagatavošanas iestādes – skolotāju semināri.

19. gadsimtā arvien jauni skolotāju semināri turpināja veidoties visā Eiropas teritorijā. Skolotāji no praktiķiem kļuva par „profesionālu kopu – leģitīmu sarunu

¹⁸⁹ Kron, F. W. *Wissenschaftstheorie für Pädagogen*. München, Basel: Ernst Reinhardt Verlag, 1999, S. 101.

¹⁹⁰ Piemēram, H. Tšamlers min, ka pedagoģijas saistība ar filozofiju ir novērojama visos pedagoģiskajos virzienos (Tschamler, H. *Wissenschaftstheorie. Eine Einführung für Pädagogen*. Bad Heilbrunn: Verlag Julius Klinkhardt, 1983, S. 93).

partneri par tās funkcijām, statusa un kvalifikācijas definēšanu”¹⁹¹. Tika dibinātas dažādas skolotāju biedrības, kas skolotājus atbalstīja un palīdzēja veidoties viņu profesionālajai pašapziņai.

Īpašu uzmanību Vācijas teritorijā valsts turpināja pievērst ģimnāzijas skolotāju sagatavošanai¹⁹². Līdz ar to, lai arī 19. gadsimtā pedagoģija kā akadēmiska disciplīna vēl tikai centās iekarot savu vietu universitātēs, arvien skaidrāk kļuva, ka „skolotāja profesijai nepieciešamas divas lietas: šai personai jābūt pedagoģiski izglītotai un tai nepieciešamas zinātniskas zināšanas par pasniedzamo priekšmetu”¹⁹³. V. Diltejs īpaši uzsvēris, ka skolotāja pedagoģiskajai izglītošanai jānotiek universitātē¹⁹⁴. Skolotāju profesijai nepieciešamo zināšanu determinācija mijšakarībā attīstīja gan skolotāju izglītību un profesionalizēšanos, gan pedagoģiju kā zinātņi.

Ciešā saistībā ar skolotāju profesiju pedagoģijas zinātne veidojās un attīstījās kā uz profesiju orientēta zinātne. Tiešo ar šo īpaši pedagoģijai raksturīgo situāciju, kad tai kā zinātnei, kas orientēta uz profesiju, no vienas puses bija jāpielāgojas zinātnes, bet no otras puses - skolotāju prasībām, R. Hofštetere un B. Šnevlis skaidro novēloto pedagoģijas zinātnes attīstību salīdzinājumā ar citām zinātnes nozarēm. „Īstās” zinātnes gaidīja, lai pedagoģija veidotos deskriptīva un eksplikatīva, bet skolotāji prasīja, lai tā veidotos vairāk normatīva¹⁹⁵. Pedagoģijas zinātnei, kuru grūti iedomāties nošķirtu no audzināšanas prakses, līdz ar to vienlīdz svarīgi bija gan atbilst zinātnes kritērijiem, lai tā tiktu atzīta par citām zinātnēm līdzvērtīgu, gan sniegt ieguldījumu prakses attīstībā. Turklāt ar pedagoģijas zinātnes ciešo saistību ar audzināšanas praksi saistāma vēl kāda pretruna vai paradokss, kas kavēja šīs zinātnes nozares attīstību – kā zinātne tā gribēja atbrīvoties no prakses ietekmes, savukārt kā prakse tā ne vienmēr saskatīja, ka teorijas varētu sniegt norādes praktiskajai darbībai¹⁹⁶. Tātad pedagoģijas zinātnes veidošanos

¹⁹¹ Hofstetter, R., Schneuwly, B. A way for doing history of education sciences (end of 19th – first half of 20th century). The study of the disciplinarization process and of its contrasting configurations. In: *Research Community. Philosophy and History of the Discipline of Education. Evaluation and Evolution of the Criteria for Educational Research*. Leuven: Faculty of Psychology and Educational Sciences, 2003, p.55.

¹⁹² Terhart E. Lehrer. In: Benner, D., Oelker J. (Hrsg.) *Historisches Wörterbuch der Pädagogik*. Weinheim und Basel: Beltz Verlag, 2004, S. 556.-557.

¹⁹³ Dilthey, W. Grundlinien eines Systems der Pädagogik (1884-1894). In: Löwisch, D. J. *Wilhelm Dilthey: Grundlinien eines Systems der Pädagogik und Über die Möglichkeit einer allgemeingültigen pädagogischen Wissenschaft*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 2002, S. 9.

¹⁹⁴ Piemēram, ebd., S. 9.

¹⁹⁵ Hofstetter, R., Schneuwly, B. *Zur Geschichte der Erziehungswissenschaften in der Schweiz. Vom Ende des 19. bis zur Mitte des 20. Jahrhunderts*. Bern: hep verlag ag, 2011, S. 26-27, 456.

¹⁹⁶ Herzog, W. Die Pädagogik als Wissenschaft und als Profession. Von der Identität zur Partnerschaft. In: Hofstetter, R., Schneuwly, B. *Erziehungswissenschaft(en) 19. – 20. Jahrhundert: Zwischen Profession und Disziplin*. Bern: Peter Lang Verlag, 2002, S. 271.

kavēja gan ārēji faktori – skepse attiecībā uz garzinātņu „zinātniskumu”, kas tika ieskicēta, aplūkojot garzinātņu kā dabaszinātnēm līdzīgu zinātņu pamatošanu, gan iekšējie faktori – pašu pedagoģiskās prakses pārstāvju neticība jaunās zinātnes izstrādātajām teorijām.

Arī 18. gadsimtā Halles Universitātē izveidotā separātā pedagoģijas katedra tomēr vēl nebija aizsākusi plašu pedagoģijas kā akadēmiskas disciplīnas attīstību Vācijas universitātēs. Pedagoģiskās zināšanas arī 19. gadsimtā veidojās praktiskās filozofijas un teoloģijas, kā arī sabiedriskā diskursa par tautas izglītības un izglītības sistēmas veidošanos ietvaros. Nozīmīgākās universitātes, kuras 19. gadsimtā veidoja zināmu pienesumu pedagoģijas zinātnei, bija Jēnas, Halles un Berlīnes universitātes. Taču arī tur pedagoģiju docējošie profesori pārsvarā bija filozofijas vai filozofijas un pedagoģijas pārstāvji, bet tikai retos gadījumos - „tīri” pedagoģijas profesori. Atsevišķās pedagoģijas katedras bija saistītas ar filozofijas kursa apguvi¹⁹⁷.

19. gadsimtam raksturīga zinātnisko sakaru loka paplašināšanās un aktivizēšanās pasaulē, kas ietvēra publikācijas, kongresus, zinātnisku apvienību konsolidāciju u. c. aktivitātes. Tas veicināja arī pedagoģijas zinātnes attīstību. Vairākās Eiropas valstīs notika vācu filantropu ierosinātas diskusijas par pedagoģijas turpmāko attīstību. Veidojās skolotāju biedrības. 19. gadsimta 60. gadu beigās Vācijā tika nodibināta „Zinātniskās pedagoģijas biedrība”, kopš 1741. gada tika izdoti pedagoģiskie preses izdevumi, turpināja iznākt pedagoģijas leksikoni, enciklopēdijas un rokasgrāmatas¹⁹⁸. Gan pētniekiem, gan skolotājiem praktiķiem arvien plašāk pieejamas kļuva aktuālākās kolēģu atziņas, pētījumu rezultāti un diskusijas par pedagoģijas jautājumiem. Tas veicināja kopīgu tendenču iezīmēšanos pedagoģijas zinātnes attīstībā virknē ekonomiski attīstīto pasaules valstu.

Kā norādījis Haincs Elmars Tenorts (*Heinz Elmar Tenorth*), 19. gadsimtā nebija nevienas filozofiskas sistēmas, kas necenstos izveidot arī audzināšanas teoriju un līdz ar to iekļaut pedagoģiju savā ideju lokā un tātad arī savā ietekmes sfērā. Taču iespēja pievienoties uz empīriju orientētajām zinātnes nozarēm pedagoģijas zinātnes

¹⁹⁷ Krüger, H.-H. Erziehungswissenschaft und ihre Teildisziplinen. In: Krüger, H.-H., Helsper, W. (Hrsg.) *Einführung in Grundbegriffe und Grundfragen der Erziehungswissenschaft. 2. durchgesehene Auflage*. Opladen: Leske + Budrich, 1996, S. 305; Horn, K.-P., Disziplingeschichte. In: Mertens, G., Frost, U., Böhm, W., Ladenthin, V. (Hrsg.) *Handbuch der Erziehungswissenschaft. Band I. Grundlagen – Allgemeine Erziehungswissenschaft*. Paderborn, München, Wien, Zürich: Ferdinand Schöningh, 2008, S. 7.

¹⁹⁸ Sal. sk. Horn, K.-P., Disziplingeschichte. In: Mertens, G., Frost, U., Böhm, W., Ladenthin, V. (Hrsg.) *Handbuch der Erziehungswissenschaft. Band I. Grundlagen – Allgemeine Erziehungswissenschaft*. Paderborn, München, Wien, Zürich: Ferdinand Schöningh, 2008, S. 10-11.

pamatojumos tika meklēta ievērojami retāk nekā iespēja pievienoties filozofijai¹⁹⁹. E. K. Trapa aizsāktais uz psiholoģiju un antropoloģiju kā empīriskām zinātnēm orientētais pedagoģijas virziens gan turpināja attīstīties, taču tas lielāku atzinību guva skolotāju²⁰⁰, respektīvi, pedagoģiskās prakses pārstāvju vidū. 19. gadsimta sākumā pedagoģija bieži pat tika uztverta kā praktiskās filozofijas nozare, jo iepriekšējos gadsimtos tā bija veidojusies ar ētiku jeb praktisko filozofiju cieši saistīto „audzināšanas mācību” ietekmē²⁰¹.

Tā kā pedagoģija bija orientēta filozofijas virzienā, kā atzīst Marks Depāpe (*Marc Depaepe*), 19. gadsimtā tā ieguva savu akadēmisko raksturu, un īpaši nopelni te pieder vācu psihologam, filozofam un pedagogam, Kēnigsbergas un Getingenas universitāšu profesoram Johanam Frīdriham Herbartam²⁰². J. F. Herbarts uzskatīja, ka pedagoģija balstās pati uz savu teorētisko pieredzi, uz psiholoģijas atziņām²⁰³, ka pedagoģijas mērķu leģitīmācija noris caur praktisko filozofiju²⁰⁴ un tai ir tiesības pašai uz saviem secinājumiem. Par pedagoģijas pētījuma priekšmetu J. F. Herbarts atzina cilvēka izglītojamību (*Bildsamkeit*)²⁰⁵. J. F. Herbarts uzskatīja, ka priekšstati un normas, respektīvi, mērķi cilvēka tēla veidošanai tiek aizgūti no praktiskās filozofijas jeb ētikas. Taču ceļš, kā tos sasniegt, tātad līdzekļi un iespējamie šķēršļi, jāaizgūst no psiholoģijas²⁰⁶. M. Depāpe J. F. Herbarta pieeju raksturojis kā „mērķu pedagoģiju”, kas saistās ar filozofisku refleksiju, nevis „līdzekļu pedagoģiju”, kas saistīta ar empīrisku analīzi²⁰⁷. Attiecībā uz empīrisku cilvēka izzināšanu J. F. Herbarts bija pārliecināts, ka,

¹⁹⁹ Tenorth, E.-H. Erziehungswissenschaft. In: Benner, D., Oelker J. (Hrsg.) *Historisches Wörterbuch der Pädagogik*. Weinheim und Basel: Beltz Verlag, 2004, S.355.-356.

²⁰⁰ Horn, K.-P., Disziplingeschichte. In: Mertens, G., Frost, U., Böhm, W., Ladenthin, V. (Hrsg.) *Handbuch der Erziehungswissenschaft. Band I. Grundlagen – Allgemeine Erziehungswissenschaft*. Paderborn, München, Wien, Zürich: Ferdinand Schöningh, 2008, S. 10.

²⁰¹ Brezinka, W. *Metatheorie der Erziehung. Eine Einführung in die Grundlagen der Erziehungswissenschaft, der Philosophie der Erziehung und der praktischen Pädagogik*. München, Basel: Ernst Reinhardt Verlag, 1978, S. 14.

²⁰² Depaepe, M. The Practical and Professional Relevance of Educational Research and Pedagogical Knowledge from the Perspective of History: reflection on the Belgian case in its international background. In: *European Educational Research Journal, Vol.1, No.2*, 2002, p.363.

²⁰³ J. F. Herbarta uzskats par pedagoģijas saistību ar psiholoģiju saglabāja savu aktualitāti, un arī turpmākajā pedagoģijas attīstībā mācīšanās, garīgā attīstība, apdāvinātība, inteliģence, fantāzija un griba tika skaidrotas galvenokārt, pamatojoties uz psiholoģijas atziņām (Lassahn, R. *Einführung in die Pädagogik. 9., ergänzte Auflage*. Wiebelsheim: Quelle & Meyer Verlag, 2000, S. 22).

²⁰⁴ Herbart, J. F. Umriss pädagogischer Vorlesungen. In: Müßener, G. (Hrsg.) *Johann Friedrich Herbart (1776–1841)*. Stuttgart: Schneider Verlag Hohengehren GmbH, 2002, S. 286.

²⁰⁵ Ebd., S. 285.

²⁰⁶ Ebd., S. 286.

²⁰⁷ Depaepe, M. The Practical and Professional Relevance of Educational Research and Pedagogical Knowledge from the Perspective of History: reflection on the Belgian case in its international background. In: *European Educational Research Journal, Vol.1, No.2*, 2002, p.363.

laikmeta kontekstā arvien mainīgākiem kļūstot viedokļiem par tikumiem un uzskatiem, ar to vien pedagoģijai nepietiek²⁰⁸.

J. F. Herbartam pieder arī nopelni pedagoģijas atzīšanā – viņš saskatīja tās kā profesionālas zinātnes nepieciešamību praktizējošajiem un topošajiem skolotājiem un centās to teorētiski pamatot kā patstāvīgu zinātnes nozari. Ja „audzināšanas mācību” izpratnē pedagoģija bija domāta kā praktiska teorija skolotājiem, tad J. F. Herbarts saskatīja, ka praksē gūtās atziņas nepieciešams papildināt ar zinātnisku audzināšanas teoriju, lai pedagoģija atbilstu zinātniskuma prasībām²⁰⁹.

J. F. Herbarta pamatotā pedagoģija bija cieši saistīta ar filozofiju²¹⁰ un turpināja attīstīties kā normatīvi deskriptīva zinātne. Ar laiku J. F. Herabarta pamatotās, 19. gadsimtā dominējušās, pedagoģijas jeb herbartiānisma²¹¹ ietekme samazinājās, un 19. gadsimta beigās savu nozīmi bija zaudējis ne tikai herbartiānisms, bet arī pedagoģija kā normatīva zinātne, kas „[audzināšanas] praksi izprata tikai kā lauku, kurā izmantot jau gatavas teorijas”²¹².

Izsakot jau saistībā ar garazinātņu pamatošanu minēto kritiku par dabaszinātņu pasaules izpratnes un izpētes metožu pārņemšanu uz zinātnēm par cilvēku²¹³, jaunu diskusiju arī pedagoģijas laukā 19. gadsimta otrajā pusē uzsāka V. Diltejs, pamatojot garazinātņu virzienu pedagoģijā²¹⁴. Garazinātņu pedagoģijas centrā esošais cilvēks un viņa garīgā dzīve V. Dilteja izpratnē nav aplūkojami ārpus attiecīgā laika vēsturiskā un kultūras konteksta, kuru cilvēks pats veido un kura ietekmē viņš ir veidojies²¹⁵. Tātad

²⁰⁸ Herbart, J. F. Umriss pädagogischer Vorlesungen. In: Müßener, G. (Hrsg.) Johann Friedrich Herbart (1776–1841). Stuttgart: Schneider Verlag Hohengehren GmbH, 2002, S. 286.

²⁰⁹ Herbart, J. F. Zwei Vorlesungen über Pädagogik. In: Kehrbach, K., Flügel, O. (Hrsg.) *Johann Friedrich Herbart. Sämtliche Werke. Band 1*. Aalen: Scientia Verlag, 1989, S. 284.

²¹⁰ J. F. Herbarts pedagoģijas zinātnes ciešo saikni ar filozofiju raksturojis, sakot, ka pedagoģija gan vēl joprojām sagaida atziņas no filozofijas, taču pati nezina, vai tās šai zinātnes nozarei nāk par labu vai drīzāk traucē (Herbart, J. F. Zwei Vorlesungen über Pädagogik. In: Kehrbach, K., Flügel, O. (Hrsg.) *Johann Friedrich Herbart. Sämtliche Werke. Band 1*. Aalen: Scientia Verlag, 1989, S. 279).

²¹¹ Ar herbartiānismu tiek saprastas J. F. Herbarta pedagoģiskās teorijas.

²¹² Blankertz, H. *Die Geschichte der Pädagogik von der Aufklärung bis zur Gegenwart*. Wetzlar: Büchse der Pandora Verlags-GmbH, 1982, S. 215.

²¹³ Dilthey, W. Ideen über eine beschreibende und zergliedernde Psychologie. In: Wilhelm Dilthey. *Gesammelte Schriften. Band V. Die geistige Welt. Einleitung in die Philosophie des Lebens. Erste Hälfte. Abhandlungen zur Grundlegung der Geisteswissenschaften. 8. unveränderte Auflage*. Stuttgart: B./G. Teubner Verlagsgesellschaft. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1990, S. 144.

²¹⁴ Latviešu valodā šis pedagoģijas virziens ir dēvēts dažādi – 20. gadsimta 20.-30. gados tika izmantots tiešs tulkojums no vācu valodas – garazinātņu pedagoģija (Skat. LVVA, 7427.f., 6.a., 63.l. Dauge, A. Programma vispārīgā paidagoģijā LU. 1934.-35.gads, 25.-26. lp.), mūsdienās tas tiek dēvēts gan par humānpedagoģiju (Skat. Gudjons, H. *Pedagoģijas pamatatziņas*. Zvaigzne ABC, 1998, 31. lpp.), gan humanitāro pedagoģiju. Promocijas darbā izmantots apzīmējums „garazinātņu pedagoģija”.

²¹⁵ Dilthey, W. *Grundlinien eines Systems der Pädagogik*. In: Dilthey, W. *Pädagogik. Geschichte und Grundlinien des Systems. Gesammelte Schriften. IX Band*. Leipzig und Berlin: Verlag und Druck von B. G. Teubner, 1934, S. 190, 192.

arī audzināšanas un izglītības jautājumi nav aplūkojami atrauti no politiskā, ekonomiskā un sabiedriskā konteksta.

Garazinātņu izpratnē pedagogijai gan jāapraksta un jāanalizē audzināšanas fenomeni, gan jāizstrādā tās principi un likumi²¹⁶. Tātad arī garazinātņu pedagogija, kas sākotnēji veidojās paralēli herbartiānismam un 19. gadsimta beigās nostājās J. F. Herbarta proponētās pedagogijas vietā, izstrādāja noteiktas normas. Taču V. Dilteja izpratnē normas nebija iespējams izveidot absolūtas, vienmēr derīgas. Pretēji normatīvajai Herbarta pedagogijai garazinātņu pedagogija savus audzināšanas mērķus, respektīvi, normas necentās veidot, vadoties pēc kāda iepriekš noteikta cilvēka tēla vai ētiskiem noteikumiem, bet atbilstoši attiecīgā laikmeta izpratnei un skaidrojot tās vēsturiski sabiedriskajā kontekstā. V. Diltejs uzskatīja, ka nav iespējamās absolūtas morāles normas, kas būs derīgas vienmēr. Tās ir mainīgas un atkarīgas no attiecīgā laikmeta konteksta, ir tā noteiktas. Līdzīgi arī audzināšanas ideāli, viņaprāt, ir attiecīgā laika un attiecīgās tautas noteikti. Līdz ar to konkrētus audzināšanas jautājumus nav iespējams atrisināt ar absolūtas, vienmēr derīgas, universālas pedagogijas zinātnes palīdzību²¹⁷.

Tieši herbartiānisma centienus izveidot universālu jeb „vispārderīgu” pedagogijas zinātnei V. Diltejs uzskatīja par iemeslu pedagogijas zinātnei izteiktās, viņaprāt, pamatotās kritikas iemeslu - pedagogija kā nemainīga sistēma nespēj ņemt vērā dažādu tautu, sabiedrību un laiku atšķirības²¹⁸, līdz ar to tā uzskatāma par atpalikušu²¹⁹. Atgriežoties pie 19. gadsimtā notikušajām izmaiņām zinātnes jēdziena izpratnē, pamatots šķiet V. Dilteja apgalvojums, ka J. F. Herbarta skatījums uz pedagogijas zinātnei „ir anomālija mūsdienu [19. gadsimta] zinātnē” un tādā veidolā pedagogija „vēl

²¹⁶ Kluge, N. *Einführung in die systematische Pädagogik. Ansätze zu einer systematischen Betrachtungsweise der allgemeinen Pädagogik*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1983, S. 41.

²¹⁷ Dilthey, W. *Grundlinien eines Systems der Pädagogik (1884-1894)*. In: Löwisch, D. J. *Wilhelm Dilthey: Grundlinien eines Systems der Pädagogik und Über die Möglichkeit einer allgemeingültigen pädagogischen Wissenschaft*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 2002, S. 11-12. /

²¹⁸ V. Diltejs kā piemēru min faktu, ka Vācijas izglītības sistēmā 19. gadsimtā aktuālo problēmu risinājumus nevar aizgūt no angļiem, tie meklējami tikai pašu vāciešu nacionālajā ētosā (Dilthey, W. *Grundlinien eines Systems der Pädagogik und Über die Möglichkeit einer allgemeingültigen pädagogischen Wissenschaft*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 2002, S. 12).

²¹⁹ Dilthey, W. *Grundlinien eines Systems der Pädagogik (1884-1894)*. In: Löwisch, D. J. *Wilhelm Dilthey: Grundlinien eines Systems der Pädagogik und Über die Möglichkeit einer allgemeingültigen pädagogischen Wissenschaft*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 2002, 11, 21; Dilthey, W. *Über die Möglichkeit einer allgemeingültigen pädagogischen Wissenschaft (1888)*. In: Löwisch, D. J. *Wilhelm Dilthey: Grundlinien eines Systems der Pädagogik und Über die Möglichkeit einer allgemeingültigen pädagogischen Wissenschaft*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 2002, S. 71-72, 82-83.

nebūt neesot zinātne modernā izpratnē”²²⁰. V. Dilteja aizsākto tradīciju, pedagoģiska rakstura jautājumus aplūkot plašākā kontekstā, Ulrihs Herrmans (*Ulrich Herrmann*) atzīmējis kā nozīmīgu garazinātņu pedagoģijas devumu turpmākajā pedagoģijas zinātnes attīstībā²²¹. V. Dilteja pamatotā garazinātņu pedagoģija – atvērta mainīga zināšanu sistēma - pedagoģijas attīstībā vērtējama kā solis uz modernas pedagoģijas zinātnes izveidi.

Garazinātņu pedagoģijas mērķis nebija veidot teoriju, lai vienīgi dotu pamācības praksei, bet, līdzīgi kā citām garazinātnēm²²², izprotot pagātnes audzināšanas prakses, bagātināt teoriju. Ja J. F. Herbarta izstrādātā pedagoģija bija veidojusies kā normatīva zinātne, tad garazinātņu pedagoģija, apvienojot gan audzināšanas realitātes analīzi un aprakstu, gan normu izveidi, attīstījās kā normatīvi deskriptīva zinātne. Līdzīgi kā viņa priekšgājēji, arī V. Diltejs atzina psiholoģiju kā pedagoģijas zinātnei nozīmīgu jomu²²³, taču viņš to uztvēra tikai kā palīgzinātņi, uzskatot, ka pedagoģijai jāatsaucas pašai uz sevi un jāveido savi kritēriji objektīvām, pārbaudāmām atziņām un zināšanām.

Gandrīz vienlaicīgi ar V. Dilteja izteikto kritiku par dabaszinātņu pieejas izmantošanu pedagoģijā, Vilhelma Maksimiliana Vundta (*Wilhelm Maximilian Wundt*, 1832–1920) izveidotā empīriskās psiholoģijas skola filozofiskajai pedagoģijai pretstatīja empīrisko pedagoģiju, kurai ar novērošanas, eksperimentu un statistikas palīdzību jāpēta audzināšanas jautājumi un jāsniedz padomi audzināšanas praksei²²⁴.

Tātad pēc gandrīz gadsimtu ilgas filozofijā balstītās J. F. Herbarta pedagoģijas dominances 19. gadsimta beigās pedagoģijā atsākās arī empīriska virziena attīstība. Abi minētie virzieni – J. F. Herbarta pamatoto pedagoģiju nomainījusi V. Dilteja izveidotā garazinātņu pedagoģija un empīriskā pedagoģija - 19. gadsimta beigās attīstījās paralēli, 19./20. gadsimta mijā un 20. gadsimta sākumā vairāk dominējot empīriskajam

²²⁰ Dilthey, W. Über die Möglichkeit einer allgemeingültigen pädagogischen Wissenschaft (1888). In: Löwisch, D. J. *Wilhelm Dilthey: Grundlinien eines Systems der Pädagogik und Über die Möglichkeit einer allgemeingültigen pädagogischen Wissenschaft*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 2002, S. 76.

²²¹ Herrmann, U. Erziehung und Bildung in der Tradition geisteswissenschaftlicher Pädagogik. In: Lenzen, D., Mollenhauer, K. (Hrsg.) *Enzyklopädie Erziehungswissenschaft. Band 1*. Stuttgart, Dresden: Ernst Klett Verlag für Wissen und Bildung GmbH, 1995, S. 26.

²²² Dilthey, W. *Einleitung in die Geisteswissenschaften. Versuch einer Grundlegung für das Studium der Gesellschaft und der Geschichte. Wilhelm Diltheys gesammelte Schriften. Erster Band, dritte Auflage*. Leipzig und Berlin: Verlag und Druck von B. G. Teubner, 1933, S. 24.

²²³ Groothoff, H.-H., Herrmann, U. *Wilhelm Dilthey. Schriften zur Pädagogik*. Paderborn: Ferdinand Schöningh, 1971, S. 111-112.

²²⁴ Tenorth, E.-H. Erziehungswissenschaft. In: Benner, D., Oelker J. (Hrsg.) *Historisches Wörterbuch der Pädagogik*. Weinheim und Basel: Beltz Verlag, 2004, S. 358.

pedagoģijas virzienam²²⁵. Laika periodu ap 1890. gadu pasaulē mēdz uzlūkot par herbartiānisma ēras noslēgumu. Laikabiedru vērtējumā tas tika uzskatīts arī par filozofiskās pedagoģijas beigām. Taču turpmākie notikumi pedagoģijas nozarē 20. gadsimtā to neaplicināja: pedagoģijā arī turpmāk saglabājās teoriju un metodisko koncepciju daudzveidība²²⁶.

2.5. Pedagoģijas zinātnes attīstība 20. gadsimtā

20. gadsimta sākums uzskatāms par laiku, kad jau 18. gadsimta beigās veidoties sākusī pedagoģija uzlūkojama par noformējušos zinātnes nozari. R. Hofstetere un B. Šnevlis uzskata, ka tieši 19. un 20. gadsimta mija bija tas laiks, kad relatīvi autonomais teoretizēšanas un pētīšanas lauks, kura objekts bija izglītības realitāte, sāka arvien vairāk diferencēties no pedagoģiskās prakses un ieguva disciplīnas loģiku²²⁷.

Arī H. E. Tenorts 19. un 20. gadsimtu miju iezīmē kā īpašu pedagoģijas attīstības robežpunktu, kurā transformācijas procesa gaitā pedagoģija kā zinātne modernizējās un par savu uzdevumu izvirzīja pētniecību. H. E. Tenorts izdala četras šī pārmaiņu procesa dimensijas: 1) pedagoģijas kā zinātnes nozares autonomija, kas 20. gadsimta pirmajā pusē ir centrālais jautājums; 2) pedagoģijas prakses un pedagoģisko refleksiju jeb teoretizēšanas savstarpēja nodalīšanās, kā arī pedagoģijas zinātnes iekšējā diferenciacija, kas noveda pie dažādu pedagoģijas apakšnozaru izveidošanās (piem., pieaugušo pedagoģijas, speciālās pedagoģijas un sociālās pedagoģijas u. c.); 3) uz pedagoģijas pētniecības metodēm orientēta paradigmu izveidošanās un nostiprināšanās; 4) neatrisinātais jautājums par pedagoģijas atzīšanu un tās vietu citu zinātņu vidū²²⁸.

²²⁵ Drewek, P. Defensive Disziplinbildung. Die Akademisierung der deutschen Pädagogik im Kontext der Modernisierungsprobleme des Bildungssystems und der Erziehungswissenschaft am Beginn des 20. Jahrhunderts. In: Hofstetter, R., Schneuwly, B. *Erziehungswissenschaft(ne) 19. – 20. Jahrhundert: Zwischen Profession und Disziplin*. Bern: Peter Lang Verlag, 2002, S. 128.

²²⁶ Tenorth, E.-H. Erziehungswissenschaft. In: Benner, D., Oelker J. (Hrsg.) *Historisches Wörterbuch der Pädagogik*. Weinheim und Basel: Beltz Verlag, 2004, S. 363.

²²⁷ Hofstetter, R., Schneuwly, B. A way for doing history of education sciences (end of 19th – first half of 20th century). The study of the disciplinarization process and of its contrasting configurations. In: *Research Community. Philosophy and History of the Discipline of Education. Evaluation and Evolution of the Criteria for Educational Research*. Leuven: Faculty of Psychology and Educational Sciences, 2003, p. 55.

²²⁸ Tenorth, E.-H. Erziehungswissenschaft. In: Benner, D., Oelker J. (Hrsg.) *Historisches Wörterbuch der Pädagogik*. Weinheim und Basel: Beltz Verlag, 2004, S.363.-368.

Līdzīgi arī Ludgers Helms (*Ludger Helm*), Haincs Elmars Tenorts, Klaus Pēters Horns un Edvīns Kainers (*Edwin Keiner*)²²⁹ uzskata, ka par pedagoģiju kā noformējušos zinātni var runāt tikai sākot no 20. gadsimta sākuma, kad universitātēs stabili strādāja pedagoģijas katedras un tika plānotas pastāvīgo un ārkārtas profesoru vietas. Veidojoties par akadēmisku disciplīnu, pedagoģijai, līdzīgi kā citām universitātēs vēl jaunām jomām, pārsvarā bija atvēlētas ārkārtas profesoru vietas²³⁰. Tāpēc, atsaucoties uz zinātņu nozares izveidi raksturojošām dimensijām, pedagoģijas institucionalizēšanās universitātēs 20. gadsimta sākumā uzlūkojama kā pēdējais trūkstošais elements šīs zinātnes nozares izveidē, kas nodrošina gan vienotas pedagoģijas zinātnieku kopienas izveidi, gan jaunās zinātnieku paaudzes sagatavošanu.

19. gadsimta mantojums pedagoģijā 20. gadsimtā izpaudās divos tās attīstības virzienos:

1) Reformpedagoģija bija plaša starptautiska sabiedriska kustība, kas kritizēja konservatīvo izglītības un skolas izpratni un iestājās par izglītības modernizāciju un demokratizāciju. M. Depāpe reformpedagoģiju nosaucis par antitēzi herbartiānismam²³¹, kuru reformpedagoģi uzskatīja par laikmeta prasībām neatbilstošu, savā attīstībā „sastingušu”²³². Šī kustība aptvēra laika periodu no 19. gadsimta beigām līdz 20. gadsimta 20.gadiem (Latvijā – līdz pat 30. gadu vidum) un akumulēja sevī dažādus pedagoģiskos strāvojumus un kustības.

Tā kā reformpedagoģijas kā bērncentrētas kustības uzmanība koncentrējās uz bērna attīstību, iespēja iegūt „likumos balstītas zināšanas par bērnu un jauniešu attīstību, viņu mācīšanas priekšnosacījumiem un iespējām”²³³ tika saskatīta **eksperimentālajā pedagoģijā**. Līdz ar to eksperimentālā pedagoģija kļuva par vienu no

²²⁹ Helm, L., Tenorth, H.-E., Horn, K.-P., Keiner, E. Autonomie und Heteronomie – Erziehungswissenschaft im historischen Prozess. In: Schriewer, J., Keiner, E., Charle, Ch. *Studien zur europäischen Hochschul- und Wissenschaftsgeschichte im 19. und 20. Jahrhundert*. Frankfurt am Main, Berlin, Bern, New York, Paris, Wien: Peter Lang, S. 255-256; Horn, K.-P., Disziplingeschichte. In: Mertens, G., Frost, U., Böhm, W., Ladenthin, V. (Hrsg.) *Handbuch der Erziehungswissenschaft. Band I. Grundlagen – Allgemeine Erziehungswissenschaft*. Paderborn, München, Wien, Zürich: Ferdinand Schöningh, 2008, S. 6.

²³⁰ Horn, K.-P. *Erziehungswissenschaft in Deutschland im 20. Jahrhundert. Zur Entwicklung der sozialen und fachlichen Struktur der Disziplin von der Erstinstitutionalisierung bis zur Expansion*. Bad Heilbrunn / Obb.: Verlag Julius Klinkhardt, 2003, S. 168.

²³¹ Depaape, M. The Practical and Professional Relevance of Educational Research and Pedagogical Knowledge from the Perspective of History: reflection on the Belgian case in its international background. In: *European Educational Research Journal*, Vol. 1, No. 2, 2002, p. 370.

²³² Horn, K.-P., Disziplingeschichte. In: Mertens, G., Frost, U., Böhm, W., Ladenthin, V. (Hrsg.) *Handbuch der Erziehungswissenschaft. Band I. Grundlagen – Allgemeine Erziehungswissenschaft*. Paderborn, München, Wien, Zürich: Ferdinand Schöningh, 2008, S. 15.

²³³ Matthes, E. *Geisteswissenschaftliche Pädagogik. Ein Lehrbuch*. München: Oldenbourg Wissenschaftsverlag GmbH, 2001, S. 34.

reformpedagoģijas strāvotumiem vai pat dažkārt atsevišķi izdalītu pedagoģijas virzienu. Reformpedagoģija aptvēra gan audzināšanas teoriju, gan praksi. Tomēr, salīdzinājumā ar eksperimentālo pedagoģiju, kas bija orientēta uz empīrisku eksperimentu veikšanu, arī laboratorijās, runājot par reformpedagoģijas eksperimentiem, ar tiem galvenokārt tiek domāti eksperimenti vēlamo reformu ieviešanai un izmēģināšanai pedagoģiskajā praksē²³⁴. Vairākas jaunas, bērncentrētas pedagoģijas teorijas praksē realizēja reformpedagoģi Georgs Keršēnšteiners (*Georg Kerschensteiner*, 1854–1932), Hugo Gaudigs (*Hugo Gaudig*, 1860–1923), Rūdolfš Šteiners (*Rudolf Steiner* 1861–1925), Marija Montesori (*Maria Montessori*, 1870–1952) u. c.

Eksperimentālā pedagoģija 19. gadsimta beigās Vācijā atjaunoja jau 18. gadsimtā E. K. Trapa iezīmētās empīriskās pedagoģijas tradīcijas. Eksperimentālās pedagoģijas pārstāvji šim virzienam apzināti izvēlējās tādu nosaukumu, lai atšķirtos no 18. gadsimta beigu / 19. gadsimta sākuma empīriskās pedagoģijas, kuras galvenokārt pieredzē, nevis eksperimentos balstītie pētījumi vēl bija samērā spekulatīvi²³⁵.

Konkurējot ar pedagoģiju, kura bija orientēta uz filozofiju, respektīvi, ar garazinātņu pedagoģiju, kas bija nomainījusi herbartiānismu, 20. gadsimta pirmajos gados eksperimentālā pedagoģija ieguva arvien lielāku nozīmi pedagoģijas zinātnes attīstībā²³⁶. Eksperimentālās pedagoģijas virziena attīstībā lielu ieguldījumu deva herbartiānismā vīlušies skolotāji praktiķi, īpaši Leipcīgā un Hamburgā. Francijā eksperimentālo pedagoģiju proponēja Alfrēds Binē (*Alfred Binet*, 1857–1911), kurš savā darbā iesaistīja pedagoģijas praktiķus. Vācijā ciešā sadarbībā ar progresīvo skolotāju grupām strādāja Vilhelms Augusts Lejs (*Wilhelm August Lay*, 1862–1926) un eksperimentālās psiholoģijas pārstāvja V. Vundta skolnieks Ernsts Meimanis (*Ernst Meumann*, 1862–1915), kuri eksperimentālo pedagoģiju pamatoja kā empīriskos pētījumos (eksperimentos) balstītu zinātnisku nodrošinājumu pedagoģijas atziņām²³⁷. Eksperimentālā pedagoģija galvenokārt koncentrējās uz mācīšanas procesa izpēti, tā

²³⁴ Depaepē, M. *Zum Wohl des Kindes? Pädologie, pädagogische Psychologie und experimentelle Pädagogik in Europa und den USA, 1890-1940*. Weinheim: Deutscher Studien Verlag, 1993, S. 45.

²³⁵ Depaepē, M. *Zum Wohl des Kindes? Pädologie, pädagogische Psychologie und experimentelle Pädagogik in Europa und den USA, 1890-1940*. Weinheim: Deutscher Studien Verlag, 1993, S. 18, 40.

²³⁶ Neraugoties uz eksperimentālās pedagoģijas popularitāti tautskolas pārstāvju vidū, respektīvi, pedagoģiskajā praksē, Vācijas universitātēs tā ne vienmēr bija dominējošā. Ja universitātēs jau iepriekšējos gadsimtos priekšroka tika dota filozofiskajai pedagoģijai, tad arī 20. gadsimta sākumā tajās līdzīgi bieži vien bija pārstāvēta arī ciešā saistībā ar filozofiju attīstījusies garazinātniskā pedagoģija (Sk. Depaepē, M. *Zum Wohl des Kindes? Pädologie, pädagogische Psychologie und experimentelle Pädagogik in Europa und den USA, 1890-1940*. Weinheim: Deutscher Studien Verlag, 1993, S. 73).

²³⁷ Meumann, E. Die Pädagogik als Wissenschaft und ihr empirischer Unterbau. In: Nicolin, F. (Hrsg.) *Pädagogik als Wissenschaft*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1969, S. 143-145.

metodēm un līdzekļiem, uz reālās situācijas pētījumu. Tās pārstāvji centās ar novērojumu, mērījumu un eksperimentu palīdzību pārbaudīt skolēnu progresu un sniegt risinājumus praktiskām problēmām²³⁸.

Popularitāti iekaroja pedoloģija – mācība, kas balstījās uz stingru pozitīvismu: tā izmantoja dažādu zinātņu metodes – novērošanu, mērījumus un psiholoģiskos eksperimentus, lai noskaidrotu bērna attīstības bioloģiskos, psiholoģiskos un sociālos likumus. Visas iegūtās zināšanas par bērnu pedologi centās integrēt vienā eksperimentāli konstruētā zinātnē. Savu uzplaukumu pedoloģija Rietumeiropā piedzīvoja no 1890. līdz 1914. gadam, pēc tam tā kļuva nepopulāra, jo atklājās, ka tomēr nav iespējams integrēt dažādu zinātņu metodes vienā vienotā modelī²³⁹.

Eksperimentālā pedagoģija uzplaukumu piedzīvoja laika posmā no 19./20. gadsimta mijas līdz Pirmajam pasaules karam. Pēc kara tā arvien vairāk tika pakļauta kritikai. Kritiķi vainoja „eksperimentālistus” „dzīva bērna” aizstāšanā ar matemātiskām formulām un pakļaušanā empīriskiem testiem, kas nav savienojams ar ideju par bērncentrētību²⁴⁰. Garazinātņu pedagoģijas pārstāvji norādīja, ka eksperimentālā pedagoģija ņem vērā tikai skolēna individuālo perspektīvu, bet audzināšana ir atsevišķā indivīda ieaugšana vēsturiski noteiktajā sabiedrībā, un viņa garīgā pasaule veidojas mijattiecībās ar kultūras sistēmām. Tāpat audzināšana uzlūkojama ne tikai kā mācīšana, bet arī kā personības un rakstura veidošana. Šos audzināšanas aspektus neesot iespējams izpētīt eksperimentālās pedagoģijas ietvaros²⁴¹.

Arī tas, ka eksperimentālā pedagoģija sākotnēji, gan attīstot pētniecības stratēģijas, gan izstrādājot teorijas, bija atkarīga no palīgzinātnēm kā, piemēram, antropometrijas,

²³⁸ Sal. sk. Horn, K.-P., Disziplingeschichte. In: Mertens, G., Frost, U., Böhm, W., Ladenthin, V. (Hrsg.) *Handbuch der Erziehungswissenschaft. Band I. Grundlagen – Allgemeine Erziehungswissenschaft*. Paderborn, München, Wien, Zürich: Ferdinand Schöningh, 2008, S. 14-15.

²³⁹ Depaepe, M. Experimental Research in Education, 1890 – 1940: Historical Process behind the Development of a Discipline in Western Europe and the United States. In: Whitehead, M. (Ed.) *Education and Europe: Historical and Contemporary Perspectives*. Hull: University of Hull, Studies in Education Ltd., 1992, p. 76.; Depaepe, M. The Practical and Professional Relevance of Educational Research and Pedagogical Knowledge from the Perspective of History: reflection on the Belgian case in its international background. In: *European Educational Research Journal, Vol. 1, No. 2*, 2002, p. 367.; Depaepe, M. Social and personal factors in the inception of experimental research in education (1890–1914): An exploratory study. In: *History of Education, 1987, Vol. 16, No. 4*, p. 283.

²⁴⁰ Sal. sk. Oelkers, J. Reformpädagogik. In: Krüger, H.-H., Grunert, C. *Wörterbuch Erziehungswissenschaft. 2., durchgesehene Auflage*. Opladen & Farmington Hills: Verlag Barbara Budrich, 2006, S. 402.

²⁴¹ Horn, K.-P., Disziplingeschichte. In: Mertens, G., Frost, U., Böhm, W., Ladenthin, V. (Hrsg.) *Handbuch der Erziehungswissenschaft. Band I. Grundlagen – Allgemeine Erziehungswissenschaft*. Paderborn, München, Wien, Zürich: Ferdinand Schöningh, 2008, S. 15.

eigēnikas, psihofizioloģijas un statistikas²⁴², iespējams vērtējams kā viens no faktoriem, kas eksperimentālajai pedagoģijai neļāva nostiprināt savas pozīcijas. M. Depāpe, kurš pētījis eksperimentālās pedagoģijas attīstību Eiropā, attiecības starp psihologiem un eksperimentālās pedagoģijas pārstāvjiem 19./20. gadsimta mijā raksturojis kā pretrunīgas. Daļa pedagogu, lai savu zinātņu padarītu „zinātniskāku” gribēja izmantot augstāk novērtētās psiholoģijas atziņas. Savukārt vadošie eksperimentālās psiholoģijas pārstāvji to gribēja norobežot no jebkādas saskares ar zemāk novērtēto pedagoģiju²⁴³. Pie tam vienota skatījuma uz eksperimentālo pedagoģiju nebija arī pašiem tās pārstāvjiem. Viņu vidū bija arī tādi, kas līdzās eksperimentālajai pieejai par derīgu pētniecībā atzina arī filozofisko pieeju. Tā, piemēram, V. A. Lejs visu pedagoģiju gribēja veidot kā eksperimentālu zinātņu, savukārt E. Meimanis eksperimentālu pētniecību paredzēja veikt tikai dažās pedagoģijas jomās²⁴⁴.

2) Kā otrais pedagoģijas attīstības virziens, minama pēc Pirmā pasaules kara eksperimentālās pedagoģijas vietā par dominējošo kļuvusi **garazinātņu pedagoģija**. Kā ievērojamākie un ietekmīgākie 20. gadsimta 20.-30. gadu garazinātņu pedagoģijas pārstāvji minami vācu universitāšu profesori, pedagogi un filozofi Hermans Nols (*Herman Nohl*, 1879–1960), Eduards Šprangers (*Eduard Spranger*, 1882–1963) un Teodors Lits (*Theodor Litt*, 1880–1962), kā arī pirmie viņu skolnieki Vilhelms Flitners (*Wilhelm Flitner*, 1889–1990) un Ērihs Venigers (*Erich Weniger*, 1894–1961)²⁴⁵.

20. gadsimtā V. Dilteja pamatotās garazinātņu pedagoģijas proponētāji audzināšanu saprata kā izglītību civilizācijai, kā kultūras apgūšanu, kurā galvenā nozīme ir garīgajai sfērai, kas tiek izskaidrota audzināšanas teorijā. Līdzīgi kā V. Diltejs, arī 20. gadsimta garazinātņu pārstāvji savu garazinātņu pedagoģijas izpratni pamatoja kultūrfilozofijā²⁴⁶, uzskatot, ka audzināšana ir kultūras fenomēns, respektīvi, saistīta ar kultūras jomu un līdz ar to ir attiecīgā vēsturiskā un kultūras konteksta determinēta. Pedagoģijas zinātnes pamatu veidoja attiecīgā kultūras realitāte. Līdz ar to pedagoģijas zinātnes uzdevums bija, filozofiskā perspektīvā raugoties uz kopējo kultūras jomas attīstību, hermeneitiski izanalizēt, respektīvi, saprast galvenās attiecīgajā laikmetā valdošās tendences audzināšanā un izglītībā, kā arī izstrādāt un formulēt

²⁴² Depaeppe, M. *Zum Wohl des Kindes? Pädologie, pädagogische Psychologie und experimentelle Pädagogik in Europa und den USA, 1890-1940*. Weinheim: Deutscher Studien Verlag, 1993, S. 397.

²⁴³ Ebd., S. 38.

²⁴⁴ Ebd., S. 224.

²⁴⁵ Matthes, E. *Geisteswissenschaftliche Pädagogik. Ein Lehrbuch*. München: Oldenbourg Wissenschaftsverlag GmbH, 2001, S. 3.

²⁴⁶ V. Diltejs kultūrfilozofiju saucis par dzīves filozofiju (Matthes, E. *Geisteswissenschaftliche Pädagogik. Ein Lehrbuch*. München: Oldenbourg Wissenschaftsverlag GmbH, 2001, S. 39).

galvenās idejas un vērtības turpmākajai audzināšanas un izglītības sistēmas attīstībai.²⁴⁷ Savukārt pedagoģijas zinātnes formulētās idejas un vērtības pedagoģijas prakses pārstāvjiem kalpotu par orientieri, kas rādītu, kādi sabiedrībai svarīgi audzināšanas mērķi ir sasniedzami.

Tādējādi garazinātņu pedagoģija veidojās kā praktiska zinātne, kas attīstīja ne tikai teoriju, bet arī praksi – pedagoģijas zinātne tika izprasta kā „filozofiska refleksija, kas izriet no prakses un atgriežas praksē”²⁴⁸, lai palīdzētu to uzlabot. Tāda pieeja ļāva vērtēt audzināšanas realitāti un noteikt audzināšanas mērķus, pēc kuriem vadīties pedagoģijas praksei. Pieņemot šo skatījumu, pedagoģija turpināja attīstīties kā normatīvi deskriptīva zinātne. Garazinātņu virziena klasiķis V. Flitners uzskatīja, ka pedagoģijas uzdevums 20. gadsimtā atkal bija tāds pats kā J. H. Pestalocija laikā, kad „pozitīva audzināšanas nosacījumu izpēte un filozofiska refleksija par audzināšanas jautājumiem nonāca līdzsvarā” un līdz ar to „pedagoģija atkal bija atguvusi savu filozofisko raksturu un ieņēma stabilu vietu starp garazinātnēm”²⁴⁹.

Turpmāk garazinātņu pedagoģiju gaidīja garš attīstības ceļš – Veimāras Republikas laikā, tātad laika posmā līdz 1933. gadam, tā bija izveidojusies par dominējošo paradigmu. Pēc varas maiņas, nacionālsociālisma laikā, humānistiskai izglītības teorijai izpratnē par izglītību vairs nebija vietas²⁵⁰, un garazinātņu pedagoģija zaudēja savu dominējošo pozīciju. Pieaugot psiholoģijas nozīmei, arī pedagoģijā notika pārorientēšanās psiholoģijas virzienā. Daļa pedagoģijas profesoru vietu Vācijas universitātēs tika pārdēvētas par psiholoģijas un pedagoģijas profesoru vietām, citas savukārt ieņēma profesori, kas vairāk bija specializējušies psiholoģijā, nevis pedagoģijā. Liels skaits profesoru, visu pedagoģijas virzienu pārstāvju, tika atlaisti, pārcelti citos amatos vai arī bija spiesti priekšlaicīgi emeritēties, vai arī devās emigrācijā²⁵¹.

²⁴⁷ Matthes, E. *Geisteswissenschaftliche Pädagogik. Ein Lehrbuch*. München: Oldenbourg Wissenschaftsverlag GmbH, 2001, S. 35-38, 44-45; Brezinka, W. *Metatheorie der Erziehung. Eine Einführung in die Grundlagen der Erziehungswissenschaft, der Philosophie der Erziehung und der praktischen Pädagogik*. München, Basel: Ernst Reinhardt Verlag, 1978, S. 348-352.

²⁴⁸ Herzog, W. Die Pädagogik als Wissenschaft und als Profession. Von der Identität zur Partnerschaft. In: Hofstetter, R., Schneuwly, B. *Erziehungswissenschaft(en) 19. – 20. Jahrhundert: Zwischen Profession und Disziplin*. Bern: Peter Lang Verlag, 2002, S. 271-272.

²⁴⁹ Flitner, W. *Allgemeine Pädagogik*. Stuttgart: Klett – Cotta, 1997, S. 15.

²⁵⁰ Matthes, E. *Geisteswissenschaftliche Pädagogik. Ein Lehrbuch*. München: Oldenbourg Wissenschaftsverlag GmbH, 2001, S. 6.

²⁵¹ Horn, K.-P. *Erziehungswissenschaft in Deutschland im 20. Jahrhundert. Zur Entwicklung der sozialen und fachlichen Struktur der Disziplin von der Erstinstitutionalisierung bis zur Expansion*. Bad Heilbrunn / Obb.: Verlag Julius Klinkhardt, 2003, S. 168-169; Horn, K.-P., Disziplingeschichte. In: Mertens, G., Frost, U., Böhm, W., Ladenthin, V. (Hrsg.) *Handbuch der Erziehungswissenschaft. Band I. Grundlagen – Allgemeine Erziehungswissenschaft*. Paderborn, München, Wien, Zürich: Ferdinand Schöningh, 2008, S. 13, 16.

Lai arī Vācijā pēc 1933. gada bija centieni formulēt nacionālsociālistisku audzināšanas teoriju, Pēters Dudeks (*Peter Dudek*), balstoties uz līdz šim veiktajiem pētījumiem, uzskata, ka nacionālsociālisma periodā netika izveidota patstāvīga audzināšanas zinātne. Nacionālsociālisti, atkarībā no savām interesēm, izglītības politikā vai nu atbalstīja un pieļāva, vai arī traucēja un aizliedza jau agrāk pastāvējušos pedagoģiskos strāvojumus. Taču jāatzīst, ka nacionālsociālisma periods ir vēl nepilnīgi izvērtēts posms pedagoģijas vēsturē un diskusijas par to ir pasaules totalitārisma pieredzes pētījumu uzmanības centrā.²⁵²

Pēc 1945. gada garazinātņu pedagoģija piedzīvoja sava veida renesansi un līdz pat 20. gadsimta 60. gadiem atkal turpināja ieņemt dominējušās paradigmas pozīciju. 20. gadsimta 60. gadu sākumā pētnieki arvien vairāk pievērsās empīriskai pētniecībai, un pedagoģija izveidojās par sociālu zinātni, piedzīvojot kārtējo paradigmas maiņu.

Runājot par pedagoģijas zinātnes attīstību 20. gadsimta otrajā pusē, gan jānorāda, ka, ņemot vērā pēc Otrā pasaules kara izveidojušos politisko situāciju, kad Eiropa tika sadalīta Rietumu un Austrumu blokā, pedagoģija turpmāk attīstījās pilnīgi atšķirīgās tradīcijās. Garazinātņu pedagoģija pēc Otrā pasaules kara par dominējošo paradigmu kļuva Vācijas Federatīvajā Republikā, savukārt Vācijas Demokrātiskajā Republikā, kas veidojās padomju okupācijas zonā, līdzīgi kā pārējās Varšavas pakta valstīs, pedagoģijas zinātne attīstījās marksistiski ļeņiniskās pedagoģijas tradīcijās²⁵³.

Minēto paradigmas maiņu, pedagoģijai kļūstot par sociālu zinātni, kā īpaši nozīmīgu pedagoģijas kā patstāvīgas zinātnes izveidē, uzsvēris Valters Hercogs (*Walter Herzog*), norādot, ka tikai tad, tātad 20. gadsimta 60. gados, pedagoģijas zinātne nodalījās no pedagoģijas prakses²⁵⁴. Viņš norāda, ka „pedagoģijas zinātnes emancipēšanās no pedagoģijas prakses apsveicama kā solis ceļā uz „normālu zinātni” (Tomasa Kūna izpratnē). Pēc tam, kad pedagoģija ilgu laiku bija bijusi filozofijas kalpone un pēc tam, kad tā 20. gadsimta sākumā tika pasludināta par prakses kalponi, šai zinātnes nozarei beidzot bija iespēja nostāties pašai uz savām kājām”²⁵⁵. Te gan vēlreiz jāmin, ka pedagoģija ir zinātne, ko nevar nodalīt no filozofijas un prakses –

²⁵² Dudek, P. Die Pädagogik im Nationalsozialismus. In: Harney, K., Krüger, H.-H. (Hrsg.) *Einführung in die Geschichte der Erziehungswissenschaft und Erziehungswirklichkeit*. Opladen & Bloomfield Hills: Verlag Barbara Budrich, 2006, S.125-130.

²⁵³ Marksistiski ļeņiniskā pedagoģija plašāk analizēta 4. nodaļā, raksturojot pedagoģijas zinātnes attīstību Latvijā padomju okupācijas periodā.

²⁵⁴ Herzog, W. Die Pädagogik als Wissenschaft und als Profession. Von der Identität zur Partnerschaft. In: Hofstetter, R., Schneuwly, B. *Erziehungswissenschaft(en) 19. – 20. Jahrhundert: Zwischen Profession und Disziplin*. Bern: Peter Lang Verlag, 2002, S. 273.

²⁵⁵ Ebd., S. 275.

izvirzāmie audzināšanas mērķi vienmēr būs saistīti arī ar filozofijas mācībām par vērtībām un ētiku, savukārt ar praksi nesaistītu audzināšanas teoriju izstrāde ir neiespējama, kā arī nebūtu mērķtiecīga.

Kopš 20. gadsimta 60. gadu otrās puses pedagoģijas zinātnē valda pedagoģijas virzienu daudzveidība, kas veidojusies, balstoties uz aizvien lielāku pedagoģiskās prakses daudzveidību. Kā piemēri minamas fenomenoloģiskā pedagoģija, konstruktivistiskā pedagoģija, transcedentālfilozofiskā pedagoģija, feministiskā pedagoģija, sistēmteorētiskā pedagoģija, humānpedagoģija, vēsturiski materiālistiskā pedagoģija, normatīvā pedagoģija, analītiskā pedagoģija, marksistiskā pedagoģija, psihoanalītiskā pedagoģija, komunikatīvā pedagoģija, kritiski komunikatīvā pedagoģija, kibernetiskā pedagoģija un citas²⁵⁶. Šīs dažādās teorētiskās pieejas pārsvarā atsaucas kritiski viena uz otru un norobežojas viena no otras. Šī daudzveidība nav vērtējama viennozīmīgi - no vienas puses, ja pārzina tikai vienu teoriju, ar to var veiksmīgi strādāt, taču iespēja salīdzināt un izvērtēt dažādas teorijas ļauj izvēlēties atbilstošāko²⁵⁷. Arvien jaunu pedagoģijas virzienu un apakšnozaru veidošanās ir iezīme, kas raksturīga arī turpmākajai pedagoģijas zinātnes attīstībai.

Apkopojot pedagoģijas kā zinātnes nozares attīstības sarežģīto gājumu, var secināt, ka kopš apgaismības laikmeta veidotās pedagoģijas zinātnes ģenēze Eiropā noslēdzās 19. un 20. gadsimta mijā. Pedagoģijas lauka robežās attīstība bija noritējusi divos galvenajos virzienos: 1) uz filozofiskās paradigmas balstītajā garazinātņu virzienā (Herbarta filozofiskā pedagoģija un Dilteja garazinātņu pedagoģija 19. gadsimtā, kas tālāku attīstību guva arī 20. gadsimtā) un 2) uz dabaszinātņu paradigmas balstītajā empīriskajā virzienā (E. K. Trapa pedagoģija, reformpedagoģijas ietvaros veidojusies eksperimentālā pedagoģija 19. gadsimta beigās un 20. gadsimta sākumā). 20. gadsimta 60.-70. gados divām iepriekšējām paradigmām pievienojās arī sociālo zinātņu paradigma, kas paplašināja pedagoģiskā lauka tematiskās robežas un ieviesa jaunas pētniecības metodes. Laika posmā no 18. gadsimta līdz mūsdienām pedagoģija ir izveidojusies par sociālo zinātņi, kura robežojas ar virkni citu zinātņu disciplīnu²⁵⁸.

²⁵⁶ Sal. sk., piemēram, Treml, A. K., *Philosophische Pädagogik. Die theoretischen Grundlagen der Erziehungswissenschaft*. Stuttgart: Verlag W. Kohlhammer, 2010, S. 283.

²⁵⁷ Ebd., S. 284, 290, 294.

²⁵⁸ Sal. sk., piemēram, Kron, F.W. *Grundwissen Pädagogik. 6., überarbeitete Auflage*. München, Basel: Ernst Reinhardt Verlag, 2001, S. 31. – 32.

3. PEDAGOĢIJAS ZINĀTNES NOSAUKUMS

3.1. Pedagoģijas zinātnes nosaukums Vācijā

Analizējot pedagoģijas zinātnes ģenēzi un attīstību, nozīmīgs ir arī jautājums par šīs zinātnes nosaukumu. Lielākajai daļai zinātņu parasti ir tikai viens nosaukums, taču pedagoģijas zinātne tiek dēvēta dažādi. Tās nosaukumi veidojušies atkarībā no kulturālā, ģeogrāfiskā un vēsturiskā konteksta. Angļu valodā tiek lietoti tādi apzīmējumi kā *education*, *educational science / sciences*, *pedagogy*, vācu valodā tiek izmantoti divi nosaukumi - *Pädagogik* un *Erziehungswissenschaft*, franču valodā - *pédagogie*, *science de l'éducation / sciences de l'éducation*, krievu valodā tiek lietots apzīmējums *pedagogika*, bet latviešu valodā – 'pedagoģija' un 'izglītības zinātne / zinātnes'²⁵⁹. Pedagoģijas zinātnei ne tikai raksturīga tās nosaukumu dažādība, bet nozares attīstības gaitā arī mainījusies izpratne par šo nosaukumu jēgu²⁶⁰. Kā uzskata R. Hofštetere un B. Šnevlis, nosaukumu daudzveidība ir rādītājs tam, ka pedagoģijas zinātnes lauka kontūras joprojām ir neskaidras un izplūdušas, tā robežas ir neaizsargātas un pedagoģijas izpratnē trūkst skaidras kontinuitātes²⁶¹.

Vārda 'pedagoģija' izcelsme literatūrā angļu, vācu, krievu un latviešu valodā bieži tiek saistīta ar grieķu vārdu *paidagogós* (grieķu *pais* tulkojumā nozīmē 'bērns, zēns', *agein* - 'vest'), kas sākotnēji apzīmēja vergu, kurš pavada bērnu viņa ceļā no mājas uz skolu un atpakaļ²⁶². No vārda izpratnes kā 'bērnu pavadīšana' pakāpeniski izveidojās tā vispārīgākā nozīme – 'audzināšana'²⁶³.

²⁵⁹ Par pedagoģijas zinātnes nosaukumu rakstīti arī Ozola, I., Ķestere I. *Pedagoģijas kā zinātnes ģenēze Eiropā (18. gs. – 20. gs. 20.-30. gadi): historiogrāfiskais aspekts*. No: Krūze, A., Ķestere, I. (sast.) *Pedagoģijas vēsture: 15 jautājumi*. Zinātnisko rakstu krājums. Rīga: Izdevniecība RaKa, 2010, 78.-105. lpp.; Ķestere I., Ozola I. *Pedagogy: A Discipline under Diverse Appellations*. In: Mūrsepp P. (ed.) *Baltic Journal of European Studies, Journal of Tallinn University of Technology. Vol.1, No. 1 (9) June 2011. Special issue: Selected papers of the 24th International Baltic Conference of the History of Science and the follow-up seminar*. Tallinn: Department of International Relations and Tallinn School of Economics and Business Administration, Tallinn University of Technology, 2011, p. 363-378.

²⁶⁰ Promocijas darba ietvaros 3. nodaļā analizēta pedagoģijas zinātnes nosaukuma attīstība Vācijas teritorijā un Latvijā.

²⁶¹ Hofstetter, R., Schneuwly, B. A way for doing history of education sciences (end of 19th – first half of 20th century). The study of the disciplinarization process and of its contrasting configurations. In: *Research Community. Philosophy and History of the Discipline of Education. Evaluation and Evolution of the Criteria for Educational Research*. Leuven: Faculty of Psychology and Educational Sciences, 2003, p.55.

²⁶² Piemēram, Böhm, W. *Pädagogik*. In: Benner, D., Oelker J. (Hrg) *Historisches Wörterbuch der Pädagogik*. Weinheim und Basel: Beltz Verlag, 2004, S.750; Lenzen, D. *Pädagogik* –

Šai plaši izplatītajai vārda `pedagoģija` etimoloģijai nepiekrīt Vinfrīds Bēms (*Winfried Böhm*), kurš uzskata, ka svešvārds `pedagoģija` Vācijā kā jaunās zinātnes apzīmējums parādījies tikai ap 1770. gadu, un tas nav atvasināts no antīkā vārda `paidagogós`, bet gan veidots no grieķu valodas jēdziena `paideia` – `mācība, izglītība`. Tātad vārdam `pedagoģija` nav nekāda sakara ar vergu nodarbināšanu, bet ar to jau sākotnēji tika apzīmēta mācība par cilvēka izglītību un audzināšanu²⁶⁴. Savā sākotnējā grieķu valodas formā *paideia* šis vārds Vācijas teritorijā ticis izmantots jau pirms 1770. gada, galvenokārt grāmatu nosaukumos latīņu valodā. Tie pārsvarā bija darbi, ”kuros gan jēdzieniski, gan saturiski tika mēģināts apvienot līdz tam atsevišķi aplūkotās jomas: audzināšanu, personas, kas veic audzināšanu, audzināšanas iestādes un domas par audzināšanu”²⁶⁵.

Gandrīz vienlaicīgi ar vārdu `pedagoģija` vācu valodā parādījās arī jēdziens `audzināšanas zinātne` (*Erziehungswissenschaft*). Pirmās liecības par to atrodamas 1766. gadā²⁶⁶. Skaidrojot atšķirību starp abiem jēdzieniem - `pedagoģija` (*Pädagogik*) un `audzināšanas zinātne` (*Erziehungswissenschaft*), Hermans Hobmairs (*Hermann Hobmair*) raksta, ka jēdziens `pedagoģija` (*Pädagogik*) sākotnēji ir bijis kopīgs apzīmējums visam, kas saistīts ar audzināšanas praksi, ar to tikusi apzīmēta mērķtiecīga rīcība konkrētās audzināšanas situācijās. Taču audzināšanas fenomenu var aplūkot divējādi: no vienas puses kā konkrētu audzināšanas darbību, no otras puses šo fenomenu var aplūkot kā pārdomas, refleksijas, kas ir saistītas ar audzināšanas norisi, kā sakarību un likumsakarību meklējumus, kā teoriju veidošanu – tātad audzināšanas realitātes zinātnisku izskaidrošanu. Pedagoģijai, attīstoties par patstāvīgu zinātni, bija jāveido arī savi jēdzieni, kam bija jābūt viennozīmīgiem²⁶⁷. Līdz ar to radās nepieciešamība pēc

Erziehungswissenschaft. In: Lenzen, D. (Hrsg.) *Pädagogische Grundbegriffe*. Band 2. Reinbeck bei Hamburg: rowohlt's enzyklopädie, 1989, S. 1105; Grunert, C. *Erziehungswissenschaft – Pädagogik*. In: Krüger, H.-H., Grunert, C. (Hrsg.) *Wörterbuch Erziehungswissenschaft*. 2. Auflage. Opladen & Farmington Hills: Verlag Barbara Budrich, 2006, S. 152-153; Students, J. A. *Vispārīgā paidaģoģija. Zinātne un māksla sevis un citu audzināšanā*. Rīga: Fr. Baumaņa apgādībā, 1933, 24. lpp.

²⁶³ Hobmair, H. *Pädagogik*. Troisdorf: Bildungsverlag EINS GmbH, 2008, S.12.; Drosdowski, G. *Duden. Etymologie. Herkunftswörterbuch der deutschen Sprache*. 2., völlig neu bearbeitet und erweitert Auflage. Band 7. Mannheim, Leipzig, Wien, Zürich: Dudenverlag, 1989, S.505.

²⁶⁴ Böhm, W. *Pädagogik*. Benner, D., Oelker J. (Hrsg.) *Historisches Wörterbuch der Pädagogik*. Weinheim und Basel: Beltz Verlag, 2004, S.750.

²⁶⁵ Ebd., S.750.

²⁶⁶ Tenorth, H.-E. *Erziehungswissenschaft*. Benner, D., Oelker J. (Hrsg.) *Historisches Wörterbuch der Pädagogik*. Weinheim und Basel: Beltz Verlag, 2004, S.341.

²⁶⁷ Hobmair, H. *Pädagogik*. Troisdorf: Bildungsverlag EINS GmbH, 2008, S.12.–13; Grunert, C. *Erziehungswissenschaft – Pädagogik*. In: Krüger, H.-H., Grunert, C. (Hrsg.) *Wörterbuch Erziehungswissenschaft*. 2. Auflage. Opladen & Farmington Hills: Verlag Barbara Budrich, 2006, S. 152.

jēdziena, kas „apzīmētu tikai audzināšanas norišu zinātnisku izskaidrošanu”²⁶⁸. Tā Vācijas teritorijā tika ieviests jēdziens `audzināšanas zinātne` (*Erziehungswissenschaft*), kuru H. E. Tenorts sauc arī par `zinātnisko pedagoģiju`²⁶⁹.

Gan 19. gadsimtā, gan arī 20. gadsimta sākumā par pedagoģijas nosaukumu Vācijā saglabājās dažādi uzskati. Līdzās abiem plaši izplatītajiem apzīmējumiem `Pädagogik` (pedagoģija) un `Erziehungswissenschaft` (audzināšanas zinātne) 19. gadsimtā V. Diltejs pedagoģijas terminoloģijā bija ieviesis jēdzienus `Pädagogik` (pedagoģika) un `Pädagogie` (pedagoģija), tādējādi arī cenšoties nodalīt audzināšanas teoriju no audzināšanas prakses. Ar `Pädagogik`²⁷⁰ viņš apzīmējis teoriju, respektīvi, zinātņi par audzināšanu un izglītību, kas nosaka pedagoģiskās darbības priekšnosacījumus, mērķus un uzdevumus, tās normas un likumus, turpretī ar `Pädagogie` tika apzīmēta pedagoģiskā prakse. Lai gan jēdzienu `Pädagogie` pedagoģijas prakses apzīmēšanai 20. gadsimtā lietojuši arī Jozefs Getlers (*Josef Göttler*, 1874–1935)²⁷¹, Heinrihs Deps–Forvalds (*Heinrich Döpp–Vorwald*, 1902–1977)²⁷² un Pēters Petersens (*Peter Petersen*, 1884–1952)²⁷³, tas praksē plaši neieviesās.

Attiecībā uz jēdzienu `pedagoģija` (*Pädagogik*) un `audzināšanas zinātne` (*Erziehungswissenschaft*) lietojumu nereti vērojams, ka viens un tas pats autors abus terminus lietojis kā sinonīmus pedagoģijas zinātnes apzīmēšanai. Viennozīmīgu kopsaucēju šīs dažādās terminoloģijas lietošanā atrast ir grūti, taču var novērot tendenci, ka jēdzienam `audzināšanas zinātne` (*Erziehungswissenschaft*) priekšroku devuši skolotāju kustības pārstāvji, šo jēdzienu lietojuši arī katoliskās pedagoģijas pārstāvji un 20. gadsimta 30. gados nacionālsociālisma teorētiķi. Turpretī jēdziens `pedagoģija` (*Pädagogik*) vairāk ticis lietots atsaucēs uz filozofiju vai garazinātnēm, kā arī runājot par visu nozari kopumā kā zinātņu sistēmas daļu. Leksikonos abu jēdzienu funkcionālā ekvivalence nereti uzsvērtā, pie jēdziena `audzināšanas zinātne`, norādot „skat.

²⁶⁸ Hobmair, H. *Pädagogik*. Troisdorf: Bildungsverlag EINS GmbH, 2008, S. 13.

²⁶⁹ Tenorth, E.-H. *Erziehungswissenschaft*. Benner, D., Oelker J. (Hrsg.) Historisches Wörterbuch der Pädagogik. Weinheim und Basel: Beltz Verlag, 2004, S.341.

²⁷⁰ Piemēram, Dilthey, W. Grundlinien eines Systems der Pädagogik (1884-1894). In: Löwisch, D. J. *Wilhelm Dilthey: Grundlinien eines Systems der Pädagogik und Über die Möglichkeit einer allgemeingültigen pädagogischen Wissenschaft*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 2002, S. 30, 47.

²⁷¹ Göttler, J. *System der Pädagogik. Neu bearbeitet und erweitert von Johann B. Westermayr. Neunte verbesserte Auflage*. München: Kösel-Verlag, 1950, S.13.

²⁷² Döpp–Vorwald, H. Pädagogie – Pädagogik – Erziehungswissenschaft. In: *Pädagogische Rundschau* 17 (1963), S. 355.

²⁷³ Löwisch, D. J. *Wilhelm Dilthey: Grundlinien eines Systems der Pädagogik und Über die Möglichkeit einer allgemeingültigen pädagogischen Wissenschaft*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 2002, S. 133; Böhm, W. *Wörterbuch der Pädagogik. 16. völlig überarbeitete Auflage*. Stuttgart: Alfred Kröner Verlag, 2005, S. 478.

‘pedagoģija’ vai jēdzienu ‘audzināšanas zinātne’ atsevišķi neizdalot un aplūkojot to pie vārda ‘pedagoģija’²⁷⁴.

Diskusijas par abiem jēdzieniem Vācijā turpinājās arī 20. gadsimta otrajā pusē. Kopš 20. gadsimta 70. gadiem arvien plašāk tiek lietots jēdziens ‘audzināšanas zinātne’ (*Erziehungswissenschaft*), lai tādējādi norādītu uz pāreju pedagoģijas attīstībā Vācijā, kad 20. gadsimta 60. gados garazinātņu pedagoģiju (*geisteswissenschaftliche Pädagogik*) nomainīja uz sociālo zinātņu paradigmu orientētā empīriskā pedagoģija (*Erziehungswissenschaft*), pēc šī pedagoģijas virziena pārstāvju domām, pozitīvistikāka zinātnes nozare²⁷⁵. Līdz ar paradigmas maiņu pedagoģijas zinātne nodalījās no pedagoģiskās prakses, ar kuru cieši saistīta bija iepriekš dominējušī garazinātņu pedagoģija²⁷⁶. Tāpēc arī iepriekš dominējušā jēdziena ‘pedagoģija’ (*Pädagogik*) maiņa uz jēdzienu ‘audzināšanas zinātne’ (*Erziehungswissenschaft*) varētu būt uzlūkojama par vēl vienu apliecinājumu pedagoģijas teorijas emancipācijai no prakses. Tomēr, kā norāda vairāki vācu pedagoģijas zinātnieki²⁷⁷, profesionālajā literatūrā vāciski abi jēdzieni – ‘pedagoģija’ (*Pädagogik*) un ‘audzināšanas zinātne’ (*Erziehungswissenschaft*) – joprojām bieži tiek lietoti kā sinonīmi.

3.2. Pedagoģijas zinātnes nosaukums Latvijā

Latvijas teritorijā jēdziena ‘pedagoģija’ lietošana aktualizējās līdz ar skolotāju profesionālās izglītības aizsākumiem. Tā kā 19. gadsimta pirmajā pusē, kad tika veidoti skolotāju semināri, izglītības joma Latvijā atradās vācu muižniecības un krievu ierēdniecības interešu krustpunktā, tad arī jēdziena ‘pedagoģija’ izvēlē bija jūtama gan krievu, gan vācu kultūras ietekme. Piemēram, Jāņa Cimzes (1814-1881) vadītajā Vidzemes skolotāju seminārā, kur mācības notika vācu valodā, 1879. gada

²⁷⁴ Tenorth, E.-H. *Erziehungswissenschaft*. Benner, D., Oelker J. (Hrsg.) Historisches Wörterbuch der Pädagogik. Weinheim und Basel: Beltz Verlag, 2004. S.356.-357., 359.-360., 378.-380.

²⁷⁵ Lenzen, D. Pädagogik – Erziehungswissenschaft. In: Lenzen, D. (Hrsg.) *Pädagogische Grundbegriffe. Band 2*. Reinbeck bei Hamburg: rowohlts enzyklopädie, 1989, S. 1105.

²⁷⁶ Sal. sk. Herzog, W. Die Pädagogik als Wissenschaft und als Profession. Von der Identität zur Partnerschaft. In: Hofstetter, R., Schneuwly, B. *Erziehungswissenschaft(en) 19. – 20. Jahrhundert: Zwischen Profession und Disziplin*. Bern: Peter Lang Verlag, 2002, S. 273, 275.

²⁷⁷ Piemēram, Grunert, C. *Erziehungswissenschaft – Pädagogik*. In: Krüger, H.-H., Grunert, C. (Hrsg.) *Wörterbuch Erziehungswissenschaft. 2. Auflage*. Opladen & Farmington Hills: Verlag Barbara Budrich, 2006, S. 152.

mācību plānā lietots apzīmējums `skolas mācība` (*die Schulkunde*)²⁷⁸, bet Baltijas skolotāju semināra un sieviešu ģimnāziju, kur mācības notika krievu valodā, programmās 19. gadsimta beigās bija iekļauts mācību priekšmets „pedagoģija” (*pedagogika*)²⁷⁹. 20. gadsimta sākumā vārds `pedagoģija` ticis lietots gan Jelgavas vācu skolotāju semināra mācību plānā²⁸⁰, gan skolotāju semināru mācību plānos un programmās krievu valodā²⁸¹.

Turpmākajos gadu desmitos vārds `pedagoģija`²⁸² latviešu valodā ieņēma stabilu vietu²⁸³, taču līdzās tam atsevišķās publikācijās²⁸⁴ tika lietots arī Vācijā izplatītais jēdziens `audzināšanas zinātne` (*Erziehungswissenschaft*). Valsts centrālā pedagoģiskā institūta pedagoģijas kursa docētājs Jūlijs Flūgins (1898–1981) savās atmiņās stāstījis, ka viens no kursa uzdevumiem ir bijis risināt „audzināšanas zinātnes problēmas”²⁸⁵, bet Eduards Pētersons (1882–1958) norādījis, ka katram topošajam skolotājam jāiepazīstas ar audzināšanas zinātnes nozarēm²⁸⁶.

Jau tika minēts, ka 18. gadsimtā, pedagoģijai veidojoties par patstāvīgu zinātni, Vācijas teritorijā tika ieviesti divi jēdzieni: `audzināšanas zinātne` (*Erziehungswissenschaft*) pedagoģijas kā teorijas apzīmēšanai un `pedagoģija` (*Pädagogik*) pedagoģijas prakses apzīmēšanai. Atšķirībā no vācu izpratnes J. Flūgins `audzināšanas zinātne` lietojis kā vispārīgāku jēdzienu, kas sevī ietvēris gan audzināšanas jeb pedagoģijas teoriju, gan praksi. Savukārt E. Pētersons ar audzināšanas zinātne šajā gadījumā apzīmējis pedagoģijas teoriju. Atsevišķās publikācijās lietotais jēdziens `audzināšanas zinātne` Latvijā plaši neieviesās, un, kā var spriest pēc minētajiem piemēriem, autoriem bija dažādas izpratnes par šī jēdziena saturu.

²⁷⁸ Peterson, C., Bach, J., Inselberg, E. *Das ritterschaftliche Parochiallehrer – Seminar in Walk, seine Lehrer und Zöglinge*. 1839-1890. Riga: In Kommission bei Jonck und Poliewsky, 1898, S. 87.

²⁷⁹ *Отчет о состоянии Рижской женской Ломоносовской гимназии за 1873-1874 учебный годъ*. Рига: типография А. И. Липинского, 1874, стр. 5

²⁸⁰ O.A. *Deutsches Lehrerseminar zu Mitau. Bericht über das I Quadrennium (1907/8 – 1910/11)*. Riga: Buch u. Steindruckerei A. Von Grotuss, 1911, S. 12.

²⁸¹ Фальборк, Г., Чарнолуцкий В., (ред.) *Учительские семинарии и школы*. С-Петербург: Типо-Литография Б.М.Вольфа, 1901, стр. 42.

²⁸² Starpkaru perioda avotos atrodamas dažādas jēdziena `pedagoģija` formas - `pedagoģija`, `paidagoģija`, `paidagoģika`, kā arī `pedagoģika`. Nereti tas skaidrots ar autoru nekonkvenci šī jēdziena rakstībā, taču avotu analīze pierāda, ka šajā gadījumā runa ir par diviem dažādiem jēdzieniem.

²⁸³ Skat. skolotāju sagatavošanas programmas skolotāju institūtiem un Latvijas Universitātei, K. Dēķena, J. A. Studenta grāmatas vispārīgajā pedagoģijā, A. Dauges publikācijas.

²⁸⁴ Piemēram, Dauge, A. Audzināšanas zinātne un audzināšanas māksla. No: *Audzinātājs*, 1925, Nr.1, 2.-10. lpp; Nr. 2, 33-42. lpp.

²⁸⁵ Flūgins, J. Paidagoģika un paidagoģijas vēsture. No: B.a. *Valsts centrālais paidagoģiskais institūts. 1925 – 1930*. Jelgava.: Valsts centrālais paidagoģiskais institūts, 1931, 26. lpp.

²⁸⁶ Pētersons, E. Par skolotāju profesijas socioloģiju un psiholoģiju. No: *Izglītības Ministrijas Mēnešraksts*, 1928, Nr. 12, 514. lpp.

Tomēr vācu ideja par diviem vārdiem pedagogijas apzīmēšanai, kas nošķirtu tās praktisko un teorētisko aspektu, 20. gadsimta 20.- 30. gados izskanēja arī Latvijā. Viens no šīs idejas proponētājiem bija filologs un pedagogs, Latvijas Universitātes profesors Jānis Kauliņš (1863–1940). Viņš uzskatīja, ka latviešu valodā būtu lietojami divi termini – `pedagoģika` un `pedagoģija`²⁸⁷. Ar pirmo būtu apzīmējama audzināšanas teorija, ar otru – praktiskā darbība. J. Kauliņš izmantojis salīdzinājumu ar ķirurģijas kā praktiskās darbības pamatošanos anatomijā un fizioloģijā kā zinātnēs, zemkopības – ķīmijā, tiesneša darba – tieslietu zinātnē. J. Kauliņš uzskatīja, ka pedagoģijai, kas kā praktisku zināšanu summa ir radusies jau cilvēces pirmsākumos, jāatbrīvojas no reliģijas un filozofijas kalpības un jāpāriet jaunās zinātnes pedagoģikas pakļautībā²⁸⁸.

J. Kauliņa viedoklim par divu apzīmējumu lietošanu pievienojās arī cits Latvijas Universitātes profesors – Pauls Jurevičs (1891–1981), kurš uzskatīja, ka „pedagoģija kā teorija un refleksija būtu jānošķir no audzināšanas kā darbības, uz kuru šī refleksija vēršas”²⁸⁹. Taču tālāk P. Jurevičs pats atzina, ka faktiski diez vai pedagoģijas teoriju no prakses izdosies tik strikti nošķirt²⁹⁰. Divus vārdus `teorētiskā pedagoģija` un `praktiskā pedagoģija` - lietojis arī pedagogs Kārlis Dēķens (1866–1942), taču arī viņš uzskatījis, ka „stingri nodalīt teorētisko un praktisko pedagoģiju nevar”²⁹¹. Līdzīgi arī Jūlijs Aleksandrs Students (1898–1964) runā par audzināšanu kā teoriju, apzīmējot to ar audzināšanu kā zinātņi, un audzināšanu kā praksi jeb audzināšanu kā mākslu, arī secinot, ka „teorijai ar praksi jāiet roku rokā”²⁹².

Tomēr ideja par diviem vārdiem pedagogijas lauka apzīmēšanai Latvijā starpkaru periodā jāatzīst par visai aktuālu. Latvijas pedagoģijas zinātnieku un pedagogu

²⁸⁷ Profesoram P. Jurēvičam rakstītajā vēstulē J. Kauliņš lieto `paidagoģija` un `paidagoģika`. Šeit un arī turpmāk tekstā tiks lietota mūsdienu rakstībai atbilstošākās formas `pedagoģija` un `pedagoģika`.

²⁸⁸ Kauliņš, J. Herbarts. No: Vičs, A. *Tautas audzināšana. Pedagoģiski sabiedrisku rakstu krājums. II Vecie un jaunie ceļi*. Rīga: Latvijas Nacionālo skolotāju centrs, 1924, 55., 78. lpp.; LVVA, 7427.f., 13.a., 719.l. Profesora J. Kauliņa vēstule profesoram P. Jurevičam, 128. lp., 128. p. o. p. Šo vēstuli, kas datēta ar 1938. gada 9. septembri, J. Kauliņš savam kolēģim P. Jurevičam, tobrīd Latvijas Universitātes Pedagoģijas nodaļas pedagoģijas vēstures profesoram, visticamāk rakstījis krājuma „Zinātne Tēvzemei divdesmit gados. 1918 – 1938” veidošanas laikā. P. Jurevičs krājumā rakstīja par filozofijas, psiholoģijas un pedagoģijas attīstību un acīmredzot bija lūdzis J. Kauliņam kā ilggadējam Latvijas universitātes Pedagoģijas nodaļas pedagoģijas vēstures profesoram apkopot savus pedagoģiskos uzskatus. Krājumā publicētie J. Kauliņa uzskati citēti no minētās vēstules (Jurēvičs, P. *Filozofija, psiholoģija un pedagoģija*. No: Adamovičs, L. (red.) *Zinātne Tēvzemei divdesmit gados. 1918 – 1938*. Rīga, grāmatu spiestuve „Izdevējs”, 1938, 107.-108. lpp.).

²⁸⁹ Jurevičs, P. *Paidagoģija*. No: Švābe, A., Būmanis, A., Dišlērs, K. (galv. red.) *Latviešu konversācijas vārdnīca, 15.sēj.* Rīga: Grāmatu apgādniecība A. Gulbis, 1937, 30348. sl.

²⁹⁰ Turpat, 30348.- 30349.sl.

²⁹¹ Dēķens, K. *Rokas grahmata pedagogijā*. Rīga: Izglītības kooperatīva „Kultūras balss” apgādībā, 1919, 3. lpp.

²⁹² Students, J. A. *Vispārīgā pedagoģija: zinātne un māksla sevis un citu audzināšanā*. Rīga: Fr. Baumaņa apgādībā, 1933, 19.-21. lpp.

sarakstīto publikāciju un pedagoģiskās preses analīze sniedz vairākus apliecinājumus tam, ka starpkaru periodā Latvijā pedagoģijas apzīmēšanai tiešām tikuši izmantoti divi jēdzieni – ‘pedagoģika’ jeb audzināšanas teorija un ‘pedagoģija’ jeb audzināšanas prakse. Arī Latvijā, līdzīgi kā Vācijā, gan abu jēdzienu rakstībā, gan lietošanā ne vienmēr tikusi ievērota konsekvence. Avotos atrodamā ‘paidagoģija’, ‘paidagōģija’ un ‘pedagoģija’, kā arī ‘paidagoģika’, ‘paidagōģika’ un ‘pedagoģika’. Tā kā ‘pedagoģija’ un ‘pedagoģika’ atrodamas galvenokārt laika posmā līdz 1926. gadam publicētajos avotos, tas varētu liecināt par to, ka sākotnēji pedagoģijas zinātnes nosaukums Latvijā veidojies krievu ‘*pedagogika*’ (pedagoģija) ietekmē. Tas, iespējams, skaidrojams ar krievu valodas lietošanu skolotāju sagatavošanas jomā, Latvijai līdz pat 1918. gadam atrodoties Krievijas impērijas sastāvā. No 20. gadsimta 20. gadu vidus pedagoģijas zinātnes apzīmēšanai dominējis no grieķu valodas atvasinātais jēdziens ‘paidagoģija’. Uz tā izcelsmi norāda divskanis ‘ai’ vārda saknē. Turpmāk tekstā tiks izmantotas mūsdienu lietojumam raksturīgās formas ‘pedagoģija’ un ‘pedagoģika’.

Pedagoģijas zinātnieki Jānis Kauliņš un Eduards Pētersons, kuri lietojuši gan ‘pedagoģija’, gan ‘pedagoģika’, ar abu jēdzienu palīdzību centušies apzināti norādīt uz atšķirībām starp teoriju un praksi. P. Jurevičs, lai arī, kā iepriekš minēts, piekrita uzskatam par pedagoģijas teorijas un prakses nodalīšanu, šīs zinātnes nozares apzīmēšanai tomēr izmantojis tikai jēdzienu ‘pedagoģija’²⁹³. Savukārt Aleksandrs Dauge (1868–1937) jautājumu par pedagoģijas teorijas un prakses nošķiršanu un apzīmēšanu ar atšķirīgiem jēdzieniem savās publikācijās nav aplūkojis. A. Dauge pārsvarā lietojis jēdzienu ‘pedagoģija’, taču dažās publikācijās līdzās jēdzienam ‘pedagoģija’ tikuši izmantoti arī jēdzieni ‘audzināšanas zinātne’, ‘zinātniskā pedagoģija’²⁹⁴, ‘pedagoģiskā zinātne’²⁹⁵, kā arī ‘pedagoģika’²⁹⁶ un ‘zinātniskā pedagoģika’²⁹⁷. Visus minētos jēdzienus A. Dauge lietojis, lai ar tiem apzīmētu zinātni, „kas tīri objektīvi izpēta tās parādības, tos procesus, kas noris tur, kur cilvēki garīgi aug

²⁹³ Te jāmin, ka P. Jurevičs, kurš savās publikācijās lietojis jēdzienu ‘pedagoģija’, krājumā „Zinātne tēvzemei divdesmit gados. 1918 - 1938” raksturojot Latvijas valsts pastāvēšanas pirmajos 20 gados pedagoģijas nozarē paveikto, runājot par J. Kauliņu un E. Pēteronu izmantojis šo zinātnieku lietoto jēdzienu ‘pedagoģika’ (Jurēvičs, P. Filozofija, psiholoģija un pedagoģija. No: Adamovičs, L. (red.) *Zinātne Tēvzemei divdesmit gados. 1918 – 1938*. Rīga, grāmatu spiestuve „Izdevējs”, 1938, 107.-108. lpp.).

²⁹⁴ Par jēdzienu ‘zinātniskā pedagoģija’ 1938. gadā J. Kauliņš izteicies, ka tas ir pleonasms – liekvārdīga izteiksme, „lai gan šī epiteta lietošana dažreiz ir didaktiski attaisnojama” (LVVA, 7427.f., 13.a., 719.l. Profesora J. Kauliņa vēstule profesoram P. Jurevičam, 128. l.p.o.p.).

²⁹⁵ Dauge, A. Audzināšanas zinātne un audzināšanas māksla. No: *Audzinātājs, 1925, Nr.1, 2., 4. 1 pp.*; Dauge, A. *Raksti I. Kultūras ceļi I*. Cēsis un Rīga: O. Jēpes izdevniecība, 1926. 119. lpp.

²⁹⁶ Dauge, A. Audzināšanas zinātne un audzināšanas māksla. No: *Audzinātājs, 1925, Nr.1, 4. lpp.*;

²⁹⁷ Dauge, A. Paidagoģijas stāvoklis mūsu dienās. No: *Audzinātājs, 1931, Nr. 9, 197. lpp.*

un tiek audzināti”²⁹⁸. A. Dauge jēdzienus lietojis kā sinonīmus, nenorādot uz atšķirībām to izpratnē, to lietojumā nav novērojama konsekvence vai kādas likumsakarības.

Ne visi Latvijas Universitātes pedagoģijas profesori apzināti centušies norādīt uz pedagoģijas teorijas nošķiršanu no pedagoģijas prakses vai, ja arī tā uzskatījuši, lietojuši šo abu pedagoģijas jomu apzīmēšanai atšķirīgus jēdzienus. Tāpat ne vienmēr jēdzienu lietošanā tikusi ievērota konsekvence. Tomēr avotu analīze apliecina, ka starpkaru periodā Latvijā bijis mēģinājums pedagoģijas teoriju jeb pedagoģiku nodalīt no pedagoģijas prakses jeb pedagoģijas. J. A. Students norādījis, ka jēdziens `pedagoģija` (*Pädagogie*) pirmoreiz parādījies tikai 1910. gadā. J. F. Herbarta skolnieks Vilhelms Reins (*Wilhelm Rein*, 1847–1929) to savā darbā „Pedagoģika un didaktika” (*Pädagogik und Didaktik*) izmantojis audzināšanas mākslas, respektīvi, pedagoģijas prakses apzīmēšanai atšķirībā no jēdziena `pedagoģika` (*Pädagogik*) jeb audzināšanas zinātne, respektīvi, pedagoģijas teorija²⁹⁹. Iespējams, ka Latvijā šis dalījums kļuvis pazīstams tieši pateicoties minētajam V. Reina darbam. Taču tikpat ticama varētu būt iespēja, ka latviešu pedagoģijas zinātnieki šo nošķirumu, kas gan vēlāk praksē Vācijas teritorijā plaši neieviesās, iepazinuši V. Dilteja darbos, kurš abus jēdzienus bija ieviesis jau 19. gadsimta beigās.

Līdzās jēdzienam `pedagoģija` jēdzienu `pedagoģika` starpkaru periodā ir lietojuši ne tikai pedagoģijas zinātnieki Latvijas Universitātē. Tas atrodams arī skolotāju sagatavošanas iestāžu mācību plānos. Tā, piemēram, Jūlijs Flūgins (1898-1981) dalās atmiņās par to, kā Valsts centrālajā pedagoģiskajā institūtā pasniedzis sistemātisko pedagoģiku³⁰⁰, bet Augusts Golijāts (1883-1962) un Vilis Videnieks raksta par savu pieredzi, mācot praktisko pedagoģiju, t. i., gatavojot audzēkņus pedagoģiskajai praksei skolās³⁰¹.

Tomēr „Izglītības Ministrijas Mēnešrakstā” publicētie skolotāju semināru un pedagoģisko institūtu mācību plāni un norādījumi par skolotāju tiesību iegūšanai kārtotajamajiem pārbaudījumiem liecina par to, ka abu jēdzienu nodalījums ne vienmēr ticis atspoguļots arī šajās mācību iestādēs. Tāpat jēdzienu lietojumā nereti vērojamas

²⁹⁸ Turpat, 197. lpp.

²⁹⁹ Students, J. A. *Vispārīgā pedagoģija: zinātne un māksla sevis un citu audzināšanā*. Rīga: Fr. Baumaņa apgādībā, 1933, 72. lpp.

³⁰⁰ Flūgins, J. *Paidagoģika un paidagoģijas vēsture*. No: B. a. *Valsts centrālais paidagoģiskais institūts 1925-1930*. Jelgava: Valsts centrālais paidagoģiskais institūts, 1931, 26.-28. lpp.

³⁰¹ Golijāts, A., Videnieks, V. *Praktiskā paidagoģija*. No: B. a. *Valsts centrālais paidagoģiskais institūts 1925-1930*. Jelgava: Valsts centrālais paidagoģiskais institūts, 1931, 112.-115. lpp.

nekonsekvences. Piemēram, Valsts krievu pedagoģijas kursu mācību plānā³⁰² atrodama pedagoģija, bet skolotāju institūtu stundu plānā teorijas un prakses nošķirums parādīts ar jēdzieniem `pedagoģija` un `praktiskā pedagoģija`³⁰³. Par nekonsekvenci abu jēdzienu lietošanā liecina arī fakts, ka Valsts centrālā pedagoģiskā institūta stundu plānā minēta tikai pedagoģija³⁰⁴, lai arī, kā iepriekš tika minēts, ir zināms, ka institūtā tikusi mācīta gan pedagoģika, gan pedagoģija.

Skolotāju institūtu programmās līdzās `pedagoģijai` izmantotais jēdziens `pedagoģika` Latvijas Valsts vēstures arhīvā apzinātajos Latvijas Universitātes Filoloģijas un filozofijas fakultātes mācību plānos un pārskatos atrodams tikai atskaitē par fakultātes darbību 1919./1920. mācību gadā³⁰⁵. Līdzīgi arī Latvijas Universitātes Filoloģijas un filozofijas fakultātes padomes protokolu grāmatā jēdziens `pedagoģika` salīdzinājumā ar `pedagoģiju` minēta tikai dažas reizes³⁰⁶. Tā kā fakultātes padomes sēdes protokolējuši dažādi mācībspēki, abu jēdzienu lietojuma analīze liecina par to, ka arī citiem Filoloģijas un filozofijas fakultātes mācībspēkiem visticamāk nav bijis izpratnes par abu jēdzienu atšķirīgajām nozīmēm. Šis fakts ir īpaši pieminams, jo Latvijas Universitātē līdz pat 30. gadu otrajai pusei³⁰⁷ pedagoģijas vēsturi docējis J. Kauliņš, kurš, kā jau minēts, bija galvenais idejas par pedagoģikas un pedagoģijas nošķiršanu proponētājs. Rakstot par šo savu pārliecību vēstulē P. Jurevičam, J. Kauliņš gan minējis, ka, docējot pedagoģijas vēsturi, viņam bijis maz izdevības runāt par šo jautājumu, respektīvi, pedagoģikas un pedagoģijas nošķiršanu³⁰⁸.

1923. gada martā Saeimas pieņemtā Latvijas Universitātes Satversme ir vēl viens apliecinājums tam, ka starpkaru periodā Latvijā un arī Latvijas Universitātē ticis praktizēts dalījums pedagoģijā un pedagoģikā. Starpkaru periodā Latvijas Universitātes piešķirami zinātniskie grādi tika iedalīti divās pakāpēs. Latvijas Universitātes

³⁰² Valsts krievu pedagoģisko kursu mācības plāns (2gadējs kurss). No: *Izglītības Ministrijas Mēnešraksts, 1929, Nr. 3*, 320. lpp.

³⁰³ Skolotāju institūtu stundu plāns. No: *Izglītības Ministrijas Mēnešraksts, 1936, Nr. 7/8*, 150. lpp.

³⁰⁴ Valsts centrālā pedagoģiskā institūta stundu plāns. No: *Izglītības Ministrijas Mēnešraksts, 1928, Nr. 11*, 493. lpp.

³⁰⁵ LVVA, 7427.f., 6.a., 37.a l. Valodnieciski – filozofiskās fakultātes atskaite par pirmo mācību gadu, 49.-50. lp.

³⁰⁶ Jēdziens `pedagoģika` minēts protokolu grāmatas 9. lp.o.p., 11. lp. un 226. lp.o.p.; `pedagoģija`, piemēram, 30. lp., 57. lp.o.p., 108. un 119. lp.o.p., 131. lp., 148. lp.o.p., 165. lp., 185. lp.o.p., 186. lp., 197., 208., 218. lp. un 248. lp.o.p. (LVVA, 7427.f., 6.a., 363.l. Filoloģijas un filozofijas fakultātes padomes protokolu grāmata. 29. IV 1922.–I.X 1938.).

³⁰⁷ Tā kā Filoloģijas un filozofijas fakultātē nav bijis neviena cita „zinātnieka, kura rīcībā vēl atrastos kursam vajadzīgie materiāli”, J. Kauliņš kā ārštata profesors latviešu pedagoģijas vēsturi turpinājis docēt arī pēc aiziešanas pensijā 1934. gadā (LVVA, 7427.f., 13.a., 788.l. Ārštata profesora Jāņa Kauliņa Jāņa d. (Filoloģijas un filozofijas fakultāte) personālakts, 45. lp.).

³⁰⁸ LVVA, 7427.f., 13.a., 719.l. Profesora J. Kauliņa vēstule profesoram P. Jurevičam, 128. lp.o.p.

Satversmē noteikts, ka Filoloģijas un filozofijas fakultātē iegūstamā pirmās pakāpes grāda nosaukums ir „pedagoģijas kandidāts”³⁰⁹, bet otrās pakāpes – „pedagoģikas doktors”³¹⁰. Tātad pirmās pakāpes grāds ir bijis atzīts par praktiskākas ievirzes izglītību, acīmredzot studiju gaitā vairāk uzsvaru liekot uz praktiskām zināšanām un prasmēm. Savukārt, pedagoģikas doktora grāds bijis iegūstams zinātnes nozarē. Līdzīgs nodalījums vērojams arī attiecībā uz citās fakultātēs iegūstamajiem grādiem. Piemēram, atgriežoties pie jau minētā profesora J. Kauliņa salīdzinājuma par ķirurģijas kā praktiskās darbības pamatošanos anatomijā un fizioloģijā kā zinātnēs, līdzīga situācija bijusi arī attiecībā uz Latvijas Universitātē iegūstamajiem zinātniskajiem grādiem Medicīnas fakultātē. Tajā iegūstamā pirmā līmeņa grāda nosaukumam `ārsts` pretstatāms otrā līmeņa grāds – `medicīnas doktors`³¹¹. Mūsdienās šim starpkaru perioda atšķirībām ne vienmēr tikusi pievērsta uzmanība, un dažāda jēdzienu lietojums nereti skaidrots ar nekonsekvenci attiecībā uz jēdziena `pedagoģija` rakstību. Arī atšķirībām zinātnisko grādu nosaukumos nav tikusi pievērsta uzmanība. Tā piemēram, 2004. gadā izdotajā grāmatā „Latvijā aizstāvētās doktora disertācijas (1923-1944). Bibliogrāfisks rādītājs”, citējot zinātnisko grādu nosaukumus no „Valdības Vēstnesī” publicētās Latvijas Universitātes Satversmes, teikts, ka otrā līmeņa zinātniskā grāda nosaukums bijis `pedagoģijas doktors`³¹².

Zinot Latvijas Universitātes Pedagoģijas nodaļas profesora J. Kauliņa pārliecību par nepieciešamību nodalīt pedagoģiju un pedagoģiku un arī Latvijas Universitātes Satversmē rodot apliecinājumu šāda dalījuma eksistencei, pagaidām neatbildēts paliek jautājums, kāpēc šis, arī pedagoģiskajā presē un skolotāju institūtu mācību plānos atspoguļotais dalījums, nav parādījies Latvijas Universitātes Pedagoģijas nodaļas dokumentācijā?

Lai arī avoti apliecina, ka starpkaru periodā Latvijā tikuši izmantoti jēdzieni `pedagoģika` un `pedagoģija`, minētie piemēri ļauj ieskicēt nekonsekvences to lietojumā presē, kā arī skolotāju sagatavošanas iestādēs un Latvijas Universitātē. Tas savukārt varētu kalpot par pamatu pieņēmumam, ka attiecīgais jēdzienu lietotājs ne vienmēr pilnībā izpratis nošķirumu starp pedagoģiku kā pedagoģijas teoriju un

³⁰⁹ Saskaņā ar 1939. gada 27. septembrī pieņemto likumu par „Pārgrozījumiem un papildinājumiem Izglītības un kultūras nolikumā” šī grāda nosaukums mainīts uz `pedagoģijas maģistrs` (Latvijas Skola, 1939, Nr. 4, 405.-406. lpp.).

³¹⁰ *Latvijas Universitātes Satversme*. Rīga: Valstspapīru spiestuve, 1923, 9.-10. lpp.; sal. sk. *Valdības Vēstnesis*, 28.03.1923, Nr. 66, 2. lpp.

³¹¹ *Latvijas Universitātes Satversme*. Rīga: Valstspapīru spiestuve, 1923, 9.-10. lpp.

³¹² Baltiņš, M. *Latvijā aizstāvētās doktora disertācijas (1923-1944). Bibliogrāfisks rādītājs*. Rīga: LU, 2004, 44. lpp.

pedagoģiju kā pedagoģijas praksi un iespējams izvēlēties izmantojamo jēdzienu tūri neapzināti. Līdzīgi kā Vācijā arī Latvijā starpkaru periodā izdotajā „Konversācijas vārdnīcā” pie jēdziena `pedagoģija` norādīts „arī paidagoģika, audzināšanas teorija”, bet pie audzināšanas mācības – „sk. paidagoģija”³¹³.

Padomju okupācijas periodā no 1940. gada jūnija līdz 1941. gada jūnijam, līdz ar valsts iekārtas maiņu mainījās arī pedagoģijas zinātnes izpratne un tās apzīmējums. `Paidagoģiku` un starpkaru periodā Latvijas Universitātes dokumentācijā – mācību plānos un atskaitēs – dominējušo `paidagoģiju`³¹⁴ nomainīja `pedagoģija` - jēdziens, kura sakne pēc izrunas tuvāka krievu valodas jēdzienam `педагогика` (pedagoģija). Interesanti, ka `paidagoģija` tika nomainīta tieši uz `pedagoģiju`, nevis uz `pedagoģiku`, kas pēc izrunas būtu tuvāka krievu valodai³¹⁵. Jēdzienu nomainīšanu apliecina arī Latvijas Valsts vēstures arhīvā atrodamie Latvijas Valsts Universitātes Vēstures un filoloģijas fakultātes³¹⁶ mācību plāni³¹⁷. Plānos ir lietoti nosaukumi `paidagoģika` un `pedagoģija`. Tajās programmās, kurās kursa nosaukums bijis `paidagoģika`, vairākos gadījumos ar roku veikti labojumi, `paidagoģiku` nomainot uz `pedagoģiju`³¹⁸. Tā kā citās programmās saglabājusies `paidagoģika` vai arī labojumi veikti tikai kursu nosaukumos, eksāmenu sarakstu atstājot bez izmaiņām, var secināt, ka pāreja no viena apzīmējuma uz otru notikusi pamazām un konsekvence to lietojumā pārejas periodā nav tikusi ievērota. Arī pedagoģijas žurnāla „Padomju Latvijas Skola” 1940. gada numuros vēl lietots gan jēdziens `paidagoģika`³¹⁹, gan `paidagoģija`³²⁰. Taču tie ir tikai atsevišķi gadījumi kā vēl viens pierādījums tam, ka jēdzienu nomainīšana praksē norisinājusies pakāpeniski. Pēc Otrā pasaules kara diskusija par diviem dažādiem nosaukumiem pedagoģiskās teorijas nošķiršanai no pedagoģiskās prakses Latvijā neatsākās. Mainoties

³¹³ Jurevičs, P. Paidagoģija. No: Švābe, A., Būmanis, A., Dišlērs, K. (galv. red.) *Latviešu konversācijas vārdnīca, 15. sēj.* Rīga: Grāmatu apgādniecība A. Gulbis, 1937, 30348. sl.; Dēķens, K. Audzināšana. No: Švābe, A., Būmanis, A., Dišlērs, K. (galv. red.) *Latviešu konversācijas vārdnīca, 1. sēj.* Rīga: Grāmatu apgādniecība A. Gulbis, 1927-1928, 1150. sl.

³¹⁴ Šajā gadījumā, lai ilustrētu izmaiņas jēdziena saknē, minēta tā oriģinālā rakstība `paidagoģija`.

³¹⁵ Lai rastu atbildi uz šo jautājumu, nepieciešams veikt plašāku pētījumu par pedagoģijas zinātnes nosaukumiem Latvijā.

³¹⁶ 1940. gada septembrī Latvijas Universitāte tika pārdēvēta par Latvijas Valsts universitāti, bet Filoloģijas un filozofijas fakultāti, likvidējot Filozofijas nodaļu, pārveidoja par Vēstures un filoloģijas fakultāti (Stradiņš, J., Varoslavāns, A., Porietis, J., Ondzule, I., Cēbere, Dz. Latvijas Universitātes svarīgāko notikumu hronika (1940-1993). No: Varoslavāns, A. (atb. red.) *Latvijas Universitāte 75.* Rīga: Latvijas Universitāte, 1994, 72. lpp.).

³¹⁷ LVA, 1340.f., 1.a., 68.l. Vēstures un filoloģijas fakultāte, mācības plāni 1940./1941. m. g.; LVA, 1340.f., 1.a., 67.l. Filoloģijas fakultāte, mācību plāns ar paskaidrojumiem 1940./1941. m. g.

³¹⁸ Piemēram LVA, 1340.f., 1.a., 68.l. Vēstures un filoloģijas fakultāte, mācības plāni 1940./1941. m. g., 2., 5., 17., 18. lpp.

³¹⁹ Dzeivers, A. Skolot. izgl-as iestādes PSRS. No: *Padomju Latvijas Skola. 1940, Nr. 2*, 133. lpp.

³²⁰ Rozenfelds, P. *Skolotāju pašizglītība.* No: *Padomju Latvijas Skola. 1940, Nr. 1*, 18. lpp.

varai, pedagoģijas zinātne bija ieguvusi savu tagadējo nosaukumu `pedagoģija`, kas, atšķirībā no starpkaru perioda, apzīmē gan pedagoģijas teoriju, gan praksi³²¹.

³²¹ Ideja par diviem nosaukumiem mūsdienās ir īstenota Lietuvā, kur ar jēdzienu `edukoloģija` tiek apzīmēta pedagoģijas teorija, bet ar `pedagoģiju` pedagoģiskā prakse (Gevilienė, G., Zuzevičiūtė, V. *Edukoloģija. Mokomoji knyga studentams*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2007, 11. p.).

4. PEDAGOĢIJAS ZINĀTNES ĢENĒZE LATVIJAS POLITISKAJĀ UN KULTŪRAS KONTEKSTĀ (20. GADSIMTA 20. GADI – 20. GADSIMTA 60. GADU SĀKUMS)

4.1. Pedagoģijas kā zinātnes pirmsākumi

Latvijas teritorijā pedagoģiskās domas pirmsākumi meklējami aizvēsturē seno baltu un lībiešu cilšu materiālajā un garīgajā kultūrā. Viduslaikos pedagoģiska rakstura atziņas Latvijas teritorijā tika ienestas reizē ar kristīgo ticību un paustas garīgās literatūras sacerējumos. Tautas pedagoģiskā dzīvesziņa no paaudzes paaudzē tika nodota ar latviešu folkloru. Šīs tautas gudrības atziņas un idejas bija tās, kas vēlāk kļuva par nozīmīgu ierosmes avotu latviešu nacionālās pedagoģijas sākotnei³²².

Lai arī kopš 13. gadsimta Latvijas teritorijā veidojās un attīstījās formālā izglītība, par latviešu pedagoģiskās domas attīstības aizsākumu jāuzlūko 19. gadsimta otrā puse, kad sāka veidoties pirmā latviešu inteliģence un jaunlatvieši deva teorētisku ieguldījumu pedagoģiskās prakses attīstīšanā. Līdz tam izglītības joma Latvijas teritorijā bija veidojusies galvenokārt vācu garīdzniecības un muižniecības ietekmē. Latvieši bija tikai izglītības objekti un paši, izņemot atsevišķus gadījumus, nepiedalījās lēmumu pieņemšanā. Tātad latviešu pedagoģiskā doma tikai sāka veidoties, kad Eiropā pedagoģija jau bija noformējusies par patstāvīgu zinātnes nozari, un paralēli, konkurējot viens ar otru, attīstījās divi pedagoģijas virzieni – garazinātņu pedagoģija un empīriskā pedagoģija. Latvijas teritorijā jaunlatviešu pedagoģiskā doma šajā laikā vēl nebija atstājusi rudimentāru attīstības līmeni, un pedagoģijas atziņu sistematizēšana bija tikko iezīmējusies.

Taču jaunlatviešu attīstīto pedagoģisko domu nedrīkst novērtēt par zemu nacionālās pedagoģijas attīstībā - tā sniedza būtisku ieguldījumu turpmākajā pedagoģijas nozares izveidē. 19. gadsimta 80. gados jaunlatviešu aizsākto turpināja jaunstrāvnieki, un laika posmā no 19. gadsimta vidus līdz 20. gadsimta sākumam

³²² Sk., piemēram, Anspaks, J. *Pedagoģijas idejas Latvijā*. Rīga: Izdevniecība RaKa, 2003, 23.-25., 39. lpp. A. Staris un V. Ūsiņš lieto jēdzienu 'nacionālā pedagoģija', lai tā parādītu, ka šajā izglītības jomas attīstības posmā tie, kas veidoja izglītības sistēmu un noteica pedagoģijas attīstību Latvijā, vairs nebija vācu tautības garīdzniecības un muižniecības pārstāvji, bet latviešu tautības pedagogi, sabiedriskie darbinieki un literāti.

Latvijas teritorijā bija izveidojusies tautas pedagoģijā pamatota nacionālā pedagoģiskā doma, uz kuras pamata Latvijā varēja attīstīties pedagoģijas zinātne.

Taču nevar piekrist latviešu pedagoģijas vēsturniekiem Alfrēdam Starim (1926–2011) un Vladimiram Ūsiņam (1918–2001), kuri jaunlatviešus pieskaita teju pie pirmajiem latviešu pedagoģijas zinātniekiem un, izvērtējot jaunlatviešu veikumu, raksta, ka „jaunlatviešu izteiktās domas nav tikai virspusēji pārspriedumi par mācībām, izglītību, audzināšanu un kultūru. Jaunlatviešu pedagoģiskie uzskati sakņojās vācu apgaismotāju [...] darbos, kas pauda progresīvas atziņas”³²³. Atsaucoties arī uz citu autoru viedokli³²⁴, A. Staris un V. Ūsiņš īpaši izdalījuši Ata Kronvalda (1837–1875) ieguldījumu, nosaucot viņu par latviešu nacionālās pedagoģijas³²⁵ pamatlicēju, latviešu nacionālās pedagoģijas teorētisko pamatu veidotāju³²⁶. Protams, nedrīkst nenovērtēt A. Kronvalda un citu jaunlatviešu būtisko ieguldījumu latviešu pedagoģiskās domas attīstībā, taču, pamatojoties uz promocijas darbā analizētajām dimensijām, kas raksturo zinātnes nozares izveidošanos, jaunlatviešu veikumu nevar uzskatīt par pedagoģijas zinātnes pamatošanu. Tas paliek atsevišķu teorētisku atziņu līmenī. Arī starpkaru perioda zinātnieki – Latvijas Universitātes Filoloģijas un filozofijas fakultātes mācībspēki - 1925. gadā, lemjot par A. Kronvalda piemiņas vakara rīkošanu, minējuši, ka nenoliedzami novērtējami ir viņa „lielie vēsturiskie nopelni” attiecīgajā laikmetā un vēsturiskajā situācijā, taču „zinātnisko nopelnu dēļ (..) Kronvalds sevišķi godināms nebūtu”³²⁷.

³²³ Staris, A., Ūsiņš, V. *Izglītības un pedagoģijas ideju attīstība Latvijā līdz 1900. gadam*. Rīga: Izdevniecība RaKa, 2007, 206. lpp.

³²⁴ A. Staris un V. Ūsiņš minējuši Jāņa Ģībieša un Aelitas Studentes publikācijas (Staris, A., Ūsiņš, V. *Izglītības un pedagoģijas ideju attīstība Latvijā līdz 1900. gadam*. Rīga: Izdevniecība RaKa, 2007, 206. lpp.; Ūsiņš, V. Jaunlatviešu kustība un pedagoģijas sākotne Latvijā. No: Šmite, A. (sast.) *Skolotāju izglītība Latvijā. Vēsturiskās pieredzes rakstu krājums*. Rīga: RaKa, 2001, 85.-86. lpp.). Sal. sk. Studente, A. Atis Kronvalds. No: Staris, A. (atb. par izd.) *Pedagoģiskā doma Latvijā līdz 1890. gadam. Antoloģija*. Rīga: Zvaigzne, 1991, 129. lpp.

³²⁵ A. Staris un V. Ūsiņš jēdzienu `latviešu nacionālā pedagoģija` lieto, lai uzsvērtu faktu, ka tās veidotāji un attīstītāji, atšķirībā no laika, kad izglītības jomas veidošanos un attīstību ietekmēja cittautieši, bija latviešu tautības pedagogi praktiķi, sabiedriskie darbinieki, literāti un publicisti, respektīvi, ka to veidoja latviešu tauta kā nācija. Fakts, ka pedagoģiskā doma Latvijā veidojusies gan Eiropas, gan Krievijas pedagoģiskās domas un pedagoģisko atziņu ietekmē, liecina par to, ka pedagoģijas zinātne nevar būt nacionāla, tās izveidē un attīstītāji ir savijušās dažādas ietekmes un tradīcijas. Tāpēc promocijas darbā tiek lietots apzīmējums `pedagoģijas zinātne Latvijā`.

³²⁶ Staris, A., Ūsiņš, V. *Izglītības un pedagoģijas ideju attīstība Latvijā līdz 1900. gadam*. Rīga: Izdevniecība RaKa, 2007, 206. lpp. Līdzīgi A. Kronvaldu par pedagoģijas zinātnes pamatotāju uzskata arī pedagoģijas vēsturniece Aīda Krūze (Krūze, A. Development of pedagogical thought in Latvia. In: Krūze, A., Ķestere, I., Sirk, V., Tijūnēlienē, O. *History of education and pedagogical thought in the Baltic countries up to 1940: an overview*. Rīga: RaKa, 2009, p. 258).

³²⁷ LVVA, 7427.f., 6.a., 363.l. Filoloģijas un filozofijas fakultātes padomes protokolu grāmata. 29. IV 1922.–I.X 1938., 82. l.p.o.p.

4.2. Pedagoģijas zinātnes institucionālā dimensija

4.2.1. Pedagoģijas zinātnes institucionālā dimensija starpkaru periodā

Viena no dimensijām, kas raksturo zinātnes nozares izveidošanos jeb noformēšanos, ir tās institucionalizēšanās kā priekšnosacījums zinātnieku kopienas izveidei, kas strādā pie attiecīgās zinātnes nozares attīstības. Līdz ar to zinātnes institucionalizēšanās, kā uzskata vairums pētnieku, ir uzskatāma par vienu no svarīgākajiem soļiem ceļā uz zinātnes nozares noformēšanos. Analizējot pedagoģijas zinātnes institucionālās dimensijas attīstību Latvijā, promocijas darba ietvaros attiecīgajā vēsturiski politiskajā kontekstā skaidrotas politisko peripetiju izraisītās strukturālās un personāla pārmaiņas Latvijas Universitātē, kur aizsākās pedagoģijas zinātnes institucionalizēšanās.

Institucionālās dimensijas³²⁸ kontekstā, analizējot zinātnes nozares kā pašreproducējošas sistēmas eksistenci, svarīgs aspekts ir zināšanas, kuras attiecīgā zinātnieku kopiena ir sistematizējusi, apkopojusi un nodod nākamajai paaudzei. Tāpēc kā avoti, kuros fiksētas attiecīgās apkopotās zināšanas, promocijas darbā tiek analizētas Latvijas Universitātē pedagoģijas kursu docēšanā izmantotās studiju programmas un pedagoģijas mācību grāmatas. Lai nodrošinātu ne tikai zinātnes nozares eksistenci, bet arī tās turpmāku attīstību, svarīga ir gan jau esošo zināšanu tālāknodošana, gan arī jaunu zināšanu radīšana jeb pētniecība. Līdz ar to, lai sniegtu pilnīgu pārskatu par pedagoģijas zinātnes institucionālās dimensijas attīstību, analizētas arī universitātes kā institūcijas funkcijas, kas nodrošina pētniecības procesu.

Pieņemot, ka institucionalizēšanās universitātē ir priekšnosacījums zinātnes nozares izveidei, pedagoģijas kā akadēmiskas disciplīnas un līdz ar to arī patstāvīgas zinātnes nozares noformēšanās Latvijā saistāma ar 1919. gadā dibināto Latvijas Universitāti (no dibināšanas brīža līdz 1922. gadam - Latvijas Augstskola)³²⁹, kur pie Filoloģijas un filozofijas fakultātes (no 1919. gada līdz 1920. gada 18. septembrim Valodnieciski – filozofiskās fakultātes) atvērta Pedagoģijas nodaļā sāka gatavot skolotājus. Jau 1919. gada 1. oktobrī, tātad tikai trīs dienas pēc universitātes svinīgā

³²⁸ Analizējot pedagoģijas zinātnes ģenēzi Latvijā, šīs zinātnes nozares attīstība aplūkota tās institucionālajā, komunikatīvajā un metodoloģiskajā dimensijā. Tā kā zinātnes nozari raksturojošās dimensijas nav iespējams aplūkot atrauti vienu no otras, R. Hofšteteres un B. Šnevlja izdalītā ceturrtā dimensija – socializācija un jaunās zinātnieku paaudzes izglītošana – promocijas darbā analizēta, runājot par institucionālo dimensiju.

³²⁹ Turpmāk tekstā tiks lietots apzīmējums 'Latvijas Universitāte'.

atklāšanas akta 1919. gada 28. septembrī, fakultātes dekāns profesors Kārlis Kundziņš (1883–1937) nolasīja pirmo lekciju pedagoģijā³³⁰.

Veidojot Latvijas Universitāti kā klasiska tipa universitāti³³¹, fakultātes un studiju virzienus, kuri pirms tam Latvijā nebija pārstāvēti, vajadzēja radīt no pašiem pamatiem. Tas attiecās uz medicīnu, tieslietām, teoloģiju un filozofiju³³², daļēji arī uz pedagoģiju: lai arī līdz 1919. gadam akadēmiskā līmenī pedagoģiju Latvijā apgūt nebija iespējams, skolotāju semināros un sieviešu ģimnāzijās pedagoģijas teorētiskie pamati tika mācīti jau kopš 19. gadsimta pirmās puses. Līdz ar to pedagoģijai jau bija gandrīz gadsimtu ilgas tradīcijas kā mācību priekšmetam skolotāju sagatavošanā.

Izveidojoties neatkarīgai Latvijas valstij, bija jūtams skolotāju trūkums. Kara gados daudzi bija devušies bēgļu gaitās, mācību iestādes bija nopostītas. Bija skaidrs, ka esošās skolotāju sagatavošanas iestādes nespēj sagatavot skolām nepieciešamo skolotāju skaitu ne kvalitatīvi, ne kvantitatīvi. Skolotāji arvien skaidrāk saskatīja, ka tās viņiem nespēj sniegt pietiekamas zināšanas, kā vispārīgās, tā speciālās, – „katrs, kas beidza [skolotāju] semināru un gribēja nopietni strādāt skolā, redzēja, cik daudz tam trūka un tas pats, kas bija, nekam nederēja”³³³. Situācijas risinājumu skolotāji saskatīja skolotāju sagatavošanā augstskolā.

Ideja par savas augstskolas dibināšanu latviešu inteliģences un sabiedrisko darbinieku vidū bija izskanējusi jau Pirmā pasaules kara laikā³³⁴. Taču nozīmīga loma lēmuma par Latvijas Universitātes dibināšanu pieņemšanai bija tieši Latviešu skolotāju otrajam kongresam, kura laikā Tērbatā 1917. gada jūnijā Augstskolas sekcijā pirmoreiz sistemātiski tika apspriesta ideja par Latvijas augstskolas dibināšanas nepieciešamību³³⁵. Šajā kongresā skolotāji izteica prasību augstskolā atvērt arī pedagoģijas fakultāti. Kongresā pieņemtajā rezolūcijā „Par latviešu augstskolu” tika norādīts, ka līdz ar jauna

³³⁰ Krūze, A. Pedagoģijas un psiholoģijas katedra. No: Varšlavāns, A. (atb. red.) *Latvijas Universitāte* 75. Rīga: Latvijas Universitāte, 1994, 337. lpp.

³³¹ P. Jurevičs, kurš 26.-28.07.1937 piedalījās starptautiskā Augstākās izglītības konferencē Parīzē, savā atskaitē pēc komandējuma rakstījis, ka, risinot jautājumu par fakultāšu organizāciju, aplūkots jautājums, vai senās fakultātes nav dalāmas vai arī apvienojamas. Kā raksta P. Jurevičs, šajās pārrunās, kā paraugs universitātei, kurai ir 11 fakultātes, vairākkārt ticis minēts Latvijas Universitātes vārds, sakarā ar ko arī P. Jurevičam nācies paskaidrot Latvijas Universitātes organizāciju (*LVVA*, 7427.f., 13.a., 719.l. *Atskaite rektoram par komandējumu uz ārzemēm 1937.g. vasaras brīvlaikā*, 125. lp.).

³³² Zaķis, J. Mūsu Alma Mater. No: Varšlavāns, A. (atb. red.) *Latvijas Universitāte* 75. Rīga: Latvijas Universitāte, 1994, 8. lpp.

³³³ Ozoliņš, P. Kā novērst skolotāju trūkumu. *Latvijas Skola*, 1920, Nr. 6/7, 202. lpp.

³³⁴ Heinrihs Strods minējis, ka domu par „latviskas augstskolas” nepieciešamību jau 19. gadsimta 70. gadu sākumā izvirzījuši jaunlatvieši A. Kronvalds un Auseklis (Strods, H. *Latvijas Universitāte (1919-1940)*. No: Varšlavāns, A. (atb. red.) *Latvijas Universitāte* 75. Rīga: Latvijas Universitāte, 1994. 46. lpp.).

³³⁵ Stradiņš, J. *Latvijas Universitātes priekšvēsture*. No: Varšlavāns, A. (atb. red.) *Latvijas Universitāte* 75. Rīga: Latvijas Universitāte, 1994, 35. lpp.

tipa skolu izveidi „rodas nepieciešamība pēc akadēmiski izglītotiem skolotājiem”³³⁶.

Līdzīgi kā citur Eiropā arī Latvijā skolotāju profesionalizēšanās determinētā nepieciešamība pēc teorētiskām zināšanām noteica pedagoģijas veidošanos par zinātni atbilstoši sekundārās zinātnes nozares veidošanās modelim, kad pirms zinātnes izveidošanās jau ir izveidojusies un attīstījusies attiecīgā prakse. No pedagoģiskās prakses „izauguši” bija arī pirmie latviešu pedagoģijas zinātnieki. Pirmais Latvijas Universitātes pedagoģijas docētājs Aleksandrs Dauge bija strādājis par skolotāju ģimnāzijās Tērbatā un Varšavā, kā arī komercskolā Maskavā. Eduards Pētersons bija strādājis par skolotāju Smiltenes pusē un, jau būdams Latvijas Universitātes Pedagoģijas nodaļas docētājs, vienlaikus bija arī Jelgavas Valsts skolotāju institūta direktors³³⁷. Par mājskolotāju, kā arī par skolotāju Pleskavā bija strādājis Jānis Kauliņš³³⁸.

Tērbatas Latviešu skolotāju kongresā pieņemtajā rezolūcijā par Latvijas Augstskolu bija norādīts, ka, „lai gan Latvijas Augstskola lielā mērā kalpos praktiskiem mērķiem, tomēr viņas galvenais uzdevums ir zinātnes veicināšana. Viņai jāstāv uz stingriem zinātniskiem pamatiem un par mācības pasniedzējiem viņā var būt vienīgi personas ar attiecīgu zinātnisku grādu”³³⁹. Tomēr pirmie Pedagoģijas nodaļas

³³⁶ Dāle, P. (sast.) *Vēsturisks pārskats par Latvijas Augstskolas nodibināšanu un viņas darbību pirmā (1919./20.) mācības gadā*. Rīga: J. Pēterona drukātava, 1921, 6. lpp. Te gan jāmin, ka tieši pārk teorētiskās studijas vēlāk bija tas, par ko kritiku izteica skolotāji, norādot, ka studenti studiju gaitā negūst pietiekamu praktisko sagatavošanu. Skolotāju rindās pat izskanēja viedoklis par „arodnieciskas pedagoģijas fakultātes” izveidošanu, kā arī priekšlikums universitātē izveidot zinātniskās un „arodnieciskās” fakultātes (Aizkrauklis, L. *Pedagoģijas fakultāte augstskolā. Vidusskolu un arodskolu skolotāju kongresa atskaņas*. No: *Audzinātājs*, 1928, Nr. 1, 14.-18. lpp.). Taču šāda zinātnisku un „arodniecisku” fakultāšu nodalīšana novestu arī pie universitātes darbības sadalīšanās divās atsevišķās jomās, kas savukārt neatbilstu tās uzdevumam – apvienot zināšanu radīšanu, respektīvi, pētniecību, un mācīšanu, zināšanu nodošanu jaunajai paaudzei. Līdzīgi diskusijā pedagoģiskajā presē 20. gadsimta 20. gadu beigās norādījis arī J. Kauliņš, uzsverot, ka „Paidagoģiskā nodaļa kā Filoloģijas un filozofijas fakultātes sastāvdaļa nav arodskola. (..) Viņas princips – tāpat kā visās Vakar – Eiropas universitātēs, ir dot talantam brīvu ceļu uz zinātni un pētīšanu, bet nevis kādu amatu. (..) Arodskolas mērķis nav zinātne kā tāda, bet viņas pielāgojums praktiskā dzīvē” (Kauliņš, J., Pētersons, E. *Skolotāju sagatavošanas iestādes*. No: *Izglītības Ministrijas Mēnešraksts*, 1927, Nr. 7/8, 14.-15. lpp.). Salīdzinājumā ar skolotājiem praktiķiem, kas uzsvēruši nepieciešamību pēc praktiskāka rakstura zināšanām, pedagoģijas zinātnieks J. Kauliņš izcēlis tieši teorētiskās zināšanas. Līdz ar to secināms, ka, veidojoties par zinātni, svarīgi bija sabalansēt pedagoģijai kā audzināšanas praksei izvirzītās prasības ar pedagoģijai kā akadēmiskai disciplīnai izvirzītajām prasībām.

³³⁷ Anspaks, J. Aleksandrs Dauge. No: Staris, A. (atb. par izd.) *Pedagoģiskā doma Latvijā no 1890. gada līdz 1940. gadam*. Antoloģija. Rīga: Zvaigzne, 1994, 40. lpp.; Apinis, M. Eduards Pētersons. No: Staris, A. (atb. par izd.) *Pedagoģiskā doma Latvijā no 1890. gada līdz 1940. gadam*. Antoloģija. Rīga: Zvaigzne, 1994, 142. lpp.; Žogla, I. Eduards Pētersons savam laikam un mūsdienām. Krūze, A. (sast., zin. red.) *Laikmets un personība. Rakstu krājums 7*. Rīga: RaKa, 2006, 74. lpp.

³³⁸ Kestere, I. Jānis Kauliņš – pirmais pedagoģijas vēsturnieks Latvijā Universitātē. No: Krūze, A. (sast., zin. red.) *Laikmets un personība. Rakstu krājums 7*. Rīga: RaKa, 2006, 28., 31. lpp.

³³⁹ Dāle, P. (sast.) *Vēsturisks pārskats par Latvijas Augstskolas nodibināšanu un viņas darbību pirmā (1919./20.) mācības gadā*. Rīga: J. Pēterona drukātava, 1921, 6. lpp.

mācībspēki, vēlāk vadošie Latvijas pedagoģijas zinātnieki, bija bez zinātniskā grāda pedagoģijā. Tas skaidrojams ar to, ka Latvijā līdz Latvijas Universitātes izveidošanai pedagoģiju akadēmiskā līmenī apgūt nebija iespējams. Arī citās Eiropas valstīs pedagoģija, lai arī tā jau bija sākusi veidoties par akadēmisku disciplīnu, universitātēs bija pārstāvēta epizodiski. Līdz ar to pedagoģijā kā 20. gadsimta sākumam samērā jaunā akadēmiskā disciplīnā iespējas iegūt zinātnisko grādu bija samērā nelielas, un lielākā daļa pedagoģijas docētāju arī citās Eiropas valstīs bija filologi vai filozofi.

Līdzīgi kā citās Latvijas Universitātes struktūrās, arī Pedagoģijas nodaļas pirmie mācībspēki, atsaucoties Latvijas Universitātes aicinājumam³⁴⁰, Latvijā atgriezās galvenokārt no Krievijas³⁴¹. 1920. gada 1. aprīlī par docentu Pedagoģijas nodaļā sāka strādāt Tērbatas Universitātē vēstures zinātņu kandidāta grādu ieguvušais A. Dauge³⁴², bet no 1920. gada 1. jūlijā Tērbatas Universitātē filoloģijas kandidāta grādu ieguvušais J. Kauliņš³⁴³. Lai arī ne A. Dauge, ne J. Kauliņš nebija aizstāvējuši doktora disertāciju, 1923. gadā tika nolemts, ka šiem Latvijas Universitātes mācībspēkiem tas netiks prasīts, jo viņu akadēmisko kvalifikāciju apliecina publicētie zinātniskie raksti³⁴⁴. 1930. gada 13. septembrī abi zinātnieki tika ievēlēti par Latvijas Universitātes Goda doktoriem – A. Dauge pedagoģijā un J. Kauliņš baltu filoloģijā, bet 1931. gada 3. oktobrī par pedagoģijas profesoriem³⁴⁵.

Pirms A. Dauges un J. Kauliņa ierašanās Latvijā pirmajā Latvijas Universitātes darbības gadā vispārīgo pedagoģiju docēja dekāns K. Kundziņš³⁴⁶. Vienlaicīgi ar viņu 1919./1920. mācību gadā Pedagoģijas nodaļā par lektoru bija strādājis Kārlis Dēķens³⁴⁷, kurš pedagoģijas zinātnes attīstībā ieguldījumu sniedzis kā skolotājs praktiķis, aktīvs

³⁴⁰ LVVA, 7427.f., 6.a., 42.l. Filoloģijas un filozofijas fakultātes darbības pārskats no 1919. gada līdz 1938. gadam, 1. lp.

³⁴¹ Strods, H. Latvijas Universitāte (1919-1940). No: Varšlavāns, A. (atb. red.) *Latvijas Universitāte 75*. Rīga: Latvijas Universitāte, 1994, 53. lpp.; Ķestere, I. LU profesors Jānis Kauliņš (1863-1940) un viņa laikabiedri. No: Vilks, I. (atb. red.) *Latvijas Universitātes Raksti. 716. Sējums. Zinātņu vēsture un muzejniecība*. Rīga: Latvijas Universitāte, 2007, 58. lpp.

³⁴² LVVA, 7427.f., 13.a., 355.l. Profesora Aleksandra Dauges (Filoloģijas un filozofijas fakultāte) personālakts, 1. lp., 1. lp. o. p.

³⁴³ LVVA, 7427.f., 13.a., 788.l. Ārštata profesora Jāņa Kauliņa Jāņa d. (Filoloģijas un filozofijas fakultāte) personālakts, 13, 15. lp.

³⁴⁴ LVVA, 7427.f., 6.a., 363.l. Filoloģijas un filozofijas fakultātes padomes protokolu grāmata. 29. IV 1922.–1.X 1938., 28. lp., 29. lp.o.p.

³⁴⁵ LVVA, 7427.f., 13.a., 355.l. Profesora Aleksandra Dauges (Filoloģijas un filozofijas fakultāte) personālakts, 1., 39., 40., 41. lp.; LVVA, 7427.f., 13.a., 788.l. Ārštata profesora Jāņa Kauliņa Jāņa d. (Filoloģijas un filozofijas fakultāte) personālakts, 30. 32. lp.

³⁴⁶ LVVA, 7427.f., 6.a., 37.a l. Valodnieciski – filozofiskās fakultātes atskaite par pirmo mācību gadu, 49.-50. lp.

³⁴⁷ LVVA, 7427.f., 13.a., 367.l. Kārļa Dēķena personāllieta, 1.-3. lp.

skolotāju biedrību biedrs, arī pirmās pedagoģijas grāmatas³⁴⁸ latviešu valodā autors. Lai arī reizēm K. Dēķens dēvēts par vienu no „redzamākajiem Latvijas pedagoģijas teorētiķiem un praktiķiem”³⁴⁹, tomēr jāņem vērā, ka viņš Latvijas Universitatē strādāja tikai vienu gadu, pie tam teorētiski visai pieticīgajā divgadīgajā Pedagoģijas nodaļā. Arī viņa publikāciju skaits pedagoģijas teorijā ir visai pieticīgs un aprobežojas galvenokārt ar 1919. gadā publicēto „Rokas grāmatu pedagoģijā”. Grāmatas un daudzu publikāciju pedagoģijā autors Jūlijs Aleksandrs Students savukārt nekad nav strādājis Latvijas Universitatē, un nav ziņu, ka viņa darbi ir izmantoti mācību procesā. Līdz ar to ilggadējie pedagoģijas un pedagoģijas vēstures docētāji, mācību programmu un publikāciju autori A. Dauge un J. Kauliņš vērtējami kā pirmie latviešu pedagoģijas zinātnieki, pedagoģijas zinātnes pamatu veidotāji Latvijā starpkaru periodā.

Pedagoģija kā zinātne, protams, veidojās ilgstošas ģenēzes rezultātā, integrējot pedagoģijas sistēmā tautas pedagoģijas, kristīgās reliģijas un latviešu inteliģences garīgo mantojumu. Arī starpkaru periodā pedagoģijas zinātnes izveidē savu ieguldījumu snieguši gan skolotāji praktiķi, gan pedagoģijas zinātnieki, tomēr avoti apliecina, ka īpaši izceļams A. Dauges devums. Viņa laikabiedru - Filoloģijas un filozofijas fakultātes mācībspēku profesoru Paula Dāles (1889–1968) un Pētera Zālītes (1864–1939) - atsauksmē A. Dauge raksturots kā „produktīvākais un ievērojamākais paidagoģiskās domas izkopējs un paudējs Latvijā”³⁵⁰. Līdzīgi, sniedzot pārskatu par pedagoģijas nozares attīstību laika posmā no 1918. līdz 1938. gadam, A. Daugi kā „visspēcīgāko” latviešu pedagoģiskās domas ietekmētāju novērtējis arī P. Jurēvičs³⁵¹. Pamatojoties uz šiem A. Dauges laikabiedru vērtējumiem, kā arī uz starpkaru perioda pedagoģiskās literatūras un preses analīzi, tieši A. Daugi var uzskatīt par pedagoģijas kā zinātnes pamatotāju Latvijā.

Vēlāk pedagoģijas zinātnieku rindas Latvijas Universitatē papildināja 1923. gadā ar pedagoģijas kandidāta grādu studijas beigušais Eduards Pētersons. Viņš kopš 1924. gada bija Pedagoģijas nodaļas lektors, kopš 1937. gada - pedagoģijas privātdocents. 1940. gada 8. maijā E. Pētersons Latvijas Universitatē ieguva pedagoģijas doktora grādu³⁵², tā kļūstot par pirmo akadēmisko zinātnieku tieši pedagoģijas nozarē. 1940. gada 31. maijā E. Pētersonam uzticēja pildīt ārštata ārkārtējā

³⁴⁸ Dēķens, K. *Rokas grahmata pedagoģijā*. Rīga: Izglītības kooperatīva „Kultūras balss” apgādībā, 1919.

³⁴⁹ Špona, A., Čamane, I. *Audzināšana. Pašaudzināšana*. Rīga: RaKa, 2009, 29. lpp.

³⁵⁰ LVVA, 7427.f., 13.a., 355.l. Filoloģijas un filozofijas fakultātes atsauksme par A. Daugi, 60. lp.

³⁵¹ Jurēvičs, P. Filozofija, psiholoģija un pedagoģija. No: Adamovičs, L. (red.) *Zinātne Tēvzemei divdesmit gados. 1918 – 1938*. Rīga, grāmatu spiestuve „Izdevējs”, 1938, 105. lpp.

³⁵² LVVA, 7427.f., 13.a., 1309.l. Eduarda Pēterona Jēkaba d. (filol.) personālakts, 3. lp.o.p., 5.-34. lp.

profesora pienākumus pedagoģijā³⁵³. Starpkaru periodā disertāciju pedagoģijā izstrādāja arī Milda Liepiņa (1889–1972), taču 1938. gada oktobrī Latvijas Universitātes Filoloģijas un filozofijas fakultātes padomes sēdē kritiskas piezīmes tika izteiktas gan par viņas nolasītajām parauglekcijām, gan izstrādāto disertāciju³⁵⁴. Pārstrādāto disertāciju M. Liepiņa aizstāvēja tikai 1943. gadā. Līdz ar to viņa tikai daļēji pieskaitāma starpkaru perioda pedagoģijas zinātniekiem³⁵⁵.

1934. gada 15. septembrī par vecāko docentu pedagoģijas vēsturē tika ievēlēts 1930. gada 27. maijā Latvijas Universitātē filozofijas doktora grādu ieguvušais Pauls Jurevičs, kurš vēlāk, 1935. gada 1. jūlijā, tika ievēlēts par profesoru pedagoģijas un filozofijas vēsturē³⁵⁶.

Zinātnes nozare, protams, nevar izveidoties un attīstīties tikai dažu zinātnieku darbības rezultātā. Jo īpaši tas attiecināms uz tik cieši ar pedagoģisko praksi saistīto pedagoģijas zinātni, kuras attīstībā ieguldījumu devuši arī skolotāju praktiķi, skolotāji – sabiedriskie darbinieki, kā arī skolotāju biedrību aktīvākie locekļi. Taču četri minētie Latvijas Universitātes pedagoģijas un pedagoģijas vēstures profesori – J. Kauliņš, A. Dauge, E. Pētersons un P. Jurevičs - viennozīmīgi uzskatāmi par galvenajiem pedagoģijas teorijas attīstītājiem Latvijā starpkaru periodā. Atgriežoties pie dimensijām, kas raksturo zinātnes nozari, jāuzsver, ka šie profesori bija tie, kas starpkaru periodā veidoja, salīdzinājumā ar Eiropas lielvalstīm, skaitliski nelielu, pedagoģijas zinātnieku kopienu Latvijā un gatavoja gan jauno pedagogu praktiķu, gan jauno pedagoģijas zinātnieku paaudzi. Karls Oto Apels (*Karl Oto Apel*), formulējot atšķirību starp dabaszinātnēm un garazinātnēm kā akadēmiskām disciplīnām, norādījis, ka, atšķirībā no dabaszinātnēm, kur galvenais universitātes uzdevums ir pētniecības nodrošināšana, garazinātnēs īpaši svarīgi ir apvienot pētniecību un mācīšanu jeb zināšanu tālāknodošanu, jo garazinātnes ir tās, kas, nododot tālāk zināšanas un atziņas, veido nākamās paaudzes sabiedrisko domu³⁵⁷. Ja dabaszinātnēs pētījumu rezultāti nereti paliek šaurā attiecīgās zinātnes speciālistu lokā, tad garazinātņu rezultāti ietekmē visas

³⁵³ Žogla, I. Eduards Pētersons savam laikam un mūsdienām. No: Krūze, A. (sast., zin. red.) *Laikmets un personība. Rakstu krājums 7*. Rīga: RaKa, 2006, 75. lpp.

³⁵⁴ LVVA, 7427.f., 6.a., 363.l. Filoloģijas un filozofijas fakultātes padomes protokolu grāmata. 29. IV 1922.–1.X 1938., 298.-301. lp.

³⁵⁵ Zigmunde, A. Psiholoģe un pedagoģe Milda Liepiņa. No: Krūze, A. (sast., zin. red.) *Laikmets un personība. Rakstu krājums 7*. Rīga: RaKa, 2006, 154.-181. lpp.

³⁵⁶ LVVA, 7427.f., 13.a., 719.l. Profesora Paula Jureviča (Filoloģijas un filozofijas fakultāte) personālakts, 30., 41., 42., 45., 47. lp.

³⁵⁷ Apel, K. – O. Wissenschaft als Emanzipation? In: *Zeitschrift für allgemeine Wissenschaftstheorie. Band I. Heft 2*. Wiesbaden: Franz Steiner Verlag GmbH, 1970, S. 173.

valsts gara dzīves telpu. Jo īpaši svarīga loma jaunās paaudzes un līdz ar to arī valsts pilsoņu veidošanā ir pedagoģijas zinātnei, kuras ietvaros tiek noteikti jaunās paaudzes audzināšanas mērķis un ideāli. Jaunajā Latvijas valstī 20. gadsimta 20. gados izveidojusies vēsturiski politiskā situācija pedagoģijas zinātnes izveidē Latvijā determinēja zināšanu nodošanas relevanci pār pētniecību un jaunās zinātnieku paaudzes sagatavošanu – starpkaru periodā pedagoģijas doktora grādu Latvijas Universitātē ieguva tikai Eduards Pētersons, un Pedagoģijas nodaļas prioritāte bija skolotāju sagatavošana.

Sākotnēji Latvijas Universitātes mācībspēkiem nācās risināt arī praktiskus ar pedagoģijas kā akadēmiskas disciplīnas izveidi saistītus jautājumus, piemēram, lemt par studiju ilgumu un docējamajiem studiju kursiem, kā arī veidot kursu programmas. Risinot ar zināšanu nodošanu saistītās problēmas, lielāku nozīmi ieguva arī jaunu zināšanu radīšanas, respektīvi, pētniecības aspekts. Kā atbalsts pētnieciskās darbības sekmēšanai vērtējams 1935. gadā pieņemtais likums par zinātniskiem atvaļinājumiem, kas paredzēja, ka reizi piecos gados mācībspēki zinātniska darba veikšanai var saņemt gadu garu atvaļinājumu un komandējumu, saglabājot pilnu algu. 1936./1937. mācību gadā šāds atvaļinājums tika piešķirts P. Jurevičam un A. Daugem³⁵⁸.

Nodibinot neatkarīgu Latvijas valsti, mainījās izpratne par izglītības mērķiem, kā arī bija jāveido jauna izglītības sistēma³⁵⁹. Jaunajā situācijā nederēja nedz cariskās Krievijas pieredze, nedz 20. gadsimta sākumam raksturīgā kreisā (marksistiskā) ievirze. Līdz ar to pedagoģijas kursa docētājiem Latvijas Universitātē jau no pirmajām darba dienām vajadzēja izvērtēt, analizēt un sistematizēt nākamajai paaudzei nododamās zināšanas, veidot jaunu, laikmetam atbilstošu izpratni par pedagoģiju. Šo refleksiju rezultātā veidojās autorprogrammas, kuras pauda Latvijas Universitātes docētāju priekšstatus par nākamajai pedagogu paaudzei nepieciešamajām zināšanām. Programmas veidojās lēnā, pamatīgā darbā - saskaņā ar 1924. gada 15. maijā Izglītības ministrijas skolu departamentam sniegto atbildi, Latvijas Universitātei šajā laikā vēl nav bijis apkopota mācību programma³⁶⁰. Tas arī izskaidro to, kāpēc Latvijas Universitātes fondā Latvijas Valsts vēstures arhīvā nav saglabājušās liecības par pedagoģijas kursa saturu universitātes pirmajos darbības gados. Taču ir zināms, ka studiju programmas

³⁵⁸ LVVA, 7427.f., 6.a., 363.l. Filoloģijas un filozofijas fakultātes padomes protokolu grāmata. 29. IV 1922.–I.X 1938., 230.lp., 233. lp.o.p., 248. lp.

³⁵⁹ Sal. sk. Staris, A., Ūsiņš, V. *Izglītības un pedagoģijas zinātnes attīstība Latvijā pirmās brīvvalsts laikā*. Rīga: Zinātne, 2000, 3. lpp.

³⁶⁰ LVVA, 7427.f., 6.a., 59.l. Mācību plāni, lekciju un praktisko darbu saraksti, katedru atskaites. 20.02.1924.–28.04.1932., 9. lp.

tika izstrādātas un iespiestas 20. gadsimta 20. gadu otrajā pusē³⁶¹. Senākās arhīvā pieejamās programmas pedagoģijā ir datētas ar 1934./1935. mācību gadu³⁶², to autori ir J. Kauliņš, A. Dauge un E. Pētersons.

Zinātnes nozarei attīstoties kā pašreproducējošai sistēmai, veidojas arī jaunās zinātnieku paaudzes sagatavošanai nepieciešamās mācību grāmatas, kurās apkopotas attiecīgajā vēsturiski sabiedriskajā situācijā akadēmiskajā vidē akceptētas teorijas. Tā kā pedagoģijas zinātne Latvijā 20. gadsimta 20. gados vēl tikai sāka veidoties, Latvijas Universitātē nebija savu, proti, latviešu pedagoģijas zinātnieku veidotu, pedagoģijas mācību grāmatu³⁶³. Kā liecina avoti, Latvijas Universitāte kopumā savu darbību uzsāka finansiāli sarežģītos un ar „mācības līdzekļiem trūcīgos apstākļos”³⁶⁴, trūka gan zinātniskās literatūras, gan mācību grāmatu, jo īpaši tas bija vērojams Filoloģijas un filozofijas fakultātē³⁶⁵. Šo situāciju plaši apsprieda pedagogu aprindas. Tā 1920. gada decembrī goda prezidija locekle Aspazija savā noslēguma runā Trešajā Latvijas skolotāju kongresā atzīmēja, ka latviešiem, atšķirībā no citām kultūrtautām, nav senas kultūras, vēl nav izveidota zinātniskā terminoloģija un nav arī vajadzīgo mācību grāmatu³⁶⁶. Latvijas Skolotāju savienības trešajā konferencē atzīts, ka trūkst gan pedagoģiskās literatūras svešvalodās, gan latviešu autoru darbu par pedagoģiskiem jautājumiem³⁶⁷.

Lai cīnītos ar mācību līdzekļu trūkumu Latvijas Universitātē, zinātniskā literatūra studentu vajadzībām tika pasūtīnāta gan Rīgā, gan ārvalstīs. 1921. gada rudenī Studentu padome izveidoja „Mācības līdzekļu apgādāšanas komisiju”, lai nodrošinātu Latvijas Universitātes mācībspēku lasīto lekciju un konspektu izdošanu³⁶⁸. Iespējams,

³⁶¹ LVVA, 7427.f., 6.a., 363.l. Filoloģijas un filozofijas fakultātes padomes protokolu grāmata. 29. IV 1922.–1.X 1938., 106. lp.o.p., 125. lp.

³⁶² Sk. LVVA, 7427.f., 6.a., 63.l., Filoloģijas un filozofijas fakultātes programmas 1934.-1935.

³⁶³ Par pedagoģijas kursa docēšanā izmantotajām pedagoģijas mācību grāmatām sk. arī Ozola, I. Latvijas Universitātē izmantotā mācību literatūra pedagoģijā (1919. gads – 20./21. gs. mija). No: Vilks, I. (atb. red.) *Latvijas Universitātes Raksti. 780. Sējums. Zinātņu vēsture un muzejniecība*. Rīga: Latvijas Universitāte, 2012, 207.-219. lpp.

³⁶⁴ Dāle, P. (sast.) *Vēsturisks pārskats par Latvijas Augstskolas nodibināšanu un viņas darbību pirmā (1919./20.) mācības gadā*. Rīga: J.Pēterona drukātava, 1921, 35. lpp.

³⁶⁵ Felsbergs, E. Kas jāievēro Latvijas Universitāti tālāk izveidojot. No: *Izglītības Ministrijas Mēnešraksts 1927, Nr. 9*, 201. lpp.

³⁶⁶ Vičs, A. Latvijas skolotāju kongress (no 27. līdz 31. dec. 1920). No: *Izglītības Ministrijas Mēnešraksts 1921, Nr. 2*, 138. lpp.

³⁶⁷ Latvijas Skolotāju savienības III. delegātu konference Rīgā no 7.-10. aprīlim 1920. g. No: *Latvijas Skola 1920, Nr. 5*, 184. lpp.

³⁶⁸ Brandts, K. LU studentu grāmatnīca. No: *Izglītības Ministrijas Mēnešraksts, 1924, Nr. 3*, 334.-335. lpp.

šis iniciatīvas ietvaros 1932. gadā tika izdota arī A. Dauges „Vispārīgā paidagoģija. Latvijas Universitātē lasāmo lekciju kurss”³⁶⁹.

Uzlabojoties jaunās valsts saimnieciskajam stāvoklim, uzlabojās arī situācija grāmatu apgādē. 1937. gadā, pieņemot lēmumu par Latvijas Universitātes Mācību grāmatu apgādniecības fonda izveidošanu³⁷⁰, palielinājās gan docētāju iespējas publicēt savus darbus, gan Latvijas Universitātes iespējas izdot akadēmiskas mācību grāmatas – gan oriģināldarbus, gan tulkojumus no citām valodām³⁷¹. Taču no 1937. gada līdz pat 1942. gadam izdoto darbu vidū un starp Apgādniecības komisijai pieteiktajiem manuskriptiem darbi par pedagoģijas jautājumiem apzinātajos avotos nav atrodam³⁷², kas varētu liecināt, ka studenti pedagoģiju apguvuši galvenokārt no lekciju materiāliem, kā arī docētāju ieteiktās literatūras svešvalodās.

Latvijas Universitātes docētāji sākotnēji, gatavojot lekcijas un publikācijas, visticamāk izmantoja savas privātās bibliotēkas. Rektors Ernests Felsbergs (1866–1928) par materiālo situāciju Latvijas Universitātē rakstīja: „...grāmatu trūkums universitātē ir tik liels, ka grūti ir atrast priekšmetu, kurā varētu noslēgt kādu lielāku zinātnisku pētījumu nebraucot uz ārzemēm. Ja dažiem mācībspēkiem nebūtu lielāku privātu bibliotēku, tad varbūt pat universitātes „Rakstu” pirmā burtnīca nebūtu varējusi iznākt”³⁷³.

Šajā situācijā kā īpaši nozīmīga vērtējama pirmo latviešu autoru sarakstīto pedagoģijas mācību grāmatu un teorētiskiem pedagoģijas jautājumiem veltīto rakstu krājumu izdošana. Šie izdevumi bija nepieciešami, lai pedagoģijas studenti varētu apgūt nepieciešamās zināšanas pedagoģijas kursa ietvaros, taču tiem bija arī liela teorētiska nozīme pedagoģijas atziņu izvērtēšanā, sistematizēšanā un apkopošanā, kas sekmēja pedagoģijas zinātnes attīstību Latvijā. Drīz pēc Latvijas Republikas dibināšanas 1919. gadā tika izdota Kārļa Dēķena sarakstītā „Rokas grāmata pedagoģijā”³⁷⁴, kuru Filoloģijas un filozofijas fakultātes pirmais dekāns Kārlis Kundziņš savā atsauksmē

³⁶⁹ Dauge, A. *Vispārīgā paidagoģija. (Latvijas Ūniversitātē lasāmo lekciju kurss) Rokraksta vietā*. Rīga: b.i., 1932.

³⁷⁰ LVVA, 7427.f., 6.a., 225.a l. Universitātes mācību grāmatu apgādniecības komisijas instrukcijas, darbības pārskats, mācību grāmatu izdošanas sagatavošanas komisijas materiāli, izdodamo mācību grāmatu saraksti. 16.12.1937.-11.06.1940., 8., 40., 52. lp.

³⁷¹ Latvijas Universitātes Mācības grāmatu apgādes fonds. *Izglītības Ministrijas Mēnešraksts 1937, Nr. 12*, 715.-716. lpp.

³⁷² LVVA, 7427.f., 6.a., 225.a l. Universitātes mācību grāmatu apgādniecības komisijas instrukcijas, darbības pārskats, mācību grāmatu izdošanas sagatavošanas komisijas materiāli, izdodamo mācību grāmatu saraksti. 16.12.1937.-11.06.1940., 70.-71. lp.

³⁷³ Felsbergs, E. LU materiālais stāvoklis. *Izglītības Ministrijas Mēnešraksts 1921, Nr. 7*, 759. lpp.

³⁷⁴ Dēķens, K. *Rokas grahmata pedagogijā*. Rīga: Izglītības kooperatīva „Kultūras balss” apgādībā, 1919.

nosaucis par „pirmo mēģinājumu likt pamatu sistemātiskai pedagoģiskai aroda literatūrai latviešu valodā”³⁷⁵. Viņaprāt tā ir „grāmata, kura nedrīkst trūkt neviena skolotāja bibliotēkā. Visvairāk viņa noderēs jaunākiem pedagoģijas mācekļiem, sevišķi šinī laikā, kad Vakareiropas literatūra tik grūti pieejama”³⁷⁶. Kā nākamā 1931. gadā tika izdota Eduarda Pētersona „Vispārīgā didaktika”³⁷⁷ - grāmata, kas atsauksmē „Izglītības Ministrijas Mēnešrakstā” tikpat atzinīgi novērtēta kā „didaktiskais minimums, kas katram skolotājam jāzina”³⁷⁸.

1933. gadā iznāca „Vispārīgā pedagoģija. Zinātne un māksla sevis un citu audzināšanā”, kuras autors bija Jūlijs Aleksandrs Students (1898-1964)³⁷⁹. Lai arī viņš bija beidzis Filoloģijas un filozofijas fakultāti, saņemot filozofijas kandidāta grādu, un no 1924. līdz 1926. gadam bija „atstāts pie LU Filozofijas fakultātes gatavoties akadēmiskai darbībai”³⁸⁰ filozofijā, zinātnisko grādu J. A. Students neieguva³⁸¹. Viņš arī nav bijis Latvijas Universitātē mācībspēks³⁸². Atšķirībā no K. Dēķena un E. Pētersona

³⁷⁵ Kundziņš, K. K. Dēķens. Rokas grahmata pedagoģijā. *Izglītības Ministrijas Mēnešraksts*, 1920, Nr. 9, 280. lpp.

³⁷⁶ Turpat, 282. lpp.

³⁷⁷ Pētersons, Ed. *Vispārīgā didaktika*. Rīga: A. Gulbis, 1931.

³⁷⁸ Bebru, J. Edv. Pētersons. *Vispārējā didaktika*. No: *Izglītības Ministrijas Mēnešraksts 1931, Nr. 11*, 493. lpp.

³⁷⁹ Students, J. A. *Vispārīgā pedagoģija: zinātne un māksla sevis un citu audzināšanā*. Rīga: Fr. Baumaņa apgādībā, 1933.

³⁸⁰ LVVA, 7427.f., 13.a, 1660.l., Jūlija Studenta personāllieta, 8.-10., 23. lp.

³⁸¹ Reizēm pedagoģiskajā literatūrā kļūdaini tiek minēts, ka J. A. Students Latvijas Universitātē ieguvis arī akadēmisko grādu (Špona, A., Čamane, I. *Audzināšana. Pašaudzināšana*. Rīga: RaKa, 2009, 31. lpp.; Birkmanis, G. Jūlijs Students. No: Staris, A. (atb. par izd.) *Pedagoģiskā doma Latvijā no 1890. līdz 1940. gadam. Antoloģija*. Rīga: Zvaigzne, 1994, 201. lpp.; Kraukle, I. (sast.) *Jūlijs Aleksandrs Students. Dzīve un darbi. Rakstu krājums*. Rīga: RaKa, 1998, 9. lpp.). Tomēr Latvijas Universitātes Filoloģijas un filozofijas fakultātes padomes protokoli apliecina tikai to, ka 1925. gada decembrī un 1926. gada janvārī J. A. Students nokārtojis doktora eksāmenus un 1927. gada maijā iesniedzis disertāciju („Atziņas teorija grieķu filozofijā”) (LVVA, 7427.f., 6.a., 363.l. Filoloģijas un filozofijas fakultātes padomes protokolu grāmata. 29. IV 1922.–I.X 1938., 96.-103. lp., 121. lp.o.p.). 1928. gada 24. marta sēdē „pēc debatēm balsojot, vai [J. A. Studenta] darbs ir pieņemams kā disertācija, par to neviens balsi nenodod, un ar to disertācija [tiek] noraidīta” (turpat, 130. lp.o.p.). 1928. gada 1. septembrī Filoloģijas un filozofijas fakultātes sēdē tās dekāns ziņojis, „ka pretēji fakultātes lēmumam iespiestas bez fakultātes ziņas „Latvijas Universitātes Rakstos” recenzijas par noraidīto J. Studenta disertāciju” (turpat, 138. lp.o.p.). Iespējams, tieši šīs 1928. gadā „Latvijas Universitātes Rakstu” 18. numura pielikumā publicētās recenzijas - P. Zālītes „Atziņas teorija grieķu filozofijā. Kritiska apcere vērā ņemot J. Studenta attiecīgu darbu” (Balodis, K. (red.) *Latvijas Universitātes Raksti*, 1928, 18. sēj., pielikums 1.-52. lpp.) un J. Kauliņa „Piezīmes par J. Studenta rakstu: Atziņas teorija grieķu filozofijā” (turpat, 53.-67. lpp.), kā arī 1927. gadā „Latvijas Universitātes Rakstu” 16. sējumā publicētā J. A. Studenta disertācija (Balodis, K. (red.) *Latvijas Universitātes Raksti*, 1927, 16. sēj., 203.-415. lpp.) ir iemesls pieņemumam par to, ka J. A. Students Latvijas Universitātē ieguvis doktora grādu. Līdzīgi arī Māris Baltiņš minējis, ka publicēta disertācija nereti maldinājusi pētniekus (Baltiņš, M. *Latvijā aizstāvētās doktora disertācijas (1923-1944). Bibliogrāfisks rādītājs*. Rīga: LU, 2004, 31. lpp.). 1929. gada 16. februārī fakultātes padomes sēdē tikusi nolasīta J. A. Studenta vēstule, kurā viņš informē par to, ka raksta jaunu disertāciju LVVA, 7427.f., 6.a., 363.l. Filoloģijas un filozofijas fakultātes padomes protokolu grāmata. 29. IV 1922.–I.X 1938., 145. lp.o.p.).

³⁸² J. A. Students, kurš nebija ieguvis akadēmisku izglītību un nebija bijis Latvija Universitātes mācībspēks, līdz ar to nebūtu uzskatāms par pedagoģijas zinātnieku klasiskā izpratnē. Tomēr, ņemot vērā

grāmatām, J. A. Studenta grāmatas vērtējums nebija tik pozitīvs. Ja E. Pētersona atsauksme par grāmatu „Izglītības Ministrijas Mēnešrakstā”, neraugoties uz dažām kritiskām piezīmēm, visumā bija pozitīva³⁸³, tad P. Jurevičs „Vispārīgo paidagōģiju” nosaucis par „plašu kompilatīvu kompendiju”³⁸⁴. Negatīvais Pedagoģijas nodaļas mācībspēku vērtējums varētu liecināt par to, ka J. A. Studenta grāmata viņu vidū nav bijusi īpaši populāra. Tā, piemēram, 1935. gada 9. novembrī Filoloģijas un filozofijas fakultātes padomes sēdē pieņemta P. Dāles atsauksme pat „par to, kādas grāmatas no J. Studenta sarakstītām pielaižamas tautas bibliotēkās”³⁸⁵. Līdz ar to J. A. Studenta sarakstītā pedagoģijas grāmata studentu sagatavošanā Latvijas Universitātē visticamāk nav tikusi izmantota³⁸⁶.

Starpkaru periodā Latvijas Universitātes mācībspēki nesarakstīja nevienu grāmatu vispārīgajā pedagoģijā. J. Kauliņa pedagoģijas jautājumiem veltītie pētījumi bija gājuši bojā Krievijā³⁸⁷, bet E. Pētersona sarakstītā grāmata bija veltīta didaktikai. Līdz ar to svarīgāko avotu grupu pedagoģijas zinātnes attīstības izpētē Latvijā starpkaru periodā līdzās minētajām pedagoģijas grāmatām veido Latvijas Universitātes mācībspēku publikācijas preses izdevumos. Lielākās publikāciju daļas autors bija A.

to, ka J. A. Students bija viens no nedaudzajiem starpkaru periodā pedagoģijas jautājumiem veltīto grāmatu un publikāciju autoriem pedagoģiskajā presē, promocijas darba ietvaros kā liecinieki pedagoģijas zinātnes izpratnes izpētē, analizēti arī atsevišķi viņa darbi. Turklāt, lai arī bez pabeigtas akadēmiskās izglītības, J. A. Students starpkaru periodā pedagoģiju mācījis gan Kaučmindeš Majturības seminārā, vēlāk Latvijas mājturības institūtā, gan Latvijas Konservatorijā, bet 1944. gada rudenī bijis uzaicināts uz Latvijas Lauksaimniecības akadēmiju par Pedagoģijas katedras vadītāju (Zigmunde, A. *Nezināmi fakti par profesoru Jūliju Aleksandru Studentu*. No: *Scientific Journal of Riga Technical University. The Humanities and Social Science. 2010, Volume 17*, 53. lpp.). Vēl viens svarīgs iemesls, kāpēc tika veikta šāda izvēle, ir tas, ka pēc Latvijas neatkarības atgūšanas 20. gadsimta 90. gados tieši J. A. Studenta sarakstītā pedagoģijas grāmata bija tā, kas 1998. gadā tika pārīzdota un iekļauta Latvijas Universitātē pedagoģijas studiju kursā izmantojamās literatūras sarakstā (skat. Pļaveniece, M., Ķestere, I. *Autorprogramma kursam „Pedagoģija”* (rokraksts) izveidota ap 1991. gadu; *Darba programma kursam „Pedagoģija”* (rokraksts), izveidota pēc 1991. gada; Špona, A. *Studiju kursa „Audzināšanas teorija un metodika” apraksts* (rokraksts), izmantots 1996.-2003. gadā; Špona, A., Žogla, I., Koķe, T., Krūze, A. *Studiju kursa „Vispārīgā pedagoģija” apraksts* (rokraksts), izveidots 1998. gadā).

³⁸³ Pētersons, E. Kāds jauns darbs mūsu paidagōģiskā literatūrā. *Izglītības Ministrijas Mēnešraksts 1934*, Nr. 5/6, 403.–411. lpp.

³⁸⁴ Jurevičs, P. Filozofija, psiholoģija un pedagoģija. No: Adamovičs, L. (red.) *Zinātne Tēvzemei divdesmit gados. 1918–1938*. Rīga, grāmatu spiestuve „Izdevējs”, 1938, 109. lpp.

³⁸⁵ LVVA, 7427.f., 6.a., 363.l. Filoloģijas un filozofijas fakultātes padomes protokolu grāmata. 29. IV 1922.–1.X 1938., 240. lp.o.p.

³⁸⁶ Līdz šim nav atrasti apliecinājumi tam, ka J. A. Studenta „Vispārīgā paidagōģija. Zinātne un māksla sevis un citu audzināšanā” Latvijas Universitātes Filoloģijas un filozofijas fakultātē būtu izmantota studiju procesā, taču tā noteikti ir atradies šīs fakultātes bibliotēkā. Par to liecina 1951.–1952. gadā Latvijas Valsts Universitātē no apgrozības izņemtās literatūras saraksti, kuros iekļauta arī minētā J. A. Studenta grāmata (LVA, 1340.f., 15.a., 48.l. No apgrozības izņemtās literatūras saraksti (akts No. 8-24 1951. g. 26. XII–1952. g. 06.VI). 91.-121. lp.).

³⁸⁷ LVVA, 7427.f., 13.a., 788.l. Ārštata profesora Jāņa Kauliņa Jāņa d. (Filoloģijas un filozofijas fakultāte) personālakts, 66. lp.

Dauge. Promocijas darba ietvaros analizētas gan pedagoģiskajā presē, gan rakstu krājumā „Kultūras ceļi” paustās A. Dauges atziņas.

Jāatzīst, ka pedagoģijas zinātne Latvijā salīdzinājumā ar citām Eiropas valstīm sāka veidoties relatīvi vēlu. Tikai starpkaru periodā tā kļuva par akadēmisku disciplīnu universitātē. Bija izveidojusies, lai arī skaitliski neliela, pirmā latviešu pedagoģijas zinātnieku – Latvijas Universitātes pedagoģijas un pedagoģijas vēstures docētāju – kopiena, kas uzsāka jaunās pedagoģijas zinātnieku paaudzes sagatavošanu. Pedagoģijas zinātnieki izstrādāja pedagoģijas kursu programmas, viņu sistematizētās zināšanas pedagoģijā, kuras jau var uzskatīt par teorijām, tika apkopotas pedagoģijas grāmatās un rakstu krājumos. Līdz ar to bija nodrošināta jaunizveidotās zinātnes nozares kā pašreproducējošas sistēmas eksistence.

4.2.2. Pedagoģijas zinātnes institucionālā dimensija padomju okupācijas periodā (1940-1941)

Turpmāko pedagoģijas zinātnes attīstību būtiski ietekmēja politiskās varas maiņa Latvijā. Tūlīt pēc padomju okupācijas 1940. gada 17. jūnijā Latvijas Universitātē radikālas pārmaiņas netika veiktas. Iespējams, tas skaidrojams ar to, ka pirmie okupācijas mēneši sakrita ar vasaras brīvlaiku³⁸⁸. Taču, tuvojoties jaunā mācību gada sākumam, Latvijas Universitāte piedzīvoja pārkārtojumus visās tās darbības jomās.

1940. gada septembrī Latvijas Universitāte tika pārdēvēta par Latvijas Valsts Universitāti, tai tika apstiprināti jauni statūti, mācību plāni un programmas. No darba tika atbrīvoti daudzi mācībspēki³⁸⁹, kuru vietā stājās jaunajai varai uzticīgi docētāji, bieži vien atbraucēji no Padomju Savienības. 1940. gada 1. septembrī tika reorganizēta arī Filoloģijas un filozofijas fakultāte – filozofijas nodaļu slēdza, bet fakultāti pārdēvēja par Vēstures un filoloģijas fakultāti. Tā paša gada oktobrī slēgtās Pedagoģijas nodaļas

³⁸⁸ Rubene, Z. Paula Jureviča dzīves un izglītības filozofija. No: Krūze, A. (sast., zin. red.) *Laikmets un personība. Rakstu krājums 7*. Rīga: RaKa, 2006, 130.-131. lpp.

³⁸⁹ Stradiņš, J., Varšlavāns, A., Cēbere, Dz., Ondzule, I. Latvijas Universitātes svarīgāko notikumu hronika (1940–1993). No: Varšlavāns, A. (atb. red.) *Latvijas Universitāte 75*. Rīga: Latvijas Universitāte, 1994, 72. lpp.

vietā pie reorganizētās Vēstures un filoloģijas fakultātes tika atvērta Pedagoģijas un psiholoģijas katedra³⁹⁰.

Arī pedagoģijas priekšmetu docētāji pilnībā nomainījās. Ar 1940. gada 15. oktobri no darba tika atbrīvoti profesori P. Jurevičs un E. Pētersons³⁹¹. Par jaunizveidotās Pedagoģijas un psiholoģijas katedras vadītāja vietas izpildītāju 1940. gada 1. oktobrī kļuva psihologs Rūdolfis Drillis (1893–1983)³⁹². 1940. gada 1. decembrī viņu nomainīja, un par Pedagoģijas un psiholoģijas katedras vadītāju līdz 1941. gada 25. jūlijam kļuva no Padomju Savienības atbraukušais Izidors Meikšāns (1900–1975)³⁹³. Daļa jauno Latvijas Valsts Universitātes mācībspēku bija dzimuši Latvijā, bet vēlāk dzīvojuši un izglītību ieguvuši Krievijā. Līdz ar to viņi skaitījās okupācijas varai uzticami. I. Meikšāns bija viņu vidū.

Līdz ar varas maiņu Latvijas Universitātē tika veikta ne tikai strukturāla reorganizācija, bet notika arī saturiskas izmaiņas attiecībā uz mācību priekšmetiem, to programmām un pasniegšanas metodiku. Saturiskās izmaiņas centrējās uz Padomju Savienībā vienīgo atzīto un atļauto marksistiski ļeņinisko paradigmu, kas Latvijā līdz tam bija pazīstama un populāra tikai šaurā kreisi noskaņotu personu lokā. Rezolūcijā par universitātes darbību 1940./1941. mācību gada 1. semestrī bija norādīts, ka Latvijas Valsts Universitāti nepieciešams „pārveidot uz padomju zinātnes pamata”³⁹⁴.

Mainoties politiskajai varai un valsts iekārtai, līdzīgi kā 1918. gadā pēc Latvijas Republikas nodibināšanas, pedagoģija kā zinātne par audzināšanu ieguva īpašu nozīmi. Arī 1940. gadā īpaša uzmanība tika pievērsta jaunās paaudzes – nākamo valsts pilsoņu un viņu skolotāju audzināšanai. Lai skolotājus sagatavotu marksistiski ļeņiniskās pedagoģijas tradīcijās, tika nomainīti ne tikai pedagoģijas priekšmetus docējošie mācībspēki, bet arī skolotāju sagatavošanā izmantotās programmas un mācību līdzekļi.

³⁹⁰ Zigmunde, A., Ķestere, I. Latvijas Universitātes Pedagoģijas nodaļa: pirmsākumi, studiju process, mācībspēki un studenti (1919–1944). No: Krūze, A., Ķestere, I. (sast.) *Pedagoģijas vēsture: 15 jautājumi*. Rīga: RaKa, 2010, 196. lpp.

³⁹¹ LVVA, 7427.f., 13.a., 719.l. Profesora Paula Jureviča (Filoloģijas un filozofijas fakultāte) personālakts, 73.-74.lp., 83.lp. o. p.; LVVA, 7427.f., 13.a., 1309.l. Eduarda Pēterona Jēkaba d. (filol.) personālakts, 36. lp.

³⁹² Zigmunde, A., Ķestere, I. Latvijas Universitātes Pedagoģijas nodaļa: pirmsākumi, studiju process, mācībspēki un studenti (1919–1944). No: Krūze, A., Ķestere, I. (sast.) *Pedagoģijas vēsture: 15 jautājumi*. Rīga: RaKa, 2010, 196. lpp.

³⁹³ Latvijā ienākot nacistiskās Vācijas karaspēkam, I. Meikšāns devās uz Padomju Savienību (LVA, 1340.f., 2.p a., 303.l. Izidora Meikšāna personāllieta., 2. lp.), bet pēc Otrā pasaules kara, atgriezies Latvijā, turpināja darboties izglītības jomā. I. Meikšāns bija dekāns un katedras vadītājs Latvijas Valsts pedagoģiskajā institūtā, LPSR Izglītības ministra vietnieks, Skolu zinātniskās pētniecības institūta direktors, vēlāk tā vecākais zinātniskais līdzstrādnieks (Zigmunde, A., Ķestere, I. Latvijas Universitātes Pedagoģijas nodaļa zem divām okupācijām. No: Vīksna, A. (sast.) *Latvijas Universitātes Raksti. 780. sējums. Zinātņu vēsture un muzejniecība*. Rīga: Latvijas Universitāte, 2012, 314. lpp.).

³⁹⁴ LVVA, 7427.f., 7.a., 9.l. Ziņas par Universitātes darbību un mācības spēkiem 1940./41.g., 56. lp.

Studiju programmas un mācību līdzekļus, pēc kuriem pedagogi Latvijas Valsts Universitātē docēja padomju okupācijas periodā 1940.-1941. gadā, līdz šim nav izdevies atrast. Taču citu avotu analīze apliecina, ka, līdz ar varas maiņu, notika arī paradigmas maiņa pedagogijā, un starpkaru perioda garazinātu pedagogiju nomainīja marksistiski ļeņinskā pedagogija. Mācību programmas un līdzekļus 1940. gadā jau gatavā veidā, līdzīgi kā mācībspēkus, importēja no Padomju Savienības. Kā piemēru var minēt mēnešraksta „Latvijas Skola” 1940. gada jūlija numurā, tātad tikai mēnesi pēc padomju okupācijas, publicēto akciju sabiedrības „Valters un Rapa” reklāmu: „Paidagōģiskā literatūra plašā izvēlē latviešu, krievu, vācu un cit. valodās. Pienākuši jauni sūtījumi no PSRS. Pieņemam parakstīšanos uz visiem PSRS paidagōģiskiem laikrakstiem un žurnāliem”³⁹⁵. Lai arī sākotnēji no Maskavas Augstākās izglītības komitejas tika saņemts norādījums, ka Latvijas Valsts Universitātei nav pilnībā jāpārņem Padomju Savienības augstskolām paredzētie mācību plāni, 1940./1941. mācību gadā Vēstures un filoloģijas fakultātē izmantoto pagaidu plānu vietā nākamajā gadā bija paredzēti jauni, kas pilnībā atbilstu Maskavas paraugiem³⁹⁶.

Latvijas Valsts Universitātes Vēstures un filoloģijas fakultātē turpinājās skolotāju gatavošana. Tā kā audzināšanas uzdevums ir iepriekšējo paaudžu uzkrāto kultūras vērtību, zināšanu un pieredzes nodošana nākamajām paaudzēm, valdošajai varai bija svarīgi, lai jauniešiem tiktu nodota „pareizā” pieredze un zināšanas, lai topošie skolotāji būtu apguvuši attiecīgās varas pasaules uzskatam atbilstošu pedagogisko pārliecību. Visticamāk tieši tāpēc Vēstures un filoloģijas fakultāte bija viena no fakultātēm, kur strādāt ieradās salīdzinoši liels mācībspēku skaits no Padomju Savienības un kāpēc, salīdzinājumā ar eksakto zinātņu fakultātēm, jaunie mācību plāni šajā fakultātē tika ieviesti īpaši intensīvi³⁹⁷.

Eksakto zinātņu fakultātēs darbu salīdzinoši lielā skaitā turpināja starpkaru perioda mācībspēki. Bez īpašām izmaiņām attiecībā uz mācībspēkiem, mācību programmām un prasībām 1940./1941. mācību gadā bija strādājušas, piemēram,

³⁹⁵ *Latvijas Skola. Mēnešraksts skolotājiem un audzinātājiem.* 1940, Nr.7, 777. lpp.

³⁹⁶ Vēlāk, jau vācu okupācijas laikā, 1941. gadā izdotajā aprakstā „1940./41. mācību gads Latvijas Valsts universitātē boļševiku varas laikā (materiālu apkopojums)” (*Das Lehrjahr 1940/41 an der Staatsuniversität Lettlands unter der Bolschewistenherrschaft (Materialsammlung)*) centieni sekot Padomju Savienības paraugam skaidroti ar bailēm, ka pretējā gadījumā mācībspēki varētu novirzīties no marksisma ļeņinisma pamatprincipiem. Apraksta autors nav minēts, taču tas varētu būt bijis R. Drillis. Par to liecina Latvijas Valsts vēstures arhīvā atrodamais ar 06.11.1941. datētais lūgums ļaut asistentam R. Drillim pārskata gatavošanai par Latvijas Universitātes darbību izmantot materiālus par boļševiku valdīšanas laiku Latvijā iepriekšējā gadā (*LVVA, 7427.f., 7.a., 8.a l. Gada pārskati par universitātes darbību 21.08.2941.-01.04.1942., 22. lp.*).

³⁹⁷ *LVVA, 7427.f., 7.a., 9.l. Ziņas par Universitātes darbību un mācības spēkiem 1940./41.g., 4., 74.-75. lp.*

medicīnas, inženierzinātņu, veterinārmedicīnas, arhitektūras, mehānikas, matemātikas un dabaszinātņu fakultātes³⁹⁸. Eksakto zinātņu mācībspēki, kuri, ja nebija cieši „piesaistīti valsts mācību plāniem un padomju mācību grāmatām, (...) lasīja savus iepriekšējos kursus”³⁹⁹. Taču, kā rakstīts vienā no nacistiskās Vācijas okupācijas laika avotiem, lai politiski maskētos, „jaunie” padomju mācībspēki docēja „pa starpu minot marksistiskus piemērus. Tajos priekšmetos, kur mācībspēki bija piesaistīti valsts mācību plāniem un padomju augstskolu mācību grāmatām, viņi savas lekcijas pārveidoja, tajās iekļaujot arī Eiropas zinātni, lai klausītājiem sniegtu iespēju gūt pēc iespējas objektīvāku ieskatu attiecīgajā zinātņu nozarē”⁴⁰⁰.

Pedagoģijas un psiholoģijas katedrā situācija bija citāda – starpkaru perioda latviešu pedagoģijas zinātnieki bija atlaisti no darba, un skolotāji tika gatavoti no starpkaru perioda garazinātņu pedagoģijas atšķirīgās marksistiski ļeņinskās pedagoģijas tradīcijās. Citu avotu vidū par to liecina Latvijas Valsts arhīva dokumentos rokrakstā saglabājušās rektora 24. pavēles 18.§ veiktās izmaiņas. Tās noteica, ka 1941. gadā Pedagoģijas un psiholoģijas katedras absolventiem, atšķirībā no citu specialitāšu studentiem, bija jāpārliet iepriekš kārtotie eksāmeni pedagoģijā⁴⁰¹. Iemesls tam bija meklējams radikāli atšķirīgajā pasaules skaidrojumā - starpkaru perioda Latvijā dabā un sabiedrībā sastopamās parādības un procesi tika skaidroti no ideālisma pozīcijām, bet Padomju Savienībā – pamatojoties uz dialektisko materiālismu. Tā kā ideālisms un materiālisms ir diametrāli pretēji filozofijas virzieni, jo īpaši krasas atšķirības no starpkaru perioda paradigmas bija jūtams zinātnes nozarēs, kuru izpētes centrā ir cilvēks un sabiedrība, tātad arī pedagoģijā.

Ņemot vērā atšķirīgo izpratni par pasauli, sabiedrību un cilvēku, ir skaidrs, ka pedagoģijas docēšanā pēc varas maiņas vairs nebija iespējams izmantot starpkaru perioda studiju programmas un mācību līdzekļus. Līdz šim nav izdevies atrast informāciju par to, kādas pedagoģijas mācību grāmatas pirmajā padomju okupācijas gadā tika izmantotas skolotāju sagatavošanā Latvijas Valsts Universitātē. Ir zināms, ka mācību līdzekļu jautājumu līdz attiecīgu mācību grāmatu sastādīšanai bija paredzēts risināt, izdodot stenografētas kursu lekcijas Latvijas Valsts Universitātes

³⁹⁸ LVVA, 7427.f., 7.a., 17.l. Noteikumi par studiju gaitu un pārbaudījumiem 22.07.1941.–29.06.1944., 71.–84. lp.

³⁹⁹ LVVA, 7427.f., 7.a., 9.l. Ziņas par Universitātes darbību un mācības spēkiem 1940./41.g., 39. lp.

⁴⁰⁰ Turpat, 39. lpp. Attiecībā uz okupācijas periodu avotiem gan jāapzinās, ka to ticamību iespaidoja gan cenzūra, gan attiecīgās varas ideoloģija.

⁴⁰¹ LVA, 1340.f., 1.a., 21.l. Rektora sarakste ar Izglītības tautas komisāru, fakultātēm par eksāmenu kārtēšanas izmaiņām 23.12.1940.–31.05.1941., 5. lp.

izdevniecībā⁴⁰². Taču pedagoģijas kursa lekcijas starp 1940.–1941. gada publikācijām nav atrodamas⁴⁰³. Nav izdevies arī gūt apliecinājumu tam, ka šajā laikā būtu sarakstīta, izdota vai arī iztulkota kāda pedagoģijas mācību grāmata. Ņemot vērā to, ka gan grāmatu tulkošana, gan to rakstīšana tomēr ir samērā laikietilpīgs darbs, visticamāk, šī viena gada laikā pedagoģijas mācību grāmatas, nedz tulkojumi, nedz oriģināldarbi netika izdoti. Visticamāk, ka marksistiski ļeņinskās pedagoģijas atziņas šajā laika posmā Latvijā galvenokārt nonāca ar publikācijām žurnālā „Padomju Latvijas Skola” un grāmatām⁴⁰⁴, kuras no Padomju Savienības pasūtīja bibliotēkas⁴⁰⁵.

Zinātnes nozare var eksistēt un turpināt attīstīties tikai tad, ja universitāte kā institūcija nodrošina tās eksistenci un abas funkcijas – gan mācīšanu, gan pētniecību. Lai arī 1940. gada pieņemtajos universitātes statūtos viens no tās uzdevumiem ir aspirantūrā sagatavot jaunus zinātniekus⁴⁰⁶ un, gatavojoties jaunās zinātnieku paaudzes sagatavošanai Latvijas Valsts Universitātē, universitātes Padome 1941. gada 15. janvārī jau bija pieņēmusi „noteikumus par zinātniskā grāda un nosaukuma iegūšanu”⁴⁰⁷, padomju okupācijas gadā Pedagoģijas un psiholoģijas katedras prioritāte bija zināšanu nodošana topošajiem skolotājiem, lai pēc iespējas īsākā laikā marksistiski ļeņinskās pedagoģijas tradīcijās sagatavotu nepieciešamo skolotāju skaitu. Pētniecība, respektīvi, jaunu zināšanu radīšanas aspekts šajā laikā nebija aktuāls, jo marksistiski ļeņinskās pedagoģijas atlasītās, apkopotās un sistematizētās atziņas un teorijas Latvijā tika importētas no Padomju Savienības jau gatavu mācību programmu un mācību grāmatu veidā. Līdz ar to Latvijas Valsts Universitātē nebija nepieciešamības organizēt pētniecības darbību un okupācijas varai bija iespējams kontrolēt, kādas pedagoģiskās atziņas un kādi mācību līdzekļi tiek izmantoti skolotāju sagatavošanā. Nenodrošinot pētniecības procesu un neveidojot jaunas zināšanas un atziņas, pilnvērtīga pedagoģijas kā zinātnes attīstība Latvijā šajā periodā nebija iespējama. Šajā laikā Latvijas Valsts

⁴⁰² LVA, 1340.f., 1.a., 25.l. LVU mācības grāmatu apgādniecības likvidācijas dokumenti 1941. gada 15. martā, 14. lp.

⁴⁰³ LVA, 1340.f., 1.a., 24.l. *Noteikumi, instrukcijas par universitātes izdevniecību. 1940.–1941. g., 1., 8.-12., 19.–26. lp.*

⁴⁰⁴ Starpkaru perioda grāmatas, kas neatbilda marksistiski ļeņinskajam pasaules uzskatam, kā kaitīgas un nevērtīgas no universitātes bibliotēkām, arī no bijušās Filoloģijas un filozofijas fakultātes bibliotēkas, tika izņemtas un novietotas slēgtās telpā. Tomēr šīs pārstrādei paredzētās grāmatas izdevās saglabāt, lai ar īpašu rektora pavēli tās varētu izmantot zinātniskiem mērķiem (LVVA, 7427.f., 7.a., 9.l. Ziņas par Universitātes darbību un mācības spēkiem 1940./41.g., 18., 98.-99. lp.).

⁴⁰⁵ LVVA, 7427.f., 7.a., 9.l. Ziņas par Universitātes darbību un mācības spēkiem 1940./41.g., 59. lp.

⁴⁰⁶ LVA, 1340.f., 1.a., 19.l. LVU statūti 1940./1941. m. g., 1.lp.

⁴⁰⁷ Stradiņš, J., Varšlavāns, A., Cēbere, Dz., Ondzule, I. Latvijas Universitātes svarīgāko notikumu hronika (1940–1993). No: Varšlavāns, A. (atb. red.) *Latvijas Universitāte 75*. Rīga: Latvijas Universitāte, 1994, 72. lpp.

Universitātē netika gatavota arī nākamā pedagoģijas zinātnieku paaudze, kas varētu nodrošināt gan pedagoģijas zinātnieku kopienas izveidi, gan pašu pētniecības procesu, tādējādi sekmējot pedagoģijas kā sociālas un pašreproducējošas sistēmas darbību.

4.2.3. Pedagoģijas zinātnes institucionālā dimensija nacistiskās Vācijas okupācijas laikā (1941-1944)

Pēc nacistiskās Vācijas karaspēka ienākšanas Rīgā 1941. gada jūlijā nekavējoties bija mēģinājums atjaunojot darbu universitātē, kas vācu okupācijas laikā tika saukta par Rīgas Universitāti (*Universität zu Riga*). Savos amatos atgriezās daļa padomju varas padzīto mācītspēku, starp viņiem arī E. Pētersons, kurš, sākot no 1941. gada 1. jūlija, atkal bija universitātes ārkārtas profesors pedagoģijas priekšmetos⁴⁰⁸ un P. Jurevičs, kurš arī šajā pašā datumā atgriezās profesora amatā Rīgas Universitātē⁴⁰⁹. Lai arī nacistiskas Vācijas okupācijas varas formāli neatzīta, Rīgas Universitāte darbojās līdz 1941. gada 15. septembrim, kad tās darbība tika pārtraukta līdz jaunu noteikumu izstrādāšanai⁴¹⁰. 1941. gada novembra beigās darbu atjaunoja atsevišķas universitātes fakultātes, kurās gatavotie speciālisti bija nepieciešami arī kara apstākļos. Darbu atjaunoja Medicīnas un veterinārmedicīnas, Arhitektūras, Ķīmijas, Matemātikas un dabaszinātņu, kā arī Mehānikas un Inženierzinātņu fakultātes. 1942. gada aprīlī darbu atsāka arī Filoloģijas un filozofijas fakultāte⁴¹¹ un līdz ar to arī Pedagoģijas nodaļa. Par atjaunotās Pedagoģijas nodaļas profesoru 1943. gada 11. decembrī tika ievēlēts E. Pētersons⁴¹². Līdz ar okupācijas varas nodibināšanu nomainoties arī pedagoģijas kursu docētājiem, Rīgas Universitātē atkal pilnībā nomainījās visa pedagoģijas zinātnieku kopiena.

Līdz šim apzinātajos avotos nav atrasta informācija par nacistiskās Vācijas okupācijas laikā Rīgas Universitātē skolotāju sagatavošanā izmantotajām programmām.

⁴⁰⁸ LVVA, 7427.f., 13.a., 1309.l. Eduarda Pētersona Jēkaba d. (filol.) personālakts, 44., 46. lp.

⁴⁰⁹ LVVA, 7427.f., 13.a., 719.l. Profesora Paula Jureviča (Filoloģijas un filozofijas fakultāte) personālakts, 84. lp.

⁴¹⁰ Stradiņš, J., Varšlavāns, A., Cēbere, Dz., Ondzule, I. Latvijas Universitātes svarīgāko notikumu hronika (1940–1993). No: Varšlavāns, A. (atb. red.) *Latvijas Universitāte 75*. Rīga: Latvijas Universitāte, 1994, 73. lpp.

⁴¹¹ LVVA, 7427.f., 7.a., 8.l. Gada pārskati par Universitātes darbību. Sākts 1942. gada 17. aprīlī., 18. lp.

⁴¹² LVVA, 7427.f., 13.a., 1309.l. Eduarda Pētersona Jēkaba d. (filol.) personālakts, 41., 44., 46. lp.

Taču, tā kā pedagogiju turpināja docēt latviešu pedagogijas zinātnieki, kuri to bija darījuši arī starpkaru periodā, visticamāk, skolotāju sagatavošanā arī vācu okupācijas laikā tikušas izmantotas starpkaru perioda programmas vai tām līdzīgas. Par to liecina ziņojums par Rīgas Universitātes darbību 1941./1942. mācību gadā, kurā norādīts, ka līdz ar padomju varas krišanu un „atgriešanos pie Latvijas Universitātes Satversmes un mācību plāniem, mācības gaita universitātē (..) atkal varēja tikt bāzēta uz veciem pārbaudītiem pamatiem, kas visā Latvijas Universitātes pastāvēšanas laikā ir organiski radušies un izveidojušies atbilstoši mūsu [latviešu] tautas garam un mūsu zemes [Latvijas] praktiskām vajadzībām. Sakarā ar to studentu apmācība atkal varēja netraucēti noritēt stingri akadēmiskās robežās”⁴¹³.

Līdzīgi kā pēc padomju varas nodibināšanas, 1941. gadā, mainoties okupācijas varai, bijušās Pedagoģijas un psiholoģijas katedras absolventiem atkal bija jāpārliet eksāmeni. Šoreiz netika ieskaitīti padomju okupācijas laikā kārtotie eksāmeni pedagoģijā un psiholoģijā, jo šajos priekšmetos „lielinieku programma bija noteikti tendencioza”⁴¹⁴. Tas ir vēl viens fakts, kas liecina, ka nacistiskās Vācijas okupācijas laikā pedagoģijas kursa docētāji visticamāk bija atgriezušies pie starpkaru perioda pedagoģijas zinātnes izpratnes, kas krasi atšķīrās no marksistiski ļeņiniskās paradigmas.

Politiskās situācijas - kara apstākļu - ietekmē pedagoģijas kā akadēmiskas disciplīnas attīstībā šajā periodā nosacīti izdalāmi divi posmi. 1941./1942. mācību gada pirmajā semestrī, kamēr vēl nebija atjaunota Filoloģijas un filozofijas fakultātes darbība, tās bijušie mācībspēki līdzās bibliotēkas pārkārtošanai, novērtēšanai un inventarizēšanai⁴¹⁵ veica intensīvu zinātnisku darbību⁴¹⁶, bet pedagoģijas priekšmetu

⁴¹³ LVVA, 7427.f., 7.a., 8.l. Gada pārskati par Universitātes darbību. Sākts 1942. gada 17. aprīlī, 18. lp.o.p.

⁴¹⁴ LVVA, 7427.f., 7.a., 17.l. Noteikumi par studiju gaitu un pārbaudījumiem 22.07.1941.–29.06.1944., 65. lp.

⁴¹⁵ Pēc varas maiņas 1941. gada vasarā un rudens semestrī universitātes bibliotēkās atkal tika nomainītas grāmatas. Visa marksistiski ļeņiniskā satura literatūra (tostarp arī, piemēram, žurnāls „Padomju pedagoģija” (*Советская Педагогика*) no bibliotēkām tika izņemta un novietota slēgtā telpā. Aizliegums neattiecās uz jau starpkaru periodā iegādātajām Padomju Savienībā izdotajām grāmatām, kā arī uz grāmatām „ar šauri zinātnisku raksturu, kā piemēram, medicīniska, matemātiska, tehniska un tamlīdzīga satura gramatām” (LVVA, 7427.f., 7.a., 47.l. Sarakstīšanās ar centrālo bibliotēku par komunistiskās literatūras izņemšanu no apgrozības, ziņas par bibliotēkas darbinieku sastāvu, bibliotēkas lietošanas noteikumi 09.07.1941.–30.11.1943., 18. lp.o.p.). Tātad uz pedagoģisko literatūru šis izņēmums neattiecās. Bibliotēku plauktos atgriezās padomju okupācijas laikā aizliegtā un izņemtā literatūra. Arī šoreiz ar attiecīgās fakultātes dekāna atļauju bija paredzēta piekļuve izņemtajai literatūrai zinātniskās pētniecības nolūkiem (LVVA, 7427. f., 7. a., 8.a l., *Pārskati par universitātes darbību. 21.08.1941. – 01.04. 1942.*, 35. lp.; LVVA, 7427.f., 7.a., 47.l. Sarakstīšanās ar centrālo bibliotēku par komunistiskās literatūras izņemšanu no apgrozības, ziņas par bibliotēkas darbinieku sastāvu, bibliotēkas lietošanas noteikumi 09.07.1941.–30.11.1943., 18. lp.o.p., 19. lp.o.p., 57. lp.).

⁴¹⁶ LVVA, 7427. f., 7. a., 8.a l., *Gada pārskati par Universitātes darbību. 21.08.1941. – 01.04.1942.*, 30. lp.

docētāji lasīja lekcijas citās fakultātēs⁴¹⁷. Atskaitē par Filoloģijas un filozofijas fakultātes darbību 1941./1942. mācību gada pirmajā semestrī P. Jurevičs minējis, ka fakultātes mācībspēki šajā laika periodā sagatavojuši un pieteikuši iespiešanai 18 darbus. Līdz šim nav izdevies apkopot informāciju par sagatavotajiem darbiem, lai varētu noskaidrot, vai to vidū bijuši arī pedagoģijas jautājumiem veltīti darbi. Līdz ar Pedagoģijas nodaļas darba atjaunošanu 1942. gada pavasarī, par prioritāti visticamāk kļuva tiešais mācību darbs. Pēc padomju okupācijas visās jomās bija izjūtams kvalificētu akadēmiski izglītotu darbinieku trūkums, jo tieši inteligences vidū bija visvairāk padomju varas upuru. Krasī jūtams bija akadēmiski sagatavotu skolotāju trūkums⁴¹⁸ - daļa skolotāju bija devusies bēgļu gaitās, deportēta, gājusi bojā represijās vai karadarbības rezultātā. Jaunā vara pieprasīja arī nomainīt skolotājus – pārliecinātus marksistus⁴¹⁹, kā arī tos, kam trūka vajadzīgās izglītības un kuri bija pieņemti darbā tikai tāpēc, ka bija uzticīgi padomju varai. Līdz ar to atjaunotajā Pedagoģijas nodaļā prioritāte bija skolotāju gatavošana pedagoģiskajai praksei, nevis jaunās pētnieku paaudzes sagatavošana, bet zināšanu nodošana šajā pedagoģijas zinātnes attīstības posmā prevalēja pār pētniecību un jaunu zināšanu radīšanu.

Pēc nacistiskās Vācijas okupācijas varas nodibināšanas Rīgas Universitātē bija atgriezušies starpkaru perioda zinātnieki, kuri topošajiem skolotājiem visticamāk nodeva starpkaru perioda zināšanas un izpratni par pedagoģiju. Tomēr arī šajā periodā tikai nosacīti var runāt par pilnvērtīgu pedagoģijas zinātnes attīstību Latvijā, jo, līdzīgi kā padomju okupācijas periodā, arī 1941.–1944. gadā universitātē pedagoģijas jomā netika veikta pētniecība, bet pedagoģiskajā praksē līdzās pastāvēja gan latviešu pedagoģijas zinātnieku atziņas, gan oficiālās varas proponētā nacionālsociālistiskā pedagoģija.

Nacistiskās Vācijas armijai atkāpjoties, pēc Filoloģijas un filozofijas fakultātes slēgšanas 1944. gada 27. augustā⁴²⁰, gan E. Pētersenam, gan P. Jurevičam 1944. gada 21. septembrī ar atpakaļejošu datumu, ar universitātes rektora rīkojumu tika piešķirts bezalgas atvaļinājums sākot no 1944. gada 1. augusta⁴²¹. E. Pētersons devās trimdā uz

⁴¹⁷ Turpat, 30. lp.

⁴¹⁸ Turpat, 12., 14. lp.

⁴¹⁹ Sal. sk. Celms, J. Žurnālam tautā ejot. No: *Izglītības Mēnešraksts, 1942, Nr. 1, 2. lpp.*

⁴²⁰ Stradiņš, J., Varšlavāns, A., Cēbere, Dz., Ondzule, I. Latvijas Universitātes svarīgāko notikumu hronika (1940–1993). No: Varšlavāns, A. (atb. red.) *Latvijas Universitāte 75*. Rīga: Latvijas Universitāte, 1994, 75. lpp.

⁴²¹ LVVA, 7427.f., 13.a., 1309.l. Eduarda Pētersona Jēkaba d. (filol.) personālakts, 48. lp.; LVVA, 7427.f., 13.a., 719.l. Profesora Paula Jureviča (Filoloģijas un filozofijas fakultāte) personālakts, 87. lp.

Vāciju, pēc tam uz Zviedriju⁴²². Arī P. Jurevičs vispirms devās uz Vāciju, bet pēc tam uz Austrāliju⁴²³. 1937. gadā bija miris A. Dauge, bet 1940. gadā - J. Kauliņš. Ar pedagoģijas zinātni saistītu karjeru nebija iespējams turpināt arī Latvijā palikušajam starpkaru perioda kultūrfilozofijā pamatotās pedagoģijas zinātnes pārstāvim J. A. Studentam. Par nacistiskās Vācijas okupācijas laikā žurnālos „Izglītības Mēnešraksts” un „Mana Māja” publicētajiem rakstiem J. A. Students 1945. gada janvārī tika apcietināts un notiesāts, tādējādi liedzot viņam turpmākas pedagoģiskās un zinātniskās karjeras iespējas⁴²⁴. E. Pētersonam un P. Jurevičam dodoties trimdā, Latvijā beidza eksistēt arī starpkaru perioda Latvijas pedagoģijas zinātnieku kopiena un līdz ar to arī starpkaru periodā Latvijas Universitātē attīstītā kultūrfilozofijā un garazinātņu tradīcijās balstītā pedagoģija.

4.2.4. Pedagoģijas zinātnes institucionālā dimensija padomju totalitārisma periodā (1944. gads – 20. gadsimta 60. gadu sākums)

Pēc atkārtotās padomju okupācijas lielākā daļa Latvijas Valsts Universitātes⁴²⁵ fakultāšu darbu atsāka 1944. gada novembrī un decembrī. Latvijas Valsts Universitāti pārveidojot pēc Padomju Savienības universitāšu parauga, tika dibinātas arī tās katedras. Pirmoreiz katedru sistēma Latvijas Valsts Universitātē tika ieviesta jau 1940. gadā. Vēlāk, nacistiskās Vācijas okupācijas laikā, sagatavotajā pārskatā par universitātes darbību 1940./1941. mācību gadā minēts, ka šāda katedru sistēma vairāk nepieciešama lielām augstskolām ar lielu mācībspēku skaitu. Tāpēc salīdzinoši mazajā Latvijas Valsts Universitātē reizēm katedrā bija tikai daži mācībspēki. Kā katedras vadītāja pienākumi pārskatā minēta mācībspēku lekciju pārraudzīšana un

⁴²² Apīnis, M. *Eduards Pētersons*, No: Staris, A. (atb. par izd.) *Pedagoģiskā doma Latvijā no 1890. gada līdz 1940. gadam*. Antoloģija. Rīga: Zvaigzne, 1994, 143. lpp.

⁴²³ Rubene, Z. Paula Jureviča dzīves un izglītības filozofija. No: Krūze, A. (sast., zin. red.) *Laikmets un personība. Rakstu krājums 7*. Rīga: RaKa, 2006, 134., 136. lpp.

⁴²⁴ Zigmunde, A. Nezināmi fakti par profesoru Jūliju Aleksandru Studentu. No: *Scientific Journal of Riga Technical University. The Humanities and Social Science. 2010, Volume 17*, 53.-54. lpp.

⁴²⁵ Universitāte darbu atsāka ar Latvijas Valsts Universitātes nosaukumu, 1958. gadā Latvijas Valsts Universitātei tika piešķirts Pēteru Stučkas vārds (Stradiņš, J., Varlavāns, A., Cēbere, Dz., Ondzule, I. Latvijas Universitātes svarīgāko notikumu hronika (1940–1993). No: Varlavāns, A. (atb. red.) *Latvijas Universitāte 75*. Rīga: Latvijas Universitāte, 1994, 75., 79. lpp.).

apmeklēšana⁴²⁶. Sākotnēji varētu domāt, ka šāds pārskats, kas bija veidots, vienai varai nomainot otru, varētu būt tendenciozs. Tomēr pēc Otrā pasaules kara rakstīto Pedagoģijas un psiholoģijas katedras sēžu protokolu⁴²⁷ analīze apliecina faktu, ka katedras ietvaros mācībspēku pedagoģiskā darbība zināmā mērā tikusi „pārraudzīta”. Turklāt kā viens no katedras vadītāja pienākumiem universitātes statūtos minēta sistemātiska katedras darbinieku lekciju kontrole⁴²⁸. Taču mācībspēku vadīto lekciju apmeklēšana un apspriešana katedras sēdēs, kas no vienas puses uztverama kā kontrole, noteikti nav vērtējama tikai negatīvi. Šāda darba forma viennozīmīgi sekmēja lekciju pilnveidi. Turklāt tādā veidā tika veicinātas Latvijas Valsts Universitātes pedagoģijas zinātnieku kopienas diskusijas par zināšanām, kuras būtu nododamas topošajiem skolotājiem un pedagoģijas zinātniekiem.

Pedagoģijas katedrā turpinājās 1940. gadā aizsāktais marksistiski ļeņiniskās pedagoģijas imports no PSRS⁴²⁹. Par katedras vadītāju tika nozīmēts Krievijā pedagoģisko izglītību ieguvušais Roberts Miķelsons (1889-1973), kurš Latvijā izglītības jomā bija strādājis jau 1941. gadā⁴³⁰. Latvijā ieradās arī Krievijā izglītību ieguvusi Milda Drīzule (1895-1992)⁴³¹ un ļoti drīz, 1947. gadā, aizstāvēja zinātņu kandidāta disertāciju pedagoģijā. 1948. gadā Pedagoģijas katedrai pievienoja Psiholoģijas katedru, un M. Drīzule kļuva par apvienotās Pedagoģijas un psiholoģijas katedras vadītāju. R. Miķelsons disertāciju aizstāvēja tikai 1965. gadā, viņš Pedagoģijas un psiholoģijas katedru vadīja bez zinātniskā grāda. Tas vēlreiz pierāda to, ka padomju varai, līdzīgi kā 1940. gadā, nebija svarīgi, lai katedras vadītājs būtu zinātnieks, bet gan varai uzticams cilvēks, kas labi pārzina marksistiski ļeņinisko pedagoģiju. Šiem kritērijiem R. Miķelsons pilnībā atbilda, jo starpkaru periodā Padomju Savienībā bija strādājis arī par mācībspēku N. Krupskajas Komunistiskās audzināšanas akadēmijā Maskavas pilsētas

⁴²⁶ LVVA, 7427.f., 7.a., 9.l. Ziņas par Universitātes darbību un mācības spēkiem 1940./41.g., 9. lp.

⁴²⁷ LVA, 1340. f., 23. a., 6.-17. l., *LVU Pedagoģijas un psiholoģijas katedra. Katedras sēžu protokoli ar pielikumiem. 1953.-1962. gads.*

⁴²⁸ LVA, 1340.f., 10.a., 1.l. LVU Satversme un statūti, 9. lp.

⁴²⁹ Par pedagoģijas zinātnes attīstību Latvijā pēc Otrā pasaules kara sk. arī Krūze, A., Ozola, I. *Pedagogy as a Science in Latvia*. In: Ķestere, I., Krūze, A. (Eds.) *History of Pedagogy and Educational Sciences in the Baltic Countries from 1940 to 1990: an Overview*. Rīga: RaKa, 2013, p. 234-242.

⁴³⁰ 1941. gadā R. Miķelsons izveidoja un vadīja Latvijas PSR Izglītības tautas komisariāta metodisko kabinetu un Pedagoģisko katedru Valsts pedagoģiskajā institūtā (Staris, A. Roberts Miķelsons. No: Staris, A. (red.) *Pedagoģiskā doma Latvijā no 1940. gada līdz mūsdienām*. Rīga: Puse, 1998, 28. lpp.).

⁴³¹ Anspaks, J. Milda Drīzule. No: Staris, A. (red.) *Pedagoģiskā doma Latvijā no 1940. gada līdz mūsdienām*. Rīga: Puse, 1998, 38.-39. lpp.

Skolotāju kvalifikācijas celšanas institūtā, kā arī piedalījies pirmās padomju pedagoģijas mācību grāmatas tapšanā⁴³².

M. Drīzule un R. Miķelsons bija pirmie Pedagoģijas un psiholoģijas katedras pedagoģijas kursa docētāji⁴³³ pēc Otrā pasaules kara. Katedra atbildēja par pedagoģijas kursa docēšanu visās fakultātēs, kurās studentus gatavoja pedagoģiskajam darbam. Līdz 1958. gadam katedra ietilpa Vēstures un filozofijas fakultātē, pēc tam tā kļuva par patstāvīgu katedru⁴³⁴.

Pirmie Latvijas Valsts Universitātē marksistiski ļeņinskās pedagoģijas tradīcijās izglītību ieguvušie mācītbspēki Voldemārs Zelmenis (1911–2006), Nikolajs Klēģeris (1902–1983) un Jānis Anspaks (1929) Pedagoģijas un psiholoģijas katedrā sāka strādāt 20. gadsimta 50. gados. V. Zelmenis pedagoģijas kursu sāka docēt jau 1951./1952. mācību gadā⁴³⁵. Disertāciju V. Zelmenis neaizstāvēja⁴³⁶, taču 1991. gadā viņam tika piešķirts Latvijas Universitātes Goda doktora grāds⁴³⁷. Disertāciju neaizstāvēja arī N. Klēģeris⁴³⁸, kurš darbu katedrā sāka 20. gadsimta 50. gadu vidū. Savukārt J. Anspaks, kurš katedrā sāka strādāt gandrīz vienlaicīgi ar N. Klēģeri, 1956. gadā⁴³⁹ Tartu

⁴³² Staris, A. Roberts Miķelsons. No: Staris, A. (red.) *Pedagoģiskā doma Latvijā no 1940. gada līdz mūsdienām*. Rīga: Puse, 1998, 28. lpp.

⁴³³ LVA, 1340.f., 23.a., 1.l. P. Stučkas LVU Pedagoģijas un psiholoģijas katedra. Katedras sēžu protokoli ar pielikumiem 1948. gads, 1. lp.; LVA, 1340.f., 23.a., 2.l. P. Stučkas LVU Pedagoģijas un psiholoģijas katedra. Katedras sēžu protokoli ar pielikumiem 1949. gads, 5. lp.

⁴³⁴ Krūze, A. Pedagoģijas un psiholoģijas katedra. No: Varslavāns, A. (atb. red.) *Latvijas Universitāte 75*. Rīga: Latvijas Universitāte, 1994, 338. lpp.

⁴³⁵ LVA, 1340.f., 23.a., 4.l. P. Stučkas LVU Pedagoģijas un psiholoģijas katedra. Katedras sēžu protokoli ar pielikumiem 1951. gads, 11. lp.

⁴³⁶ Pedagoģijas un psiholoģijas katedras sēžu protokoli liecina par to, ka promocijas darba ietvaros aplūkotajā laika periodā V. Zelmenis ir gan izstrādājis disertāciju, gan gatavojies eksāmenu kārtošanai. Viņa disertācija vairākkārt tikusi apspriesta katedras sēdēs (LVA, 1340.f., 23.a., 6.l. P. Stučkas LVU Pedagoģijas un psiholoģijas katedra. Katedras sēžu protokoli ar pielikumiem 1953. gads, 21. lp.; LVA, 1340.f., 23.a., 8.l. P. Stučkas LVU Pedagoģijas un psiholoģijas katedra. Katedras sēžu protokoli ar pielikumiem 1955. gads., 22. lp.; LVA, 1340.f., 23.a., 15.l. P. Stučkas LVU Pedagoģijas un psiholoģijas katedra. Katedras sēžu protokoli ar pielikumiem 1961. gads, 37. lp.; LVA, 1340.f., 23.a., 16.l. P. Stučkas LVU Pedagoģijas un psiholoģijas katedra. Katedras sēžu protokoli ar pielikumiem 1962. gads, 109.-111., 191.-194. lp.).

⁴³⁷ Žukovs, L. Voldemārs Zelmenis. No: Staris, A. (red.) *Pedagoģiskā doma Latvijā no 1940. gada līdz mūsdienām*. Rīga: Puse, 1998, 80. lpp.

⁴³⁸ Arī N. Klēģeris tāpat kā V. Zelmenis paralēli pasniedzēja darbam izstrādāja disertāciju, kas arī regulāri tika apspriesta katedras sēdēs (LVA, 1340.f., 23.a., 10.l. P. Stučkas LVU Pedagoģijas un psiholoģijas katedra. Katedras sēžu protokoli ar pielikumiem 1957. gads, 72.-73. lp.; LVA, 1340.f., 23.a., 12.l. P. Stučkas LVU Pedagoģijas un psiholoģijas katedra. Katedras sēžu protokoli ar pielikumiem 1959. gads, 150.-151. lp.; LVA, 1340.f., 23.a., 14.l. P. Stučkas LVU Pedagoģijas un psiholoģijas katedra. Katedras sēžu protokoli ar pielikumiem no 1960. gada 12. augusta līdz 30. decembrim, 68.-71., 93.-95. lp.; LVA, 1340.f., 23.a., 15.l. P. Stučkas LVU Pedagoģijas un psiholoģijas katedra. Katedras sēžu protokoli ar pielikumiem 1961. gads, 349. lp.; LVA, 1340.f., 23.a., 16.l. P. Stučkas LVU Pedagoģijas un psiholoģijas katedra. Katedras sēžu protokoli ar pielikumiem 1962. gads, 186.-191. lp.).

⁴³⁹ Žukovs, L. Jānis Anspaks. No: Staris, A. (red.) *Pedagoģiskā doma Latvijā no 1940. gada līdz mūsdienām*. Rīga: Puse, 1998, 214. lpp.

Universitātē ieguva pedagoģijas zinātņu kandidāta grādu⁴⁴⁰. 1960. gadā pēc M. Drīzules aiziešanas pensijā⁴⁴¹ J. Anspaks kļuva par Pedagoģijas un psiholoģijas katedras vadītāju⁴⁴². Viņš bija pirmais pēc Otrā pasaules kara Latvijā izglītota pedagoģijas zinātnieks, Latvijas Valsts Universitātes Pedagoģijas un Psiholoģijas katedras docētājs, no 1960. līdz 1973. gadam - arī tās vadītājs⁴⁴³. 50. gadu vidū un otrajā pusē par Pedagoģijas un psiholoģijas katedras docētājiem kļuva vēl citi Latvijas Valsts Universitāti absolvējuši mācībspēki – Aina Stepe (1911-1977), Olga Ivaščenko (1917-2007), Alfrēds Zemitāns (1901-1984), Valentīna Hibnere (1926-2001). Tātad tikai ap 20. gadsimta 50. gadu vidu un otro pusi pēc ilgāka pārtraukuma atkal varēja runāt par pedagoģijas zinātnieku kopienas izveidošanos Latvijā. R. Miķelsons un M. Drīzule par šīs kopienas pārstāvjiem dēvējami tikai nosacīti. Viņi drīzāk pārstāvēja Padomju Savienības pedagoģijas zinātnieku kopienu, kas Latvijā importēja marksistiski ļeņinisko padomju pedagoģiju. Šīs mācības ietvaros viņi sagatavoja jaunos pedagoģijas zinātniekus, respektīvi, veidoja topošo Latvijas pedagoģijas zinātnieku kopienu.

Raugoties no mūsdienu skatupunkta, R. Miķelsona darbība nav vērtējama viennozīmīgi. R. Miķelsons ilgus gadus ieņēma vadošus amatus izglītības jomā: no 1947. līdz 1956. gadam bija Latvijas PSR Izglītības ministra vietnieks, no 1956. līdz 1969. gadam vadīja Latvijas PSR Izglītības ministrijas Skolu zinātniski pētniecisko institūtu⁴⁴⁴. Šajos posteņos viņš popularizēja un ieviesa praksē oficiālās marksistiski ļeņiniskās pedagoģijas principus, pilnībā noliedzot starpkaru perioda Latvijas pedagoģijas zinātnieku sasniegumus⁴⁴⁵. Taču viņš vērtējams arī kā zinātnieks, kas pēc Otrā pasaules kara virzīja pedagoģijas zinātnes attīstību Latvijā. Arī fakts, ka 1957. gadā R. Miķelsons tika ievēlēts par KPFSR Pedagoģisko zinātņu akadēmijas korespondētājlocekli, vērtējams kā laikabiedru apliecinājums viņa devumam padomju pedagoģijas zinātnes attīstībā⁴⁴⁶.

⁴⁴⁰ Latvijas Valsts Universitātē 20. gadsimta 50. gados vēl nebija iespējams aizstāvēt disertācijas.

⁴⁴¹ M. Drīzule pensionējās 1960. gada 26. jūnijā (LVA, 1340.f., 23.a., 14.l. P. Stučkas LVU Pedagoģijas un psiholoģijas katedra. Katedras sēžu protokoli ar pielikumiem no 1960. gada 12. augusta līdz 30. decembrim, 4. l.).

⁴⁴² Žukovs, L. Jānis Anspaks. No: Staris, A. (red.) *Pedagoģiskā doma Latvijā no 1940. gada līdz mūsdienām*. Rīga: Puse, 1998, 214. lpp.

⁴⁴³ Krūze, A. Pedagoģijas un psiholoģijas katedra. No: Varoslavāns, A. (atb. red.) *Latvijas Universitāte 75*. Rīga: Latvijas Universitāte, 1994, 338. lpp.

⁴⁴⁴ Špona, A. (sast.) *R. Miķelsons. Mans pedagoģiskais kredo*. Rīga: Zvaigzne, 1989, 8. lpp.

⁴⁴⁵ Staris, A. Roberts Miķelsons. No: Staris, A. (red.) *Pedagoģiskā doma Latvijā no 1940. gada līdz mūsdienām*. Rīga: Puse, 1989, 29. lpp.

⁴⁴⁶ Špona, A. (sast.) *R. Miķelsons. Mans pedagoģiskais kredo*. Rīga: Zvaigzne, 1989, 8. lpp.

Pedagoģijas un psiholoģijas katedras mācībspēki paralēli docētāju pienākumu veikšanai izstrādāja disertācijas un gatavojās tā saukto kandidāta minimuma eksāmenu⁴⁴⁷ kārtošanai. Disertāciju tapšana regulāri tika apspriesta Pedagoģijas un psiholoģijas katedras sēdēs, analizējot paveikto, izsakot ierosinājumus un sniedzot padomus⁴⁴⁸. 20. gadsimta 40. gadu beigās un 50. gados Latvijā vēl nebija pietiekami daudz akadēmisku izglītību ieguvušu pedagoģijas zinātnieku, lai būtu iespējams izveidot savu Zinātņu padomi. Tāpēc topošie Latvijas pedagoģijas zinātnieki studēja citu universitāšu aspirantūrās, piemēram, Maskavas, Ļeņingradas un Tartu. Šajās universitātēs arī tika kārtoti eksāmeni un aizstāvētas disertācijas. Latvijas Universitātē topošos pedagoģijas zinātniekus aspirantūrā sāka sagatavot tikai 1958. gadā⁴⁴⁹.

20. gadsimta 50. gados Latvijas Universitātē veidojās pieredzējušu pedagoģijas zinātnieku kopiena, un tika gatavota arī jaunā pētnieku paaudze, tā nodrošinot pedagoģijas zinātnes kā pašreproducējošas sistēmas eksistenci un attīstību. 20. gadsimta 60. gados pedagoģijas zinātņu kandidāta grādu ieguva Vladimirs Ūsiņš, Ausma Špona, Leonards Žukovs, Antonija Karule (1921-2001) un Dzidra Meikšāne⁴⁵⁰, kas līdzās jau minētajiem pedagoģijas zinātniekiem turpināja attīstīt pedagoģijas zinātni.

Kā jau minēts, Pedagoģijas un psiholoģijas katedras uzdevums bija docēt pedagoģijas priekšmetus tajās Latvijas Valsts Universitātes fakultātēs, kurās tika gatavoti skolotāji. Pēc Otrā pasaules kara tika veidotas jaunas pedagoģijas kursa programmas. Pārsvārā tās tika veidotas saskaņā ar no Padomju Savienības importētajām paraugprogrammām⁴⁵¹. Par to liecina vairāki Pedagoģijas un psiholoģijas katedras

⁴⁴⁷ Lai iegūtu zinātņu kandidāta grādu, pretendentiem bija jākārtoto kandidāta minimuma eksāmeni specialitātē, svešvalodā un PSKP vēsturē.

⁴⁴⁸ Pedagoģijas un psiholoģijas katedras sēžu protokoli (LVA, 1340.f., 23.a., 6.-17.l., P. Stučkas LVU Pedagoģijas un psiholoģijas katedra. Katedras sēžu protokoli ar pielikumiem 1953. gads – 1963. gads), sk., piemēram, 11. l. 1.a lp.; 12. l. 154.-155. lp.; 17. l. 10-19. lp.

⁴⁴⁹ Staris, A. (red.) *Pedagoģiskā doma Latvijā no 1940. gada līdz mūsdienām*. Rīga: Puse, 1998, 19. lpp.

⁴⁵⁰ Sk. Medne, V. (sast.) *Latvijas Universitātes aspiranti un doktoranti. I daļa. Aspirantūras un doktorantūras personāliju, aizstāvēto disertāciju un iegūto zinātnisko grādu apkopojums 1945-2005*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2009; Staris, A. (red.) *Pedagoģiskā doma Latvijā no 1940. gada līdz mūsdienām*. Rīga: Puse, 1998.

⁴⁵¹ Paraugprogrammas par laika periodu no 1945. līdz 1963. gadam atrodamas Latvijas Valsts arhīvā (LVA, 1340.f., 23.a., 20.l., Mācību programmas: pedagoģijā, metodikā, skolas higiēnā (1945.-1963. gads), 1.-8., 42.-49., 66.-73., 74.-81., 82.-89., 112.-123., 124.-131., 181.-188., 197.-204. lp.). Pierādījumi tam, ka Latvijas Valsts Universitātē izmantotas gatavas paraugprogrammas un to tulkojumi latviešu valodā, atrodami Pedagoģijas un psiholoģijas katedras sēžu protokolos. Protokoli apliecina, ka katedras sēdēs tās mācībspēki sprieduši par izmantojamajām programmām (piemēram, LVA, 1340.f., 23.a., 2.l. P. Stučkas LVU Pedagoģijas un psiholoģijas katedra. Katedras sēžu protokoli ar pielikumiem 1949. gads, 6. lp., 24. lp.; LVA, 1340.f., 23.a., 4.l. P. Stučkas LVU Pedagoģijas un psiholoģijas katedra. Katedras sēžu protokoli ar pielikumiem 1951. gads, 15. lp.; LVA, 1340.f., 23.a., 9.l. P. Stučkas LVU Pedagoģijas un psiholoģijas katedra. Katedras sēžu protokoli ar pielikumiem 1956. gads, 35. lp.; LVA, 1340.f., 23.a., 11.l. P. Stučkas LVU Pedagoģijas un psiholoģijas katedra. Katedras sēžu protokoli ar pielikumiem 1958. gads, 88. lp.;

sēdēs pieņemtie lēmumi par PSRS sagatavoto programmu izmantošanu⁴⁵². Dažās Latvijas Valsts arhīvā pieejamajās programmās saglabājušās ar roku veiktas piezīmes, kas arī liecina par to, ka tās tikušas izmantotas, docējot pedagoģijas kursus Latvijas Valsts Universitātē. Piemēram, senākajai apzinātajai 1946. gadā Ļeņingradā izdotajai programmai uz vāka uzrakstītie iniciāļi „R. M.” liecina par to, ka šo programmu, visticamāk, izmantojis Roberts Miķelsons. Programmā pie temata „tautas izglītības sistēmas ASV un Anglijā” rokrakstā pierakstīts „buržuāziskajā Latvijā”⁴⁵³. Savukārt 1950. gadā Maskavā izdotajā programmā sadaļā „padomju pedagoģijas priekšmets” ar zīmuli veikti labojumi – punktā „pedagoģijas Maskavas universitātē” vārds `Maskavas` izsvītrots, atstājot tikai `universitātē`, bet „citi pedagoģijas priekšmeti Maskavas Valsts universitātes fakultāšu mācību plānos” izsvītrotās Maskavas Valsts universitātes vietā ierakstīta Latvijas Valsts Universitāte⁴⁵⁴. Tātad programmas mācībspēki adaptēja un papildināja ar Latvijas kontekstam svarīgu informāciju.

Līdzās Maskavā un Ļeņingradā izdotām programmām krievu valodā Latvijas Valsts Universitātē tika izmantoti arī to tulkojumi latviešu valodā⁴⁵⁵. Latvijas pedagoģijas zinātnieku līdzdalība šo paraugprogrammu izstrādē izpaudās apspriežot jau gatavu programmu projektus Pedagoģijas un psiholoģijas katedras sēdēs un izsakot savas piezīmes un ierosinājumus⁴⁵⁶. Piemēram, 1952. gadā izdotajā programmā pedagoģijā valsts universitātēm bija „veiktas ievērojamas izmaiņas, kas atspoguļoja visus [katedras sēdes] atsauksmē par 1951. gada programmu dotos norādījumus”⁴⁵⁷.

Programmas regulāri tika apspriestas katedras sēdēs. Atšķirībā no starpkaru perioda, kad katrs docētājs iesniedza savu izstrādāto programmu, pēc Otrā pasaules kara

LVA, 1340.f., 23.a., 13.l. P. Stučkas LVU Pedagoģijas un psiholoģijas katedra. Katedras sēžu protokoli ar pielikumiem no 1960. gada 12. janvāra līdz 1960. gada 29. jūlijam, 256. lp.; LVA, 1340.f., 23.a., 14.l. P. Stučkas LVU Pedagoģijas un psiholoģijas katedra. Katedras sēžu protokoli ar pielikumiem no 1960. gada 12. augusta līdz 30. decembrim, 24. lp., 143. lp.; LVA, 1340.f., 23.a., 15.l. P. Stučkas LVU Pedagoģijas un psiholoģijas katedra. Katedras sēžu protokoli ar pielikumiem 1961. gads, 223. lp.; LVA, 1340.f., 23.a., 16.l. P. Stučkas LVU Pedagoģijas un psiholoģijas katedra. Katedras sēžu protokoli ar pielikumiem 1962. gads, 88. lp.).

⁴⁵² Sk., piemēram, LVA, 1340.f., 23.a., 4.l. P. Stučkas LVU Pedagoģijas un psiholoģijas katedra. Katedras sēžu protokoli ar pielikumiem 1951. gads, 15. lp.

⁴⁵³ LVA, 1340.f., 23.a., 20.l. Каиров, И. (ред.) Программа по курсу „Педагогика” (для государственных университетов и педагогических институтов). Ленинград: 2-я типография: ”Печатный двор”, 1946, 1.-2. lp.

⁴⁵⁴ LVA, 1340.f., 23.a., 20.l. Константинов, Н. (отв. ред.) Программа по педагогике. Москва: Издательство Московского университета, 1950, 67. lp.

⁴⁵⁵ Piemēram, B. a. *Pedagoģijas programma Latvijas Valsts Universitātei un Latvijas Valsts pedagoģiskajam institūtam*. Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība, 1948.

⁴⁵⁶ LVA, 1340.f., 23.a., 4.l. P. Stučkas LVU Pedagoģijas un psiholoģijas katedra. Katedras sēžu protokoli ar pielikumiem 1951. gads, 23.-25. lp.

⁴⁵⁷ LVA, 1340.f., 23.a., 6.l. P. Stučkas LVU Pedagoģijas un psiholoģijas katedra. Katedras sēžu protokoli ar pielikumiem 1953. gads, 3. lp.

visi mācībspēki izmantoja vienu programmu, kurā, kopīgi lemjot, ja uzskatīja to par nepieciešamu, veica izmaiņas vai papildinājumus⁴⁵⁸. Savas, proti, Pedagoģijas un psiholoģijas katedrā izstrādātas programmas pedagoģijas kursa docēšanā Latvijas Valsts Universitātē sāka izmantot tikai sākot no 1960./1961. mācību gada⁴⁵⁹.

Līdz ar pedagoģijas kursa programmu maiņu pēc Otrā pasaules kara tika noteikti arī jauni pedagoģijas mācību līdzekļi. Pirmais pedagoģijas kursa docētājs R. Miķelsons pilnībā „noliedza neatkarīgās Latvijas laika tautas izglītības un pedagoģiskas zinātnes sasniegumus. (..) Padomju pedagoģijas principu popularizēšana bija viņa dzīves credo”⁴⁶⁰. Šī A. Stara aprakstītā attieksme pret Latvijā starpkaru periodā pedagoģijas zinātnē paveikto un uzkrāto pedagoģisko pieredzi raksturo arī situāciju skolotāju izglītībā – pedagoģijas programmās nebija atrodamā neviena no latviešu autoru 20. gadsimta 20.-30. gados sarakstītajām grāmatām, līdzīgi programmās netika minēta arī neviena ārzemju autoru pedagoģijas grāmata. Taču par to, protams, vienpersonīgi vainot R. Miķelsonu nevar – tās bija vispārējas padomju totalitārā režīma prasības un par padomju cenzūras neievērošanu draudēja nežēlīgas represijas⁴⁶¹.

Starpkaru periodā pedagoģijas zinātnieku sarakstītās grāmatas kopā ar citu „universitātes profilam neatbilstošu literatūru”⁴⁶² laika posmā no 1950. līdz 1951. gadam tika izņemtas no apgrozības un nodotas makulatūrai⁴⁶³, lai, pildot Augstākās izglītības ministrijas pavēli, līdzīgi kā iepriekš, mainoties okupācijas varām, atbrīvotu Latvijas Valsts Universitātes bibliotēku no „antizinātniskas un ideoloģiski kaitīgas literatūras”⁴⁶⁴.

Turpmāk pavēles par pedagoģijas kursa mācību programmās iekļaujamo mācību

⁴⁵⁸ Piemēram, LVA, 1340.f., 23.a., 9.l. P. Stučkas LVU Pedagoģijas un psiholoģijas katedra. Katedras sēžu protokoli ar pielikumiem 1956. gads, 29., 35. lp.; LVA, 1340.f., 23.a., 14.l. P. Stučkas LVU Pedagoģijas un psiholoģijas katedra. Katedras sēžu protokoli ar pielikumiem no 1960. gada 12. augusta līdz 30. decembrim, 24., 143. lp.; LVA, 1340.f., 23.a., 16.l. P. Stučkas LVU Pedagoģijas un psiholoģijas katedra. Katedras sēžu protokoli ar pielikumiem 1962. gads, 88. lp.

⁴⁵⁹ LVA, 1340.f., 23.a., 13.l. P. Stučkas LVU Pedagoģijas un psiholoģijas katedra. Katedras sēžu protokoli ar pielikumiem no 1960. gada 12. janvāra līdz 1960. gada 29. jūlijam, 6. lp.; LVA, 1340.f., 23.a., 20.l. Кафедра педагогики и психологии Латвийского государственного университета им. П. Стучки. Методические указания по изучению курса педагогики (1960./1961. уч. г.). Rokraksts, 264.-272. lp.

⁴⁶⁰ Staris, A. Roberts Miķelsons. *Staris, A. (red.) Pedagoģiskā doma Latvijā no 1940. gada līdz mūsdienām*. Rīga: Puse, 1998, 29. lpp.

⁴⁶¹ Strods, H. *PSRS politiskā cenzūra Latvijā, 1940-1990, 2. sējums*. Rīga: Jumava, 2011.

⁴⁶² LVA, 1340.f., 15.a., 47.l. No apgrozības izņemtās literatūras saraksti (akts No. 7-8 1951. gada 28. augusts), 1., 2. lp.

⁴⁶³ LVA 1340.f., 15.a., 44., 46., 47.l. No apgrozības izņemtās literatūras saraksti (akts No. 3 1950. gada 22. septembris; akts No. 6 1951. gada 17. jūnijs; akts No. 7-8 1951. gada 28. augusts).

⁴⁶⁴ LVA, 1340.f., 15.a., 25.l. Bibliotēkas darba atskaites 1945.-1947. gads, 1. lp.

literatūru⁴⁶⁵ tika saņemtas no Maskavas. Par to norāda grāmatās atrodamais grifs ar apliecinājumu, ka PSRS Izglītības ministrija attiecīgo grāmatu atļāvusi izmantot par mācību līdzekli. Neiztrūkstoši literatūras sarakstos bija iekļauti partijas un valdības dokumenti un marksisma ļeņinisma klasiķu darbi par audzināšanu. Pirmie parasti tika minēti partijas un valdības dokumenti, tiem sekoja marksisma ļeņinisma klasiķi, bet pedagoģijas mācību grāmatas atradās sarakstu beigās. Partijas un valdības dokumenti⁴⁶⁶ pārsvarā jau bija iekļauti gatavajās paraugprogrammās, taču arī paši pedagoģijas kursu docētāji reizēm norādījuši, kuri no šiem dokumentiem jāstudē. Piemēram, apspriežot Augstākās izglītības ministrijas 1952. gadā sagatavoto programmu, katedras sēdē tika izteikts priekšlikums „pamatliteratūras sarakstam pievienot Padomju Savienības Komunistiskās partijas XIX kongresa rezolūciju⁴⁶⁷. Tas skaidri apliecina, ka pedagoģijas zinātne padomju totalitārisma periodā attīstījās tikai un vienīgi marksistiski ļeņinskās pedagoģijas tradīcijās, bet partijas un valdības pieņemtie lēmumi lielā mērā noteica arī pedagoģijas zinātnes attīstību un pētniecības virzienus.

Skolotāju sagatavošanā Latvijas Valsts Universitātē tika izmantotas tikai vadošo padomju pedagogu, parasti pedagoģijas doktoru, akadēmiķu un profesoru grāmatas – gan to oriģināli krievu valodā, gan tulkojumi latviešu valodā. Kā piemēri minami pedagoģijas zinātņu doktori KPFSR PZA korespondētājloceklis Boriss Jesipovs (*Борис Есипов*, 1894-1967), KPFSR PZA īstenais loceklis Nikolajs Gončarovs (*Николай Гончаров*, 1902-1978), KPFSR PZA korespondētājloceklis Ivans Ogorodņikovs (*Иван Огородников*, 1900-1978), KPFSR PZA īstenais loceklis, KPFSR PZA prezidents (1946-1967) un KPFSR izglītības ministrs (1949-1956) Ivans Kairovs (*Иван Каиров*, 1893-1978). Laika posmā no 20. gadsimta 40. gadu beigām līdz 60. gadu vidum gan tika iztulkotas tikai divas pedagoģijas mācību grāmatas, kas tikušas izmantotas skolotāju sagatavošanā Latvijas Valsts Universitātē, - B. Jesipova un N. Gončarova „Pedagoģija. Mācības grāmata pedagoģiskām skolām” (1948) un A. Kovaļova, A.

⁴⁶⁵ Senākajā no Latvijas Valsts arhīvā apzinātajām programmām, kas datēta ar 1946. gadu (LVA, 1340.f., 23.a., 20.l. Каиров, И. (ред.) Программа по курсу „Педагогика” (для государственных университетов и педагогических институтов). Ленинград: 2-я типография: ”Печатный двор”, 1946, 1.-8. lp), izmantojamā literatūra vēl netika norādīta, kas ļauj pieņemt, ka izmantojamās literatūras saraksti mācību programmās tika iekļauti vēlāk. Pirmā no apzinātajām programmām, kurā ir iekļauts literatūras saraksts, ir izdota 1950. gadā (LVA, 1340.f., 23.a., 20.l. Константинов, Н. (отв. ред.) Программа по педагогике. Москва: Издательство Московского университета, 1950, 66.-73. lp.).

⁴⁶⁶ Kā piemēri minami PSKP XVIII kongresa lēmumi par audzināšanas, izglītības un mācību lomu cīņā par komunisma celtniecību un PSKP Programma par komunistiskās audzināšanas mērķiem un uzdevumiem (LVA, 1340.f., 23.a., 20.l. Константинов, Н. (отв. ред.) Программа по педагогике. Москва: Издательство Московского университета, 1950, 67. lp., 67.lp.o.p.).

⁴⁶⁷ LVA, 1340.f., 23.a., 6.l. P. Stučkas LVU Pedagoģijas un psiholoģijas katedra. Katedras sēžu protokoli ar pielikumiem 1953. gads, 3. lp.

Bušļas un N. Kuzmina „Pedagoģijas apcerējumi” (1964). Lai gan B. Jesipova un N. Gončarova grāmata, kā liecina tās nosaukums, bija paredzēta pedagoģiskajām skolām, tā tika izmantota Latvijas Valsts Universitātē. Atskaitē par Pedagoģijas un psiholoģijas katedras darbu 1948./1949. mācību gada 1. semestrī ticis minēts, ka „blakus lekcijām studentiem bija iespējams izmantot latviešu valodā tulkotu Esipova [tā B. Jesipova uzvārds pierakstīts katedras sēdes protokolā] „pedagoģiju”⁴⁶⁸. Izglītības ministrijas Skolu pārvaldes priekšnieks J. Ģībietis 1948. gadā savā publikācijā žurnālā „Padomju Latvijas Skola” gan minējis, ka „tuvākā laikā nāks klajā latviešu valodā profesora P. Šimbireva un profesora I. Ogorodņikova sastādītā „Pedagoģija” skolotāju institūtiem”⁴⁶⁹, taču grāmatas tulkojumu latviešu valodā līdz šim nav izdevies atrast. Tas visdrīzāk netika izdots.

Ar visu nepieciešamo mācību literatūru latviešu valodā tika apgādātas tikai vispārizglītojošās astoņgadīgās skolas un vidusskolas, bet augstākajām izglītības iestādēm gan mācību, gan speciālā literatūra latviešu valodā tika izdota maz. Raksturojot pedagoģijas zinātnes attīstību Padomju Latvijā, 1960. gadā R. Miķelsons minējis viedokli, ka ir neekonomiski izdot biezas mācību grāmatas augstskolām tikai dažu simtu eksemplāru lielā tirāžā. Topošajiem studentiem krievu valoda skolā bija jāapgūst tādā līmenī, lai viņi tajā varētu lasīt nepieciešamo literatūru specialitātē⁴⁷⁰. Šis R. Miķelsona apgalvojums gan ir pretrunā ar pedagoģijas prakses pārstāvju viedokli, kuri uzskatīja, ka no Latvijas Valsts izdevniecības varētu prasīt, lai tā kļūtu „operatīvāka tulkotās pedagoģiskās literatūras izdošanā”⁴⁷¹, jo ne visi studenti pietiekami labi pārzināja krievu valodu⁴⁷².

Kā liecina pedagoģijas kursa programmas, gatavojot skolotājus Latvijas Valsts Universitātes Pedagoģijas un psiholoģijas katedrā, tikušas izmantotas B. Jesipova un N. Gončarova, Ivana Ogorodņikova un P. Šimbireva, kā arī I. Kairova veidotās pedagoģijas mācību grāmatas⁴⁷³. Promocijas darba ietvaros analizētajā laika periodā

⁴⁶⁸ LVA, 1340.f., 23.a., 2.l. P. Stučkas LVU Pedagoģijas un psiholoģijas katedra. Katedras sēžu protokoli ar pielikumiem 1949. gads, 7. lpp.

⁴⁶⁹ Ģībietis, J. Vēl lielāku neatlaidību kvalifikācijas celšanā. No: *Padomju Latvijas Skola*, 1948, Nr. 7, 21. lpp.

⁴⁷⁰ LVA, 464.f., 1.a., 62.l. R. Miķelsons „Pedagoģiskās zinātnes attīstība Padomju Latvijā” (rokraksts), 8.–9. lpp.

⁴⁷¹ Rezebergs, E. Aizkavējusies grāmata. No: *Padomju Latvijas Skola*, 1956, Nr. 5, 98. lpp.

⁴⁷² Sk., piemēram, Līcis, N. Uzlabot skolotāju apmācību neklātienē. No: *Padomju Latvijas Skola*, 1957, Nr. 3, 70. lpp.; LVA, 1340.f., 23.a., 17.l. P. Stučkas LVU Pedagoģijas un psiholoģijas katedra. Katedras sēžu protokoli ar pielikumiem 1963. gads, 104. lpp.

⁴⁷³ Jesipovs, B. P., Gončarovs, N. K. *Pedagoģija. Mācības grāmata pedagoģiskām skolām*. Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība, 1948; Каиров,И. *Педагогика. Учебное пособие для педагогических высших*

universitātē izmantotā mācību literatūra vispārīgajā pedagoģijā saturiski īpaši nemainījās. Tas vairākkārt ticis apliecināts arī Pedagoģijas un psiholoģijas katedras sēdēs, kurās pedagoģijas mācību grāmatas tika apspriestas līdzīgi kā pedagoģijas kursa programmas⁴⁷⁴.

Analizējot mācību grāmatas, katedras mācībspēki norādījuši, ka jaunākie to izdevumi ir maz pārstrādāti un līdz ar to vairs nav aktuāli – „ir atrauti no .. skolas dzīves un pieredzes un neatbilst .. sabiedrības patreizējām prasībām”⁴⁷⁵. Tas, iespējams, būtu skaidrojams ar to, ka mācību grāmatas sagatavošanai un izdošanai nepieciešams salīdzinoši ilgs laiks. Ja pedagoģijas grāmatas kā attiecīgās zinātnes nozares zināšanu un atziņu apkopojums ir ilgstošas zinātnieku pētnieciskās darbības rezultāts, tad salīdzinoši straujās pārmaiņas, kas nekavējoties bija jāatspoguļo pedagoģijas zinātnē, parasti bija saistītas ar Padomju Savienības Komunistiskās partijas kongresos pieņemtajiem lēmumiem vai amatpersonu sastādītajiem dokumentiem. Šāda veida aktualitātes tūlītēji nebija iespējams iekļaut mācību grāmatās, taču tās vienmēr nekavējoties tika iestrādātas mācību programmās. Arī šis fakts ir minams kā vēl viens iemesls, kāpēc laika posmā līdz 20. gadsimta 60. gadu sākumam tika iztulkotas tikai divas pedagoģijas mācību grāmatas – „mācību grāmatas .. ir krievu valodā” un tās „tulkot nav jēgas, jo [grāmatas] neatbilst programmu prasībām”⁴⁷⁶. Līdzīgi, piemēram, arī izdevumā „Padomju Latvijas Skola” norādīts, ka 1955. gadā izdots Mihaila Meļņikova (*Михаил Мельников*, 1887-1976) un Mihaila Skatkina (*Михаил Скаткин*, 1900-1991) grāmatas „Politehniskās apmācības vispārīglītojošā skolā” tulkojums savu nozīmi jau daļēji ir zaudējis, un „tagad tās [grāmatas] saturs rūpīgi jāpārvērtē, lai nepieļautu pretrunas ar PSKP XX

учебных заведений и университетов. Москва: Государственное учебно-педагогическое издательство Министерства Просвещения РСФСР, 1948; Огородников, И., Шимбирёв П. *Педагогика. Издание второе, переработанное и дополненное.* Москва: Государственное учебно-педагогическое издательство Министерства Просвещения РСФСР, 1950; Шимбирёв П., Огородников, И., *Педагогика. Учебник для педагогических институтов.* Москва: Государственное учебно-педагогическое издательство Министерства Просвещения РСФСР, 1954; Каиров, И.А. (ред.) *Педагогика.* Москва: Государственное учебно-педагогическое издательство Министерства Просвещения РСФСР, 1956. Šīs grāmatas minētas Latvijas Valsts arhīvā pieejamajās pedagoģijas kursa programmās, par tām spriests Pedagoģijas un psiholoģijas katedras sēdēs.

⁴⁷⁴ Sk., piemēram, *LVA*, 1340.f., 23.a., 2.l. P. Stučkas LVU Pedagoģijas un psiholoģijas katedra. Katedras sēžu protokoli ar pielikumiem 1949. gads, 15. l.p.o.p.; *LVA*, 1340.f., 23.a., 7.l. P. Stučkas LVU Pedagoģijas un psiholoģijas katedra. Katedras sēžu protokoli ar pielikumiem 1954. gads, 13. l.p.

⁴⁷⁵ *LVA*, 1340.f., 23.a., 2.l. P. Stučkas LVU Pedagoģijas un psiholoģijas katedra. Katedras sēžu protokoli ar pielikumiem 1949. gads, 15. l.p. o.p. Sk. arī *LVA*, 1340.f., 23.a., 7.l. P. Stučkas LVU Pedagoģijas un psiholoģijas katedra. Katedras sēžu protokoli ar pielikumiem 1954. gads, 13. l.p.

⁴⁷⁶ *LVA*, 1340.f., 23.a., 9.l. P. Stučkas LVU Pedagoģijas un psiholoģijas katedra. Katedras sēžu protokoli ar pielikumiem 1956. gads, 31. l.p.; sal. sk. arī *LVA*, 1340.f., 23.a., 10.l. P. Stučkas LVU Pedagoģijas un psiholoģijas katedra. Katedras sēžu protokoli ar pielikumiem 1957. gads, 49. l.p.

kongresa lēmumiem un jaunajām skolu programmām⁴⁷⁷.

Tā tad pedagoģijas kursa programmas mainījās straujāk un biežāk nekā mācību grāmatas. Tāpēc programmas kā dokumenti, kuros iekļauti aktuālie pedagoģijas zinātnes temati, visticamāk, pedagoģijas kursa docētājiem, gatavojot lekcijas, bija primāras, un līdz ar to lekcijās tika atspoguļotas arī mācību grāmatās vēl neiekļautas aktualitātes. Tās galvenokārt bija saistītas ar valdības vai Komunistiskās partijas kongresu lēmumiem, respektīvi, tajos apspriesto tematu iekļaušanu pedagoģijas kursu programmās un lekcijās⁴⁷⁸. Piemēram, 1962. gada 2. februāra Pedagoģijas un psiholoģijas katedras sēdē, apspriežot M. Drīzules lekciju "Personības vajadzības un to audzināšana" atzīmēts, ka lekcijas „temats teorētiski labi pamatots, politiski asi izvirzīts, izmantojot PSKS programmu un partijas XXII kongresa materiālus”⁴⁷⁹.

Sākot no 1953. gada, kad Pedagoģijas un psiholoģijas katedrā bija sākuši strādāt mācītbspēki – Latvijas Valsts Universitātes pēckara gadu absolventi - lekcijas regulāri tika apspriestas⁴⁸⁰ katedras sēdēs. Izvērtējot gan pozitīvo, gan trūkumus, nepieciešamības gadījumā liekot veikt papildinājumus vai radikālus uzlabojumus, tika pieņemts lēmums, vai lekcija būtu pārrakstāma mašīnrakstā, saglabājama un pavairojama studentu vajadzībām⁴⁸¹. Stenografētās lekcijas tika vērtētas ar rakstisku atsauksmi, kuru, vērtējot, vai attiecīgā lekcija atbilst programmas prasībām, sagatavoja divi recenzenti no kolēģu vidus. Pavairotās lekcijas līdz šim nav izdevies apzināt, taču to pieminēšana liecina par to, ka Latvijas pedagoģijas zinātnieki veidoja paši savus mācību materiālus, kuri, līdzās padomju autoru pedagoģijas mācību grāmatām, tika izmantoti pedagoģijas kursa docēšanā. Tā tika risināta problēma attiecībā uz tiem pedagoģijas kursa tematiem, kas nebija aplūkoti pedagoģijas mācību grāmatās⁴⁸², kā arī

⁴⁷⁷ Rezebergs, E. Aizkavējusies grāmata. No: *Padomju Latvijas Skola, 1956, Nr. 5*, 97. lpp.

⁴⁷⁸ LVA, 1340.f., 23.a., 14.l. P. Stučkas LVU Pedagoģijas un psiholoģijas katedra. Katedras sēžu protokoli ar pielikumiem no 1960. gada 12. augusta līdz 30. decembrim, 43. lp.

⁴⁷⁹ LVA, 1340.f., 23.a., 16.l. P. Stučkas LVU Pedagoģijas un psiholoģijas katedra. Katedras sēžu protokoli ar pielikumiem 1962. gads, 36. lp.

⁴⁸⁰ LVA, 1340.f., 23.a., 6.-16.l., P. Stučkas LVU Pedagoģijas un psiholoģijas katedra. Katedras sēžu protokoli ar pielikumiem 1953.-1962. gads. Sk., piemēram, 7. l., 29.lp.; 9. l. 20., 39.-40., 53., 55.-56. lp.; 10. l. 23.-26., 49.-51., 55.-57., 99. lp.; 11. l. 33.-37., 41.-43. lp.; 12. l. 38.-44., 91., 104.-106. lp.; 223.-235., 245. lp.; 13. l. 7.-9.; 105., 172.-174., 221.-224. lp.; 14. l. 60.-62., 130.-136. lp.; 15. l. 122., 137.-140., 154.-157., 202.-209., 316.-318. lp.; 16. l. 36.-37. lp.

⁴⁸¹ Sk. Pedagoģijas un psiholoģijas katedras sēžu protokolus (LVA, 1340.f., 23.a., 6.-16.l., P. Stučkas LVU Pedagoģijas un psiholoģijas katedra. Katedras sēžu protokoli ar pielikumiem 1953.-1962. gads). Katedras sēdēs tika nolemts, ka pārrakstāmas un saglabājamas būtu, piemēram, šādas lekcijas: V. Zelmeņa „Izziņas process mācībās” (10. l., 26. lp.), M. Drīzules „N. Krupskaja un M. Kaļiņins” (10. l. 99. lp.); V. Zelmeņa „Fiziskā audzināšana skolā” (11. l. 43. lp.); M. Drīzules „Skolēnu organizācijas” (13. l. 224. lp.); M. Drīzules „Personības vajadzības un to audzināšana” (16. l. 37. lp.).

⁴⁸² Sk., piemēram, LVA, 1340.f., 23.a., 15.l. P. Stučkas LVU Pedagoģijas un psiholoģijas katedra. Katedras sēžu protokoli ar pielikumiem 1961. gads, 120., 234., 320., 328., 329. lp.; LVA, 1340.f., 23.a.,

aktuālajiem mācību programmās iekļautajiem jautājumiem. Kā liecina žurnāla „Padomju Latvijas Skola” publikāciju un Pedagoģijas un psiholoģijas katedras sēžu protokolu analīze, šie materiāli visticamāk bija paredzēti galvenokārt neklātienas studentiem. Šie mācību līdzekļi nenoliedzami sniedza atbalstu studiju procesā latviešu plūsmas studentiem, kuri, kā norādīts avotos, ne vienmēr pietiekami labi pārvaldīja krievu valodu⁴⁸³.

Lai gan 1963. gadā mācībspēki Pedagoģijas un psiholoģijas katedras sēdē sprieduši par to, ka būtu nepieciešams sarakstīt mācību grāmatu pedagoģijā⁴⁸⁴, tomēr līdz pat 20. gadsimta 80. gadu beigām tas nebija paveikts. Tika tulkotas un izdotas citu padomju autoru grāmatas⁴⁸⁵. Ja starpkaru periodā līdzās daudzu citu valstu autoru darbiem bija pieejamas arī latviešu pedagogu sarakstītas mācību grāmatas, tad pēc Otrā pasaules kara skolotāju izglītībā izmantojamā mācību literatūra tika importēta no Krievijas, kur atradās PSRS centrālās pedagoģijas zinātniskās institūcijas. Ar Latvijas pedagoģijas zinātnieku pētījumiem, viņu uzskatiem, atziņām un uzkrāto pieredzi topošie skolotāji un pedagoģijas zinātnieki varēja iepazīties vienīgi publikācijās pedagoģiskajā presē un atsevišķiem pedagoģijas jautājumiem veltītajās grāmatās, Skolu zinātniski pētnieciskā institūta izdevumos un augstāko mācību iestāžu, piemēram, Latvijas Universitātes, Liepājas Valsts Pedagoģiskā institūta, Rīgas Pedagoģiskā institūta rakstu krājumos, kā arī Pedagoģijas un psiholoģijas katedras izstrādātajos metodiskajos līdzekļos. Sākotnēji Pedagoģijas un psiholoģijas katedrā tika pavairotas mācībspēku izstrādātās lekcijas. 1963. gada 14. novembra katedras sēdē, apspriežot Tartu pieredzi, kur neklātienas studentiem, lai samazinātu lekciju skaitu, bija izdoti jau trīs atsevišķi rakstu krājumi, tika nolemts arī Latvijas Valsts Universitātes Pedagoģijas un psiholoģijas katedrā izveidot un 1964. gada 1. aprīlī iesniegt izdevniecībai iespiešanai

16.l. P. Stučkas LVU Pedagoģijas un psiholoģijas katedra. Katedras sēžu protokoli ar pielikumiem 1962. gads, 23., 68. lpp.; LVA, 1340.f., 23.a., 17.l. P. Stučkas LVU Pedagoģijas un psiholoģijas katedra. Katedras sēžu protokoli ar pielikumiem 1963. gads, 59. lpp.

⁴⁸³ Piemēram, Līcis, N. *Uzlabot skolotāju apmācību neklātienē*. No: Padomju Latvijas Skola, 1957, Nr 3, 70. lpp.; Dmitrijevs, D. Vēl lielāku uzmanību neklātienas pedagoģiskajai izglītībai. No: *Padomju Latvijas Skola*, 1958, Nr. 2, 68. lpp.; LVA, 1340.f., 23.a., 17.l. P. Stučkas LVU Pedagoģijas un psiholoģijas katedra. Katedras sēžu protokoli ar pielikumiem 1963. gads, 104. lpp.

⁴⁸⁴ LVA, 1340.f., 23.a., 17.l. P. Stučkas LVU Pedagoģijas un psiholoģijas katedra. Katedras sēžu protokoli ar pielikumiem 1963. gads, 115. lpp.

⁴⁸⁵ Pirmie Latvijas autoru sarakstītie mācību līdzekļi atrodas aiz šī pētījuma hronoloģiskajām robežām: pirmais latviešu autora sarakstītais pedagoģijas kursa programmās minētais mācību līdzeklis bija 1987. gadā izdotā Jāņa Anspaka metodiskā izstrādne „Ievads marksistiski ļeņinskajā pedagoģijā”, bet pirmā pēc 1945. gada Latvijā sarakstītā pedagoģijas mācību grāmata, kurā būtu atspoguļoti Latvijas pedagoģijas zinātnieka uzskati, bija pēc Latvijas neatkarības atjaunošanas 1991. gada iznākusi V. Zelmeņa „Īss pedagoģijas kurss”.

savu metodisko materiālu⁴⁸⁶.

20. gadsimta 50. gadu otrajā pusē Latvijas Valsts Universitātes Pedagoģijas un psiholoģijas katedrā izveidojās pedagoģijas zinātnieku kopiena, kas līdzās zināšanu nodošanai, gatavojot topošos skolotājus un pedagoģijas zinātniekus, veica arī pētniecisko darbību. Līdz ar to 20. gadsimta 50. gadu otrajā pusē / 60. gadu sākumā pēc ilgāka pārtraukuma Latvijā atkal tika nodrošināti abi pedagoģijas zinātnes attīstībai nepieciešamie aspekti: gan zināšanu tālāknodošana jeb mācīšana, gan jaunu zināšanu radīšana jeb pētniecība. Tātad 20. gadsimta 50. gadu otrā puse / 60. gadu sākums ir laiks, kad atkal varētu runāt par pilnvērtīgu pedagoģijas zinātnes attīstību Latvijā. Taču, tā kā pedagoģijas zināšanas, kas tika nodotas studentiem, jau gatavā veidā bija importētas no Padomju Savienības, šajā laika periodā tikai nosacīti iespējams runāt par Latvijas pedagoģijas zinātnieku attīstītu pedagoģijas zinātni. Arī savus pētījumus Latvijas pedagoģijas zinātnieki veica importētās marksistiski ļeņinskās pedagoģijas paradigmā. Tādēļ laika posmā no 20. gadsimta 40. gadu beigām līdz 60. gadu sākumam visdrīzāk var runāt par Latvijas pedagoģijas zinātnieku ieguldījumu padomju pedagoģijas zinātnes attīstībā.

Starpkaru periodā topošos skolotājus un pedagoģijas zinātniekus ar mācību literatūras palīdzību iepazīstināja ar dažādiem pedagoģijas virzieniem un pedagoģiskajām aktualitātēm pasaulē, bet, izveidojoties padomju autoru pedagoģijas mācību grāmatu monopolam, pedagoģija Latvijā attīstījās šaurajās marksistiski ļeņinskās pedagoģijas tradīcijās, kas bija vienīgais grāmatās atspoguļotais pedagoģijas virziens. Tas negatīvi ietekmēja pedagoģiskās domas attīstību Latvijā, proti, veicināja pedagoģijas kā zinātnes aprobežotību un bieži vien degradēja to līdz propagandas līmenim, bet pedagoģijas zinātnes jaunākās attīstības tendences pasaulē līdz Latvijai nenonāca.

Pedagoģijas zinātnes institucionālā dimensija Latvijā politisko notikumu ietekmē bija pakļauta krasām pārmaiņām, kas iezīmēja pārrāvumus arī pedagoģijas kā zinātnes attīstībā. Pārmaiņas, kas 1940., 1941. un 1944. gadā skāra Latvijas Universitāti, vispirms reflektēja tieši pedagoģijas institucionālajā attīstībā. Gan strukturālās pārmaiņas universitātē, gan mācībspēku, pedagoģijas kursa programmu un mācību

⁴⁸⁶ LVA, 1340.f., 23.a., 17.l. P. Stučkas LVU Pedagoģijas un psiholoģijas katedra. Katedras sēžu protokoli ar pielikumiem 1963. gads, 104.-105. lpp. Tajā bija paredzēts iekļaut šādus rakstus: V. Zelmeņa un N. Klēģera „Mācību metodes padomju skolā”, J. Anspaka „Mācību un audzināšanas procesa vienotība padomju skolā”, A. Stepes „Mācību un audzināšanas darba īpatnības vakara (maiņu) skolā” un A. Zemitāna „Skolēnu pētīšana” (turpat, 105. lpp.).

grāmatu nomaiņa vistiešāk ietekmēja pedagoģijas zinātnes attīstību Latvijā. Katru reizi līdz ar jauno varu mainījās gan mācībspēki, respektīvi, zinātnieku kopiena, gan pedagoģijas mācību grāmatas. Tātad, mainoties noteiktas zinātnieku kopienas atzītajām, sistematizētajām un apkopotajām pedagoģijas atziņām, teorijām un zināšanām, tika pārtraukta pedagoģijas zinātnes turpmākā attīstība. Līdz ar padomju varas nodibināšanu 1940. gadā, starpkaru periodā garazinātņu tradīcijās izveidojušās pedagoģijas zinātnes attīstība Latvijā tika pārtraukta. To nomainīja no Padomju Savienības jau gatavā veidā importētā marksistiski ļeņinskā pedagoģija. Taču arī importētās pedagoģijas zinātnes attīstību pārtrauca nākamā varas maiņa – 1941. gadā, nodibinot vācu okupācijas varu, universitātē „atgriezās” starpkaru perioda garazinātniskā pedagoģija. Savukārt līdz ar atkārtoto padomju okupācijas varas nodibināšanu 1944. gadā, pedagoģijas zinātnes attīstība vēlreiz tika pārtraukta, un atsākās marksistiski ļeņinskās pedagoģijas imports no Padomju Savienības. Tas ļauj apgalvot, ka pedagoģijas zinātnei Latvijā vēsturiski politisku notikumu ietekmē raksturīga pārtraukta kontinuitāte – līdz ar katru varas maiņu tā nevis turpināja savu attīstību, bet sāka to no jauna citas paradigmas ietvaros. Par „pilnvērtīgu” pedagoģijas zinātnes attīstību var runāt tikai starpkaru periodā un pēc ilgāka pārtraukuma atkal 20. gadsimta 50. gadu otrajā pusē / 60. gadu sākumā. Tikai šajos vēstures periodos Latvijas Universitātē / Latvijas Valsts Universitātē bija izveidojusies sava pedagoģijas zinātnieku kopiena un tika nodrošināta ne tikai zināšanu tālāknodošana, bet arī pētniecība jeb jaunu zināšanu radīšana. Taču, ņemot vērā, ka pēc Otrā pasaules kara Latvijā no Padomju Savienības atkārtoti bija importēta jau gatava marksistiski ļeņinskā pedagoģija, kuras zināšanas sākotnēji apguva arī jaunizveidojušās pedagoģijas zinātnieku kopienas pārstāvji, 20. gadsimta 50. gadu beigās un 60. gadu sākumā tikai nosacīti var runāt par savas pedagoģijas zinātnes izveidošanos Latvijā. Drīzāk jārunā par Latvijas pedagoģijas zinātnieku ieguldījumu padomju marksistiski ļeņinskās pedagoģijas attīstībā.

Zinātnes nozares institucionalizācijas kontekstā svarīga ir universitātes kā institūcijas, kas nodrošina pētniecību, loma. Taču Latvijas Valsts Universitāte, protams, nebija vienīgā institūcija, kurā pēc Otrā pasaules kara tika veikti pētījumi pedagoģijā – nedrīkst nenovērtēt arī Latvijas PSR Izglītības ministrijas Skolu zinātniski pētnieciskā institūta devumu pedagoģijas zinātnes attīstībā Latvijā. Institūtā 20. gadsimta 50. gados tika gan veidoti, gan pētīti mācību un audzināšanas darba plāni un programmas, izstrādātas mācību grāmatas un metodiskā literatūra, tas apkopoja un popularizēja labāko mācību un audzināšanas darba pieredzi, veica pētījumus skolās. Skolu zinātniski

pētnieciskais institūts arī koordinēja visu zinātnisko darbu psiholoģijas, pedagoģijas un mācību priekšmetu metodikas jautājumos, tātad arī Latvijas Valsts Universitātes un pedagoģisko institūtu pedagoģijas katedrās⁴⁸⁷. To apliecina arī, piemēram, Latvijas Valsts Universitātes Pedagoģijas un psiholoģijas katedras 1957. gada 21. janvāra sēdes protokols, kurā minēts, ka Skolu zinātniski pētnieciskā institūta direktors R. Miķelsons norādījis, ka katedrai jāuzņemas institūta pētījuma par tematu „Skolēnu un skolotāju darba slodze LPSR skolās” koordinēšana⁴⁸⁸. Savukārt 1959. gadā institūts lūdza katedru piedalīties „zinātniski pētnieciskā darbā 10 eksperimentālās skolās, kur izvirzīts jautājums par mācību saistīšanu ar ražošanas darbu”⁴⁸⁹. Taču, tā kā institūts nodarbojās tikai ar pētniecību, nevis ar zināšanu tālāknodošanu un jaunās pētnieku paaudzes sagatavošanu, respektīvi, iesaistīja pētījumos jau izglītību ieguvušus pētniekus, promocijas darba ietvaros tā darbība un veiktie pētījumi netiek analizēti.

Abi zinātnes nozares aspekti – gan mācīšana jeb zināšanu nodošana, gan pētniecība jeb zināšanu radīšana - ietverti arī Latvijas Universitātes Satversmē⁴⁹⁰ formulētajos universitātes uzdevumos.

Starpkaru periodā 1923. gada 28. martā pieņemtajā Latvijas Universitātes Satversmē pie universitātes uzdevumiem bija minēta zinātniskās pētniecības veicināšana un zinātnes izplatīšana tautā⁴⁹¹. Līdzīgi arī gan 1940. gada septembrī pieņemtajos statūtos, gan pēc atkārtotās padomju varas nodibināšanas 1948. gadā pieņemtajos statūtos⁴⁹² pie Latvijas Valsts Universitātes uzdevumiem līdzās speciālistu⁴⁹³ sagatavošanai minēta arī mācību līdzekļu izstrāde, jaunās zinātnieku paaudzes sagatavošana un pētniecības darbības veikšana⁴⁹⁴.

Statūtos definētais zinātniski pētnieciskā darba mērķis bija „apstrādāt visaktuālākās modernās zinātnes problēmas, kas veicina svarīgāko sociālistiskās

⁴⁸⁷ Sk. b. a. LPSR IM SZPI darba plāna izpilde. No: *Padomju Latvijas Skola, 1957, Nr. 3*, 108.-109. lpp.; Miķelsons, R. Skolu zinātniski pētnieciskais institūts. No: *Padomju Latvijas Skola, 1960, Nr. 7*, 20.-22. lpp.

⁴⁸⁸ LVA, 1340.f., 23.a., 10.l. P. Stučkas LVU Pedagoģijas un psiholoģijas katedra. Katedras sēžu protokoli ar pielikumiem 1957. gads, 8.-9. lp.

⁴⁸⁹ LVA, 1340.f., 23.a., 12.l. P. Stučkas LVU Pedagoģijas un psiholoģijas katedra. Katedras sēžu protokoli ar pielikumiem 1959. gads, 156. lp.

⁴⁹⁰ Starpkaru periodā šis dokuments tika saukts par satversmi, padomju okupācijas periodos - par statūtiem.

⁴⁹¹ Latvijas Universitātes Satversme. *Valdības Vēstnesis, 1923. gada 28. marts, 66. numurs*, 3. lpp.

⁴⁹² LVA, 1340.f., 1.a., 19.l. LVU statūti 1940./1941. m. g.

⁴⁹³ Statūtos atbilstoši padomju terminoloģijai – „kadru”.

⁴⁹⁴ LVA, 1340.f., 1.a., 19.l. LVU statūti 1940./1941. m. g., 1. lp.; LVA, 1340.f., 10.a., 1.l. LVU Satversme un statūti, 3. lp.

celtniecības un valsts aizsardzības uzdevumu atrisināšanu”⁴⁹⁵. Tas apliecina to, ka padomju okupācijas periodā pētniecības ievirzi lielā mērā noteica Komunistiskās partijas tautsaimniecībā deklarētais attīstības virziens un problēmas, un galvenokārt no tām arī izrietēja pētniecības tematika.

Tas, protams, neļauj apgalvot, ka starpkaru periodā pētniecības ievirzi neietekmēja valsts un tautsaimniecības ievirze. Taču avotu analīze ļauj apgalvot, ka starpkaru periodā pedagoģijas zinātnieki salīdzinājumā ar padomju okupācijas periodu pētnieciskā darba virzienus varēja brīvi izvēlēties paši, tos tieši nediktēja un neietekmēja politiskā vara. Tā kā padomju tautsaimniecības attīstības virziens tika noteikts Padomju Savienības Komunistiskās partijas kongresos, arī pedagoģijas zinātnes pētniecība pēc Otrā pasaules kara bija Komunistiskās partijas virzīta – pētījumu temati izrietēja nevis no pedagoģiskās prakses vajadzībām, bet no Komunistiskās partijas kongresos izvirzītajiem tautsaimniecības attīstības mērķiem, kam savus mācību un audzināšanas uzdevumus pakārtoja arī izglītības sistēma. Tā, piemēram, 1959. gadā Latvijas Valsts Universitātes „Zinātniskā padome [bija] lēmusi izskatīt katedru zinātniskā darba plānus un papildināt ar problēmām un tēmām sakarā ar 21. kongresa lēmumiem”⁴⁹⁶, bet 1961. gadā universitātes Pedagoģijas un psiholoģijas katedras sēdē tika apspriestas „jaunās problēmas pedagoģijā, kas izvirzās sakarā ar XXII partijas kongresa lēmumiem”⁴⁹⁷.

Līdz ar to laika periodā no 20. gadsimta 40. gadu beigām līdz 60. gadu sākumam tikai nosacīti var runāt par brīvu zinātnisko pētniecību Latvijas Valsts Universitātē. No vienas puses pētniecības brīvību ierobežoja izpētes tematikas atkarība un ciešā saistība ar tautsaimniecības un komunistiskās sabiedrības celšanas vajadzībām, no otras puses – piesaiste pētnieciskā darba tematu plāniem. Katedrās šādi plāni tika apstiprināti⁴⁹⁸ katram gadam⁴⁹⁹, bet attiecīgās katedras zinātniski – pedagoģiskais personāls izstrādāja

⁴⁹⁵ LVA, 1340.f., 1.a., 19.l. LVU statūti 1940./1941. m. g., 3. lp.; LVA, 1340.f., 10.a., 1.l. LVU Satversme un statūti, 7. lp.

⁴⁹⁶ LVA, 1340.f., 23.a., 12.l. P. Stučkas LVU Pedagoģijas un psiholoģijas katedra. Katedras sēžu protokoli ar pielikumiem 1959. gads, 49. lp.

⁴⁹⁷ LVA, 1340.f., 23.a., 15.l. P. Stučkas LVU Pedagoģijas un psiholoģijas katedra. Katedras sēžu protokoli ar pielikumiem 1961. gads, 326. lp.

⁴⁹⁸ Sk., piemēram, LVA, 1340.f., 23.a., 14.l. P. Stučkas LVU Pedagoģijas un psiholoģijas katedra. Katedras sēžu protokoli ar pielikumiem no 1960. gada 12. augusta līdz 30. decembrim, 59. lp.

⁴⁹⁹ LVA, 1340.f., 1.a., 19.l. LVU statūti 1940./1941. m. g., 3. lp.; LVA, 1340.f., 10.a., 1.l. LVU Satversme un statūti, 7., 8. lp. 1960. gadā pēc universitātes Zinātniskās daļas pieprasījuma tika sastādīts Pedagoģijas un psiholoģijas katedras perspektīvais darba plāns 15 gadiem (LVA, 1340.f., 23.a., 14.l. P. Stučkas LVU Pedagoģijas un psiholoģijas katedra. Katedras sēžu protokoli ar pielikumiem no 1960. gada 12. augusta līdz 30. decembrim, 4. lp.).

savus individuālos zinātniski – pētnieciskā darba plānus⁵⁰⁰. Arī Pedagoģijas un psiholoģijas katedras mācībspēku pētnieciskā darbība bija jāsaskaņo un jāplāno. Tā tika kontrolēta - līdzīgi kā mācībspēku lekcijas, arī viņu zinātniski pētnieciskais darbs tika apspriests katedras sēdēs⁵⁰¹. Līdz ar šāda veida zinātniski pētnieciskā darba plānošanu un kontroli pētnieciskā darbība Latvijas Valsts Universitātē zināmā mērā tika pielīdzināta ražošanas darbam, kas Padomju Savienībā tika veidots pēc iepriekš sastādītiem piecgadu plāniem⁵⁰².

Šāda plānveida pētniecība tika veidota ar mērķi koordinēt attiecīgās zinātnes nozares pētniecisko darbību, lai tā nebūtu „sadrumstalota, stihiska un neorganizēta”⁵⁰³. Taču ar plānveida pētniecību cieši saistīta arī pētniecības, respektīvi, pētāmās tematikas „centralizācija”. No vienas puses pētījumu tematiku ietekmēja aktuālie PSKP CK lēmumi, no otras puses to noteica citas „augstākstāvošas” pētniecības iestādes. Latvijas Valsts Universitātes Pedagoģijas un psiholoģijas katedra pētniecību koordinēja ar „galvenajiem pedagoģiskās domas centriem”⁵⁰⁴ – Skolu zinātniski pētniecisko institūtu Latvijā⁵⁰⁵ un KPFSR Pedagoģisko zinātņu akadēmiju⁵⁰⁶ Maskavā, kas veidojās par centru, kas koordinēja un vadīja⁵⁰⁷ pētniecisko darbu visā Padomju Savienībā. Pētniecības centralizācija ir vēl viens fakts, kas liecina par to, ka pētniecība aplūkotajā Latvijas Valsts Universitātē pēc padomju okupācijas periodā nav raksturojama kā brīva.

Mainoties varai un valsts iekārtai, pedagoģija līdz ar padomju varas nodibināšanu Latvijā no zinātnes nozares, kuras attīstību starpkaru periodā virzīja zinātnieki, bija kļuvusi par zinātņi, kuras attīstību lielā mērā noteica politiski lēmumi.

⁵⁰⁰ LVA, 1340.f., 10.a., 1.l. LVU Satversme un statūti, 9. lp.

⁵⁰¹ Sk. Pedagoģijas un psiholoģijas katedras sēžu protokolus LVA, 1340. f., 23. a., 1.-17. l., piemēram, LVA, 1340.f., 23.a., 14.l. P. Stučkas LVU Pedagoģijas un psiholoģijas katedra. Katedras sēžu protokoli ar pielikumiem no 1960. gada 12. augusta līdz 30. decembrim, 68.-71. lp.

⁵⁰² Piemēram, 1963. gada 28. marta Pedagoģijas un psiholoģijas katedras sēdē kā viens no trūkumiem ticis minēts fakts, ka „nav izpildīts zinātniski pētnieciskā darba plāns disertāciju aizstāvēšanā” (LVA, 1340.f., 23.a., 15.l. P. Stučkas LVU Pedagoģijas un psiholoģijas katedra. Katedras sēžu protokoli ar pielikumiem 1961. gads, 113. lp.).

⁵⁰³ Strazdiņš, K. Mūsu kultūras piecgade. No: *Padomju Latvijas Skola, 1946, Nr. 7, 12.lpp.*, sal. sk. arī Keldišs, M. Komunisms un zinātne. No: *Padomju Latvijas Skola, 1961, Nr. 9, 20. lpp.*

⁵⁰⁴ LVA, 1340.f., 23.a., 15.l. P. Stučkas LVU Pedagoģijas un psiholoģijas katedra. Katedras sēžu protokoli ar pielikumiem 1961. gads, 199. lp.

⁵⁰⁵ Piemēram, 1963. gada 24. janvāra sēdē runājot par Pedagoģijas un psiholoģijas katedras zinātniski pētnieciskā darba koordinēšanu, tika nolemts katedras darba plānu saskaņot ar Skolu zinātniski pētnieciskā institūta zinātniskā darba plānu (LVA, 1340.f., 23.a., 17.l. P. Stučkas LVU Pedagoģijas un psiholoģijas katedra. Katedras sēžu protokoli ar pielikumiem 1963. gads, 8. lp.).

⁵⁰⁶ Piemēram, 1960. gada 21. marta sēdē Pedagoģijas un psiholoģijas katedras mācībspēki tika iepazīstināti ar M. Skatkina aicinājumu „piedalīties astoņgadīgo skolu skolēnu sabiedriski derīgā darba pedagoģisko pamatu pētīšanā pēc klātpielikta tematu saraksta” (LVA, 1340.f., 23.a., 13.l. P. Stučkas LVU Pedagoģijas un psiholoģijas katedra. Katedras sēžu protokoli ar pielikumiem no 1960. gada 12. janvāra līdz 1960. gada 29. jūlijam 108. lp.).

⁵⁰⁷ Sk., piemēram, b. a. Pedagoģisko žurnālu apskats. No: *Padomju Latvijas Skola, 1953, Nr. 10, 97. lpp.*

Šie lēmumi, kas bija saistoši visu Padomju Savienības republiku pedagoģijas zinātniekiem, nosakot izpētes tematiku, unificēja pedagoģisko pētniecību un līdz ar to pedagoģijas zinātnes attīstību visā Padomju Savienībā.

4.3. Pedagoģijas zinātnes komunikatīvā dimensija

4.3.1. Pedagoģijas zinātnes komunikatīvā dimensija starpkaru periodā

Analizējot pedagoģijas zinātnes komunikatīvo dimensiju, ir jārunā par komunikācijas tīklojuma izveidi Latvijā, kas cieši saistīts ar iepriekšējā promocijas darba apakšnodaļā aplūkoto institucionālo dimensiju. No vienas puses komunikācijas tīklojums, ar kura starpniecību zinātnieki, risinot pētniecības problēmas, apmainās viedokļiem, ir svarīgs priekšnosacījums attiecīgās nozares zinātniskās pētniecības attīstībai. Taču no otras puses priekšnosacījums šī tīklojuma izveidei ir tieši zinātnieku kopienas izveide, jo tīklojuma veidotāji un attīstītāji ir attiecīgās nozares zinātnieki. Apakšnodaļas ietvaros tiek analizēta pedagoģijas zinātnes komunikācijas tīklojuma izveide un attīstība Latvijā, kā arī ieskicēta Latvijas pedagoģijas zinātnieku iesaistīšanās starptautiskajā pedagoģijas zinātnes aprītē.

Starpkaru periodā komunikācijas tīklojums pedagoģijas zinātnes ietvaros Latvijā veidojās galvenokārt saistībā ar publikācijām. 20. gadsimta 20. gados tika izdoti jauni pedagoģiskās preses izdevumi. Jau agrāk bija izdoti pedagoģiskie žurnāli „Izglītība” un „Skola un Māja”, taču tie, kā 1920. gadā tika norādīts Latvijas skolotāju delegātu konferencē, nebija spējusi pietiekami „paust un popularizēt (...) modernās pedagoģijas centienus un idejas”⁵⁰⁸. Tāpēc 1920. gadā sāka iznākt Izglītības ministrijas izdotais „Izglītības Ministrijas Mēnešraksts”. Sākot no 1925. gada, tika izdots arī pedagoģiski sabiedriskais mēnešraksts „Audzinātājs”. Visi šie izdevumi vērtējami ne tikai kā skolotāju ikdienas darbam nepieciešamas informatīvas un metodiskas publikācijas, bet arī kā ieguldījums pedagoģijas zinātnes attīstībā.

Pirmkārt, šie preses izdevumi līdzās praktiskiem padomiem publicēja arī pedagoģijas teorijai un pedagoģijas zinātnes attīstībai veltītus rakstus, respektīvi, iepazīstināja pedagoģiskās prakses pārstāvjus ar pedagoģijas teorijas jaunākajām atziņām. „Izglītības Ministrijas Mēnešraksts” par savu uzdevumu uzskatīja būt „par starpnieku starp izglītības iestādēm, zinātnieku aprindām un tautas inteliģenci”⁵⁰⁹.

⁵⁰⁸ Iwanowskis, I. Latvijas skolotāju delegātu konference. No: *Izglītības Ministrijas Mēnešraksts 1920*, Nr. 3, 262. lpp.

⁵⁰⁹ Izglītības Ministrijas Mēnešraksts. No: *Audzinātājs 1928*, Nr. 2, vāki, 4. lpp.

Otrkārt, pedagoģiskās preses izdevumi sniedza pedagoģijas zinātniekiem iespēju publicēt un popularizēt savas idejas, kā arī nodot apspriešanai savu pētījumu rezultātus. Līdz ar to veidojās viedokļu apmaiņa un diskusija, tā nodrošinot pedagoģijas zinātnes kā komunikatīvas sistēmas attīstību. Gan „Izglītības Ministrijas Mēnešraksta”, gan „Audzinātāja” līdzstrādnieku vidū bija atrodamī visi Latvijas pedagoģijas zinātnieki – Latvijas Universitātes mācībspēki A. Dauge, P. Jurevičs, J. Kauliņš un E. Pētersons.

Kā attiecīgās zinātnes nozares komunikācijas tīklojuma izveides elementi minamas arī zinātnieku biedrības un dažādi pasākumi zinātnes sasniegumu popularizēšanai un zinātnieku domu apmaiņai, piemēram, kongresi un konferences. Starpkaru periodā Latvijā profesionālās pedagoģu organizācijās – Latvijas Skolotāju savienībā un Latvijas Nacionālo skolotāju savienībā – bija apvienojušies tikai skolotāji, respektīvi, pedagoģijas praktiķi. Atsevišķa pedagoģijas zinātnes teorētiķus - zinātniekus - vienojoša organizācija nebija izveidojusies. Līdzīga situācija Latvijā starpkaru periodā bija arī attiecībā uz konferencēm un kongresiem – šādu izglītības un audzināšanas jautājumiem veltītu pasākumu mērķauditorija bija skolotāji, un tos bieži rīkoja skolotāju organizācijas. Kā piemēri minami pamatskolas, vidusskolas un arodskolu skolotāju kongresi, Latviešu Skolotāju savienības konferences, Latvijas Skolotāju kongresi, Latvijas Nacionālo skolotāju savienības konferences, dažādu Latvijas apriņķu un novadu skolotāju konferences un pedagoģiskās dienas⁵¹⁰.

Šajos pasākumos, kuru mērķauditorija bija pedagogi praktiķi, ar referātiem regulāri uzstājās arī pedagoģijas zinātnieki, piemēram, A. Dauge un J. Kauliņš referējuši Latvijas Nacionālo skolotāju savienības referātu un diskusiju ciklā⁵¹¹ Praktiskās pedagoģijas institūtā⁵¹². A. Dauge referējis arī nacionālo skolotāju referātu ciklā⁵¹³. E. Pētersons referējis Ziemeļlatvijas skolotāju dienās⁵¹⁴. Latvijas Skolotāju kongresā referējuši E. Pētersons⁵¹⁵ un A. Dauge⁵¹⁶. Rīgas Latviešu skolotāju biedrības

⁵¹⁰ Informācija par šiem pasākumiem apkopota no atsauksmēm un aprakstiem izdevumos „Izglītības Ministrijas Mēnešraksts” un „Audzinātājs” laika posmā no 1929. līdz 1939. gadam.

⁵¹¹ Vičs, A. Latvijas Nacionālo skolotāju savienības referātu un diskusiju cikls. No: *Audzinātājs*, 1929, Nr. 1, 22. lpp.; Vičs, A. Latvijas Nacionālo skolotāju savienības referātu un diskusiju cikls. No: *Izglītības Ministrijas Mēnešraksts*, 1929, Nr. 1, 67.-68. lpp.

⁵¹² Praktiskās pedagoģijas institūta darbība 1931.gada rudens semestrī. No: *Audzinātājs*, 1931, Nr. 12, 311. lpp. ; 1932, Nr. 5/6, 148.-154. lpp.

⁵¹³ Nacionālo skolotāju referātu cikls. No: *Izglītības Ministrijas Mēnešraksts*, 1931, Nr. 1, 76. lpp.

⁵¹⁴ Sietiņsons, M. Ziemeļlatvijas skolotāju dienas Smiltēnē. No: *Izglītības Ministrijas Mēnešraksts*, 1935, Nr. 9, 217.-218. lpp.

⁵¹⁵ Šops, K. Latvijas skolotāju kongress. No: *Izglītības Ministrijas Mēnešraksts*, 1936, Nr. 1, 86.-87. lpp.

⁵¹⁶ Vičs, A. Latvijas skolotāju kongress (no 27. līdz 31. dec. 1920). No: *Izglītības Ministrijas Mēnešraksts*, 1921, Nr. 2, 136.-137. lpp.

priekšlasījumu vakaros vairākus referātus lasījis A. Dauge, tajos referējis arī J. A. Students⁵¹⁷.

Tā skolotājiem regulāri bija iespēja iepazīties ar jaunākajām Latvijas pedagoģijas zinātnieku atziņām un viedokļiem. Lai arī starpkaru periodā Latvijā nenotika īpaši teorētiskiem pedagoģijas un audzināšanas jautājumiem veltīti pasākumi un konferences⁵¹⁸, pedagoģijas zinātnes teorētiskās atziņas nonāca līdz pedagoģiskās prakses pārstāvjiem gan publikāciju, gan priekšlasījumu veidā, piedāvājot iespēju iesaistīties arī diskusijās ar pedagoģijas zinātniekiem. Latvijas skolotāji un Izglītības ministrijas pārstāvji starpkaru periodā apmeklēja arī starptautiskus skolotāju kongresus dažādās Eiropas valstīs. Izglītības jautājumiem veltītas starptautiskas konferences apmeklējuši arī Latvijas Universitātes mācībspēki⁵¹⁹, piemēram, Ernests Blese (1892–1964), Ludis Bērziņš (1870–1965), Ludvigs Adamovičs (1884–1942), Arnolds Spekke (1887–1972). 1925., 1928. un 1932. gada Latvijā tika organizēti Baltijas valstu skolotāju kongresi, bet 1933. gadā Rīgā notika XV Starptautiskais vidusskolas skolotāju kongress, kurā lekciju „Skolotāju speciālā un vispārējā izglītība” lasīja arī A. Dauge⁵²⁰. 1930. gadā A. Dauge piedalījās morāliskās audzināšanas kongresā Parīzē, bet 1937. gadā starptautiskā augstākās izglītības konferencē referēja P. Jurevičs⁵²¹.

Filoloģijas un filozofijas fakultātes mācībspēki starpkaru periodā arī lasījuši lekcijas dažādās Eiropas universitātēs, tā popularizējot savus pētījumus un atziņas arī ārpus Latvijas. Tā, piemēram, Francis Balodis (1882 – 1947) lekcijas lasījis Varšavā, Helsinkos, Stokholmā, Lundā, Gēteborgā, Parīzē un Berlīnē, Jānis Endzelīns (1873 – 1961) Prāgā, Arnolds Spekke Parīzē un Strasburgā, Teodors Celms (1893 – 1989) Karalaučos (kopš 1946. gada Kaļiņingrada), bet Ludis Bērziņš (1870 – 1965) Kauņā,

⁵¹⁷ Rīgas Latviešu skolotāju biedrības paidagoģiskā izglītības komisija. No: *Izglītības Ministrijas Mēnešraksts, 1934, Nr. 3, 243.-246. lpp.*

⁵¹⁸ Tas visticamāk skaidrojams ar objektīviem apstākļiem. Pirmkārt, pedagoģijas zinātne Latvijā 20. gadsimta 20. gados tikko bija sākusi veidoties. Otrkārt, salīdzinājumā ar lielākām Eiropas valstīm, Latvijā darbojās tikai viena universitāte, kurā pedagoģija veidojās kā akadēmiska disciplīna. No tā izriet arī trešais iemesls, proti, tāpēc starpkaru periodā Latvijā vēl nebija izveidojusies skaitliski liela pedagoģijas zinātnieku kopiena.

⁵¹⁹ Ārzemju komandējumi tika finansēti gan no Filoloģijas un filozofijas fakultātes budžeta, gan no Kultūras fonda līdzekļiem (*LVVA, 7427.f., 6.a., 363.l. Filoloģijas un filozofijas fakultātes padomes protokolu grāmata. 29. IV 1922.–1.X 1938., 41. lp.o.p., 29. lp.o.p.*).

⁵²⁰ Skat. atskaites un pārskatus par šiem pasākumiem pedagoģiskajos preses izdevumos „Audzinātājs” un „Izglītības Ministrijas Mēnešraksts”.

⁵²¹ *LVVA, 7427.f., 6.a., 363.l. Filoloģijas un filozofijas fakultātes padomes protokolu grāmata. 29. IV 1922.–1.X 1938., 166.lp., 271. lp.o.p.*

Parīzē, Strasburgā un Tulūzā⁵²². Taču par pedagoģijas docētāju vadītām pedagoģijas jautājumiem veltītām vieslekcijām citās Eiropas universitātēs liecības apzinātajos avotos nav atrastas.

Pedagoģijas zinātnes komunikācijas tīklojuma kontekstā jāmin arī individuālie zinātnieku kontakti. Jau tika minēts, ka, ņemot vērā gadsimtiem ilgās kultūrvēsturiskās saiknes, izglītības joma Latvijā attīstījās ciešā saistībā ar vācu pedagoģisko domu un pedagoģiskajām tradīcijām. Šī saikne saglabājās arī starpkaru periodā. Latvijas pedagoģijas zinātnieki savas zināšanas papildināja Vācijas universitātēs – E. Pētersons studiju laikā 1922. gadā, Berlīnē, lekcijas pedagoģijas priekšmetos bija klausījies pie Eduarda Šprangera (*Eduard Spranger*, 1882-1963). Tā paša gada vasarā viņš „Izglītības ministrijas uzdevumā apceļojis Vāciju un iepazinies ar skolotāju sagatavošanu. Viņš ilgāku laiku uzturējies Leipcigā un hospitējis [Hugo] Gaudiga [*Hugo Gaudig*, 1860–1923] skolotāju sagatavošanas iestādē, klausījies arī Leipcigas Universitātē profesora Paula Bārta [*Paul Barth*, 1858–1922] un Teodora Lita [*Theodor Litt*, 1880-1962] lekcijas. Pēc tam iepazinies ar Keršenšteineru [*Georg Kerschensteiner*, 1854-1932] un viņa darba skolas iekārtu Mīnchenē⁵²³. J. A. Students laika posmā no 1929. līdz 1931. gadam bija studējis Jēnas universitātē⁵²⁴. J. Kauliņš, kurš no 1896. līdz 1917. gadam Pleskavā strādāja par vācu valodas skolotāju, šajā laikā vasaras mēnešos Vācijas universitātēs bija klausījies filozofijas un pedagoģijas lekcijas⁵²⁵. Savukārt attiecībā uz T. Litu minams, ka viņš 1926. un 1933. gadā Rīgā piedalījies vācbaltiešu skolotāju dienās⁵²⁶.

Zinātnieki un pedagogi uz Vāciju devās komandējumos un pieredzes apmaiņas braucienos, kā arī lai piedalītos konferencēs⁵²⁷. Arī E. Šprangers un H. Gaudigs vairākkārt apmeklēja Latviju⁵²⁸. J. Anspaks minējis, ka E. Šprangeru saistījusi

⁵²² LVVA, 7427.f., 6.a., 363.l. Filoloģijas un filozofijas fakultātes padomes protokolu grāmata. 29. IV 1922.–1.X 1938., 161.lp., 181. lp.o.p., 208. lp., 217. lp., 222. lp., 228. lp.o.p., 230. lp.o.p., 232. lp., 241. lp., 248. lp.

⁵²³ LVVA, 7427.f., 13.a., 1309.l. Eduarda Pētersona Jēkaba d. (filol.) personālakts, 43. lp.

⁵²⁴ Birkmanis, G. Jūlijs Students. No: Staris, A. (atb. par izd.) *Pedagoģiskā doma Latvijā no 1890. līdz 1940. gadam. Antoloģija*. Rīga: Zvaigzne, 1994, 202. lpp.

⁵²⁵ Blese, E. *Profesora Jāņa Kauliņa dzīve un darbi*. No: Izglītības Ministrijas Mēnešraksts. 1933, Nr. 12, 495., 501. lpp.

⁵²⁶ Zigmunde, A. Der Besuch von Theodor Litt anlässlich der Deutsch-Baltischen Lehrertage in Riga im Jahre 1926 und 1933. In: Peter Gutjahr-Löser, Dieter Schulz, Heinz-Werner Wollersheim (Hrsg.), *Theodor-Litt-Jahrbuch 2010/7*. Leipzig: Leipziger Universitätsverlag, 2010, S. 285 – 292.

⁵²⁷ Liecības par to atrodamas Latvijas Universitātē iesniegtajās komandējumu atskaitēs, kas atrodas Latvijas Valsts vēstures arhīvā, kā arī pedagoģiskajos preses izdevumos publicētajos pārskatos par dalību šajos pasākumos.

⁵²⁸ Anspaks, J. *Pedagoģijas idejas Latvijā*. Rīga: Izdevniecība RaKa, 2003, 184. lpp.; Ķestere, I. *Pedagoģijas vēsture. Skola, skolotājs, skolēns*. Rīga: Zvaigzne ABC, 2005, 78. lpp. Par H. Gaudiga

draudzība ar filozofu Teodoru Celmu (1893–1989), pedagogu A. Daugi un Mildu Liepiņu⁵²⁹.

Minētie fakti vēlreiz apliecina, ka pedagogijas zinātne Latvijā šajā laika posmā neveidojās atrauti no pedagogijas attīstības Eiropā, jo īpaši Vācijā. Pirmais Latvijas valsts prezidents Jānis Čakste (1859–1927), apsveicot laikabiedrus ar Latvijas Universitātes atklāšanu, sacīja zīmīgus vārdus: „Tīrā zinātne pati par sevi ir starptautiska, un arī Latvijas augstskolā mācīs to, ko izpētījuši un atzinuši visu tautu zinātnieki. Bet ir arī zinātnes nozares, kuras vai nu papildinās, vai pārveidojas, vai rodas gluži no jauna atkarībā no nacionāliem un vietējiem apstākļiem”⁵³⁰. Sacīto pilnībā varēja attiecināt uz zinātni, kuru attīstīja Latvijas Universitātes Pedagoģijas nodaļas profesori. Latviešu pedagoģijas zinātnieki darbojās Eiropas pedagoģijas zinātnes komunikācijas tīklojuma ietvaros, ne tikai klātienē veidojot kontaktus ar vācu zinātniekiem un apmeklējot viņu lekcijas, bet arī neklātienē, sekojot preses izdevumos atspoguļotajiem Eiropas jaunākajiem un aktuālākajiem pedagoģijas sasniegumiem un atziņām. Tas atbilda vispārējai Latvijas Universitātē valdošajai pārlicībai, ka „draudzīgu sakaru un zinātnisku domu izmaiņas ar ārzemju universitātēm un zinātniskām organizācijām tikpat lielajās Vakareiropas valstīs, kā arī jaunajās kaimiņu valstīs ir viens no svarīgākiem [universitātes] uzdevumiem, kas plašā mērā var sekmēt viņas uzplaukšanu”⁵³¹, tajā pārstāvēto zinātnes nozaru attīstību. Intelektuālās sadarbības, tostarp arī mācībspēku apmaiņas, zinātnisku ekskursiju un priekšlasījumu organizēšanas, zinātnisku rakstu izdošanas, veicināšanai ar citām Tautu Savienības valstīm starpkaru periodā bija izveidota arī Latvijas nacionālās intelektuālās kopdarbības komisija⁵³².

20. gadsimta sākumā vēsturiski politiskās situācijas rezultātā arī zinātne un izglītība Latvijas teritorijā, kas tobrīd bija Krievijas impērijas sastāvdaļa, bija veidojusies Krievijā valdošo ideju ietekmē. Tādēļ 20. gadsimta 20. gados latviešu zinātniekiem, arī pedagoģijas zinātniekiem, jo īpaši svarīgi šķita sakari un pieredzes

viesošanos Latvijā sk. arī Zigmunde, A. *Hugo Gaudig: pädagogische Konzeption und sein Besuch im Baltikum im Herbst 1922: eine historische Momentaufnahme*. Rīga: Verlag der Technischen Universität, 2010.

⁵²⁹ Anspaks, J. *Pedagoģijas idejas Latvijā*. Rīga: Izdevniecība RaKa, 2003, 188. lpp.

⁵³⁰ Čakste, J. *Taisnība vienmēr uzvarēs. Atziņas. Runas. Dokumenti. Raksti. Vēstules*. Rīga: Jumava, 1999, 196 lpp.

⁵³¹ LVVA, 7427.f., 6.a., 37.a l. Pārskats par Latvijas Augstskolas, vēlāk Universitātes nodibināšanu un viņas darbību. 12.12.1918.-29.05.1929., 79., 82. lp., 82. lp. o. p.

⁵³² LVVA, 7427.f., 6.a., 72.l. Izraksti no Dekānu padomes protokoliem, lekciju un praktisko darbu saraksti, mācību plāni, sarakste ar ārvalstu augstskolām, dažādu kursu programmas, habilitācijas noteikumi u.t.t., sāka 1924. g. 28. februārī, beigta 1933. g. 2. maijā, 330 lp.

apmaiņa tieši ar Eiropas valstu kolēģiem, lai iepazītu atsevišķu zinātnes nozaru jaunāko attīstību šajās valstīs⁵³³. Tāpēc starpkaru periodā Latvijā bija pieejams arī samērā plašs starptautisku pedagoģiskās preses izdevumu klāsts. Kā piemēru var minēt 1935. gadā žurnālā „Izglītības Ministrijas Mēnešraksts” publicēto redakcijai piesūtītās literatūras sarakstu, kurā atrodams igauņu izdevums „Audzināšana” (*Kasvatus*), Ženēvā izdots „Starptautiskā izglītības biroja biļetens” (*Bulletin of the international Bureau of Education*), Tartu Universitātes Raksti, kā arī izdevums „Starptautiskais audzināšanas žurnāls” (*Internationale Zeitschrift für Erziehung*)⁵³⁴, bet 1925. gadā latviski tika izdota G. Keršenšteina grāmata „Audzinātāja dvēsele un skolotāju izglītības jautājums”⁵³⁵, 1929. gadā - E. Šprangera „Jaunatnes psiholoģija”⁵³⁶.

4.3.2. Pedagoģijas zinātnes komunikatīvā dimensija padomju okupācijas periodā (1940–1941)

Mainoties varai 1940. gadā, pedagoģijas zinātnes institucionālajā dimensijā krasas pārmaiņas sākās tikai 1940. gada septembrī, taču komunikatīvajā dimensijā tās notika nekavējoties pēc Latvijas iekļaušanas Padomju Savienības sastāvā. Pedagoģiskais žurnāls „Latvijas Skola” turpināja iznākt arī padomju okupācijas periodā. Taču saturiskas izmaiņas tajā atspoguļojās jau 1940. gada jūlija numurā, bet, sākot no 1940. gada augusta, žurnāls turpināja iznākt ar nosaukumu „Padomju Latvijas Skola”. Tā kā tik īsā laika posmā Latvijas Valsts Universitātes Pedagoģijas un psiholoģijas katedrai nebija iespējams jaunajās marksistiski ļeņiniskās pedagoģijas tradīcijās sagatavot nepieciešamo skaitu skolotāju vai arī attiecīgi pārkvalificēt starpkaru perioda skolotājus, „Padomju Latvijas Skola” pedagogu vidē veica arī mācību līdzekļa funkciju. Līdzās skolas ikdienas darba jautājumiem, kā piemēram, praktiskās pieredzes aprakstiem, metodiskajiem materiāliem, padomiem darbam ar vecākiem, jaunākās pedagoģiskās preses un grāmatu apskatam, žurnālā „Padomju Latvijas Skola” tika publicēti komunistiskajai audzināšanai veltīti raksti. Piemēram, raksti par marksistiski

⁵³³ Sal. sk. Felsbergs, E. LU materiālais stāvoklis. No: *Izglītības Ministrijas Mēnešraksts, 1921, Nr. 7, 759. lpp.*

⁵³⁴ *Izglītības Ministrijas Mēnešraksts, 1935, Nr. 4.*

⁵³⁵ Keršenšteiners, G. *Audzinātāja dvēsele un skolotāju izglītības jautājums*. Rīga: Izglītības ministrijas izdevums, 1925.

⁵³⁶ Šprangers, E. *Jaunatnes psiholoģija*. Rīga: E. Pīpiņa un J. Upmaņa spiestuve, 1929.

ļeņiniskās pedagoģijas klasiķiem un viņu atziņām, aktuālajām padomju pedagoģijas zinātnieku teorijām, kā arī marksismu ļeņinismu, kas, spriežot pēc publikācijām žurnālā, tika saprasts kā „zinātne par sabiedrību, par sabiedrības attīstības likumiem, par proletāriskās revolūcijas attīstības likumiem, par sociālistiskās celtniecības attīstības likumiem, par komunisma uzvaru”⁵³⁷. Tas tika atzīts par zinātnes nozari, kura atrodas visu zinātņu pamatā un „kuras zināšanai ir jābūt obligātai visu zinātnes nozaru”⁵³⁸, arī pedagoģijas, pārstāvjiem.

Marksisma ļeņinisma jautājumiem veltīto rakstu bagātīgais klāsts žurnālā „Padomju Latvijas Skola” vēlreiz apliecina to, cik svarīgi padomju varai bija, lai šo filozofisko, ekonomisko un sociāli politisko uzskatu sistēmu⁵³⁹ apgūtu skolotāji kā jaunas paaudzes audzinātāji. Šajā sakarā vēlreiz norādāms uz žurnāla „Padomju Latvijas Skola” kā mācību līdzekļa funkciju. Pirmkārt, Latvijas skolās praktizējošo skolotāju vairums labi neprata krievu valodu un tāpēc marksisma ļeņinisma pamatus un padomju pedagoģijas zināšanas nevarēja apgūt no krievu valodā sarakstītajām padomju pedagoģijas mācību grāmatām. Šajā gadījumā pedagoģiskajam preses izdevumam bija tā priekšrocība, ka izlases veidā bija iespējams tulkot un publicēt pēc padomju funkcionāru ieskatiem nepieciešamāko informāciju. Turklāt žurnālā, salīdzinājumā ar grāmatu, bija iespējams informēt par aktuālākajām pedagoģijas zinātnes attīstības tendencēm, jaunākajām kongresu, konferenču un sanāksmju atziņām.

Tā kā žurnāls „Padomju Latvijas Skola” pārsvarā bija domāts skolotājiem praktiķiem, tad galvenokārt viņi arī bija publikāciju autori. No pedagoģijas zinātniekiem vārds tika dots tikai PSRS pārstāvjiem I. Kairovam, Nikolajam Boldirevam (*Николай Болдырев*, 1902-1981), kā arī no Padomju Krievijas atbraukušajam R. Miķelsonam. Tas skaidrojams ar to, ka Latvijā šajā laikā vēl nebija savu, Latvijas Valsts Universitātē sagatavotu, padomju varas prasībām atbilstošu pedagoģijas zinātnieku. Tāpēc vienīgā iespēja iepazīties ar oficiālās varas akceptētām pedagoģijas zinātnes atziņām bija tulkot padomju zinātnieku publikācijas.

Jau tika minēts, ka viens gads bija pārāk īss laika posms, lai Latvijas Valsts Universitātē izveidotos pedagoģijas zinātnieku kopiena un veidotos jaunā zinātnieku paaudze. Tas ir arī iemesls, kāpēc komunikācijas tīklojumu šī gada laikā veidoja tikai pedagoģiskā prese. Vēl neveidojās pedagoģijas zinātnieku biedrības un netika organizēti

⁵³⁷ Strazdiņš, K. Kas darāms skolotājiem marksisma – ļeņinisma pamatu studēšanā. No: *Padomju Latvijas Skola*, 1941, Nr. 8, 4. lpp.

⁵³⁸ Turpat, 4. lpp.

⁵³⁹ Sk. Rozentāls, M. (red.) *Filozofijas vārdnīca*. Rīga: izdevniecība „Liesma”, 1974, 295. lpp.

pedagoģijas zinātnes jautājumiem veltīti pasākumi, kā piemēram, konferences un kongresi. Taču, kamēr Latvijā šī komunikācijas tīklojuma daļa vēl nebija paspējusi attīstīties, tās pārstāvjiem bija iespēja iesaistīties padomju pedagoģijas zinātnes tīklojumā. Viņi ne tikai iepazinās ar tulkotajām publikācijām presē, respektīvi, recipējot jau gatavas padomju pedagoģijas atziņas, bet arī piedaloties zinātniskajos pasākumos, piemēram, Vissavienības pedagoģisko zinātņu konferencē. Šajā konferencē 1941. gada 19.–26. aprīlī piedalījās R. Miķelsons, kurš pēc tam par konferences norisi un galvenajām referātos paustajām atziņām rakstīja arī „Padomju Latvijas Skolā”⁵⁴⁰.

4.3.3. Pedagoģijas zinātnes komunikatīvā dimensija nacistiskās Vācijas okupācijas laikā (1941–1944)

Pēc nacistiskā Vācijas okupācijas vienīgā pedagoģiskās preses izdevuma – žurnāla „Padomju Latvijas Skola” – izdošana tika pārtraukta. Vācu okupācijas laikā no 1942. gada līdz 1944. gada pirmajai pusei iznāca Izglītības un Kultūras ģenerāldirekcijas Mācību līdzekļu nodaļas publicētais „Izglītības Mēnešraksts”, kas aizstāja starpkaru periodā izdoto žurnālu „Izglītības Ministrijas Mēnešraksts”. Apstākļos, kad skolā trūka skolotāju un skolotāju sagatavošanu apgrūtināja kara apstākļi, tā mērķis bija iepazīstināt pedagogus ar jaunās varas izvirzītajiem skolu darba mērķiem un audzināšanas uzdevumiem, mācību programmām un metodēm⁵⁴¹. „Izglītības Mēnešraksts” nacistu varas laikā līdzīgi kā „Padomju Latvijas Skola” padomju okupācijas periodā savā ziņā veica pedagoģijas mācību līdzekļa funkciju.

Žurnālā „Izglītības Mēnešraksts” pēc politiskajām peripetijām atkal atrodams plašs E. Pētersona publikāciju klāsts, kā arī vairāki P. Jureviča un J. A. Studenta raksti. Te gan jāpiebilst, ka E. Pētersona publikācijas, ņemot vērā akadēmiski sagatavotu skolotāju trūkumu, vairāk bija saistītas ar pedagoģisko praksi, nekā akadēmiskas pedagoģijas teorijas izstrādei veltītiem jautājumiem. E. Pētersons savās publikācijās vairāk pievērsās jautājumiem, kas bija aktuāli skolotājiem praktiķiem. Viņš rakstījis,

⁵⁴⁰ Miķelsons, R. Vissavienības pedagoģisko zinātņu konference. No: *Padomju Latvijas Skola, 1941, Nr. 6, 8.-11. lpp.*

⁵⁴¹ Sal. sk. Celms, J. Žurnālam tautā ejot. No: *Izglītības Mēnešraksts, 1942, Nr. 1, 2.lpp.*

piemēram, par sekmju vērtēšanu⁵⁴², par sodiem⁵⁴³, pavēli un aizliegumu⁵⁴⁴ un skolēnu atalgošanu⁵⁴⁵ mācību procesā. Līdzīgiem jautājumiem savās publikācijās pievērsās arī J. A. Students.

Attiecībā uz zinātnisko rakstu krājumu un mācību grāmatu izdošanu Rīgas Universitātes izdevniecībā no reihskomisāra saņemtais ziņojums liecina, ka jaunu darbu iespiešanai izdevniecībā nacistiskas Vācijas okupācijas laikā atļauja vairs netika sniegta. Turpmāk grāmatas iespiest bija atļauts tikai fiziskām personām⁵⁴⁶, kas varētu norādīt uz to, ka tādā veidā tika veikta kontrole pār grāmatu izdošanu. Rīgas Universitātes darbinieki norādījuši, ka gan zinātniskie raksti, gan pētījumu rezultāti jāpublicē arī kara laikā, un tādēļ lūguši atļauju izdevniecības darba turpināšanai⁵⁴⁷. Taču šāda atļauja, šķiet, netika sniegta. Līdz šim apzinātajos avotos trūkst liecību par to, ka latviešu pedagoģijas zinātnieki vācu okupācijas laikā būtu izdevuši kādas zinātniskas vai mācību grāmatas, kā arī par to, ka kara apstākļos būtu notikušas kādas pedagoģijas jautājumiem veltītas sanāksmes. Latviešu pedagoģijas zinātnieku iesaiste zinātnes komunikācijas tīklojumā vācu okupācijas laikā aprobežojās ar publikācijām žurnālā „Izglītības Mēnešraksts”.

4.3.4. Pedagoģijas zinātnes komunikatīvā dimensija padomju totalitārisma periodā (1944. gads – 20. gadsimta 60. gadu sākums)

1944. gadā, pēc atkārtotās Latvijas pakļaušanas padomju varas diktatūrai, atsākās marksistiski ļeņinskās pedagoģijas imports no PSRS, un arī pedagoģijas zinātnes komunikācijas tīklojums turpināja attīstīties un pilnveidoties jau 1940. gadā noteiktajā virzienā. 1945. gada janvārī tika atsākta pedagoģiskā žurnāla „Padomju Latvijas Skola” izdošana. Līdzīgi kā 1940. gadā tā mērķauditorija bija pedagoģiskās prakses pārstāvji. Arī pēckara gados žurnāls skolotājiem sniedza iespēju dalīties darba pieredzē un iepazīties ar aktuālajiem padomju pedagoģiskās preses tulkojumiem un

⁵⁴² Pētersons, E. Par sekmju vērtēšanu. No: *Izglītības Mēnešraksts, 1942, Nr. 5*, 145.-146. lpp.

⁵⁴³ Pētersons, E. Par skolas sodiem. No: *Izglītības Mēnešraksts, 1942, Nr. 8*, 239.-240. lpp.; *Nr. 9*, 270.-272. lpp.

⁵⁴⁴ Pētersons, E. Pavēle un aizliegums. No: *Izglītības Mēnešraksts, 1942, Nr. 6*, 174.-175. lpp.

⁵⁴⁵ Pētersons, E. Atalgojums. No: *Izglītības Mēnešraksts, 1943, Nr. 1*, 7.-8. lpp.

⁵⁴⁶ LVVA, 7427.f., 7.a., 8.l. Gada pārskati par Universitātes darbību. Sākts 1942. gada 17. aprīlī., 35. lp.

⁵⁴⁷ Turpat.

apskatiem, kā arī veica mācību līdzekļa funkciju. Žurnālā tika sniegti pārskati par nozīmīgākajiem marksistiski ļeņinskās pedagoģijas klasiķiem un viņu atziņām, tā iepazīstinot skolotājus ar marksistiski ļeņinskās pedagoģijas pamatiem. Padomju pedagoģijas pamatjautājumiem veltīto publikāciju cikls tika veidots tā, lai tas piedāvātu lasītājam īsu mācību kursu padomju pedagoģijā. To atzinis arī Kārlis Strazdiņš (1890-1964), LPSR izglītības ministrs (1944-1950), rakstot, ka „žurnāls „Padomju Latvijas Skola” ir veicis lielu darbu, .. izdodot skolām nepieciešamos teorētiskos rakstus un materiālus”⁵⁴⁸. Padomju pedagoģijas propagandu kā vienu no pedagoģiskās preses funkcijām minējis arī R. Miķelsons – marksistiski ļeņinskās pedagoģijas veidošanās aculiecinieks un aktīvs pedagoģijas zinātnes veidotājs Latvijā⁵⁴⁹. Sākot no 1948. gada janvāra, pedagoģiskās preses izdevumu klāstu papildināja arī laikraksts „Skolotāju Avīze”.

Publicējot pedagoģijas zinātnieku rakstus, pedagoģiskie preses izdevumi nodrošināja saikni starp pedagoģijas zinātni, respektīvi, teoriju un pedagoģijas praksi. Sākotnēji publikāciju autori žurnālā „Padomju Latvijas Skola” bija vadošie padomju pedagoģijas zinātnieki⁵⁵⁰, kas skaidrojams ar to, ka Latvijā vēl nebija izveidojusies sava akadēmisku izglītību ieguvušu pedagoģijas zinātnieku kopiena. Līdzās pedagoģijas zinātniekiem un skolotājiem praktiķiem daudzu publikāciju autori visos žurnāla „Padomju Latvijas Skola” izdevumos neiztrūkstoši bija valdības pārstāvji un izglītības sistēmas vadītāji – Izglītības ministrs un Izglītības ministra vietnieks, LKP CK Skolu daļas vadītājs, Izglītības ministrijas Skolu nodaļas vadītājs, Ministru Padomes priekšsēdētāja vietnieks, LK(b)P CK propagandas un aģitācijas daļas vietnieks u. c. Tas liecina par to, ka pedagoģijas zinātnes un skolu prakses attīstība padomju okupācijas periodā bija pakļauta valdības norādēm un Komunistiskās partijas kongresu lēmumiem.

Jau sākot no pašiem pirmajiem žurnāla „Padomju Latvijas Skola” numuriem, tajā kā Latvijas zinātnieku pārstāvis publicējās R. Miķelsons. Viņš iepazīstināja lasītāju gan ar pedagoģijas teorijas, gan prakses jautājumiem, sniedza pārskatus par pedagoģijas zinātnes aktuālajām attīstības tendencēm, kā arī informēja par Krievijas Padomju Federatīvās Sociālistiskās Republikas Pedagoģijas zinātņu akadēmijas (KPFSSR PZA) darbību.

⁵⁴⁸ Strazdiņš, K. Uzdevumi jaunajā mācību gadā (ziņojums Pirmajā Republikāniskajā Tautas izglītības darbinieku sanāksmē). No: *Padomju Latvijas Skola*, 1947, Nr. 9, 15. lpp.

⁵⁴⁹ Miķelsons, R. *Pedagoģiskās domas attīstība*. No: Miķelsons, R. (red.) *Skolas un pedagoģiskās domas attīstība Padomju Latvijā*. Rīga: izdevniecība „Zvaigzne”, 1969, 53. lpp.

⁵⁵⁰ Te minami, piemēram, Mihails Skatkins, Ivans Kairovs, Ivans Ogorodņikovs, Boriss Jesipovs, Nikolajs Boldirevs, Nikolajs Gončarovs, Jevgeņijs Golants (Евгений Голант, 1888-1971) u. c.

Latvijas Valsts Universitātes Pedagoģijas un psiholoģijas katedrā darbu sākot arvien jauniem mācībspēkiem, kā arī attīstoties jauno pedagoģijas zinātnieku gatavošanai, 20. gadsimta 50. gadu vidū Latvijā atkal veidojās sava pedagoģijas zinātnieku kopiena, kas iesaistījās pedagoģijas zinātnes komunikācijas tīklojuma attīstīšanā Latvijā. Pedagoģiskajā presē tika publicēti arvien lielāks skaits jau esošo un topošo Latvijas pedagoģijas zinātnieku rakstu. 20. gadsimta 50. gadu sākumā tajā sāka publicēties Olga Ivaščenko, Nikolajs Klēģeris, Izidors Meikšāns (1900-1975) un Vladimirs Ūsiņš⁵⁵¹, kurš no 1954. gada līdz pat 1991. gadam bija Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas Skolu zinātniskās pētniecības institūta (LPSR IM SZPI) direktora vietnieks zinātniskajā darbā⁵⁵². 50. gadu otrajā pusē un 60. gadu sākumā starp „Padomju Latvijas Skolas” publikāciju autoriem atrodami arī topošie pedagoģijas zinātnieki, Latvijas Valsts Universitātes Pedagoģijas un psiholoģijas katedras mācībspēki Jānis Anspaks, Dzidra Meikšāne, Aina Stepe, Aelita Studente (1928-1995) un Ausma Špona. I. Meikšāns un R. Miķelsons, sākot no 1956. gada 7. numura darbojās žurnāla „Padomju Latvijas Skola” redkolēģijā. Līdz ar to šī, galvenokārt pedagoģiskās prakses pārstāvjiem, respektīvi, skolotājiem domātā, preses izdevuma veidotāju vidū bija arī pedagoģijas zinātnieki. Tas ļauj apgalvot, ka, sākot no 20. gadsimta 50. gadu otrās puses, Latvijas pedagoģijas zinātnieki aktīvi iesaistījās šī pedagoģijas zinātnes komunikācijas tīklojuma elementa, respektīvi, publikāciju, attīstīšanā.

Pēc Otrā pasaules kara, turpinoties skolotāju sagatavošanā izmantojamo pedagoģijas mācību grāmatu importam no Padomju Savienības, Latvijas Valsts Universitātes mācībspēki, tātad pedagoģijas zinātnieki savu pētījumu rezultātus publicēja vai nu pedagoģiskās preses izdevumos, vai arī atsevišķiem pedagoģijas jautājumiem veltītās grāmatās, metodiskajos līdzekļos, kā arī rakstu un referātu krājumos, arī dažādos Skolu zinātniski pētnieciskā institūta izdevumos. Latvijas Valsts Universitātes Pedagoģijas un psiholoģijas katedras mācībspēki bija arī šo krājumu redaktori. Piemēram, grāmatā „Pārejas vecuma pusaudžu audzināšana ģimenē”⁵⁵³ (1959) redaktora amatu pildīja A. Stepe, grāmatās „Politehniskā apmācība un skolēnu

⁵⁵¹ I. Meikšāna un V. Ūsiņa raksti žurnālā „Padomju Latvijas Skola” publicēti jau 1948. gadā un 1949. gadā.

⁵⁵² Freidenfelds, I. Vladimirs Ūsiņš. No: Staris, A. (red.) *Pedagoģiskā doma Latvijā no 1940. gada līdz mūsu dienām*. Rīga: Puse, 1998, 117. lpp.

⁵⁵³ Stepe, A., *Pārejas vecuma pusaudžu audzināšana ģimenē*. Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība, 1959.

sagatavošana praktiskajam darbam Latvijas PSR skolās”⁵⁵⁴ (1958) un „Padomju Latvijas skolu 20 gadi”⁵⁵⁵ (1960) R. Miķelsons, grāmatā „Tradīciju un paradumu loma bērnu audzināšanā skolā un ģimenē” (1959)⁵⁵⁶ N. Klēģeris, bet grāmatā „Bērnu antireliģiskā audzināšana”⁵⁵⁷ (1963) Dz. Meikšāne. I. Meikšāns bija atbildīgs par izdevumu „Par morāles kodeksa prasību pārvēršanu skolēnu kolektīva prasībās” (1963), I. Meikšāna un A. Studentes zinātniskajā redakcijā iznāca „Internātskolu darba jautājumi”⁵⁵⁸ (1958), kā arī I. Meikšāna un Dz. Meikšānes „Strādnieku jaunatnes skolu darba jautājumi”⁵⁵⁹ (1958).

Analizējot publikācijas kā vienu no pedagoģijas zinātnes komunikatīvā tīklojuma elementiem, līdzās pedagoģiskās preses izdevumiem un atsevišķiem pedagoģijas jautājumiem veltītajiem krājumiem minami arī Latvijas Valsts Universitātes Pedagoģijas un psiholoģijas katedras veidotie zinātnisko rakstu krājumi. Kā liecina ieraksti Pedagoģijas un psiholoģijas katedras sēžu protokolos, arī šajā jomā līdzīgi kā disertāciju un lekciju izstrādē katedras mācībspēki bija pakļauti sava veida kontrolei - krājumam paredzētie raksti, to temati tika apspriesti katedras sēdēs⁵⁶⁰. 1962. gadā tika izdots krājums „Audzināšanas jautājumi padomju skolā”⁵⁶¹. Līdz ar to Latvijas Valsts Universitātes mācībspēki ne tikai iesaistījās komunikācijas tīklojuma attīstīšanā ārpus savas darba vietas, bet veidoja komunikācijas tīklojumu arī Pedagoģijas un psiholoģijas katedras ietvaros.

Visi pedagoģijas zinātnes komunikāciju tīklojuma elementi Latvijā pēc Otrā pasaules kara neatīstījās vienlaicīgi. Pedagoģiskie preses izdevumi tika izdoti jau 1945. gadā, taču tādi komunikāciju tīklojuma elementi kā asociācijas, biedrības kongresi un konferences arī pēc 1945. gada, līdzīgi kā starpkaru periodā, sākotnēji veidojās galvenokārt pedagoģiskās prakses pārstāvju, respektīvi, skolotāju kopienas ietvaros.

⁵⁵⁴ Miķelsons, R. *Politehniskā apmācība un skolēnu sagatavošana praktiskajam darbam* Latvijas PSR skolās. Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība, 1958.

⁵⁵⁵ Miķelsons, R. *Padomju Latvijas skolu 20 gadi*. Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība, 1960.

⁵⁵⁶ Klēģeris, N. *Tradīciju un paradumu loma bērnu audzināšanā skolā un ģimenē*. Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība, 1959. Šī N. Klēģera grāmata tikusi apspriesta arī 1960. gada 26. janvāra Pedagoģijas un psiholoģijas katedras sēdē (LVA, 1340. f., 23. a., 13. l., P. *Stučkas LVU Pedagoģijas un psiholoģijas katedra. Katedras sēžu protokoli ar pielikumiem no 1960. gada 12. janvāra līdz 29. jūlijam*, 14.-20. lp.

⁵⁵⁷ Meikšāne, Dz. *Bērnu antireliģiskā audzināšana*. Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība, 1963.

⁵⁵⁸ Meikšāns, I., Studente, A. (atb. red.) *Internātskolu darba jautājumi*. Rīga: LPSR SZPI, 1958.

⁵⁵⁹ Meikšāne, Dz., Meikšāns, I. (zin. red.) *Strādnieku jaunatnes skolu darba jautājumi*. Rīga: LPSR SZPI, 1958.

⁵⁶⁰ LVA, 1340. f., 23. a., 16. l., P. *Stučkas LVU Pedagoģijas un psiholoģijas katedra. Katedras sēžu protokoli ar pielikumiem 1962. gads*, 16.-17. lp.; LVA, 1340.f., 23.a., 17.l. P. *Stučkas LVU Pedagoģijas un psiholoģijas katedra. Katedras sēžu protokoli ar pielikumiem 1963. gads*, 120., 123.-126. lp.

⁵⁶¹ Anspaks, J. (red.) *Audzināšanas jautājumi padomju skolā*. Rīga: Pētera Stučkas Latvijas Valsts Universitāte, 1962.

Tika organizētas skolotāju apspriedes⁵⁶², sanāksmes un konferences. Tā, piemēram, pirmais pārskats par skolotāju konferencēm žurnālā „Padomju Latvijas Skola” tika publicēts jau 1945. gada 1. numurā⁵⁶³. 1957. gada martā notika pirmais LPSR Skolotāju kongress⁵⁶⁴, bet 1960. gada decembrī otrais kongress⁵⁶⁵. Sākot no 1953. gada, pēc Skolu zinātniskās pētniecības institūta izveides tika organizētas skolotāju zinātniski praktiskās konferences, lai apkopotu un popularizētu pirmrindas skolotāju pieredzi⁵⁶⁶. Ar līdzīgu mērķi 1954. gadā tika organizēti pirmie republikāniskie pedagoģiskie lasījumi⁵⁶⁷ un tajos nolasītie referāti tika publicēti atsevišķās brošūrās⁵⁶⁸. Pedagoģisko lasījumu temati vērtējami tikai kā nosacīti brīvi izvēlēti - lasījumu paraugtemati tika publicēti izdevumā „Padomju Latvijas Skola”⁵⁶⁹.

Līdzīgi kā starpkaru periodā, arī pēc Otrā pasaules kara šajos pedagoģiskās prakses pārstāvjiem domātajos pasākumos referēja pedagoģijas zinātnieki, respektīvi, Latvijas Valsts Universitātes mācībspēki. Tā, piemēram, 1949. gada 3. novembra Pedagoģijas un psiholoģijas katedras sēdē tika nolemts, ka tās mācībspēkiem jāuzņemas „nolasīt skolās un metodiskajās apvienībās referātus par padomju pedagoģijas un metodikas sasniegumiem”⁵⁷⁰, bet, sniedzot pārskatu par zinātniski pētnieciskā darba rezultātu ieviešanu audzināšanas praksē, minēts, ka 1960. gadā Pedagoģijas un psiholoģijas katedras mācībspēki skolotājiem, vecākiem un skolu jaunatnei nolasījuši 186 lekcijas⁵⁷¹. Latvijas Valsts Universitātes Pedagoģijas un psiholoģijas katedras

⁵⁶² Par skolotāju apspriedēm skatīt, piemēram, Strazdiņš, K. Skolotāju apspriedēm sanākot. No: *Padomju Latvijas Skola* 1950, Nr. 8, 15.-20. lpp., Miķelsons, R. Augusta skolotāju apspriedes. No: *Padomju Latvijas Skola*, 1951, Nr. 7, 3.-6. lpp.

⁵⁶³ *Padomju Latvijas Skola*, 1945, Nr. 1, 7.-14. lpp.

⁵⁶⁴ Par kongresu sk.b. a. LPSR Skolotāju kongresa dalībnieku aicinājums republikas skolotājiem un visiem tautas izglītības darbiniekiem. No: *Padomju Latvijas Skola*, 1957, Nr. 4, 3.-6. lpp.; *LPSR Skolotāju kongress*. No: *Padomju Latvijas Skola*, 1957, Nr. 4, 85.-103. lpp.

⁵⁶⁵ B. a. Lielo notikumu priekšvakarā. No: *Padomju Latvijas Skola*, 1960, Nr. 12, 3.-4. lpp.; b. a., Strādāt kongresa prasību garā. No: *Padomju Latvijas Skola*, 1961, Nr. 1, 3. lpp.

⁵⁶⁶ Grobiņa, E. Meklēsim efektīvākas formas zinātniski praktisko konferenču organizēšanā. No: *Padomju Latvijas Skola*, 1959, Nr. 1, 64.-72. lpp.

⁵⁶⁷ Miķelsons, R. Skolu zinātniski pētnieciskais institūts. No: *Padomju Latvijas Skola*, 1960, Nr. 7, 20. lpp.; Gaile, M. Pedagoģiskie lasījumi. No: *Padomju Latvijas Skola*, 1954, Nr. 2, 109. lpp.

⁵⁶⁸ Piemēram, Miķelsons, R. (red.) Politehniskās apmācības jautājumi: Latvijas PSR pirmo „Pedagoģisko lasījumu” referāti. Rīga, LPSR SZPI, 1954; Meikšāns, I., Ūsiņš, V. *Par skolēnu zinātniski ateistisko audzināšanu: 2. republikānisko „Pedagoģisko lasījumu” referāti*. Rīga: LPSR SZPI, 1955; Ūsiņš, V. (red.) *Daži pedagoģiskās padomes un metodiskā darba vadības jautājumi skolā: 2. „Pedagoģisko lasījumu” referāti*. Rīga: LPSR SZPI, 1955.

⁵⁶⁹ Piemēram, b. a. Referātu paraugtematika zinātniski praktiskajām konferencēm un pedagoģiskajiem lasījumiem. No: *Padomju Latvijas Skola*, 1953, Nr. 5, 69.-83. lpp.

⁵⁷⁰ LVA, 1340.f., 23.a., 2.l. P. Stučkas LVU Pedagoģijas un psiholoģijas katedra. Katedras sēžu protokoli ar pielikumiem 1949. gads, 28. lp.

⁵⁷¹ LVA, 1340.f., 23.a., 15.l. P. Stučkas LVU Pedagoģijas un psiholoģijas katedra. Katedras sēžu protokoli ar pielikumiem 1961. gads, 106. lp.

mācībspēki savās lekcijās un referātos ne tikai informēja par pedagoģijas zinātnes jaunākajām atziņām, bet visticamāk bija spiesti tajos iekļaut arī ideoloģisku tematiku. Par to liecina, piemēram, 1960. gada 26. janvāra Pedagoģijas un psiholoģijas sēdes protokols, kurā teikts, ka, iepazīstoties „ar LVU partijas biroja rīkojumu par pasākumiem universitātē sakarā ar Partijas CK lēmumu, katedras locekļiem būtu jānolasa 7 lekcijas pa sabiedriskā darba līniju”⁵⁷². To apliecina arī protokola pielikumā atrodamais saraksts, kurā minēti lekciju nosaukumi: „Dzīvosim un strādāsim komunistiski”, „Kādam jābūt vispusīgi attīstītam cilvēkam”, „Komunistiskās sabiedrības cilvēks”, „Par mūsdienu jaunā cilvēka uzvedības kultūru”, „Par padomju jaunā cilvēka sapni un laimi”, „Cilvēkā visam jābūt skaistam” un „Kas nestrādā, tam nebūs ēst”⁵⁷³. Savukārt pedagoģiskajos lasījumos, piemēram, 1958. gadā J. Anspaks referēja „Par skolēnu sagatavošanu brīvai profesijas izvēlei”⁵⁷⁴, bet R. Miķelsons 1956. gadā Baltijas republiku izglītības darbinieku apspriedē piedalījās ar referātu „Par latviešu un krievu valodas un literatūras mācīšanu stāvokli latviešu skolās un pasākumiem tā uzlabošanā”⁵⁷⁵.

Iesaistoties šāda veida pasākumos, pedagoģijas zinātnes pārstāvji - Latvijas Valsts Universitātes Pedagoģijas un psiholoģijas katedras mācībspēki - pedagoģijas prakses pārstāvjus, respektīvi, skolotājus informēja par jaunākajām pedagoģijas zinātnes atziņām un sasniegumiem, tā nodrošinot saikni starp pedagoģijas teoriju un praksi. Savukārt fakts, ka pedagoģijas zinātnieku kopienas ietvaros šis komunikācijas tīklojuma elements attīstījās vēlāk, skaidrojams ar to, ka pedagoģijas zinātnieku kopienai, kas varētu apvienoties biedrībās vai apmainīties viedokļiem un atziņām konferenču ietvaros, Latvijā pēc 1945. gada vispirms vēl bija jāizveidojas. Latvijas Valsts Universitātes Pedagoģijas un psiholoģijas katedras sēžu protokoli liecina, ka 20. gadsimta 50. gadu vidū katedras pārstāvji ar referātiem piedalījušies Latvijas Universitātes Vēstures un filoloģijas fakultātes metodiskajās konferencēs⁵⁷⁶. Savukārt pirmās ziņas par Latvijas Valsts Universitātes zinātniskās konferences ietvaros organizētu atsevišķu pedagoģijas

⁵⁷² LVA, 1340.f., 23.a., 13.l. P. Stučkas LVU Pedagoģijas un psiholoģijas katedra. Katedras sēžu protokoli ar pielikumiem no 1960. gada 12. janvāra līdz 1960. gada 29. jūlijam, 22. lp.

⁵⁷³ LVA, 1340.f., 23.a., 13.l. P. Stučkas LVU Pedagoģijas un psiholoģijas katedra. Katedras sēžu protokoli ar pielikumiem no 1960. gada 12. janvāra līdz 1960. gada 29. jūlijam turpat, 27. lp.

⁵⁷⁴ Studente, A. Pedagoģiskie lasījumi par skolēnu personības audzināšanu. No: *Padomju Latvijas Skola, 1959, Nr. 3*, 107. lpp.

⁵⁷⁵ Ozoliņa, R., Jansons, R. Baltijas republiku izglītības darbinieku apspriede valodu un literatūras mācīšanas jautājumos. No: *Padomju Latvijas Skola, 1956, Nr. 11*, 105. lpp.

⁵⁷⁶ LVA, 1340.f., 23.a., 7.l. P. Stučkas LVU Pedagoģijas un psiholoģijas katedra. Katedras sēžu protokoli ar pielikumiem 1954. gads, 31.lp.; LVA, 1340. f., 23. a., 10. l., P. Stučkas LVU Pedagoģijas un psiholoģijas katedra. Katedras sēžu protokoli ar pielikumiem 1957. gads, 2. lp.

jautājumiem veltītu konferences sekciju apzinātajos avotos atrodamas Pedagoģijas un psiholoģijas katedras 1960. gada 30. decembra sēdes protokolā. Sēdē tika nolemts „Zinātnisko daļu lūgt [konferencē] izveidot pedagoģijas un psiholoģijas sekciju, [un] sekcijas darbā pieaicināt SZPI darbiniekus un skolotājus no skolām”⁵⁷⁷. Tātad arī pēc pedagoģijas zinātnieku kopienas izveidošanās organizētajās pedagoģijas zinātnieku konferencēs, kā arī, piemēram, pedagoģiskajās dienās⁵⁷⁸ saglabājās saikne starp pedagoģijas zinātniekiem un pedagoģiskās prakses pārstāvjiem. Līdzīgi kā gatavojot rakstus publicēšanai Pedagoģijas un psiholoģijas katedras zinātnisko rakstu krājumos, arī Latvijas Valsts Universitātes konferencēm gatavojamo referātu temati un tēzes tika apspriesti katedras sēdēs, tātad arī referātu tēžu izveide zināmā mērā bija pakļauta kontrolei. Pēc tēžu apspriešanas tajās bija jāveic labojumi⁵⁷⁹.

Padomju Savienības mērogā Latvijas pedagoģijas zinātnieki pedagoģijas zinātnes komunikācijas tīklojumā sākotnēji iesaistījās pastarpināti, par Vissavienības konferencēs apspriestajām aktualitātēm uzzinot galvenokārt no publikācijām žurnālā „Padomju Latvijas Skola”⁵⁸⁰. Latvijas Valsts Universitātes Pedagoģijas un psiholoģijas katedras sēdēs tika apspriesti jaunākie noklausītie Padomju Savienības vadošo pedagoģijas zinātnieku referāti, kas savukārt nodrošināja, ka jaunākās pedagoģijas zinātnes atziņas nekavējoties nonāca līdz Latvijas pedagoģijas zinātniekiem un docētājiem⁵⁸¹. Veidojoties pedagoģijas zinātnieku kopienai Latvijā, tās pārstāvji arvien plašāk iesaistījās pedagoģijas zinātnes komunikācijas tīklojumā un tā attīstībā ne tikai Latvijā, bet arī ārpus tās robežām. Latvijas Valsts Universitātes Pedagoģijas un psiholoģijas katedras mācītbspēki sākot no 20. gadsimta 50. gadu otrās puses par saviem pētījumu rezultātiem referēja ne tikai Latvijas Valsts Universitātes zinātniskajās konferencēs, bet arī konferencēs citās Padomju Savienības pilsētās, piemēram,

⁵⁷⁷ LVA, 1340. f., 23. a., 14. l., P. Stučkas LVU Pedagoģijas un psiholoģijas katedra. Katedras sēžu protokoli ar pielikumiem no 1960. gada 30. augusts – 30. decembris, 159. lp.

⁵⁷⁸ 1963. gada 15. septembra Pedagoģijas un psiholoģijas katedras sēdē tika nolemts “saziņā ar Izglītības ministriju rīkot pedagoģiskās dienas, kur radošās diskusijas satiktos pedagogi – teorētiķi ar skolotājiem – praktiķiem (apmēram 1 reizi mēnesī)” (LVA, 1340. f., 23. a., 17. l., P. Stučkas LVU Pedagoģijas un psiholoģijas katedra. Katedras sēžu protokoli ar pielikumiem no 1963. gads, 66. lp.).

⁵⁷⁹ LVA, 1340. f., 23. a., 15. l. P. Stučkas LVU Pedagoģijas un psiholoģijas katedra. Katedras sēžu protokoli ar pielikumiem 1961. gads, 19.-36. lp.; LVA, 1340. f., 23. a., 16. l., P. Stučkas LVU Pedagoģijas un psiholoģijas katedra. Katedras sēžu protokoli ar pielikumiem 1962. gads, 57.-61. lp.

⁵⁸⁰ Piemēram, R. Miķelsona rakstos „Vissavienības pedagoģisko zinātņu konference” (Padomju Latvijas Skola, 1941, Nr. 6, 8.-11. lpp.), „KPFSR Pedagoģisko zinātņu akadēmijas sesija” (Padomju Latvijas Skola, 1945, Nr. 8, 25.-30. lpp.).

⁵⁸¹ Piemēram, 1955. gada 7. aprīļa sēdē ticis apspriests B. Jesipova referāts LVA, 1340. f., 23. a., 8. l. P. Stučkas LVU Pedagoģijas un psiholoģijas katedra. Katedras sēžu protokoli ar pielikumiem 1955. gads., 16. lp.

Ļeņingradā, Tartu, Viļņā⁵⁸².

Lai arī nošķirti no Rietumeiropas, Latvijas pedagoģijas zinātnieki tomēr nosacīti bija iesaistīti starptautiskajā pedagoģijas zinātnes komunikācijas tīklojumā, proti, tīklojumā, kuru veidoja Padomju Savienības republikas un Varšavas pakta valstis. Sadarbības institūcijas bija šo republiku un valstu partneraugstskolas, institūti un pētniecības centri⁵⁸³, kā arī KPFSR Pedagoģisko zinātņu akadēmija⁵⁸⁴. Šajā pedagoģijas zinātnes komunikācijas tīklojumā Latvijas zinātnieki iekļāvās, ne tikai sadarbojoties institucionālajā līmenī, bet arī veidojot personīgus kontaktus. 20. gadsimta 60. gados Latvijas pedagoģijas zinātniekiem veidojās sadarbība ar atsevišķiem zinātniekiem Maskavā, Ļeņingradā, Kijevā, Tbilisi un citās pilsētās. J. Anspaks kā sadarbības partnerus minējis, piemēram, Vasīliju Davidovu (*Давыдов Василий*, 1930–1998), Aleksandru Luriju (*Александр Лурия*, 1902–1977), Alekseju Piskunovu (*Пискунов Алексей*, 1921–2005), Kadriju Saļimovu (*Кадрия Салимова*), Dāvidu Lordkipanidzi (*Лордкипанидзе Давид*, 1905–1992) un Šalvu Amonašvili (*Шалва Амонашвили*)⁵⁸⁵. Tā kā pēc Otrā pasaules kara Latvijā vēl nebija savas pedagoģijas zinātnieku kopienas, tad disertāciju vadītāji, konsultanti un recenzenti bieži bija padomju pedagoģijas zinātnieki. Tāpēc Latvijas Valsts Universitātes mācībspēku komandējumi bija saistīti ne tikai ar konferenču apmeklējumiem, bet arī ar savu disertāciju apspriešanu⁵⁸⁶.

Pedagoģijas vēsturnieks J. Anspaks minējis, ka kopš 1961. gada nostiprinājās arī „Baltijas valstu pedagogu sadarbība, organizējot teorētiskus seminārus un konferences, izdodot materiālu krājumus par nozīmīgākajiem pedagoģijas teorijas un pedagoģijas vēstures, audzināšanas metodikas un personības attīstības jautājumiem”⁵⁸⁷. Taču, kā liecina Latvijas Valsts Universitātes Pedagoģijas un psiholoģijas katedras sēžu protokoli, Baltijas valstu pedagoģijas zinātnieku sadarbība sākusies jau 20. gadsimta 50. gadu otrajā pusē. 1956. gada 31. augusta katedras sēdē minēts, ka veidojas kontakti ar

⁵⁸² LVA, 1340. f., 23. a., 10. l., P. Stučkas LVU Pedagoģijas un psiholoģijas katedra. Katedras sēžu protokoli ar pielikumiem 1957. gads, 95.lp.; LVA, 1340.f., 23.a., 11.l. P. Stučkas LVU Pedagoģijas un psiholoģijas katedra. Katedras sēžu protokoli ar pielikumiem 1958. gads, 1.a.lp.; LVA, 1340.f., 23.a., 13.l. P. Stučkas LVU Pedagoģijas un psiholoģijas katedra. Katedras sēžu protokoli ar pielikumiem no 1960. gada 12. janvāra līdz 1960. gada 29. jūlijam, 255.lp.; LVA, 1340. f., 23. a., 16. l., P. Stučkas LVU Pedagoģijas un psiholoģijas katedra. Katedras sēžu protokoli ar pielikumiem 1962. gads, 37.-38.lp.

⁵⁸³ Staris, A. (red.) *Pedagoģiskā doma Latvijā no 1940. gada līdz mūsdienām*. Rīga: Puse, 1998, 8. lpp.

⁵⁸⁴ LVA, 1340.f., 23.a., 15.l. P. Stučkas LVU Pedagoģijas un psiholoģijas katedra. Katedras sēžu protokoli ar pielikumiem 1961. gads, 112.lp.

⁵⁸⁵ Anspaks, J. *Pedagoģijas idejas Latvijā*. Rīga: RaKa, 2003, 374. lpp.

⁵⁸⁶ LVA, 1340.f., 23.a., 12.l. P. Stučkas LVU Pedagoģijas un psiholoģijas katedra. Katedras sēžu protokoli ar pielikumiem 1959. gads, 170., 186., 202. lp.

⁵⁸⁷ Anspaks, J. *Pedagoģijas idejas Latvijā*. Rīga: RaKa, 2003, 374. lpp.

Tartu Universitātes pedagoģijas katedru⁵⁸⁸, bet 1957. gada 6. februārī notikusi kopīga Latvijas Valsts Universitātes Pedagoģijas un psiholoģijas katedras un Tartu Universitātes Pedagoģijas katedras sēde, kurā no Tartu Universitātes piedalījies arī Aleksandrs Elango (*Aleksander Elango*, 1902–2004)⁵⁸⁹, kura īpašo ieguldījumu gan Latvijas aspirantu sagatavošanā, gan pedagoģijas zinātnes attīstīšanā Latvijā atzīmējis arī J. Anspaks⁵⁹⁰. Savukārt 1960. gadā J. Anspaks bija devies komandējumā uz Tartu, lai iepazītos ar Tartu Universitātes zinātnisko un mācību metodisko darbu, kā arī spriestu par pedagoģiskās prakses jautājumiem⁵⁹¹. Līdzās pieredzes apmaiņai un sadarbībai pētniecības gaitā, kā arī gatavojot skolotājus un jaunos pedagoģijas zinātniekus, Baltijas valstu pedagoģijas zinātniekiem ar jaunākajiem pētījumu rezultātiem un atziņām bija iespējams apmainīties arī Baltijas starprepublikāniskajās konferencēs⁵⁹².

Padomju okupācijas periodā pedagoģijas zinātnes jaunākās attīstības tendences pasaulē aiz dzelzs priekškara līdz Latvijai nenonāca, taču Latvijas pedagoģiskajā presē bija iespējams sekot aktualitātēm citās Padomju Savienības republikās un Varšavas pakta valstīs. Kā viens no pirmajiem piemēriem minams 1945. gadā žurnālā „Padomju Latvijas Skola” publicētais raksts „Kādas problēmas risina centrālie pedagoģiskie žurnāli”⁵⁹³. Kā liecina virsraksts, Vissavienības preses izdevumi tika uzskatīti par centrālajiem, respektīvi, galvenajiem un vadošajiem, un tajos publicētās jaunākās atziņas pārņēma un pārpublicēja atsevišķu republiku, arī Latvijas, izdevumi. Par aktualitātēm Vissavienības preses izdevumos bija iespējams lasīt žurnālā „Padomju Latvijas Skola”, kurā no 1951. gada 9. numura regulāri tika publicēti arī pārskati par nozīmīgākajām publikācijām padomju pedagoģiskās preses izdevumos.

Līdzīgi kā starpkaru periodā, arī pēc Otrā pasaules kara Latvijas Valsts Universitātē bija pieejams plašs pedagoģisko preses izdevumu klāsts. To veidoja regulāri abonētā prese. Pedagoģijas un psiholoģijas katedras pasūtīto preses izdevumu

⁵⁸⁸ LVA, 1340.f., 23.a., 9.l. P. Stučkas LVU Pedagoģijas un psiholoģijas katedra. Katedras sēžu protokoli ar pielikumiem 1956. gads, 30. lp.

⁵⁸⁹ LVA, 1340. f., 23. a., 10. l., P. Stučkas LVU Pedagoģijas un psiholoģijas katedra. Katedras sēžu protokoli ar pielikumiem 1957. gads, 11. lp.

⁵⁹⁰ Anspaks, J. *Pedagoģijas idejas Latvijā*. Rīga: RaKa, 2003, 374. lpp.

⁵⁹¹ LVA, 1340.f., 23.a., 14.l. P. Stučkas LVU Pedagoģijas un psiholoģijas katedra. Katedras sēžu protokoli ar pielikumiem no 1960. gada 12. augusta līdz 30. decembrim, 137. lp.

⁵⁹² Piemēram, 1960. gadā Baltijas starprepublikāniskā konference notika Viļņā (LVA, 1340.f., 23.a., 13.l. P. Stučkas LVU Pedagoģijas un psiholoģijas katedra. Katedras sēžu protokoli ar pielikumiem no 1960. gada 12. janvāra līdz 1960. gada 29. jūlijam, 255.lp.).

⁵⁹³ B.a. Kādas problēmas risina centrālie pedagoģiskie žurnāli. No: *Padomju Latvijas Skola*, 1945, Nr. 10, 86.-88. lpp.

sarakstā lielāko daļu veidoja Vissavienības izdevumi krievu valodā, taču sarakstā minēti arī vairāki Vācijas Demokrātiskās Republikas izdevumi. 20. gadsimta 50. gadu beigās katedra saņēma šādus preses izdevumus: „Padomju Pedagoģija” (*Советская Педагогика*), „Tautas Izglītība” (*Народное Образование*), „Augstskolas Ziņas” (*Вестник Высшей Школы*), „KPFSR Izglītības Ministrijas Rīkojumu Krājums” (*Сборник Приказов и Распоряжений Минстерства Просвещения*) un „Politiskā Izglītība” (*Политехническое Образование*), kā arī „Pedagoģija” (*Pädagogik*), „Pionieru Vadītājs” (*Pionierleiter*), „Augstākā Izglītība” (*Hochschulwesen*), „Vācijas Skolotāju Avīze” (*Deutsche Lehrerzeitung*) u. c.

Latvijas Valsts Universitātes Pedagoģijas un psiholoģijas katedras sēdēs regulāri tika sniegti pārskati par aktualitātēm gan šajos PSRS, gan Varšavas pakta valstu pedagoģiskās preses izdevumos⁵⁹⁴. Par katru preses izdevumu bija atbildīgs kāds katedras mācībspēks. Viņa pienākumos ietilpa sekot līdzī publikācijām un jaunumiem, bet mēneša beigās informēt par tiem pārējos mācībspēkus⁵⁹⁵. Tas liecina, ka Latvijas pedagoģijas zinātnieki un docētāji iespēju robežās aktīvi sekoja līdzī pedagoģijas zinātnes attīstībai un aktualitātēm arī ārpus Latvijas.

Katedras sēžu protokolos fiksētā informācija par aktualitātēm Vācijas Demokrātiskās Republikas pedagoģiskās preses izdevumos apliecina, kā arī citās Varšavas pakta valstīs pedagoģijas zinātne pēc Otrā pasaules kara attīstījās marksistiski ļeņiniskās pedagoģijas tradīcijās. Padomju Savienība un citas sociālistiskās valstis veidoja kopīgu pedagoģijas zinātnes komunikācijas tīklojumu Austrumeiropā. Līdzīgi kā Latvijā, arī, piemēram, Vācijas Demokrātiskajā Republikā pedagoģiskajos preses izdevumos tika publicēti padomju autoru rakstu tulkojumi, sniegti pārskati par krievu un padomju pedagoģijas atziņām, piemēram, par Makarenko pedagoģijas sistēmu, Pavlova mācību⁵⁹⁶, Ušinska uzskatiem par pareizu mācību vielas atkārtošānu⁵⁹⁷. Savukārt pēc Pedagoģijas un psiholoģijas katedras mācībspēku domām vērtīgākie ārzemju pedagoģiskās preses izdevumu raksti tika ieteikti tulkošanai un publicēšanai Latvijā. Par

⁵⁹⁴ LVA, 1340.f., 23.a., 9.l. P. Stučkas LVU Pedagoģijas un psiholoģijas katedra. Katedras sēžu protokoli ar pielikumiem 1956. gads, 20., 51. lp.; LVA, 1340.f., 23.a., 11.l. P. Stučkas LVU Pedagoģijas un psiholoģijas katedra. Katedras sēžu protokoli ar pielikumiem 1958. gads, 5., 65.-66. lp.; LVA, 1340.f., 23.a., 12.l. P. Stučkas LVU Pedagoģijas un psiholoģijas katedra. Katedras sēžu protokoli ar pielikumiem 1959. gads, 161.-162. lp.

⁵⁹⁵ LVA, 1340.f., 23.a., 12.l. P. Stučkas LVU Pedagoģijas un psiholoģijas katedra. Katedras sēžu protokoli ar pielikumiem 1959. gads, 164., 166. lp.

⁵⁹⁶ LVA, 1340.f., 23.a., 9.l. P. Stučkas LVU Pedagoģijas un psiholoģijas katedra. Katedras sēžu protokoli ar pielikumiem 1956. gads, 20., 51. lp.

⁵⁹⁷ LVA, 1340.f., 23.a., 11.l. P. Stučkas LVU Pedagoģijas un psiholoģijas katedra. Katedras sēžu protokoli ar pielikumiem 1958. gads, 66. lp.

ārzemju preses izdevumu aktualitātēm tika gatavoti arī raksti Latvijas pedagoģiskās preses izdevumiem⁵⁹⁸.

Analizējot pedagoģijas zinātnes komunikācijas tīklojuma izveidi un attīstību Latvijā pēc Otrā pasaules kara, secināms, ka Latvijas pedagoģijas zinātniekiem sākotnēji tika piedāvāts jau gatavs šīs zinātnes nozares komunikācijas tīklojums, un viņi līdz ar to šajā tīklojumā iesaistījās galvenokārt recipējot tur apkopotās atziņas. Taču, sākot no 20. gadsimta 50. gadu vidus, Latvijas Valsts Universitātes mācībspēki un pedagoģijas zinātnieki paši arvien aktīvāk iesaistījās komunikācijas tīklojuma attīstīšanā. Viņi sāka gatavot paši savas publikācijas, veidoja pārskatus par ārzemju publikācijām. Latvijas pedagoģijas zinātnieki un Latvijas Valsts Universitātes mācībspēki sākot no 20. gadsimta 50. gadu beigām iesaistījās komunikācijas tīklojuma veidošanā ārpus Latvijas robežām gan piedaloties konferencēs, gan gatavojot publikācijas. Piemēram, 1959. gadā Pedagoģijas un psiholoģijas katedras sēdē tika nolemts, ka, atsaucoties uz žurnāla „Padomju pedagoģija” (*Советская Педагогика*) ierosinājumu „iesūtīt rakstus par pedagoģisko izglītību sakarā ar skolu pārkārtojumiem”, M. Drīzule apņēmas žurnālam sagatavot rakstu „Par pedagoģiskās izglītības pārkārtošanu universitātē sakarā ar skolu sistēmas reorganizāciju” (*О перестройке педагогического образования в университете в связи с реорганизацией школьной системы*)⁵⁹⁹.

Zinātnes nozares komunikācijas tīklojumu veido ne tikai attiecīgās nozares preses izdevumi. Tās ietvaros tiek veidotas un izdotas arī specializētas grāmatas un grāmatu sērijas. Latvijas Valsts Universitātes pedagoģijas docētāji iesaistījās Padomju enciklopēdijas izdevniecības un KPFSR Pedagoģijas zinātņu akadēmijas veidotās „Pedagoģiskās enciklopēdijas” sagatavošanā. Viņi Pedagoģijas un psiholoģijas katedras sēdē apsprieda šķirkli par Padomju Latviju un vēstulē redakcijai formulēja savus ierosinājumus un papildinājumus⁶⁰⁰.

Līdz ar to secināms, ka, sākot no 20. gadsimta 50. gadu otrās puses, Latvijas

⁵⁹⁸ Piemēram, LVA, 1340.f., 23.a., 11.l. P. Stučkas LVU Pedagoģijas un psiholoģijas katedra. Katedras sēžu protokoli ar pielikumiem 1958. gads, 65.-66. lp.; LVA, 1340.f., 23.a., 12.l. P. Stučkas LVU Pedagoģijas un psiholoģijas katedra. Katedras sēžu protokoli ar pielikumiem 1959. gads, 242.-243. lp.

⁵⁹⁹ LVA, 1340.f., 23.a., 12.l. P. Stučkas LVU Pedagoģijas un psiholoģijas katedra. Katedras sēžu protokoli ar pielikumiem 1959. gads, 162., 172. lp.

⁶⁰⁰ LVA, 1340.f., 23.a., 11.l. P. Stučkas LVU Pedagoģijas un psiholoģijas katedra. Katedras sēžu protokoli ar pielikumiem 1958. gads, 48., 50.-52. lp. 1960. gadā katedra, lai izveidotu savu atsauksmi, bija saņēmusi arī enciklopēdijas maketu (LVA, 1340.f., 23.a., 14.l. P. Stučkas LVU Pedagoģijas un psiholoģijas katedra. Katedras sēžu protokoli ar pielikumiem no 1960. gada 12. augusta līdz 30. decembrim, 65. lp.).

pedagoģijas zinātniekiem arvien aktīvāk iesaistoties šīs zinātnes nozares komunikācijas tīklojuma izveidē, attīstījās visi šī tīklojuma elementi – tika izdota gan pedagoģiskā prese, gan akadēmiskā pedagoģiskā literatūra, kā arī tika organizētas konferences.

Tā kā pedagoģijas zinātnes komunikatīvās un institucionālās dimensijas attīstība ir cieši saistītas viena ar otru, iepriekšējā apakšnodaļā analizētie pārrāvumi institucionālās dimensijas attīstībā atspoguļojās arī tās komunikatīvajā dimensijā. Tā kā tieši attiecīgās nozares zinātnieku kopienas pārstāvji ir tie, kas veido un attīsta šīs nozares komunikatīvo dimensiju, varas maiņu izraisītā mācībspēku, respektīvi, pedagoģijas zinātnieku nomaiņa 1940., 1941. un 1944. gadā vistiešāk ietekmēja arī pedagoģijas zinātnes komunikatīvās dimensijas attīstību. Katra varas maiņa izraisīja pārrāvumu pedagoģijas zinātnes komunikatīvās dimensijas turpmākajā attīstībā, un pedagoģijas zinātnes komunikācijas tīklojums veidojās no jauna, jaunas paradigmas ietvaros.

Analizējot komunikatīvās dimensijas izveidi, secināms, ka pirmais no tās elementiem, kas izveidojās pēc katras varas maiņas, ir pedagoģiskā prese. Starpkaru periodā šī komunikācijas tīklojuma izveidē un attīstībā aktīvi bija iesaistījušies Latvijas pedagoģijas zinātnieki. Taču pēc padomju varas nodibināšanas gan 1940., gan 1944. gadā, līdz ar gatavās padomju pedagoģijas importu, par pedagoģijas zinātnes jautājumiem presē pārsvarā tika publicēti padomju pedagoģijas zinātnieku rakstu tulkojumi. Līdz ar to Latvijas Valsts Universitātes mācībspēki sākotnēji tikai iekļāvās jau gatavā komunikācijas tīklojumā, recipējot tajā publicētās atziņas. Komunikatīvā tīklojuma veidošanā gatavojot savas publikācijas, Latvijas pedagoģijas zinātnieki pēc Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas pedagoģijas zinātnieku kopienas izveides, atkal iekļāvās tikai no 20. gadsimta 50. gadu vidus. Fakts, ka šajā laika periodā Latvijas pedagoģijas zinātnieki arī sāka publicēt savas aktuāliem pedagoģijas jautājumiem veltītas grāmatas un piedalīties konferencēs, ir vēl viens apliecinājums tam, ka pēc starpkaru perioda par „pilnvērtīgu” pedagoģijas zinātnes attīstību un visu tās komunikatīvās dimensijas elementu izveidi un attīstību pēc ilgāka pārtraukuma atkal var runāt tikai 20. gadsimta 50. gadu otrajā pusē / 60. gadu sākumā. Latvijas pedagoģijas zinātnieki veidoja pedagoģijas zinātnes komunikācijas tīklojumu gan universitātes ietvaros, gan attīstīja komunikācijas tīklojumu Latvijā, kā arī iekļāvās starptautiskajā, respektīvi, Padomju Savienības un Varšavas pakta valstu pedagoģijas zinātnes komunikācijas tīklojumā, gan veidojot starppersonu sakarus, gan attīstot zinātnisko sadarbību institucionālajā līmenī.

4.4. Pedagoģijas zinātnes metodoloģiskā dimensija

4.4.1. Pedagoģijas zinātnes metodoloģiskā dimensija starpkaru periodā

Ja iepriekš analizētā institucionālā un komunikatīvā dimensija attiecas gan uz zināšanu tālāknodošanu, gan jaunu zināšanu radīšanu, tad metodoloģiskā dimensija raksturo pedagoģijas zinātnes pētniecības aspektu, respektīvi, šī dimensija raksturo pedagoģijas zinātni kā paševolucionējošu sistēmu. Analizējot pedagoģijas zinātnes metodoloģiskās dimensijas attīstību Latvijā, skaidrotas pārmaiņas attiecībā uz izpratni par pedagoģijas zinātni, tās mērķiem, uzdevumiem un izpētes metodēm.

Kā jau minēts iepriekš, pedagoģija kā zinātne starpkaru periodā Latvijā attīstījās galvenokārt vācu pedagoģiskās domas iespaidā. Avotu analīze apliecina, ka Latvijas pedagoģijas zinātnieku uzskatos šajā periodā skaidri iezīmējas 20. gadsimta 20. gados un 30. gadu sākumā Vācijā dominējušās garazinātņu pedagoģijas pārstāvju ietekme. Latviešu zinātnieki atsaukušies uz vācu pētnieku idejām un darbiem, kuri pedagoģiju pamatoja kultūrfilozofijā. Kā piemēri minami šādi darbi: Teodora Lita „Pedagoģijas iespējas un robežas. Apcerējumi par audzināšanas un audzināšanas teorijas stāvokli mūsdienās” (*Möglichkeiten und Grenzen der Pädagogik. Abhandlungen zur gegenwärtigen Lage von Erziehung und Erziehungstheorie*) (1926)⁶⁰¹, „Vēsture un dzīve” (*Geschichte und Leben*) (1925)⁶⁰² un „Mūsdienu filozofija un tās ietekme uz audzināšanas ideālu” (*Die Philosophie der Gegenwart und ihr Einfluss auf das Bildungsideal*) (1925)⁶⁰³ un Eduarda Šprangera „Dzīves formas: garazinātniskā personības psiholoģija un ētika” (*Lebensformen: Geisteswissenschaftliche Psychologie und Ethik der Persönlichkeit*) (1925)⁶⁰⁴. Latvijas pedagoģijas zinātnieki atsaukušies arī uz citiem šo autoru darbiem.

Par vēl citu Vācijas zinātnieku darbu izmantošanu liecina atsauces mācību grāmatās, mācību kursu programmās un publikācijās. A. Dauge, kā liecina atsauces viņa pedagoģijas lekciju kursā, par pedagogam nepieciešamu uzskatījis Ernsta Krīka (*Ernst Krieck*, 1882-1947) grāmatu „Kultūras tautu izglītības sistēmas” (*Bildungssysteme der*

⁶⁰¹ Pētersons, E. *Jaunās skolas skolotājs. Izglītības Ministrijas Mēnešraksts, 1931, Nr. 12*; Dauge, A. *Audzināšanas ideāls un īstenība. Raksti par lietišķu pedagoģiju*. Rīga un Cēsis: O. Jēpes apgādībā, 1928. 49., 55., 69. lpp.

⁶⁰² Dauge, A. *Audzināšanas ideāls un īstenība. Raksti par lietišķu pedagoģiju*. Rīga un Cēsis: O. Jēpes apgādībā, 1928. 82. lpp.

⁶⁰³ Turpat, 101. lpp.

⁶⁰⁴ Turpat, 105. lpp.

Kulturvölker) (1927)⁶⁰⁵. Tāpat A. Dauge atsaucies arī uz šī autora darbu „Audzināšanas filozofija” (*Philosophie der Erziehung*) (1922)⁶⁰⁶. Uz to savā grāmatā atsaucās arī J. A. Students, bet J. Kauliņš to minējis studijuursos Latvijas Universitātē. A. Dauge gan kritizēja E. Krīku par audzināšanas jēgas sašaurināšanu⁶⁰⁷, taču J. Kauliņš viņu un Nikolaju Hartmani (*Nickolai Hartmann*, 1882–1950) atzina par saviem domubiedriem pedagoģijas izpratnē⁶⁰⁸. Par E. Krīka grāmatām „Cilvēka veidošana” un N. Hartmaņa sarakstīto grāmatu „Garīgās esības problēma” (*Das Problem des geistigen Seins*) (1933) ilggadējais pedagoģijas vēstures profesors J. Kauliņš vēstulē P. Jurevičam 1938. gadā rakstījis, ka tie ir raksti, „kurus es turu par zinātniskās pēdagoģikas galvenajiem izkopējiem. Abiem viņiem esmu veltījis atsevišķus seminārus”⁶⁰⁹. Starp vācu autoru darbiem, uz kuriem atsaucies A. Dauge, minama arī Frīdriha Vilhelma Ferstera (*Friedrich Wilhelm Förster*, 1869–1966) „Politiskā ētika un politiskā pedagoģija” (*Politische Ethik und politische Pädagogik*) (192). Filozofi N. Hartmanis, F. V. Fersters un E. Krīks, kurš līdz ar nacistu nākšanu pie varas Vācijā 1933. gadā kļuva par vienu no vadošajiem nacionālsociālisma pedagoģijas pārstāvjiem Vācijā⁶¹⁰, nav pieskaitāmi pie garazinātņu pedagoģijas proponētājiem. Lai arī Latvijas pedagoģijas zinātnieki atsaukušies uz viņu darbiem, avotu analīze tomēr apliecina, ka lielāka ietekme uz pedagoģijas zinātnes attīstību Latvijā bijusi tieši garazinātņu pedagoģijas pārstāvju, galvenokārt T. Lita idejām.

Veidojot pedagoģijas kā patstāvīgas zinātnes nozares teorētiskos pamatus, arī latviešu pedagoģijas zinātniekiem, līdzīgi kā citās Eiropas valstīs, aktuāls bija jautājums par pētniecības metodēm. A. Dauge līdz šim pedagoģijā izmantotās pētniecības metodes uzskatīja par galveno iemeslu tam, kāpēc pedagoģija bieži vien netika atzīta par līdzvērtīgu citām zinātnes nozarēm. Viņš to pamatojis ar faktu, ka iepriekšējos gadsimtos pedagoģija nevis kā zinātne pētīja audzināšanas fenomenu, meklējot atbildes uz jautājumiem „Kas ir? Kas notiek? Kā tas notiek?”⁶¹¹, bet, izvirzot mērķus un meklējot līdzekļus, kā tos sasniegt, galvenokārt sniedza pedagoģiskajai praksei atbildes

⁶⁰⁵ Dauge A. *Vispārīgā pēdagoģija (Latvijas Ūniversitātē lasāmo lekciju kurss)*. Rokraksta vietā. B. i. v.: b. i., 1932, 3. lpp.

⁶⁰⁶ Dauge, A. *Audzināšanas ideāls un īstenība. Raksti par lietīšķu pēdagoģiju*. Rīga un Cēsis: O. Jēpes apgādībā, 1928, 83. lpp.

⁶⁰⁷ Dauge, A. *Vispārīgā pēdagoģija. (Latvijas Ūniversitātē lasāmo lekciju kurss)* Rokraksta vietā. Rīga: b.i., 1932, 3. lpp.

⁶⁰⁸ LVVA, 7427.f., 13.a., 719.l. Profesora J. Kauliņa vēstule profesoram P. Jurevičam, 129. lp.

⁶⁰⁹ Turpat, 129. lp.

⁶¹⁰ Latviešu pedagoģijas zinātnieki atsaukušies tikai uz E. Krīka agrīnajiem darbiem, kas tapuši pirms nacistu nākšanas pie varas Vācijā.

⁶¹¹ Dauge, A. *Audzināšanas zinātne un audzināšanas māksla*. No: *Audzinātājs*, 1925, Nr. 1, 2. lpp.

uz jautājumiem „Kam jābūt? Kas jādara? Kā jādara?”⁶¹² un līdz ar to bija praktiski orientēta un normatīva. Tādēļ citu zinātņu pārstāvji, nespējot ieraudzīt, „ko tad tā [pedagoģija] īstenībā pēta, kas patiesībā ir viņas pētīšanas objekts un kādas tai zinātniskas pētīšanas metodes”⁶¹³, bieži neuzskatīja pedagoģiju par pilntiesīgu zinātni un apšaubīja, vai maz tāda pedagoģijas zinātne var eksistēt un ir nepieciešama. Tāpēc līdz ar pedagoģijas izveidošanos par akadēmisku disciplīnu jo īpaši svarīgi bija pievērsties zinātniskai audzināšanas fenomenu izpētei, lai nevis, vadoties pēc audzināšanas ideāla, mācītu, nosodītu vai ieteiktu to, kā jābūt, bet izprastu un izskaidrotu audzināšanas ideālu un audzināšanas īstenību, un uz šo pētījumu pamata pēc tam veidotu un apvienotu sistēmā pedagoģiskajā praksē izmantojamas atziņas⁶¹⁴.

20. gadsimta sākumā Eiropā dominējošās eksperimentālās pedagoģijas idejas, kā arī reformpedagoģijas ietvaros popularitāti ieguvušie pedagoģijas virzieni, kā piemēram, darba skola bija zināmi arī Latvijā, kur tie, tāpat kā citās valstīs, vairāk bija populāri skolotāju praktiķu vidū. Ar Latvijas Skolotāju savienības atbalstu izveidotā skolotāju izmēģinātāju kustība 20. gadsimta 20. gados, eksperimentējot īpaši izvēlētajās izmēģinājumu klasēs un skolās⁶¹⁵, pārbaudīja praksē citu valstu jaunākās pedagoģiskās idejas, tostarp arī eksperimentālās pedagoģijas atziņas⁶¹⁶. Latvijas pedagoģijas zinātnieki izmēģinātāju kustībā neiesaistījās. Viņi pret šāda veida izmēģinājumiem drīzāk bija noskaņoti skeptiski un aicināja ikdienas mācību darbā skolā neaizrauties ar dažāda veida eksperimentēšanu⁶¹⁷. E. Pētersons šajā sakarā norādījis, ka „no idejiskās svaidīšanās un nenoteiktības audzināšanas paņēmienos un mācības metodēs, kas patlaban (...) skolu dzīvē jo lielā mērā novērojama”⁶¹⁸, izvairīties topošajiem skolotājiem palīdzēs akadēmiskas izglītības ietvaros universitātē apgūtas pedagoģijas zinātnes

⁶¹² Turpat, 2. lpp.

⁶¹³ Turpat 4. lpp.

⁶¹⁴ Sk. Dauge, A. *Audzināšanas ideāls un īstenība. Raksti par lietišķu pedagoģiju*. Rīga un Cēsis: O. Jēpes apgādībā, 1928, 86.-88. lpp.; Dauge, A. Par skolotāju izglītību. Nodaļas iz latviešu tautskolotāju semināra projekta. No: *Izglītības Ministrijas Mēnešraksts, 1920, Nr. 5*, 403. lpp.; Dauge, A. Audzināšanas zinātne un audzināšanas māksla. No: *Audzinātājs, 1925, Nr. 1*, 4.-5. lpp.

⁶¹⁵ Kā norādījuši latviešu pedagoģijas vēsturnieki A. Staris un V. Ūsiņš, salīdzinājumā ar Eiropu, kur šī kustība bija plaši izplatīta arī vidusskolu skolotāju vidū, Latvijā tā izplatījās galvenokārt pamatskolās (Staris, A., Ūsiņš, V. *Izglītības un pedagoģijas zinātnes attīstība Latvijā pirmās brīvvalsts laikā*. Rīga: Zinātne, 2000, 146.-147. lpp.).

⁶¹⁶ Turpat, 113. lpp.

⁶¹⁷ Sal. sk. Dauge, A. Jauni uzdevumi. No: *Audzinātājs, 1926, Nr. 4*, 106. lpp.

⁶¹⁸ Pētersons, E. Tautskolotāju izglītības problēma Vācijā un mūsu tautskolotāju sagatavošanas sistēma. No: *Izglītības Ministrijas Mēnešraksts, 1925, Nr. 3*, 255. lpp.

izpētītas un izvērtētas teorētiskās zināšanas⁶¹⁹. Pedagoģis, sabiedriskais darbinieks, arī Latvijas Universitātes docents Longins Ausējs (1885–1942) dažādās jaunās pedagoģiskās strāvas un virzienus, kas parādījās skolās, salīdzinājis ar meteoriem – tie līdzīgi meteoriem „parādās (..), pievelk uzmanību un arī zināmu skolotāju skaitu, bet tad drīzi vien nozūd no apvāršņa, mazākais, zaudē savu valdošo stāvokli”⁶²⁰. Kā piemēru viņš minējis, ka praksē jau ir pierādīties, ka agrāk apjūsmotajai darba skolai ir savi trūkumi. Savukārt J. Kauliņu A. Dauge savās atmiņās raksturojis „kā atzīto zinātnisko patiesību sirsnīgu aizstāvi pret visām tām modernām garīgām strāvām un kustībām, kas mūsu dienās cenšas ierobežot mūsu racionālistisko zinātņi”⁶²¹.

Pedagoģijas teorētiķi, respektīvi, zinātnieki zināmā mērā bija norobežojušies no pedagoģiskiem eksperimentiem, kas mēģināja pārņemt Eiropā popularitāti guvušās eksperimentālās pedagoģijas un reformpedagoģijas atziņas un pētniecības metodes. Savukārt pedagogi praktiķi bija pārliecināti, ka „eksperimentālās pētīšanas metodes (..) nevar uzplaukt un attīstīties augstskolu kabinetos (..), bet gan vienīgi un ciešos sakaros ar plašu pedagoģisku praksi (..) skolās”⁶²². Latvijas Skolotāju savienība bija iestājusies starptautiskajā Skolotāju federācijā, kuras centrs atradās Parīzē un piedalījās „starptautiskajā skolotāju apvienībā, kas par savu mērķi spraudusi jaunu ceļu meklēšanu audzināšanā”⁶²³, kā arī abonēja ārvalstu pedagoģisko presi, piemēram, izdevumus „Avots” (*Die Quelle*), „Darba Skola” (*Die Arbeitsschule*), „Jauni Ceļi” (*Neue Bahnen*), „Jaunā audzināšana” (*Die Neue Erziehung*), „Sociālistiskā Audzināšana” (*Die Sozialistische Erziehung*), „Nākotnes Laikmets” (*Das Werdende Zeitalter*), „Jaunā Ēra” (*The – New – Era*), „Reformpedagoģija” (*Progressive Education*), „Ceļā Uz Jaunu Skolu” (*На путях к новой школе*), „Tautskolotājs. Metodisks Ceļvedis” (*Народный учитель. Методический путеводитель*)⁶²⁴. Minētie nosaukumi liecina par to, ka lielākā daļa šo preses izdevumu izglītības laukā meklējusi ko jaunu. Līdz ar to izdarāms secinājums, ka pēc skolotāju praktiķu domām jauno un progresīvo pedagoģiskajai praksei Latvijas pedagoģijas zinātne un Latvijas Universitātes pedagoģijas zinātnieki

⁶¹⁹ Līdzīgi arī A. Dauge norādījis, ka skolotāju sagatavošanā sniegtās zinātniskās teorētiskās zināšanas novērsīs pastāvīgu eksperimentēšanu skolās (Dauge, A. Pedagoģijas stāvoklis mūsu dienās. No: *Audzinātājs*, 1931, Nr. 9, 198. lpp.).

⁶²⁰ Ausējs, L. No kādām kļūdām jāsarģās meklējot jaunus ceļus paidagoģijā. No: *Audzinātājs*, 1928, Nr. 1, 20. lpp.

⁶²¹ Jānis Kauliņš. No: *Izglītības Ministrijas Mēnešraksts*, 1933, Nr. 12, 526. lpp.

⁶²² Pedagoģiskā zinātne un mūsu skolotāju izglītība. No: *Latvijas Skola*, 1920, Nr. 2, 38. lpp.

⁶²³ Latvijas Skolotāju savienības 17. delegātu konference. No: *Izglītības Ministrijas Mēnešraksts*, 1929, Nr. 4, 392. lpp.

⁶²⁴ Turpat, 393. lpp.

nav piedāvājuši. Tāpēc skolotāji daudz skatījušies uz citu valstu pieredzi un pedagoģiskajām idejām, kuras savukārt pedagoģijas zinātnieku aprindās nav tikušas uzskatītas par pietiekami zinātniski jeb teorētiski pamatotām.

J. A. Students savā grāmatā „Vispārīgā paidagōģija. Zinātne un māksla sevis un citu audzināšanā” gan minējis arī eksperimentālo pedagoģiju, kā arī uzskatījis, ka pedagoģija ir empīriskā zinātne. Piekrītot viedoklim, ka pedagoģijas kā zinātnes pirmais pamatlicējs bijis J. F. Herbarts, J. A. Students uzskatīja, ka tikai eksperimentālās pedagoģijas pamatlicējam E. Moimanam izdevies nostiprināt pedagoģijas kā zinātnes pozīcijas⁶²⁵. Līdzīgi arī A. Dauge novērtēja E. Moimana devumu pedagoģijas kā zinātnes atzīšanā kā „pirmo mēģinājumu stingri zinātniski, un, proti, ar dabaszinātnisko induktīvo metodi novērot un izskaidrot audzināšanas parādības, gluži objektīvi, kā kaut kuru dabas parādību, bez jebkādiem iepriekšējiem jau gataviem spriedumiem, neatkarīgi no subjektīva filozofiska pasaules uzskata”⁶²⁶. Tomēr A. Dauge atzina, ka gara dzīvi, kuras veidošana ir audzināšanas mērķis, nav iespējams pētīt ar eksaktām dabaszinātņu metodēm, un dvēselē norisošie procesi un garīgā izaugsme nav empīriski precīzi paredzami un aprēķināmi, kā tas ir dabaszinātnēs⁶²⁷. Viņš nenoliedza, ka „dažus viselementārākos gara dzīves procesus ar dabaszinātnisku metodu palīdzību var izpētīt un noskaidrot. Par visvienkāršākām un tīri perifēriskām psīches parādībām eksaktu eksperimentu ceļā, bez šaubām, var kaut ko diezgan droši noteikt, un no tā tad slēdzienus taisīt un likumus, pat „receptus” dot audzināšanas vai mācīšanas nolūkiem”⁶²⁸. Tomēr A. Dauge pedagoģiju neuzskatīja par empīrisku eksperimentālu zinātņi, bet gan garazinātņi.

A. Dauge pedagoģiju pamatoja filozofijā, konkrēti kultūrfilozofijā⁶²⁹, uzskatot, ka „visai pedagoģijai jābūt filozofiski motivētai un pamatotai”⁶³⁰ un jebkurai pedagoģiskai atziņai jābūt balstītai kādā filozofijas idejā. A. Dauge apgalvoja, ka, viņaprāt, faktiem, novērojumiem un eksperimentiem nav nekādas nozīmes, ja tiem pamatā nav filozofijas idejas. Protams, novērojumi un eksperimenti var sniegt zināšanas par bērna dabu, par to, kā tā veidojas, taču tie nesniegs atbildi uz jautājumu, kādai tai

⁶²⁵ Students, J. A. *Vispārīgā paidagōģija. Zinātne un māksla sevis un citu audzināšanā*. Rīga: Fr. Baumaņa apgādībā, 1933, 25.-26., 40. lpp.

⁶²⁶ Dauge, A. *Audzināšanas ideāls un īstenība. Raksti par lietišķu paidagōģiju*. Rīga un Cēsis: O. Jēpes apgādībā, 1928, 91. lpp.

⁶²⁷ Turpat, 92.-93. lpp.

⁶²⁸ Turpat, 93. lpp.

⁶²⁹ LVVA, 7427.f., 13.a., 355.l. Filoloģijas un filozofijas fakultātes atsauksme par A. Daugi, 60. lp.

⁶³⁰ Dauge, A. Par skolotāju izglītību. Nodaļas iz latviešu tautskolotāju semināra projekta. No: *Izglītības Ministrijas Mēnešraksts, 1920, Nr. 5, 403.-405. lpp.*

būtu jāveidojas, kāds audzināšanas mērķis izvirzāms. Tas izrietēs no šīs vienojošās filozofiskās idejas, pasaules uzskata⁶³¹. A. Dauge uzskatīja, ka „bez filozofijas pamata pedagogija pārvēršas itin kā par praktisku padomu un receptu krājumu, kur priekš katra gadījuma atzīmēti ierastie un izmēģinātie līdzekļi”⁶³². A. Dauge skaidri paudis savu noraidošo attieksmi pret 20. gadsimta sākumā Eiropā dominējušo eksperimentālo pedagogiju un tajā izmantotajām pētniecības metodēm, uzskatīdams, ka tieši filozofiskais skatījums ir tas, kas iepriekš trūcis latviešu pedagogiem, lai no praktiķiem veidotos par teorētiķiem⁶³³. Pirmie Latvijas pedagogijas zinātnieki A. Dauge un J. Kauliņš bija pārliecināti, ka skolotājam ir jābūt filozofiski izglītotam⁶³⁴.

Par pedagogijas zinātnes priekšmetu Latvijā starpkaru periodā vienprātīgi tika atzīta audzināšana⁶³⁵. Par audzināšanas mērķi izvirzot vispusīgi izglītotu cilvēku⁶³⁶, par pedagogijas uzdevumu tika uzskatīta „jaunatnes ievadīšana kultūrā”⁶³⁷, jaunās paaudzes „ievadīšana kultūras vērtību pasaulē”⁶³⁸, ar to saprotot jaunatnes sagatavošanu dalībai sava laika garīgajā kultūras dzīvē ne tikai kā kultūras vērtību baudītājam, bet arī kā to radītājam un pavairotājam⁶³⁹. Līdz ar to pedagogijas uzdevums bija izprast dvēseles augšanas jeb garīgos procesus, kuri norisinās, cilvēkam „ieaugot” kultūrā. Pedagogijas izpētes objekts – dvēseles tapšanas procesi⁶⁴⁰ jeb kultūras cilvēka tapšanas priekšnosacījumi⁶⁴¹, kas salīdzinājumā ar citām zinātnes nozarēm nav konkrēts

⁶³¹ Turpat, 403.-405. lpp.

⁶³² Turpat, 405. lpp. Līdzīgi 20. gadsimta sākumā norādījis arī Fridrihs Paulsens (*Friedrich Paulsen*, 1846-1908), uzskatot, ka pedagogiju nedrīkst nodalīt no filozofijas, jo tad tā attiecībā uz audzināšanas mērķu izvēli kļūtu par „bezsakņu nozari” (Paulsen, F. *Lehrstühle für Pädagogik*. In: Köpke, R., Matthias A. (Hrsg.) *Monatsschrift für höhere Schulen*. V. Jahrgang. Berlin: Weidmannsche Buchhandlung, 1906, S. 290).

⁶³³ Dauge, A. Par skolotāju izglītību. Nodaļas iz latviešu tautskolotāju semināra projekta. No: *Izglītības Ministrijas Mēnešraksts*, 1920, Nr. 5, 403. lpp.

⁶³⁴ Dauge, A. Par skolotāju izglītību. Nodaļas iz latviešu tautskolotāju semināra projekta. No: *Izglītības Ministrijas Mēnešraksts*, 1920, Nr. 2, 402. lpp.; Ķestere, I. Jānis Kauliņš – pirmais pedagogijas vēsturnieks Latvijas Universitātē. No: Krūze, A. (sast. zin. red.) *Laikmets un personība. Rakstu krājums 7*. Rīga: RaKa, 2006, 43. lpp.

⁶³⁵ Jurevičs, P. *Paidagōģija*. No: Švābe, A., Būmanis, A., Dišlers, K. (galv. red.) *Latviešu konversācijas vārdnīca*, 15. sēj. Rīga: Grāmatu apgādniecība A. Gulbis, 1937, 30348.- 30358. sl.

⁶³⁶ Dauge, A. Par skolotāju izglītību. Nodaļas iz latviešu tautskolotāju semināra projekta. No: *Izglītības Ministrijas Mēnešraksts*, 1920, Nr. 2, 100. lpp.

⁶³⁷ Dauge, A. *Vispārīgā paidagōģija. (Latvijas Ūniversitātē lasāmo lekciju kurss) Rokraksta vietā*. Rīga: b.i., 1932, 9. lpp.

⁶³⁸ Apīnis, M. *Eduards Pētersons*, No: Staris, A. (atb. par izd.) *Pedagōģiskā doma Latvijā no 1890. gada līdz 1940. gadam. Antoloģija*. Rīga: Zvaigzne, 1994, 145. lpp.

⁶³⁹ Sk. Dēķens, K. *Izglītība*. No: Švābe, A., Būmanis, A., Dišlers, K. (galv. red.) *Latviešu konversācijas vārdnīca*, 7.sēj. Rīga: Grāmatu apgādniecība A. Gulbis, 1931-1932, 13331. sl.

⁶⁴⁰ Dauge, A. *Audzināšanas ideāls un īstenība. Raksti par lietīšķu paidagōģiju*. Rīga un Cēsis: O. Jēpes apgādībā, 1928, 111. lpp.

⁶⁴¹ Rubene, Z. *Paula Jureviča dzīves un izglītības filozofija*. No: Krūze, A. (sast. zin. red.) *Laikmets un personība. Rakstu krājums 7*. Rīga: RaKa, 2006, 130. lpp.

priekšmets, „objektīva lieta”⁶⁴² – noteica to, ka par galveno pedagoģijas metodi starpkaru periodā Latvijā bija atzītas refleksijas par pagātnes un moderno domātāju atziņām pedagoģijā, psiholoģijā un filozofijā, respektīvi, V. Dilteja pamatotā garazinātņu metode jeb sapratnes metode. Latvijas pedagoģijas zinātnieki līdzīgi kā V. Diltejs pedagoģiju izprata kā zinātņi ar mainīgiem, attiecīgā kultūrvēsturiskā konteksta noteiktiem audzināšanas ideāliem, mērķiem un uzdevumiem⁶⁴³. Līdz ar to, lai izprastu cilvēka „augšanu un izaugšanu iekšā sava laika gara pasaulē”⁶⁴⁴, cilvēks tika pētīts sava laikmeta, tautas un kultūras kontekstā.

P. Jurevičs gan 1937. gadā rakstījis, ka pedagoģija nav ierindojama ne tīri empīrisko, ne tīri filozofisko zinātņu kategorijā, bet atrodas vidū starp tām: „Tā balstās zināmās konkrētās dotībās, lai virzītu audzināšanu uz zināmiem ideāliem, kas vēl nav pilnīgi realizēti”⁶⁴⁵. Atsevišķās publikācijās un grāmatās tikušas pieminētas arī empīriskās pētniecības metodes, tomēr pārliecinošus norādījumus par to izmantošanu latviešu pedagoģijas zinātnieki nav snieguši, un jau minētie fakti liecina, ka viņu attieksme pret tām bijusi drīzāk skeptiska. Pedagoģijas zinātnē dominēja uzskats, ka cilvēka garīgās tapšanas procesi ir izprotami vienīgi izmantojot garazinātņu metodi. Uzskatot, ka „garīgas augšanas un audzināšanas procesu pētījumi nevar tikt izdarīti tik eksakti, kā tas notiek kaut kādā dabas zinātnes nozarē, un (..) šo pētījumu rezultātus arī nevar tik precīzi formulēt kā tur [dabaszinātnēs],” A. Dauge uzsvēra, ka „tas nebūt nepierāda, ka te [respektīvi, ar garazinātņu metodi] gūtās atziņas nebūtu stingri objektīvi un pārliecinoši pamatojamas”⁶⁴⁶.

Pedagoģijas zinātne kā filozofijā⁶⁴⁷ pamatota garazinātne⁶⁴⁸ starpkaru periodā Latvijā veidojās un attīstījās kā pārsvarā deskriptīva zinātnes nozare. Pēc 1934. gada 15. maija apvērsuma autoritārisma ietekmē izmaiņas notika arī izglītības jomā. 1934. gada 12. jūlija „likumā par tautas izglītību” tika „nosodīti pedagoģiskie eksperimenti ar

⁶⁴² Dauge, A. *Audzināšanas ideāls un īstenība. Raksti par lietišķu pedagoģiju*. Rīga un Cēsis: O. Jēpes apgādībā, 1928, 111. lpp.

⁶⁴³ Sal. sk. Dauge, A. Audzināšana kā profesija. No: *Audzinātājs*, 1926, Nr. 7/8, 165.-177. lpp.

⁶⁴⁴ Dauge, A. *Audzināšanas ideāls un īstenība. Raksti par lietišķu pedagoģiju*. Rīga un Cēsis: O. Jēpes apgādībā, 1928, 104. lpp.

⁶⁴⁵ Jurevičs, P. *Paidagōģija*. No: Latviešu konversācijas vārdnīca, 15.sēj. Rīga: Grāmatu apgādniecība A. Gulbis, 1937, 30351.sl.

⁶⁴⁶ Dauge, A. *Paidagōģijas stāvoklis mūsu dienās*. No: *Audzinātājs*, 1931, Nr. 9, 197. lpp.

⁶⁴⁷ Iespējams, šī ciešā pedagoģijas saistība ar filozofiju arī ir bijusi pamatojums tam, ka Pedagoģijas nodaļa Latvijas Universitātē tika izveidota tieši Filoloģijas un filozofijas fakultātē.

⁶⁴⁸ J. Kauliņš lietojis apzīmējumu `gara paidagōģika` (*LVVA*, 7427.f., 13.a., 719.l. Profesora J. Kauliņa vēstule profesoram P. Jurevičam, 129. lp.).

dažādiem plāniem, metodēm un projektiem, (...) neatbildīga eksperimentēšana”⁶⁴⁹ skolās tika pārtraukta. Līdz ar to tika ierobežota un izbeigta arī skolotāju izmēģinātāju kustība, kuras ietvaros 20. gadsimta 20. gados pedagogijas praksē Latvijas skolās izmēģināja Eiropā populārās jaunākās eksperimentālās pedagogijas un reformpedagogijas atziņas un metodes. Pēc 1934. gada pedagogijas attīstība Latvijā, tai attīstoties tikai un vienīgi garazinātu pedagogijas tradīcijās, raksturojama kā samērā konservatīva.

Pedagogijas zinātne, kā uzskatīja Latvijas pedagogi, sastāvēja no pedagogijas vēstures, kas ļāva atrast sakarības starp audzināšanas parādībām, un audzināšanas teorijas. P. Jurevičs un J. A. Students pedagogijas vēsturei un audzināšanas teorijai pievienoja arī mācību par skolas organizāciju (mūsdienās – izglītības vadību), P. Jurevičs – arī didaktiku. Bet prognozējošo funkciju pedagogija ieguva no citām zinātnēm – sevišķi socioloģijas, ētikas un psiholoģijas⁶⁵⁰. Pedagogijas uzdevums bija izprast dvēseles augšanas jeb garīgos procesus, kuri norisinās, cilvēkam „ieaugot” kultūrā. Ieaugot sava laika gara pasaulē, cilvēks ar savu „subjektīvo garu” kļūst par daļu no „objektīvā gara”. Ar objektīvo garu A. Dauge saprata kopumā ņemtu tautu, valsti, saimniecību, morāli, reliģiju, zinātņi, filozofiju un kopumā ņemtas visas tajās apkopotās garīgās vērtības. Līdz ar to cilvēks vairs nav uzlūkojams tikai kā atsevišķs, izolēts indivīds. Viņš veidojas pārpersonīgu, pārindividuālu garīgu faktoru ietekmē⁶⁵¹ un audzināšanas procesā ir saistīts ar citiem indivīdiem. Tieši šo pedagogijai svarīgo aspektu pēc A. Dauges domām nespēja izpētīt psihologi, kas „redz tikai cilvēka individuālo psihi”⁶⁵².

Tomēr arī garazinātniskā jeb struktūrpsiholoģija⁶⁵³, kas cilvēku skatīja ne tikai kā dabas būtni, bet arī kā garīgās pasaules pilsoni, A. Dauges skatījumā „atsevišķās individuālās dzīves jēgu” nespēja aplūkot „sakarā ar citu cilvēku dzīvi, sakarā ar visu garīgo pasauli”⁶⁵⁴. Nenoliedzot psiholoģijas kā pedagogijas palīgzinātnes lomu un tās atziņu nozīmi mācību un audzināšanas darbā un pedagogijas zinātnes pilnveidē, Latvijas pedagogijas zinātnieki tomēr uzskatīja, ka „dvēsele nav eksperimentāli ne

⁶⁴⁹ Anspaks, J. *Pedagogijas idejas Latvijā*. Rīga: Izdevniecība RaKa, 2003, 186. lpp.

⁶⁵⁰ Jurevičs, P. *Paidagōģija*. No: Latviešu konversācijas vārdnīca, 15.sēj. Rīga: Grāmatu apgādniecība A. Gulbis, 1937, 30349.-1350. sl.

⁶⁵¹ Dauge, A. *Audzināšanas ideāls un īstenība. Raksti par lietīšku paidagōģiju*. Rīga un Cēsis: O. Jēpes apgādībā, 1928, 99.; 102.-106. lpp.

⁶⁵² Turpat, 107. lpp.

⁶⁵³ Dauge, A. *Paidagōģija un psīcholoģija*. No: *Audzinātājs*, 1929, Nr. 4, 97.-105. lpp.; Nr. 5/6, 129.-134. lpp.

⁶⁵⁴ Dauge, A. *Paidagōģija un psīcholoģija*. No: *Audzinātājs*, 1929, Nr. 4, 105. lpp.; Nr. 5/6, 131. lpp.

psichotechniski, ne psihoanalītiski sverama, dalāma un veidojama”⁶⁵⁵. Lai gan Latvijā 20.- 30. gados notika pētījumi eksperimentālajā psiholoģijā⁶⁵⁶, pedagoģijas zinātnieku vidū Latvijas Universitātē tie nebija izplatīti un atbalstīti. Ieskicētā situācija attiecībās starp pedagoģiju un psiholoģiju var kalpot par apliecinājumu tam, ka, veidojoties par zinātņi, pedagoģija ne tikai centās attīstīt audzināšanas fenomenu teorētisku izpēti, bet, nosakot izpētes jomas un kompetences, novilkta robežas starp citām tai tuvu esošām nozarēm⁶⁵⁷.

Starpkaru periodā latviešu pedagoģijas zinātnieku pamatotā, kultūrfilozofijā balstītā pedagoģijas zinātne, kas pētniecībā izmantoja garazinātņu jeb sapratnes metodi, līdz pat 1940. gadam turpināja attīstīties garazinātņu paradigmā. Līdz ar padomju okupācijas varas izraisīto paradigmas maiņu tika pārtraukta pedagoģijas zinātnes tālākā attīstība⁶⁵⁸ un viss starpkaru perioda pedagogu un zinātnieku veikums atzīts par jaunajai padomju valsts iekārtai neatbilstošu un kaitīgu.

4.4.2. Pedagoģijas zinātnes metodoloģiskā dimensija padomju okupācijas periodā (1940–1941)

Viens padomju okupācijas gads bija pārāk īss periods, lai marksistiski ļeņiniskā pedagoģija Latvijas Valsts Universitātē ieņemtu stabilu vietu: nebija izveidojusies vietējo pedagoģijas zinātnieku kopiena, netika gatavota jaunā padomju pedagoģijas zinātnieku paaudze, vēl netika veikta arī marksisma ļeņinisma teorijā balstīta pētnieciskā darbība. Tā kā zinātnes nozares metodoloģiskā dimensija var veidoties tikai pētniecības procesā attiecīgās zinātnes nozares zinātnieku kopienas attīstīta, tad visticamāk tieši jau gatavās pedagoģijas zinātnes imports ir iemesls tam, kāpēc līdz šim nav izdevies atrast avotus, kuros būtu sniegtas liecības par pedagoģijas zinātnes

⁶⁵⁵ Kauliņš, J., Pētersons, E. Skolotāju sagatavošanas iestādes. No: *Izglītības Ministrijas Mēnešraksts, 1927, Nr. 7/8*, 15. lpp.

⁶⁵⁶ Piemēram, Latvijas Nacionālās skolotāju savienības 1930. gada 19. oktobrī nodibinātajā Praktiskās pedagoģijas institūtā bija izveidota skolēnu psihiķu pētīšanas nodaļa (Staris, A., Ūsiņš, V. *Izglītības un pedagoģijas zinātnes attīstība Latvijā pirmās brīvvalsts laikā*. Rīga: Zinātne, 2000, 276. lpp.)

⁶⁵⁷ Dauge, A. Audzināšanas zinātne un audzināšanas māksla. No: *Audzinātājs, 1925, Nr. 1*, 7. lpp.

⁶⁵⁸ Par pedagoģijas zinātnes attīstības pārtraukto kontinuitāti Latvijā sk. arī Rubene, Z., Daga – Krūmiņa, E., Ozola, I. Science interrupted: educational sciences as victim of political changes (Soviet Latvia in 1940, 1945, 1991). In: Smeyers, P. Depaepe, M. *Philosophy and History of the Discipline of Education. Faces and Spaces of Educational Research 2013. Reviewed? Renewed? Revisited! Past, Pre-sent, and Future of Philosophy and History of Educational Research*. Leuven: KU Leuven, 2013, p. 139-145.

metodoloģiskās dimensijas attīstību Latvijā šajā laika posmā. Pedagoģiskajā presē, respektīvi, žurnālā „Padomju Latvijas Skola” aplūkotajā laika periodā teorētiskiem pedagoģijas zinātnes jautājumiem veltīti raksti nav publicēti. Tas skaidrojams ar to, ka, kā jau minēts, raksturojot pedagoģijas zinātnes komunikatīvo dimensiju, šis preses izdevums galvenokārt veica mācību līdzekļa funkciju jau esošajiem un topošajiem pedagoģiskās prakses pārstāvjiem. Lai gan ir zināms, ka Centrālā pedagoģiskā bibliotēka bija no PSRS pasūtījusi un iegādājusies dažādas pedagoģiska satura grāmatas⁶⁵⁹, arī šajā periodā Latvijas Valsts Universitātē skolotāju sagatavošanā izmantotās mācību grāmatas, kurās būtu apkopotas pedagoģijas zinātnes teorētiskās atziņas, līdz šim nav izdevies apzināt.

Protams, tik īsā laika posmā Latvijā vēl nevarēja izveidoties pedagoģijas zinātnieku kopiena, kas varētu veikt pētniecisko darbību. No otras puses, nepieciešamības pēc pētnieciskas darbības nemaz nebija, jo padomju pedagoģijas zinātnieku sistematizētās un apkopotās pedagoģijas zināšanas un atziņas Latvijā tika importētas jau gatavā veidā. Tā kā garazinātņu tradīcijās attīstījušos pedagoģiju Latvijas Universitātē 1940. gadā nomainīja uz sociālo teoriju bāzes balstītā marksisma ļeņinisma pedagoģija, līdz ar to, protams, mainījās arī izpratne par pedagoģijas zinātni un tās izpētes metodēm. Gan starpkaru periodā, gan padomju okupācijas periodā pedagoģija tika saprasta kā zinātne par jaunās paaudzes audzināšanu, taču izpratne par audzināšanas mērķi bija atšķirīga. Ja garazinātņu tradīcijās balstītajā pedagoģijā galvenais audzināšanas mērķis bija jaunā cilvēka ieaudzināšana kultūrā, kultūras cilvēka veidošana, viņa garīgā attīstība, tad marksistiski ļeņiniskajā pedagoģijā par audzināšanas mērķi tika izvirzīta „komunistiskās sabiedrības vispusīgi attīstīta cilvēka audzināšana”⁶⁶⁰, respektīvi, jaunās paaudzes sagatavošana sabiedriskajai dzīvei un ražošanas darbam.

Tā kā marksistiski ļeņiniskā pedagoģija pretēji starpkaru periodā Latvijā attīstītajai garazinātniskajai pedagoģijai pamatojās materiālismā, nevis ideālismā, garazinātņu jeb sapratnes metodi nomainīja empīriskās pētniecības metodes – novērojumi, pedagoģiskais eksperiments un skolas dokumentācijas izpēte⁶⁶¹. Līdz ar padomju pedagoģijas importu Latvijā pedagoģijas zinātnē bija notikusi paradigmas

⁶⁵⁹ *Latvijas Profesiju kameras likvidācija*. No: *Padomju Latvijas Skola*, 1940, Nr. 1, 107. lpp.; *Latvijas Profesiju kamera*. No: *Padomju Latvijas Skola*, 1940, Nr. 2, 212. lpp.

⁶⁶⁰ Kairovs, I. A. Staļins par komunistisko audzināšanu. No: *Padomju Latvijas Skola*, 1941, Nr. 1, 6. lpp.

⁶⁶¹ Sal. sk. Miķelsons, R. Vissavienības pedagoģisko zinātņu konference. No: *Padomju Latvijas Skola*, 1941, Nr. 6, 10. lpp.

maiņa. Tā kā šis pirmās padomju okupācijas periods bija pārāk īss, lai Latvijā varētu attīstīties arī pedagoģiskā pētniecība, pedagoģijas zinātnes metodoloģiskajā dimensijā paradigmas pārmaiņas attiecībā uz izpētes metodēm atspoguļojās tikai atsevišķās publikācijās pedagoģiskajā presē⁶⁶².

4.4.3. Pedagoģijas zinātnes metodoloģiskā dimensija nacistiskās Vācijas okupācijas laikā (1941–1944)

To starpkaru perioda profesoru, kas pēc nacistiskās Vācijas okupācijas varas nodibināšanas atgriezās darbā Rīgas Universitātē, cerības, ka, līdz ar universitātes atgriešanos pie starpkaru perioda mācību programmām, studenti atkal tiks mācīti „stingri akadēmiskās robežās”⁶⁶³, norāda uz to, ka latviešu zinātnieki materiālistiskajā pasaules uzskatā balstīto zinātni padomju izpratnē nebija atzinuši par pilntiesīgu zinātni. Viņi cerēja, ka līdz ar varas maiņu būs iespējams atgriezties pie agrākajiem ideālistiskajā pasaules uzskatā⁶⁶⁴ balstītajiem audzināšanas mērķiem un ideāliem, un līdz ar to visticamāk arī garazinātņu tradīcijās balstītas pedagoģijas zinātnes izpratnes.

Tomēr tā nenotika. Par to liecina oficiālās varas izdotā žurnāla „Izglītības Mēnešraksts” publikāciju analīze. Viens no mēnešraksta mērķiem bija iepazīstināt lasītājus ar jaunākajiem Eiropas „sasniegumiem gara dzīvē, (..) paidagōģijas teorijā un praksē”⁶⁶⁵. Ar jaunākajiem sasniegumiem un atziņām, ar kurām jaunās varas un tās pārstāvju - Izglītības un Kultūras ģenerāldirekcijas - izpratnē būtu jāiepazīstas katram skolotājam, tika saprasta rases teorija, kā arī nacionālsociālisma un fašisma kustība⁶⁶⁶. Lielā daļā publikāciju tika dotas atsauces uz nacionālsociālistiskās pedagoģijas

⁶⁶² Tā kā pēc pārtraukuma vācu okupācijas laikā Latvijā no Padomju Savienības 1944. gadā atkārtoti tika importēta marksistiski leņiniskā pedagoģija, plašāka importētās marksistiski leņiniskās pedagoģijas zinātnes metodoloģiskās dimensijas analīze veikta, aplūkojot pedagoģijas zinātnes attīstību Latvijā laika posmā no 20. gadsimta 40. gadu otrās puses līdz 60. gadu sākumam (sk. apakšnodaļu „Pedagoģijas zinātnes metodoloģiskā dimensija padomju totalitārisma periodā (1944. gads – 20. gadsimta 60. gadu sākums)”).

⁶⁶³ LVVA, 7427.f., 7.a., 8.l. Gada pārskati par Universitātes darbību. Sākts 1942. gada 17. aprīlī, 18. l.p.o.p.

⁶⁶⁴ Ideālistiskā pasaules uzskata lomai audzināšanā publikāciju veltījis arī J. A. Students (Students, J. A. Ideālistiska audzinātāja nozīme. No: *Izglītības Mēnešraksts, 1942, Nr. 3*, 66.-67. lpp.). Lai gan J. A. Students rakstā analizē ideālistiskā un materiālistiskā pasaules uzskata ietekmi uz audzināšanu, nesniedzot nekādas norādes uz nacionālsociālistisko pedagoģiju, raksta pirmajā atkāpē viņš minējis, ka „par ideālistu un jaunu – uz brīvības un taisnības pamatiem dibinātu – kārtību cīnās nacionālsociālistisms” (turpat, 66. lpp.).

⁶⁶⁵ Darbu sākot. No: *Izglītības Mēnešraksts, 1942, Nr. 1*, 3. lpp.

⁶⁶⁶ Turpat, 3. lpp.

pārstāvjiem, nacionālsociālisma audzināšanas un rasu teorijas atziņām. Tomēr šāda veida publikāciju autori nebija nedz latviešu zinātnieki E. Pētersons un P. Jurevičs, kurš šajā laikā jau vairāk bija pievērsies filozofijai⁶⁶⁷, nedz J. A. Students⁶⁶⁸. Viņi publikācijās turpināja paust savus starpkaru periodā veidojušos pedagoģiskos uzskatus. Tātad situācija attiecībā uz pedagoģijas zinātnes izpratni nacistiskās Vācijas okupācijas laikā nav vērtējama viennozīmīgi. Pedagoģijas zinātnes un jo īpaši audzināšanas jēdziena izpratnē nacistu okupācijas laikā izdalāmi divi virzieni – 1) Latvijas nacionālo pedagoģijas zinātnieku skatījums uz pedagoģiju un 2) žurnāla „Izglītības Mēnešraksts” publikāciju autoru - pedagoģiskās prakses pārstāvju un nacistu varas iestāžu darbinieku - izpratne, kurā ievijās nacionālsociālisma un rasu teorijas atziņas.

Līdz ar to jāsecina, ka, mainoties varai, Latvijā pedagoģijas zinātnē atkal norisinājās paradigmas maiņa, no pedagoģijas lauka pilnībā izslēdzot importēto marksistiski ļeņinisko pedagoģiju. Tomēr nacistiskās Vācijas okupācijas periodā nevar runāt par viendabīgu pedagoģijas lauku Latvijā. Okupācijas varas proponētā nacionālsociālistiskā pedagoģija tika ieviesta pedagoģiskajā praksē. Akadēmiskā līmenī līdz ar starpkaru perioda pedagoģijas zinātnieku un mācītbspēku atgriešanos Rīgas Universitātē, kaut arī uz īsu laiku, atgriezās starpkaru periodā attīstītā kultūrfilozofijā balstītā garazinātniskā pedagoģija un cerība, ka pedagoģijas zinātnes un izglītības tālākā attīstība norisināsies starpkaru perioda tradīcijās. Tāpēc attiecībā uz nacistiskās Vācijas okupācijas laiku tikai nosacīti var runāt par vienotas pedagoģijas zinātnes eksistenci Latvijā – Rīgas Universitātē attīstītā pedagoģijas zinātne līdz pedagoģijas praksei nonāca daļēji, savukārt okupācijas varas noteiktās pedagoģijas prakses prasības attiecībā uz nacionālsociālistiskās audzināšanas un rasu teorijas jautājumiem Latvijas pedagoģijas zinātnieki, kā liecina šī laika posma publikācijas, savās atziņās neiekļāva.

Līdzīgi kā analizējot pedagoģijas zinātnes attīstību padomju okupācijas periodā 1940.–1941. gadā, līdz šim nav izdevies apzināt avotus, kas liecinātu par pedagoģijas

⁶⁶⁷ Piemēram, Jurevičs, P. Tautas dzīvības un kultūras krīze. No: *Izglītības Mēnešraksts*, 1942, Nr. 5, 131.-134. lpp., 1942, Nr. 6, 161.-163. lpp.; Jurevičs, P. Kultūras dziļums un seklums. No: *Izglītības Mēnešraksts*, 1943, Nr. 2., 27.-31. lpp., 1943, Nr. 3, 51.-55. lpp.

⁶⁶⁸ Attiecībā uz J. A. Studentu, kurš gan, iespējams, centās saglabāt neitralitāti tāpat kā P. Jurevičs un E. Pētersons, tomēr jāmin viņa rakstā „Ideālisma audzinātāja nozīme” atrodamā norāde uz nacionālsociālismu (sk. iepriekš 666. atsauci), kā arī atsauce uz rakstu „Rakstura pārmantošanu” (*Vererbung des Charakters*) no žurnāla par rasu mācību un vispārējo cilvēka izpēti (*Zeitschrift für Rassenkunde und die gesamte Erforschung am Menschen*) (Students, J. Audzēkņa pazīšana un saprašana. No: *Izglītības Mēnešraksts*, 1942, Nr. 8, 232. lpp.). J. A. Students paudis cerību, ka Vācija Latviju ir paglābusi no pilnīgas iznīcināšanas (Students, J. Ko gaidām no mūsu skolas? No: *Izglītības Mēnešraksts*, 1942, Nr. 1, 4. lpp.). Šie izteikumi, iespējams, varētu liecināt par to, ka viņš turpmākajai pedagoģijas attīstībai Latvijā ko pozitīvu mēģinājis ieraudzīt arī nacionālsociālisma idejās.

zinātnes metodoloģiskās dimensijas attīstību vācu okupācijas periodā. 1941. gadā Rīgas Universitātē bija atgriezušies starpkaru perioda Latvijas pedagoģijas zinātnieku kopienas pārstāvji, kas būtu varējuši veikt pētniecisko darbību. Taču, tā kā laika posmā no 1941. gada līdz 1944. gadam universitāte darbojās kara apstākļos, primāra bija skolotāju sagatavošana pedagoģiskajai praksei, nevis pētniecība. Tas arī ir skaidrojums, kāpēc nav atrodami avoti, kas liecinātu par pedagoģijas zinātnes metodoloģiskās dimensijas attīstību šajā laika posmā. Kara apstākļos pedagoģija vairāk tika uzlūkota kā zinātne praksei – izglītības realitātei, kuru no vienas puses ietekmēja pedagoģijas zinātnieku paustās atziņas, bet no otras puses oficiālās varas pārstāvētā nacionālsociālistiskā pedagoģija.

Attiecībā uz vācu okupācijas laikā izmantotajām pētniecības metodēm, pamatojoties uz avotiem, kuri apzināti līdz šim, iespējams izteikt vien pieņēmumus. Ja starpkaru periodā par pedagoģijas zinātnes izpēti metodēm rakstīja virkne pedagoģijas zinātnieku, tad kara laikā vienīgā apzinātā metodēm veltītā avota autors ir J. A. Students. Starpkaru perioda autori par pedagoģijas izpēti metodi uzskatīja garzinātņu jeb sapratnes metodi. Savukārt J. A. Students, kurš savā darbībā daudz pievērsies arī psiholoģijas jautājumu izpētei, runājot par pedagoģijas pētniecības metodēm, minējis, ka „saprast audzēkni nozīme zināt un prast izskaidrot viņa rīcības motīvus”⁶⁶⁹. Viņš norādījis, ka bieži šim mērķim ticis izmantots eksperiments, kā rezultātā arī radusies eksperimentālā pedagoģija. Taču J. A. Students uzsvēris, ka nav vērts pārspīlēt ar eksperimentēšanu, un par atbilstošāku metodi atzinis novērošanu⁶⁷⁰. Ja līdz ar E. Pētersona un P. Jureviča atgriešanos Rīgas Universitātē atgriezās arī starpkaru perioda izpratne par pedagoģiju kā garzinātņu ar tai raksturīgo garzinātņu jeb sapratnes metodi, tad J. A. Studenta publikācija, iespējams, liecina par to, ka par pedagoģijas metodēm šajā periodā atzītas arī empīriskās pētniecības metodes. Iespējams, ka tas, līdzīgi kā starpkaru periodā, vairāk attiecies uz pedagoģisko praksi. Lai plašāk analizētu pedagoģijas zinātnes metodoloģiskās dimensijas attīstību nacistiskās Vācijas okupācijas laikā, nepieciešams veikt vēl atsevišķu plašāku šim jautājumam veltītu pētījumu.

Līdz ar nacistu okupācijas izraisīto pedagoģijas zinātnieku nomaiņu Latvijā 1941. gadā, atkal bija nomainījusies pedagoģijas zinātnes paradigma. Ja arī var pieņemt, ka līdz ar starpkaru perioda zinātnieku atgriešanos universitātē nacistiskās Vācijas okupācijas periodā bija atgriezušies arī starpkaru perioda izpratne par pedagoģijas

⁶⁶⁹ Students, J. A. Audzēkņa pazīšana un saprašana. No: *Izglītības Mēnešraksts*, 1942, Nr. 8, 232. lpp.

⁶⁷⁰ Turpat 232.-233. lpp.

zinātnes izpētes metodēm, ņemot vērā kara apstākļu specifiku, reāla pētnieciskā darbība Latvijā šajā laika posmā visticamāk netika veikta. Līdz ar Rīgas Universitātes darbības pārtraukšanu 1944. gadā beidza eksistēt arī Latvijā starpkaru periodā garazinātu tradīcijās attīstītā pedagoģija⁶⁷¹.

4.4.4. Pedagoģijas zinātnes metodoloģiskā dimensija adomju totalitārisma periodā (1944. gads – 20. gadsimta 60. gadu sākums)

Līdz ar atkārtoto padomju diktatūras nodibināšanu Latvijā 1944. gadā, atsākās jau gatavās padomju pedagoģijas zinātnes imports no Padomju Savienības. Līdzīgi kā pārējās zinātnes nozares, arī pedagoģija Latvijā tāpat kā citās Padomju Sociālistiskajās Republikās attīstījās vienīgā par pareizu un zinātnisku atzītā marksistiski ļeņinskā pasaules uzskata ietvaros, kura metodoloģiskos pamatus veidoja marksistiski ļeņinskā filozofija - dialektiskais un vēsturiskais materiālisms⁶⁷². Tā, piemēram, Latvijas Valsts Universitātes Pedagoģijas un psiholoģijas katedras 1949. gada 17. aprīļa sēdē, runājot par „cīņu pret kosmopolitismu”, Padomju Krievijā izglītotā Milda Drīzule uzsvēra, ka „zinātnes uzplaukums ir iespējams tikai tad, kad zinātne balstās uz dialektiskā materiālisma principiem”⁶⁷³. Zinātne, arī pedagoģijas zinātne, tika padarīta „partejiska”⁶⁷⁴ – ar to saprotot zinātnes politiskās neitralitātes noliegumu. Zinātne nebija

⁶⁷¹ Vācijas Federatīvās Republikas teritorijā garazinātu pedagoģija pēc Otrā pasaules kara piedzīvoja sava veida renesansi. Tā atsāka savu attīstību un turpināja būt vadošais pedagoģiskais virziens līdz pat 20. gadsimta 60. gadu sākumam, kad to nomainīja empīriskā uz sociālajām zinātnēm orientētā pedagoģija (sk., piemēram, Thiersch, H. *Pädagogik, geisteswissenschaftliche*. In: In: Krüger, H.-H., Grunert, C. (Hrsg.) *Wörterbuch Erziehungswissenschaft. 2. Auflage*. Opladen & Farmington Hills: Verlag Barbara Budrich, 2006, S. 345).

⁶⁷² Piemēram, Шимбирёв П., Огородников, И., *Педагогика. Учебник для педагогических институтов*. Москва: Государственное учебно-педагогическое издательство Министерства Просвещения РСФСР, 1954, стр. 29; Каиров, И.А. (ред.) *Педагогика*. Москва: Государственное учебно-педагогическое издательство Министерства Просвещения РСФСР, 1956, стр. 12.; Огородников, И., Шимбирёв П. *Педагогика. Издание второе, переработанное и дополненное*. Москва: Государственное учебно-педагогическое издательство Министерства Просвещения РСФСР, 1950, стр. 24.

⁶⁷³ LVA, 1340.f., 23.a., 2.l. P. Stučkas LVU Pedagoģijas un psiholoģijas katedra. Katedras sēžu protokoli ar pielikumiem 1949. gads, 15. lp.

⁶⁷⁴ Piemēram, viens no punktiem 1949. gadā veidotajā pedagoģijas kursa programmā bija „boļševistiskā partejiskuma princips padomju pedagoģijā” (LVA, 1340.f., 23.a., 20.l. B. a. Pedagoģijas programma pedagoģiskajiem institūtiem. Rokraksts, 1949, 42. lp.).

nodalāma no šķiru cīņas un marksisma ļeņinisma ideoloģijas⁶⁷⁵. Par vienīgo „īsteni zinātnisko pedagoģiju”⁶⁷⁶ tika atzīta pedagoģija, kas realizē Komunistiskās partijas politiku un ideoloģiju, kas savukārt pamatojās vienīgajā par zinātnisku atzītajā pasaules uzskatā – marksismā ļeņinismā, īpaši uzsverot, ka šīs pedagoģijas pamatlicēji ir Kārlis Markss (*Karl Marx*, 1818-1883), Frīdrihs Engells (*Friedrich Engels*, 1820-1895), Vladimirs Ļeņins (*Владимир Ленин*, 1870-1924) un Josifs Staļins (*Иосиф Сталин*, 1878-1953)⁶⁷⁷, respektīvi, marksistiskās filozofijas izveidotāji, kā arī politiķi, nevis pedagoģijas zinātnieki. Jāpiezīmē, ka Marksa un Engelsa darbi pedagoģijas zinātnē ienāca visai fragmentāri, viņu idejas galvenokārt tika pārstāstītas Ļeņina un Staļina darbos trivializētā un padomju valsts ideoloģijai piemērotā veidā.

Padomju pedagoģija tika definēta kā zinātne par jaunās paaudzes komunistisko audzināšanu, izglītību un mācīšanu, ar komunistisko audzināšanu saprotot jaunās paaudzes sagatavošanu sabiedriskajai dzīvei un komunistiskās sabiedrības celšanai⁶⁷⁸. Tā kā komunistiskās sabiedrības un valsts attīstības virzienus noteica Komunistiskās partijas kongresos pieņemtie lēmumi, tie ietekmēja arī pedagoģijas attīstību, kas kā zinātne par jaunās paaudzes audzināšanu varas maiņas apstākļos vienmēr bijusi starp valstij stratēģiski svarīgākajām zinātnes nozarēm. Fakts, ka audzināšana tika uzskatīta par vienu no „vispēcīgākajiem padomju valsts nostiprināšanas” un komunistiskās sabiedrības „celšanas ieročiem”⁶⁷⁹, minēts kā iemesls, kāpēc pedagoģija tika uzskatīta

⁶⁷⁵ Sal. sk. Brezinka, W. *Metatheorie der Erziehung. Eine Einführung in die Grundlagen der Erziehungswissenschaft, der Philosophie der Erziehung und der praktischen Pädagogik*. München, Basel: Ernst Reinhardt Verlag, 1978, S. 74-75.

⁶⁷⁶ Каиров, И. *Педагогика. Учебное пособие для педагогических высших учебных заведений и университетов*. Москва: Государственное учебно-педагогическое издательство Министерства Просвещения РСФСР, 1948, стр. 29.

⁶⁷⁷ Огородников, И., Шимбирёв П. *Педагогика. Издание второе, переработанное и дополненное*. Москва: Государственное учебно-педагогическое издательство Министерства Просвещения РСФСР, 1950, стр. 21., 48.

⁶⁷⁸ Jesipovs, V. P., Gončarovs, N. K. *Pedagoģija. Mācības grāmata pedagoģiskām skolām*. Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība, 1948, 12. lpp.; Kairov, I. A. (red.) *Pedagogika*. Moskva: Gosudarstvennoje učebno – pedagogičeskoje izdatelstvo miņisterstva prosveščeniĵa RSFSR, 1956, str. 12; Шимбирёв П., Огородников, И., *Педагогика. Учебник для педагогических институтов*. Москва: Государственное учебно-педагогическое издательство Министерства Просвещения РСФСР, 1954, стр. 7; Огородников, И., Шимбирёв П. *Педагогика. Издание второе, переработанное и дополненное*. Москва: Государственное учебно-педагогическое издательство Министерства Просвещения РСФСР, 1950, стр. 10; Каиров, И. *Педагогика. Учебное пособие для педагогических высших учебных заведений и университетов*. Москва: Государственное учебно-педагогическое издательство Министерства Просвещения РСФСР, 1948, стр. 3, 15.

⁶⁷⁹ Jesipovs, V. P., Gončarovs, N. K. *Pedagoģija. Mācības grāmata pedagoģiskām skolām*. Rīga, 1948, 20. lpp.

par vienu no vissvarīgākajām zinātnes nozarēm⁶⁸⁰. Komunistiskās partijas noteiktā virziena ievērošana pat tika definēta kā veiksmīgas pedagoģijas zinātnes attīstības priekšnosacījums⁶⁸¹. Savukārt, runājot par marksistiski ļeņinskās pedagoģijas avotiem, kā pirmie tiek minēti partijas un valdības lēmumi par skolu un jaunatnes audzināšanu, kā arī K. Marksa, F. Engelsa, V. Ļeņina un J. Staļina darbi par audzināšanu. Nākamo avotu grupu veidoja kritiski izvērtēts un pārstrādāts pagātnes pedagoģiskais mantojums, ar to saprotot galvenokārt Visariona Beļinska (*Виссарион Белинский*, 1811-1848), Nikolaja Čerņiševska (*Николай Чернышевский*, 1828-1889), Konstantīna Ušinska (*Константин Ушинский*, 1824-1871), Nadeždas Krupskajas (*Надежда Крупская*, 1869-1939) un Antona Makarenko (*Антон Макаренко*, 1888-1939) darbus un atziņas. Arkopotā attiecīgā laika perioda pedagoģiskā pieredze veidoja tikai trešo avotu grupu.⁶⁸² Tas ir vēl viens pierādījums tam, ka pētniecība un pedagoģijas zinātne Latvijā pēc Otrā pasaules kara nevarēja brīvi attīstīties. Pedagoģijas zinātnes attīstība saskaņā ar Komunistiskās partijas kongresos pieņemtajiem lēmumiem viennozīmīgi vērtējama kā mēģinājums kontrolēt tās attīstību, lai nepieļautu arī „dažādu svešu un naidīgu antimarksistisku koncepciju”⁶⁸³ iekļūšanu pedagoģijas teorijā un praksē. Analizējot pedagoģijas zinātnes metodoloģiskās dimensijas attīstību, secināms, ka Komunistiskās partijas lēmumi atšķirīgi ietekmēja dažādas šīs dimensijas jomas. Tie neietekmēja izpratni par pedagoģijas kā zinātnes pētniecības metodēm, taču ietekmēja izpratni par pedagoģiju kā zinātne, šīs zinātnes nozares pētniecības virzienus⁶⁸⁴, bet jo īpaši audzināšanas mērķu un uzdevumu noteikšanu.

Volfgang Brecinka (*Wolfgang Brezinka*) marksistiski ļeņinisko pedagoģiju,

⁶⁸⁰ Kā apliecinājums tam tiek minēts fakts, ka KPFSR Pedagoģisko zinātņu akadēmija tika izveidota jau 1943. gadā, tātad vēl Otrā pasaules kara laikā (Jesipovs, B. P., Gončarovs, N. K. *Pedagoģija. Mācības grāmata pedagoģiskām skolām*. Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība, 1948, 20. lpp.; sal. sk. arī Jakovļevs, N. Gatavosim augsti kvalificētus skolotāju kadrus. No: *Padomju Latvijas Skola*, 1946, Nr. 7, 20. lpp.; Miķelsons, R., *KPFSR Pedagoģisko zinātņu akadēmijas sesija*. No: *Padomju Latvijas Skola*, 1945, Nr. 8, 25. lpp.).

⁶⁸¹ Каиров,И. *Педагогика. Учебное пособие для педагогических высших учебных заведений и университетов*. Москва: Государственное учебно-педагогическое издательство Министерства Просвещения РСФСР, 1948, стр.3, 29; sal. sk. arī Kairov, I. A. (red.) *Pedagogika*. Moskva: Gosudarstvennoje učebno – pedagogičeskoje izdatelstvo ministertva prosvješčeniya RSFSR, 1956, str. 12.

⁶⁸² Каиров,И. *Педагогика. Учебное пособие для педагогических высших учебных заведений и университетов*. Москва: Государственное учебно-педагогическое издательство Министерства Просвещения РСФСР, 1948, стр.32; sal. sk. arī b. a. Pedagoģiskās preses apskats. No: *Padomju Latvijas Skola*, 1952, Nr. 1, 102. lpp.

⁶⁸³ Каиров,И. *Педагогика. Учебное пособие для педагогических высших учебных заведений и университетов*. Москва: Государственное учебно-педагогическое издательство Министерства Просвещения РСФСР, 1948, стр. 29.

⁶⁸⁴ Sk. aprakšnodāju „Pedagoģijas zinātnes institucionālā dimensija padomju totalitārisma periodā (1944. gads – 20. gadsimta 60. gadu sākums)”.

kuras pamatā bija politiski motīvi, minējis kā vienu no „pasaules uzskatu” pedagoģijas formām⁶⁸⁵. Skaidrojot jēdziena `zinātne` definēšanu, tika uzsvērts, ka viens no priekšnosacījumiem ir zinātnes neatkarība no dažādiem pasaules uzskatiem, kas tiek uzspiesti no malas. Lai zinātne būtu zinātniska un objektīva, pētniecība nedrīkst atrasties kādas politiskas ideoloģijas ietekmē. Taču marksistiski ļeņiniskā pedagoģija ir vēl viens apliecinājums tam, ka vēsturiskajā attīstībā par zinātniskām pasludinātas arī ar konkrētiem pasaules uzskatiem saistītas zinātnes nozares. Kā skaidrojis V. Brecinka, šajos gadījumos, lai apliecinātu attiecīgās zinātnes zinātniskumu, zinātne tikusi pārdefinēta, noliedzot tās brīvību no spriedumiem, kas saistīti ar attiecīgās politiskās varas vērtībām, un pasludinot, ka nav zinātnes, kas būtu brīva no pasaules uzskata, ka objektīvā patiesība ir tā, kas izriet no attiecīgā pasaules uzskata⁶⁸⁶. Arī padomju pedagoģija pretēji viedoklim, ka pedagoģijas zinātnei jābūt brīvai no politikas ietekmes⁶⁸⁷, tika skaidrota kā zinātne par komunistisko audzināšanu, respektīvi, komunistiskā pasaules uzskata veidošanu jaunajā paaudzē, tā skaidri norādot uz savu saistību ar politiku, ko realizēja Komunistiskā partija. V. Brecinka šajā sakarā vilcis paralēles starp marksistiski ļeņinisko zinātni un zinātni nacionālsociālisma laikā, kad tā arī tika pakļauta nacionālsociālistiskajām idejām un padarīta par „ieroci cīņā par pasaules uzskatu”⁶⁸⁸.

Tā kā pēc Otrā pasaules kara Latvijā turpinājās 1940. gadā aizsāktais marksistiski ļeņiniskās pedagoģijas imports, Latvijā atgriezās arī jau 1940. gadā no Padomju Savienības pārņemtā izpratne par jaunās paaudzes komunistisko audzināšanu

⁶⁸⁵ Brezinka, W. *Metatheorie der Erziehung. Eine Einführung in die Grundlagen der Erziehungswissenschaft, der Philosophie der Erziehung und der praktischen Pädagogik*. München, Basel: Ernst Reinhardt Verlag, 1978, S. 73.

⁶⁸⁶ Ebd., S. 73-74.

⁶⁸⁷ Padomju Savienībā pretēji šim Rietumeiropā valdošajam viedoklim par zinātnes neitralitāti uzskatīja, ka nedz zinātnes par sabiedrību, nedz dabaszinātnes nevar būt „bezpartejiskas” un attīstīties ārpus šķiru interesēm un pasaules uzskatiem (Огородников, И., Шимбирёв П. *Педагогика. Издание второе, переработанное и дополненное*. Москва: Государственное учебно-педагогическое издательство Министерства Просвещения РСФСР, 1950, стр. 19; sal. sk. arī Каиров, И. *Педагогика. Учебное пособие для педагогических высших учебных заведений и университетов*. Москва: Государственное учебно-педагогическое издательство Министерства Просвещения РСФСР, 1948, стр.28). Pedagoģiju kā zinātni par audzināšanu vienmēr zināmā mērā ietekmēs attiecīgās valsts un sabiedrības priekšstati par audzināšanas ideālu, audzināšanas procesā nākamajai paaudzei nododamajām vērtībām, taču, kā jau tika skaidrots, analizējot pedagoģijas zinātnes institucionālās dimensijas attīstību, marksistiski ļeņiniskajā pedagoģijā Komunistiskās partijas un valdības pārstāvētās ideoloģijas ietekme bija tik spēcīga, ka brīva pētniecība un līdz ar to arī brīva šīs zinātnes nozares attīstība Padomju Savienības teritorijā nebija iespējama.

⁶⁸⁸ Brezinka, W. *Metatheorie der Erziehung. Eine Einführung in die Grundlagen der Erziehungswissenschaft, der Philosophie der Erziehung und der praktischen Pädagogik*. München, Basel: Ernst Reinhardt Verlag, 1978, S. 74.

kā par marksistiski ļeņinskās pedagoģijas priekšmetu⁶⁸⁹. Aplūkojot audzināšanu kā sociālu parādību, pedagoģija tika izprasta kā sociāla zinātne, kas pamatojās marksisma ļeņinisma filozofijā - dialektiskajā materiālismā⁶⁹⁰. No vienas puses līdz ar paradigmas maiņu nebija mainījies uzskats par to, ka pedagoģijai jāpamatojas filozofijā. Taču līdz ar varas maiņu bija mainījusies izpratne par to, kurā no filozofijas pamatvirzieniem pedagoģijai kā zinātnei jābalstās.

Ja starpkaru periodā pedagoģijas zinātne pamatojās ideālismā, tad importētā marksistiski ļeņinskā pedagoģija balstījās tai diametrāli pretējā virzienā – materiālismā, respektīvi, dialektiskajā materiālismā⁶⁹¹. Pasludinot materiālismu par vienīgo zinātnisko pasaules uzskatu un padomju marksistiski ļeņinisko pedagoģiju par jaunu, augstāko posmu zinātniskās pedagoģijas attīstībā⁶⁹², pilnībā tika noliegts arī viss starpkaru perioda Latvijas pedagoģijas zinātnieku veikums, kas pamatojās padomju varai nepieņemamajā ideālismā. Materiālismu pasludinot par vienīgi pareizo un zinātnisko pasaules uzskatu, ideālisms tika definēts kā buržuāziskais pasaules skatījums⁶⁹³. Pēc Otrā pasaules kara skolotāju sagatavošanā Latvijas Valsts Universitātē izmantotajās pedagoģijas mācību grāmatās gan minēts, ka buržuāziskās ideālistiskās pedagoģijas noliegšana nenozīmē pilnīgu pagātnes pedagoģijas mantojuma noliegšanu, bet gan tā kritisku izvērtēšanu un progresīvo atziņu pārņemšanu⁶⁹⁴. Tomēr Latvijas Valsts

⁶⁸⁹ Огородников, И., Шимбирёв П. *Педагогика. Издание второе, переработанное и дополненное*. Москва: Государственное учебно-педагогическое издательство Министерства Просвещения РСФСР, 1950, стр. 9; Каиров, И. *Педагогика. Учебное пособие для педагогических высших учебных заведений и университетов*. Москва: Государственное учебно-педагогическое издательство Министерства Просвещения РСФСР, 1948, стр. 3 Шимбирёв П., Огородников, И., *Педагогика. Учебник для педагогических институтов*. Москва: Государственное учебно-педагогическое издательство Министерства Просвещения РСФСР, 1954, стр. 6.-7. Par atšķirībām starpkaru perioda un importētās marksistiski ļeņinskās pedagoģijas izpratnē, par audzināšanu kā pedagoģijas zinātnes priekšmetu un audzināšanas mērķi sk. iepriekš 159. lpp.

⁶⁹⁰ Sk. Шимбирёв П., Огородников, И., *Педагогика. Учебник для педагогических институтов*. Москва: Государственное учебно-педагогическое издательство Министерства Просвещения РСФСР, 1954, стр. 9; Каиров, И. *Педагогика. Учебное пособие для педагогических высших учебных заведений и университетов*. Москва: Государственное учебно-педагогическое издательство Министерства Просвещения РСФСР, 1948, стр. 27., 28.

⁶⁹¹ Огородников, И., Шимбирёв П. *Педагогика. Издание второе, переработанное и дополненное*. Москва: Государственное учебно-педагогическое издательство Министерства Просвещения РСФСР, 1950, стр. 19.

⁶⁹² Огородников, И., Шимбирёв П. *Педагогика. Издание второе, переработанное и дополненное*. Москва: Государственное учебно-педагогическое издательство Министерства Просвещения РСФСР, 1950, стр. 22; Шимбирёв П., Огородников, И., *Педагогика. Учебник для педагогических институтов*. Москва: Государственное учебно-педагогическое издательство Министерства Просвещения РСФСР, 1954, стр. 7.

⁶⁹³ Piemēgam, b a. Jauni uzdevumi, jauni ceļi. No: *Padomju Latvijas Skola, 1941, Nr. 1, 3.* lpp.; Strazdiņš, K. Mūsu kultūras piecgade. No: *Padomju Latvijas Skola, 1946, Nr. 7, 10.* lpp.

⁶⁹⁴ Piemēgam, Огородников, И., Шимбирёв П. *Педагогика. Издание второе, переработанное и дополненное*. Москва: Государственное учебно-педагогическое издательство Министерства Просвещения РСФСР, 1950, стр. 21.

Universitātē skolotāju sagatavošanā izmantoto pedagoģijas kursa mācību programmu analīze atklāj, ka šī pārvērtēšana un pārņemšana attiecās uz pasaules pedagoģijas klasiķiem, bet ne uz starpkaru perioda Latvijas pedagoģiju – šī perioda zinātnieki, viņu atziņas un publikācijas pirmajos pēckara gados⁶⁹⁵ pedagoģijas kursa ietvaros nav tikuši pieminēti.

Senākie apzinātie šī perioda avoti ir ar 1945. gada 12. janvāri datētā R. Miķelsona veidotā pedagoģijas pārbaudījumu programma⁶⁹⁶, R. Miķelsona 1946. gada pedagoģijas kursa tematiskais plānojums Latvijas Valsts Universitātes Filoloģijas fakultātes 3. kursam un Latvijas Valsts Universitātes Vēstures fakultātē lasītajam pedagoģijas kursam⁶⁹⁷, kā arī 1945./1946. mācību gada eksāmena biļetes pedagoģijā un pedagoģijas vēsturē⁶⁹⁸. Runājot par pagātnes mantojumu, pedagoģijas kursa ietvaros aplūkoti tādi pasaules pedagoģijas klasiķi kā J. A. Komenskis, Ž. Ž. Ruso, J. H. Pestalocijs, J. F. Herbart un viņu devums pedagoģijas attīstībā. Latvijas Valsts Pedagoģijas institūtā docētajā pedagoģijas un pedagoģijas vēstures kursā R. Miķelsons runājis arī par Frīdrihu Vilhelmu Augustu Frēbeli (*Friedrich Wilhelm August Fröbel*, 1782–1852), Frīdrihu Ādolfu Vilhelmu Dīstervēgu (*Friedrich Adolph Wilhelm Diesterweg*, 1790–1866) un Herbertu Spenseru (*Herbert Spencer*, 1820–1903)⁶⁹⁹. Taču Latvijas starpkaru perioda pedagoģija un pedagoģijas zinātnieki nav minēti nevienā no šiem avotiem. Vienīgi pedagoģijas vēstures eksāmena 19. biļetes 1. apakšpunkts satur jautājumu par 19. un 20. gadsimta buržuāziskās pedagoģijas idejām⁷⁰⁰. `Buržuāziskā pedagoģija` minēta arī dažās Latvijas Valsts Universitātē izmantotajās pedagoģijas kursa programmās⁷⁰¹. Taču ar to nav domāta Latvijas starpkaru perioda pedagoģija. Iespējams, ka lekcijās tikuši minēti arī atsevišķi starpkaru perioda pedagoģijas

⁶⁹⁵ Pirmās padomju okupācijas laikā 1940.–1941. gadā izmantotās pedagoģijas kursa mācību programmas līdz šim nav izdevies apzināt.

⁶⁹⁶ LVA, 464.f., 1.a., 107.l. Lekciju plāns un pedagoģijas programmas 1945. gadam un atskaite par katedras darbu 1945./1946. m. g., 1. lp.

⁶⁹⁷ LVA, 464.f., 1.a., 108.l. R. Miķelsona piezīmes par pedagoģijas kursa lekcijām 1946. g., 2., 3. lp.

⁶⁹⁸ LVA, 464.f., 1.a., 128.l. Eksāmenu biļetes pedagoģijā LVU un LVPI studentiem 1945.-1946. m. g.

⁶⁹⁹ LVA, 464.f., 1.a., 108.l. R. Miķelsona piezīmes par pedagoģijas kursa lekcijām 1946. g., 4., 6., 7. lp.; LVA, 464.f., 1.a., 194.l. R. Miķelsona LVPI pedagoģijas vēstures katedrā izstrādātie metodiskie norādījumi, plāni, lekciju temati un eksāmenu biļetes pedagoģijas vēsturē, 56.-57. lp.

⁷⁰⁰ LVA, 464.f., 1.a., 128.l. Eksāmenu biļetes pedagoģijā LVU un LVPI studentiem 1945.-1946. m. g., 4. lp.

⁷⁰¹ B. a. *Pedagoģijas programma Latvijas Valsts Universitātei un Latvijas Valsts Pedagoģiskajam institūtam*. Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība, 1948, 3. lpp.; LVA, 1340.f., 23.a., 20.l. B. a. Pedagoģijas programma pedagoģiskajiem institūtiem. Rokraksts, 1949, 42. lp. Sal. sk. arī Latvijas Valsts Pedagoģiskā institūta pedagoģijas katedras lekciju plānu pedagoģijas vēsturē, kas tika izmantots no 1945. gada līdz 1950./1951. mācību gadam (LVA, 464.f., 1.a., 194.l. R. Miķelsona LVPI pedagoģijas vēstures katedrā izstrādātie metodiskie norādījumi, plāni, lekciju temati un eksāmenu biļetes pedagoģijas vēsturē, 12.-13., 26.-29., 57.-59. lp.).

jautājumi. Par to varētu liecināt 1946. gadā izdotajā pedagoģijas kursa programmā ar roku veiktais labojums, pie „tautas izglītības sistēmas ASV un Anglijā” ar roku pierakstot klāt - „buržuāziskajā Latvijā”⁷⁰². Līdzīga norāde atrodama arī Latvijas Valsts universitātes Pedagoģijas un psiholoģijas katedras 1948. gada 11. februāra sēdes protokolā, kur minēts, ka R. Miķelsons, docējot pedagoģijas kursu, „savās lekcijās runājis [arī] par buržuāziskās Latvijas ideoloģiju⁷⁰³ un tagadējo [respektīvi, pēc padomju varas nodibināšanas] pārejas stāvokli”⁷⁰⁴. Savukārt 1949. gada 17. aprīļa sēdē M. Drīzule norādīja, ka „lasot pedagoģijas kursu .. vajag jo mazāk aizrauties ar vēsturiskām ekskursijām, bet galveno vērtību veltīt .. padomju skolas pieredzei un praksei”⁷⁰⁵. Arī līdz šim apzināto avotu analīze liecina, ka visticamāk starpkaru perioda Latvijas pedagoģiskais mantojums līdz pat 20. gadsimta 50. gadu beigām / 60. gadu sākumam praktiski netika aplūkots, kas ir klajā pretrunā ar faktu, ka pagātnes pedagoģiskais mantojums tika uzskatīts par vienu no marksistiski ļeņinskās pedagoģijas avotiem. Līdz ar to topošajiem skolotājiem un pedagoģijas zinātniekiem Latvijā pēc Otrā pasaules kara nebija iespējams gūt pilnīgu un objektīvu priekšstatu par pedagoģijas zinātnes vēsturisko attīstību Latvijā, bet pedagoģijas kā zinātnes attīstībā, atsakoties no pagātnes pedagoģiskā mantojuma atziņām, veidojās pārrāvums.

20. gadsimta 50. gadu beigās / 60. gadu sākums ir laika posms, kad, kā liecina avoti, ir sāka starpkaru perioda Latvijas pedagoģiskā mantojuma analīze un izvērtēšana pastāvošās iekārtas ideoloģijas ietvaros. Pirmkārt, Latvijas Valsts Universitātes Pedagoģijas un psiholoģijas katedras mācībspēki diskutēja par pedagoģijas vēstures periodizāciju. Diskusijas rezultātā tika nolemts vadīties pēc hronoloģijas principa un Latvijas izglītības sistēmu aplūkot „buržuāzijas periodā, padomju periodā un tās attīstībā pēc [Otrā pasaules] kara”⁷⁰⁶, īpašu uzmanību lekcijās pievēršot „salīdzinājumu metodei”⁷⁰⁷. Otrkārt, 1958. un 1959. gadā starpkaru perioda pedagoģiskais mantojums tika apspriests katedras sēdēs, lemjot par to, kā šo periodu atspoguļot šķirklī plānotajā

⁷⁰² LVA, 1340.f., 23.a., 20.l. Каиров, И. (ред.) Программа по курсу „Педагогика” (для государственных университетов и педагогических институтов). Ленинград: 2-я типография: ”Печатный двор”, 1946, 2. lp.

⁷⁰³ Tā kā R. Miķelsons neatzina starpkaru perioda pedagoģijas zinātnes sasniegumus Latvijā, lekcijās visticamāk netika sniegta šī perioda pedagoģijas zinātnes analīze (Freidenfelds, I. Vladimirs Ūsiņš. No: Staris, A. (red.) *Pedagoģiskā doma Latvijā no 1940. gada līdz mūsu dienām*. Rīga: Puse, 1998, 29. lpp.). LVA, 1340.f., 23.a., 1.l. P. Stučkas LVU Pedagoģijas un psiholoģijas katedra. Katedras sēžu protokoli ar pielikumiem 1948. gads, 23. lp.

⁷⁰⁵ LVA, 1340.f., 23.a., 2.l. P. Stučkas LVU Pedagoģijas un psiholoģijas katedra. Katedras sēžu protokoli ar pielikumiem 1949. gads, 15. lp. o. p.

⁷⁰⁶ LVA, 1340.f., 23.a., 11.l. P. Stučkas LVU Pedagoģijas un psiholoģijas katedra. Katedras sēžu protokoli ar pielikumiem 1958. gads, 54. lp.

⁷⁰⁷ Turpat, 55. lp.

Padomju enciklopēdijas izdevniecības un KPFSR Pedagoģisko zinātņu akadēmijas „Pedagoģiskajā enciklopēdijā”⁷⁰⁸ un „pēc Maskavas ierosinājuma”⁷⁰⁹ izdot paredzētajā krājumā par pedagoģiskās domas un skolu attīstību Latvijā. Par starpkaru perioda pedagoģijas zinātniekiem un ievērojamiem skolotājiem katedras sēdēs tika diskutēts arī 1963. gadā, apspriežot „Latvijas PSR Mazajā enciklopēdijā” iekļaujamās personības⁷¹⁰. Treškārt, 1961. gadā Latvijas Valsts Universitātes Pedagoģijas un psiholoģija katedrā tika ieviests sintētiskais pedagoģijas kurss, kura ietvaros atsevišķus pedagoģijas jautājumus bija paredzēts aplūkot to vēsturiskajā attīstībā ar mērķi parādīt būtiskās buržuāziskās pedagoģijas atšķirības no marksistiski ļeņinskās pedagoģijas⁷¹¹. To apliecina arī pirmā apzinātā pēc Otrā pasaules kara Latvijas Valsts Universitātes Pedagoģijas un psiholoģijas katedrā izstrādātā, pedagoģijas kursa programma. Gan šajā 1960./1961. mācību gadam veidotajā programmā⁷¹², kas tika izmantota arī nākamajos mācību gados⁷¹³, gan tās tulkojumā latviešu valodā, kas tika veikts 1963./1964. mācību gadam⁷¹⁴, tika iekļauts punkts par pedagoģisko domu un audzināšanas jautājumiem Latvijā⁷¹⁵.

Tā kā materiālistiskajā pasaules uzskatā primārā ir esamība, daba un matērija, nevis apziņa, domāšana un idejas⁷¹⁶, pretēji starpkara perioda pedagoģijas zinātniekiem,

⁷⁰⁸ Turpat, 48, 50.-52. lp.

⁷⁰⁹ Turpat, 69. lp.

⁷¹⁰ LVA, 1340.f., 23.a., 17.l. P. Stučkas LVU Pedagoģijas un psiholoģijas katedra. Katedras sēžu protokoli ar pielikumiem 1963. gads, 85.-88., 93.-96. lp.

⁷¹¹ LVA, 1340.f., 23.a., 15.l. P. Stučkas LVU Pedagoģijas un psiholoģijas katedra. Katedras sēžu protokoli ar pielikumiem 1961. gads, 222.-226. lp.

⁷¹² LVA, 1340.f., 23.a., 20.l. Кафедра педагогики и психологии Латвийского государственного университета им. П. Стучки. Методические указания по изучению курса педагогики (1960./1961. уч. г.). Rokraksts, 264.-272. lp.

⁷¹³ LVA, 1340.f., 23.a., 20.l. Кафедра педагогики и психологии Латвийского государственного университета им. П. Стучки. Методические указания по изучению курса педагогики (1961./1962. уч. г.). Rokraksts, 273.-283. lp.

⁷¹⁴ LVA, 1340.f., 23.a., 20.l. P. Stučkas LVU Pedagoģijas un psiholoģijas katedra. Metodiskie norādījumi pedagoģijas kursa studēšanai (1963./1964. m. g.), 302.-309. lp.

⁷¹⁵ LVA, 1340.f., 23.a., 20.l. Кафедра педагогики и психологии Латвийского государственного университета им. П. Стучки. Методические указания по изучению курса педагогики (1960./1961. уч. г.). Rokraksts, 264. lp.; LVA, 1340.f., 23.a., 20.l. P. Stučkas LVU Pedagoģijas un psiholoģijas katedra. Metodiskie norādījumi pedagoģijas kursa studēšanai (1963./1964. m. g.), 303. lp.o.p.

⁷¹⁶ Rozentāls, M. (red.) *Filozofijas vārdnīca*. Rīga: izdevniecība „Liesma”, 1974, 184., 302. lpp. Fundamentālās atšķirības starp materiālismu un ideālismu jau 20. gadsimta 40. gadu otrajā pusē tika skaidrotas arī vairākās publikācijās žurnālā „Padomju Latvijas Skola” (Putniņš, A. Materialisms un idealisms – filozofijas pamatvirzieni. No: *Padomju Latvijas Skola*, 1947, Nr. 2, 18.-31. lpp.; Blūzmanis, K. Par Engelsa grāmatu Anti – Dirings. No: *Padomju Latvijas Skola*, 1949, Nr. 1, 22.-40. lpp.; Putniņš, A. Dialektiskā materialisma atziņas teorija. No: *Padomju Latvijas Skola*, 1947, Nr. 6, 15.-28. lpp.; Dīmanis, J. Par dialektiku. No: *Padomju Latvijas Skola*, 1945, Nr. 4, 61.-68. lpp., 1945, Nr. 5, 22.-27. lpp., 1945, Nr. 6, 31.-35. lpp., 1945, Nr. 7, 38.-42. lpp., 1945, Nr. 8, 44.-49. lpp., 1945, Nr. 9, 43.-45. lpp., 1945, Nr. 10, 38.-42. lpp.). Tā kā liela daļa skolotāju izglītību bija ieguvuši starpkaru periodā, rakstu mērķis bija pēc iespējas īsākā laikā visus Latvijas skolotājus iepazīstināt ar būtiskākajām atšķirībām starp ideālismā

kas, skaidrojot audzināšanas fenomenus, pamatojās uz filozofiskiem un ētiskiem priekšstatiem un idejām, marksistiski ļeņinskā pedagoģija audzināšanas fenomenus skaidroja, vadoties pēc sabiedrības attīstības materiālistiskā pamata, saistībā ar sabiedrības pārveidošanos, attīstoties ražošanas spēkiem⁷¹⁷. Skaidrojot audzināšanas fenomenus, starpkaru periodā par galveno pedagoģijas pētniecības metodi bija atzītas refleksijas par pagātnes un moderno domātāju atziņām. Marksistiski ļeņinskajā pedagoģijā par „galveno avotu jaunu likumsakarību izzināšanai jaunās paaudzes audzināšanā un mācīšanā”⁷¹⁸ tika atzīta pedagoģiskā pieredze – „kritiski pārstrādāta”⁷¹⁹ vēsturiskā pieredze⁷²⁰, kā arī pirmrindas skolotāju, skolu un citu izglītības iestāžu, arī ģimeņu pieredze. Pedagoģijas zinātnes uzdevums savukārt bija šīs pieredzes analīze, apkopošana un vispārināšana. Līdz ar to marksistiski ļeņinskā pedagoģija raksturojama kā zinātne no prakses praksei – zinātne, kas izzina un apkopo jaunāko pedagoģiskās prakses pieredzi, lai tā vispārinātu likumību veidā atgrieztos pedagoģiskajā praksē un sekmētu tās attīstību. Pedagoģiskās preses analīze liecina, ka šajā sakarā gan pedagoģijas teorētiķi, gan pedagoģiskās prakses pārstāvji nereti uzsvēruši, ka pieredzes apkopošanai un popularizēšanai veltāma vēl lielāka uzmanība⁷²¹. Analizējot pedagoģijas zinātnes veikumu, tai vairākkārt ticis pārņemts, ka pedagoģiskā prakse no pedagoģijas

pamatoto starpkaru pedagoģiju un materiālistmā balstītu marksistiski ļeņisko pedagoģiju, lai skolās veiksmīgi varētu noritēt komunistiskā audzināšana.

⁷¹⁷Sal. sk. Шимбирёв П., Огородников, И., *Педагогика. Учебник для педагогических институтов*. Москва: Государственное учебно-педагогическое издательство Министерства Просвещения РСФСР, 1954, стр. 9. str.; Огородников, И., Шимбирёв П. *Педагогика. Издание второе, переработанное и дополненное*. Москва: Государственное учебно-педагогическое издательство Министерства Просвещения РСФСР, 1950, стр. 23.

⁷¹⁸ Kairov, I. A. (red.) *Pedagogika*. Moskva: Gosudarstvennoje učebno – pedagogičeskoje izdatelstvo ministertva prosveščeniija RSFSR, 1956. Str. 17.

⁷¹⁹ Piemēram, Каиров,И. *Педагогика. Учебное пособие для педагогических высших учебных заведений и университетов*. Москва: Государственное учебно-педагогическое издательство Министерства Просвещения РСФСР, 1948, стр. 32.

⁷²⁰ Atšķirībā no mūsdienām padomju periodā ar `kritisku izvērtēšanu` tika saprasta valdošajai varai lojāla izvērtēšana (sal. sk. Rubene, Z. *Kritiskā domāšana studiju procesā*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2008).

⁷²¹ Piemēram, Огородников, И., Шимбирёв П. *Педагогика. Издание второе, переработанное и дополненное*. Москва: Государственное учебно-педагогическое издательство Министерства Просвещения РСФСР, 1950, стр. 22; Jakovļevs, N. Gatavosim augsti kvalificētus skolotāju kadrus. No: *Padomju Latvijas Skola, 1946, Nr. 7, 15. lpp.*; Jesipovs, B. Pedagoģijas zinātnes pašreizējais stāvoklis un pedagoģijas uzdevumi partijas XIX kongresa lēmumu gaismā. No: *Padomju Latvijas Skola, 1953, Nr. 6, 29. lpp.*; b. a. Likums par skolas sakaru nostiprināšanu ar dzīvi un tautas izglītības sistēmas tālāku attīstīšanu LPSR. No: *Padomju Latvijas Skola, 1959, Nr. 3, 4. lpp.*; Ogorodņikovs, J. Zinātņu pamatu mācīšanas saikne ar dzīvi stundu sistēmā. No: *Padomju Latvijas Skola, 1962, Nr. 12, 27. lpp.* Šajā sakarā arī uzsvērts, ka uz pedagoģiskās prakses izpēti un apkopošanas nepieciešamību, lai nodrošinātu zinātniskās pētniecības saikni ar skolu praksi norādījuši gan Komunistiskās partija, gan V. Ļeņins (piemēram, Шимбирёв П., Огородников, И., *Педагогика. Учебник для педагогических институтов*. Москва: Государственное учебно-педагогическое издательство Министерства Просвещения РСФСР, 1954, стр. 12.-13; Golants, E. *Kā pētīt skolas darba pieredzi*. No: *Padomju Latvijas Skola, 1949, Nr. 8, 69. lpp.*)

teorijas nesāņem pietiekami daudz informācijas nedz pedagoģijas teorijas, nedz prakses jautājumos, ka pedagoģijas zinātne atpaliē no pedagoģiskās prakses prasībām⁷²², savukārt attiecībā uz praktiķiem norādīts, ka viņi pārāk maz izmantojot zinātnieku pētījumus. Līdz ar to, ar mērķi sniegt zinātniski pamatotus ieteikumus audzināšanas praksei, pedagoģijas zinātne Latvijā pēc Otrā pasaules kara attīstījās kā pārsvarā normatīva⁷²³ zinātne, un pedagoģijas kā normatīvas zinātnes attīstību savā ziņā noteica arī pedagoģiskās prakses vajadzības.

Mainoties izpratnei par pedagoģijas kā zinātnes filozofisko pamatu, respektīvi, mainoties izpratnei par pedagoģiju kā garazinātņi uz izpratni par to kā sociālu zinātņi, attiecīgi bija mainījušās arī šīs zinātnes nozares pētniecības metodes. Pasludinot par primāro nevis garu, bet matēriju, pētniecību vairs nebija iespējams veikt ar garazinātņi jeb sapratnes metodi. Tā kā Padomju Savienībā zinātnes metodoloģisko pamatu veidoja dialektiskais materiālisms, dialektiskā metode kā vienīgā zinātniskā izziņas metode, līdzīgi kā citās zinātnēs, bija pamatā arī jebkurai audzināšanas fenomenu izpētei. Dialektiskā metode fenomenus aplūko to attīstībā, atklājot izmaiņas, kas notikušas attiecīgajā sabiedriskajā kontekstā. Par pedagoģiskās pieredzes izpētes metodēm marksistiski ļeņiniskajā pedagoģijas zinātnē tika atzītas novērošana, eksperiments, pārrunas, bērnu darbu analīze, kā arī izglītības iestāžu dokumentācijas izpēte⁷²⁴. Avoti

⁷²² Strazdiņš, K. Uzdevumi jaunajā mācību gadā (ziņojums Pirmajā Republikāniskajā Tautas izglītības darbinieku sanāksmē). No: *Padomju Latvijas Skola*, 1947, Nr. 9, 15. lpp.

⁷²³ Apgalvojums, ka pedagoģijas zinātne Latvijā pēc Otrā pasaules kara attīstījās kā pārsvarā normatīva zinātne izteikts, raugoties no mūsdienu skatupunkta. Šī perioda pedagoģijas zinātnes attīstības aculiecinieki apgalvoja pretējo, proti, ka 20. gadsimta 50. gadu 2. pusē / 60. gadu sākumā tā beidzot vairs nebija normatīva. Latvijas Valsts Universitātes Pedagoģijas un psiholoģijas katedras mācībspēki uzskatīja, ka „jāatšķir pedagoģiskā zinātne no pedagoģiskām rekomendācijām, jo pedagoģisko zinātņi jau sāk apšaubīt” (*LVA*, 1340.f., 23.a., 15.l. P. Stučkas LVU Pedagoģijas un psiholoģijas katedra. Katedras sēžu protokoli ar pielikumiem 1961. gads, 223. lpp.), un „jāizceļ bērnu harmoniskās attīstības un komunistiskās audzināšanas nozīme, pedagoģiskās problēmas vienmēr jāsaista ar šiem jautājumiem, lai pedagoģijas nepārvērstos par tīri normatīvu zinātņi” (*LVA*, 1340.f., 23.a., 17.l. P. Stučkas LVU Pedagoģijas un psiholoģijas katedra. Katedras sēžu protokoli ar pielikumiem 1963. gads, 101. lpp.). Līdzīgi arī pedagoģiskajā presē tika norādīts, ka pedagoģijas zinātne iepriekšējos attīstības posmos bijusi normatīva, jo „likumi pedagoģijas zinātnē līdz šim bija formulēti ļoti neskaidri, parasti nevis likumu, bet principu un prasību veidā, kuri tiek deklarēti, bet ne pierādīti” (B.a. *Pedagoģisko žurnālu apskats*, 1953, nr. 4, 103. lpp.). Līdzīgi tika uzsvērtā „prasība pāriet no aicinājumiem un lozungiem uz vispusīgi atklātām likumsakarībām un zinātniski pamatotiem ieteikumiem (b. a. *Uzlabot audzināšanas darba kvalitāti*. No: *Padomju Latvijas Skola*, 1963, Nr. 3, 43. lpp.).

⁷²⁴ Kairov, I. A. (red.) *Pedagogika*. Moskva: Gosudarstvennoje učebno – pedagogičeskoje izdateļstvo miņisterstva prosvēšēnija RSFSR, 1956. Str. 18; Каиров,И. *Педагогика. Учебное пособие для педагогических высших учебных заведений и университетов*. Москва: Государственное учебно-педагогическое издательство Министерства Просвещения РСФСР, 1948, стр. 32; Огородников, И., Шимбирев П. *Педагогика. Издание второе, переработанное и дополненное*. Москва: Государственное учебно-педагогическое издательство Министерства Просвещения РСФСР, 1950, стр. 24; Шимбирев П., Огородников, И., *Педагогика. Учебник для педагогических институтов*. Москва: Государственное учебно-педагогическое издательство Министерства Просвещения РСФСР, 1954, стр. 13.

liecina par to, ka īpaši aktuāls 20. gadsimta 50.-60. gados bija jautājums par plašāku eksperimenta kā metodes izmantošanu pedagoģiskajos pētījumos. Analizējot izmaiņas, kas iekļaujamās pedagoģijas kursa docēšanā pedagoģiskajos institūtos, R. Miķelsons 1951. gadā rakstījis, ka šī kursa ietvaros īpaši jārunā par tādām metodēm kā novērošana un eksperiments⁷²⁵. Latvijas Valsts Universitātes Pedagoģijas un psiholoģijas katedras 1962. gada 5. jūlija sēdes protokolā minēts, ka eksperimentu metodi šajā gadā katedru vadītāju sanāksmē Maskavā akcentējis arī padomju pedagoģijas zinātnieks I. Kairovs⁷²⁶. Prasība pēc eksperimentiem kā instrumenta objektīvu datu ieguvei, lai, pamatojoties uz tiem, izdarītu zinātniski pamatotus teorētiskus secinājumus, šajā laika periodā uzsvērta arī publikācijās pedagoģiskajā presē⁷²⁷. Arī attiecībā uz disertāciju izstrādi tika izvirzīta prasība pēc empīrisku datu vākšanas un eksperimentu veikšanas⁷²⁸. Jautājums par eksperimentu iekļaušanu disertācijas izstrādē tika iztirzāts 1960. gada janvārī pieņemtajā PSKP CK un PSRS Ministru Padomes lēmumā par disertāciju uzlabošanu⁷²⁹. Marksistiski ļeņinskās pedagoģijas pētniecības metodes mūsdienās varētu tikt pieskaitītas pie sociālo zinātņu izpētes metodēm. Līdz ar empīrisko sociālo zinātņu metožu pārņemšanu audzināšanas fenomenu pētīšanā, pedagoģijas zinātne Latvijā pēc Otrā pasaules kara attīstījās kā empīriskā zinātne.

Materiālistiskā pasaules izpratne neparedzēja garazinātņu eksistenci⁷³⁰, kuru izpētes objekts ir cilvēka garīgā darbība. Atbilstoši vienīgajai Padomju Savienībā

⁷²⁵ LVA, 464.f., 1.a., 231.l. Микелсонс, Р. Указания о внесении изменений и дополнений в преподавании курса педагогики в педагогических институтах в 1950–1951 уч. г. в свете работ И. В. Сталина по вопросам языкознания и физиологического учения академика И. П. Павлова, 7. лр.

⁷²⁶ LVA, 1340. f., 23. a., 16. l., P. *Stučkas LVU Pedagoģijas un psiholoģijas katedra. Katedras sēžu protokoli ar pielikumiem 1962. gads*, 129. лр.

⁷²⁷ Piemēram, b. a. IM Skolu zinātniski pētnieciskajā institūtā. No: *Padomju Latvijas Skola*, 1953, Nr. 7, 110. lpp.; b. a. *Pedagoģisko žurnālu apskats*. No: *Padomju Latvijas Skola*, 1957, Nr. 5, 95. lpp.; Jesipovs, B. Pedagoģijas zinātnes pašreizējais stāvoklis un pedagoģijas uzdevumi partijas XIX kongresa lēmumu gaismā. No: *Padomju Latvijas Skola*, 1953, Nr. 6, 23. lpp.; Kairovs, I. PSKP jaunā programma un pedagoģijas zinātnes uzdevumi. No: *Padomju Latvijas Skola*, 1963, Nr. 1, 13. lpp.

⁷²⁸ Sk., piemēram, LVA, 1340.f., 23.a., 12.l. P. *Stučkas LVU Pedagoģijas un psiholoģijas katedra. Katedras sēžu protokoli ar pielikumiem 1959. gads*, 169. лр.; LVA, 1340.f., 23.a., 14.l. P. *Stučkas LVU Pedagoģijas un psiholoģijas katedra. Katedras sēžu protokoli ar pielikumiem no 1960. gada 12. augusta līdz 30. decembrim*, 69. лр.

⁷²⁹ B. a. *Pedagoģiskās preses apskats*. No: *Padomju Latvijas Skola*, 1960, Nr. 9, 92. lpp.

⁷³⁰ Rubene, Z., Žogla, I. Pedagoģijas zinātnes attīstība doktorantu pētījumos. No: Koķe, T., Krūze, A., Markus, D. (sast.) *Izglītība izaugsmei: pagātne, tagadne un nākotne. Apvienotā pasaules latviešu zinātnieku 3. kongresa un letonikas 4. kongresa zinātnisko rakstu krājums CD formātā*. Rīga: 2011, 4. lpp.; Rubene, Z., Daga – Krūmiņa, E., Ozola, I. Science interrupted: educational sciences as victim of political changes (Soviet Latvia in 1940, 1945, 1991). In: Smeyers, P. Depaepe, M. *Philosophy and History of the Discipline of Education. Faces and Spaces of Educational Research 2013. Reviewed? Renewed? Revisited! Past, Present, and Future of Philosophy and History of Educational Research*. Leuven: KU Leuven, 2013, p. 141.

atzītajai F. Engelsa zinātņu klasifikācijai⁷³¹, kas pamatojās uz matērijas kustību, zinātnes tika iedalītas tehniskajās, dabas un sabiedriskajās⁷³² zinātnēs. Pedagoģija tika izprasta kā sabiedriskā zinātne⁷³³. Padomju Savienībā pedagoģijas zinātne tika skaidrota kā zinātne, „kuras rašanos noteica sabiedrības vajadzība efektīvāk sagatavot topošās paaudzes sabiedriskās ražošanas saglabāšanai un pilnveidošanai”⁷³⁴. Nodibinot Latvijā padomju varu, pedagoģijas zinātne no Padomju Savienības tika importēta kā propagandas līdzeklis, ar kura palīdzību veidot jaunajai varai un tās valsts attīstības virzienam⁷³⁵ lojālu jauno paaudzi. Taču arī starpkaru perioda Latvijas Republikas un Padomju Savienības atšķirīgā izpratne par zinātņi un tās filozofisko pamatu noteikti minama kā vēl viens iemesls gatavās pedagoģijas zinātnes importam.

Arī pēc Otrā pasaules kara pedagoģijas attīstība noritēja ciešā saistībā ar citām zinātnes nozarēm. Kā marksistiski ļeņinskās pedagoģijas robežzinātnes tika saprastas tās zinātnes nozares, kas pēta bērnu fiziskās un psihiskās attīstības likumsakarības, nervu sistēmas uzbūvi un darbību, respektīvi, anatomija, fizioloģija un psiholoģija⁷³⁶, kā arī medicīnas zinātnes – skolas higiēna un pediatrija⁷³⁷. Salīdzinājumā ar starpkaru

⁷³¹ Engels, F. *Anti – Dīrings*. Rīga: Liesma, 1978.

⁷³² F. Engelsa izdalīto sabiedrisko zinātņu izpētes objekts līdzīgi kā mūsdienu sociālajās zinātnēs bija sabiedrība. Taču, atšķirībā no mūsdienām, kad tiek pētīts indivīds, lai izprastu viņa sociālās īcības jēgu, marksistiski ļeņinskā sabiedrisko zinātņu centrā bija kolektīvā apziņas forma, kur indivīds nav nekas.

⁷³³ Каиров,И. *Педагогика. Учебное пособие для педагогических высших учебных заведений и университетов*. Москва: Государственное учебно-педагогическое издательство Министерства Просвещения РСФСР, 1948, стр. 32.

⁷³⁴ Rubene, Z., Žogla, I. Pedagoģijas zinātnes attīstība doktorantu pētījumos. No: Koķe, T., Krūze, A., Markus, D. (sast.) *Izglītība izaugsmei: pagātne, tagadne un nākotne. Apvienotā pasaules latviešu zinātnieku 3. kongresa un letonikas 4. kongresa zinātnisko rakstu krājums CD formātā*. Rīga: 2011, 4. lpp.

⁷³⁵ Ja starpkaru periodā Latvija attīstījās kā agrāra valsts, tad pēc padomju varas nodibināšanas par vienu no mērķiem tika izvirzīta tās pārveidošana par industriālu valsti, kas atbilda Padomju Savienības centieniem saimnieciskajā ziņā pārspēt kapitālistiskās valstis (sk., piemēram, Deglavs, Fr. Par Latvijas PSR tautsaimniecības plānu 1946.-1950. gadam. No: *Padomju Latvijas Skola, 1946, Nr. 6, 3.-4.* lpp.; Strazdiņš, K. Mūsu kultūras piecgade. No: *Padomju Latvijas Skola, 1946, Nr. 7, 9.* lpp.)

⁷³⁶ Каиров,И. *Педагогика. Учебное пособие для педагогических высших учебных заведений и университетов*. Москва: Государственное учебно-педагогическое издательство Министерства Просвещения РСФСР, 1948, стр. 31; Огородников, И., Шимбирёв П. *Педагогика. Издание второе, переработанное и дополненное*. Москва: Государственное учебно-педагогическое издательство Министерства Просвещения РСФСР, 1950, стр. 27; Шимбирёв П., Огородников, И., *Педагогика. Учебник для педагогических институтов*. Москва: Государственное учебно-педагогическое издательство Министерства Просвещения РСФСР, 1954, стр. 15; Kairov, I. A. (red.) *Pedagogika*. Moskva: Gosudarstvennoje učebno – pedagogičeskoje izdatelstvo miņisterstva prosveščenija RSFSR, 1956, str. 15.-16; Jesipovs, B. P., Gončarovs, N. K. *Pedagoģija. Mācības grāmata pedagoģiskām skolām*. Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība, 1948, 18.-19. lpp.

⁷³⁷ Skolas higiēna kā pedagoģijas robežzinātne no promocijas darba ietvaros analizētajām pedagoģijas mācību grāmatām gan minēta tikai 1948. gadā izdotajā B. Jesipova un N. Gončarova grāmatā (Jesipovs, B. P., Gončarovs, N. K. „*Pedagoģija. Mācības grāmata pedagoģiskām skolām*. Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība, 1948, 18. lpp.), šajā pašā gadā izdotajā I. Kairova grāmatā (Каиров,И. *Педагогика. Учебное пособие для педагогических высших учебных заведений и университетов*. Москва: Государственное учебно-педагогическое издательство Министерства Просвещения РСФСР, 1948,

periodu, kad par pedagoģijas robežzinātnēm bez psiholoģijas tika uzskatītas arī socioloģija un ētika, kas nekādā ziņā nav empīriskas zinātnes, redzams, ka par padomju pedagoģijas robežzinātnēm tika atzītas tikai un vienīgi empīriskās zinātnes nozares. Tas vēlreiz apliecina fundamentālo atšķirību izpratnē par pedagoģiju kā zinātņi starpkaru periodā un padomju okupācijas periodā.

Īpaša nozīme marksistiski ļeņinskajā pedagoģijā bija akadēmiķa Ivana Pavlova (*Иван Павлов*, 1849-1936) izstrādātajai fizioloģijas mācībai par augstākās nervu sistēmas darbību. Ja dialektiskais materiālisms veidoja padomju pedagoģijas zinātnes filozofisko pamatojumu, tad I. Pavlova mācība bija tās dabaszinātņu pamats⁷³⁸. Ja starpkaru periodā Latvijas pedagoģijas zinātnieki uzskatīja, ka audzināšanas procesa gaitā dvēselē garīgie procesi nav pētāmi ar empīriskām metodēm, tad I. Pavlovs „pierādīja, ka nevis .. dvēsele, bet nervu sistēma, .. galvas smadzenes ir .. visu psihisko parādību – sajūtu, domāšanas, jūtu un gribas dzīves nesējs”, līdz ar to I. Pavlovs „lika pamatus psihisko parādību materiālistiskai izpratnei”⁷³⁹. Pamatojoties uz augstākās nervu darbības fizioloģijas atziņām, pedagoģijas zinātnes ietvaros mācību un audzināšanas process tika aplūkots kā „topošā cilvēka centrālās nervu sistēmas veidošanas process”⁷⁴⁰, proti, pretēji starpkaru perioda garazinātniskajai pedagoģijas izpratnei, pētīts empīriski no materiālisma skatupunkta. I. Pavlova atklātie augstākās nervu sistēmas darbības likumi tika ņemti par pamatu audzināšanas un mācību procesa plānošanai un „audzināšanas ietekmes rezultātu paredzēšanai”⁷⁴¹.

Stabilu vietu pedagoģijas zinātnē gan I. Pavlova mācība ieguva tikai sākot no 20. gadsimta 50. gadiem. Līdz tam, kā liecina avoti, pedagoģijas zinātnē tās atziņas netika iekļautas pietiekamā mērā⁷⁴². Šādi pārmetumi izteikti gan pedagoģiskajā presē⁷⁴³,

стр. 31), kā arī šī paša autora 1956. gadā izdotajā grāmatā (Kairov, I. A. (red.) *Pedagogika*. Moskva: Gosudarstvennoje učebno – pedagogičeskoje izdateļstvo miņisterstva prosveščenija RSFSR, 1956, str. 16).

⁷³⁸ LVA, 1340.f., 23.a., 6.l. P. Stučkas LVU Pedagoģijas un psiholoģijas katedra. Katedras sēžu protokoli ar pielikumiem 1953. gads, 27. lp.

⁷³⁹ Velmers, K. Akadēmiķa I. Pavlova mācība un pedagoģiskās zinātnes. No: *Padomju Latvijas Skola*, 1951, Nr. 1, 21. lpp.

⁷⁴⁰ LVA, 1340.f., 23.a., 6.l. P. Stučkas LVU Pedagoģijas un psiholoģijas katedra. Katedras sēžu protokoli ar pielikumiem 1953. gads, 27. lp.

⁷⁴¹ Velmers, K. Akadēmiķa I. Pavlova mācība un pedagoģiskās zinātnes. No: *Padomju Latvijas Skola*, 1951, Nr. 1, 29. lpp.

⁷⁴² Līdzīgi iebildumi gan izteikti arī vēlāk. Tā, piemēram, 1956. gada 22. novembra Latvijas Valsts Universitātes Pedagoģijas un psiholoģijas katedras sēdē, apspriežot J. Anspaka lekciju „Padomju pedagoģijas priekšmets”, norādīts, ka „nav pietiekoši parādīts pedagoģijas sakars ar citām zinātnēm. Piemēram, ar psiholoģiju un augstākās nervu darbības fizioloģiju” (LVA, 1340.f., 23.a., 9.l. P. Stučkas LVU Pedagoģijas un psiholoģijas katedra. Katedras sēžu protokoli ar pielikumiem 1956. gads, 53. lp.). Arī 1960. gada 16. novembra sēdē N. Klēģeris minējis, ka „Pavlova mācība [vēl] maz tiek organiski

gan R. Miķelsona sastādītajos norādījumos par papildinājumiem pedagoģijas kursā pedagoģiskajos institūtos. Pēc Otrā pasaules kara arī Latvijas Valsts Universitātē izmantotajās pedagoģijas mācību grāmatās – 1948. gadā izdotajās B. Jesipova un N. Gončarova, I. Kairova, kā arī 1950. gadā izdotajā I. Ogorodņikova un P. Šimbireva grāmatā – I. Pavlova vārds pat nav ticis pieminēts. Līdz ar to R. Miķelsons norādījis, ka īpaša vērība, pasniedzot pedagoģijas kursu, jāpievērš tām šo grāmatu nodaļām, kuras būtu nopietni jāpārstrādā, ņemot vērā I. Pavlova mācību⁷⁴⁴. Turpmāk Latvijas Valsts Universitātē pedagoģijas kursa docēšanā izmantotajās pedagoģijas grāmatās – 1954. gadā izdotajā P. Šimbireva un I. Ogorodņikova grāmatā un 1956. gadā izdotajā I. Kairova grāmatā – I. Pavlova mācība jau ir minēta. Situācija ar I. Pavlova mācības iekļaušanu tikai 1954. gadā izdotajā pedagoģijas mācību grāmatā, lai gan par tās aktualitāti pedagoģijas zinātnē tika diskutēts jau 20. gadsimta 50. gadu sākumā, ir vēl viens piemērs tam, ka pedagoģijas mācību grāmatas, kā pedagoģijas zinātnes atziņu apkopojums, mainījās lēnāk nekā pati pedagoģijas zinātne. Līdz ar to pedagoģijas jaunākās atziņas vispirms atspoguļojās pedagoģijas zinātnes komunikatīvajā dimensijā, bet līdz nākamajai pedagoģijas teorijas un prakses pārstāvju paaudzei nonāca lekcijās⁷⁴⁵ pedagoģijas kursa ietvaros.

Analizējot pedagoģijas zinātnes institucionālās un komunikatīvās dimensijas attīstību Latvijā jau tika secināts, ka līdz ar katru varas maiņu pedagoģijas zinātnē notika paradigmas maiņa, kas savukārt pārtrauca šīs zinātnes nozares kontinuitāti. Tieši metodoloģiskā dimensija ir tā, kurā attiecībā uz izpratni par pedagoģiju kā zinātņi un tās izpētes metodēm, paradigmas maiņa izpaudās visspilgtāk. Paradigmas maiņu, nodibinot Latvijā padomju varu, izraisīja Latvijas pedagoģijas zinātnieku un padomju varas atšķirīgā izpratne par pedagoģijas kā zinātnes filozofisko pamatojumu. Latvijas tradicionālā pedagoģijas zinātne bija attīstījusies balstoties uz ideālismu, kurā pamatojās

saistīta ar pedagoģiju” (LVA, 1340.f., 23.a., 14.l. P. Stučkas LVU Pedagoģijas un psiholoģijas katedra. Katedras sēžu protokoli ar pielikumiem no 1960. gada 12. augusta līdz 30. decembrim, 93. lp.).

⁷⁴³ Piemēram, Velters, K. Akadēmiķa I. Pavlova mācība un pedagoģiskās zinātnes. No: *Padomju Latvijas Skola, 1951, Nr. 1*, 29. lpp.; Liepiņš, E. I. Pavlova mācība par divējādām signālu sistēmām un tās nozīmi psiholoģijā un pedagoģijā. No: *Padomju Latvijas Skola, 1951, Nr. 6*, 93. lpp.; Arjamovs, I. I. Pavlova mācība un pedagoģijas jautājumi. No: *Padomju Latvijas Skola, 1954, Nr. 5*, 23. lpp.; Miķelsons, R. PSKP XXII kongresa lēmumi un pedagoģijas zinātnes uzdevumi. No: *Padomju Latvijas Skola, 1962, Nr. 2*, 11. lpp.

⁷⁴⁴ LVA, 464.f., 1.a., 231.l. Микелсонс, Р. Указания о внесении изменений и дополнений в преподавании курса педагогики в педагогических институтах в 1950–1951 уч. г. в свете работ И. В. Сталина по вопросам языкознания и физиологического учения академика И. П. Павлова, 2. lp.

⁷⁴⁵ Sal. sk., piemēram, Latvijas Valsts Universitātes 1960. gada 16. novembra sēdes protokolu, kurā ieteikts „lekcijuursos vairāk atspoguļot jauno, kas nav mācību grāmatās” (LVA, 1340.f., 23.a., 14.l. P. Stučkas LVU Pedagoģijas un psiholoģijas katedra. Katedras sēžu protokoli ar pielikumiem no 1960. gada 12. augusta līdz 30. decembrim, 109. lp.).

arī starpkaru periodā Latvijā pastāvošā pedagoģijas zinātne, savukārt Padomju Savienībā visas zinātņu nozares balstījās dialektiskajā materiālismā, tai skaitā arī pedagoģija. Paradigmas maiņa metodoloģiskajā dimensijā savukārt izraisīja jau analizētās izmaiņas pedagoģijas zinātnes institucionālajā un komunikatīvajā dimensijā.

Mainoties paradigmai, pilnībā nomainījās arī pedagoģijas zinātnes pētniecības metodes, un starpkaru perioda pedagoģijas zinātnieku vienīgo atzīto metodi, garazinātņu jeb sapratnes metodi, nomainīja empīriskās sociālo zinātņu metodes – novērošana, eksperiments, pārrunas, bērnu darbu analīze un izglītības iestāžu dokumentācijas izpēte. Taču, analizējot attiecīgā laika periodu avotus, novērojama zināma pretruna. Atbilstoši definīcijai, zinātnes nozares metodoloģisko dimensiju veido zinātnisku zināšanu radīšana, nepārtraukti attīstot, atjaunojot un pilnveidojot teorētiskos modeļus un koncepcijas, arī datu vākšanas metodes, taču nevienā no promocijas darba ietvaros analizētajiem periodiem nav novērojama izpētes metožu attīstība, to pilnveidošana. Starpkaru periodā tas skaidrojams ar Latvijas pedagoģijas zinātnieku konservatīvismu un skepsi attiecībā pret jauniem pedagoģiskiem strāvojumiem un attiecīgi arī jaunām izpētes metodēm. Pirmā padomju okupācija un nacistiskās Vācijas okupācija bija pārāk īsi laika periodi, lai varētu norisināties šāda veida izmaiņas. Savukārt laika periodā no 1944. gada līdz 20. gadsimta 60. gadu sākumam tas skaidrojams ar to, ka pedagoģija kā viena no valstij stratēģiski svarīgākajām zinātnes nozarēm bija pakļauta stingrai kontrolei. Tās attīstību lielā mērā virzīja Komunistiskās partijas un valdības lēmumi, kas vairāk attiecās uz izpratni par audzināšanu, tās mērķiem un uzdevumiem. Šajās jomās padomju okupācijas laikā arī vērojamas lielākās izmaiņas.

Starpkaru periodā pedagoģijas zinātnes metodoloģisko dimensiju attīstīja latviešu pedagoģijas zinātnieki, Latvijas Universitātes mācībspēki, savas atziņas publicējot arī pedagoģiskajā presē un pedagoģijas jautājumiem veltītajos izdevumos. Taču pēc Otrā pasaules kara, arī tad, kad 20. gadsimta 50. gadu 2. pusē / 60. gadu sākumā Latvijā atkal bija izveidojusies sava pedagoģijas zinātnieku kopiena, kas pamazām iesaistījās pedagoģijas zinātnes institucionālās un komunikatīvās dimensijas attīstīšanā, attiecībā uz metodoloģisko dimensiju, pēc avotu analīzes secināms, ka tās attīstīšanā Latvijas Valsts Universitātes mācībspēki visticamāk neiesaistījās. Viņu vārdi nav atrodamī pedagoģiskajā presē publicēto, metodoloģijas jautājumiem veltīto, rakstu autoru vidū. Latvijas Valsts Universitātes mācībspēki, darbojoties jau gatavās importētās marksistiski ļeņiniskās pedagoģijas zinātnes ietvaros, galvenokārt pievērsās dažādu pedagoģiskajai praksei aktuālu jautājumu izpētei. Līdz ar to secināms, ka arī 20.

gadsimta 50. gadu otrajā pusē / 60. gadu sākumā, kad atkal var runāt par nosacīti pilnvērtīgu pedagoģijas zinātnes attīstību Latvijā, vērojams atšķirīgs Latvijas pedagoģijas zinātnieku kopienas devums atsevišķu šīs zinātnes nozares dimensiju attīstīšanā.

SECINĀJUMI

Analizējot dimensijas, kas raksturo patstāvīgas zinātnes nozares izveidi, secināms, ka pedagoģija kā patstāvīga zinātne Eiropā, salīdzinājumā ar citām zinātnēm, izveidojusies salīdzinoši vēlu. Obligātās izglītības ieviešanas procesā 18. gadsimtā aktuāls kļuva pieprasījums pēc profesionāliem skolotājiem un līdz ar to arī jautājums par ģimnāziju skolotāju gatavošanu universitātēs. Tā radās nepieciešamība pēc zinātnes nozares, kas radītu un sistematizētu skolotāju sagatavošanai nepieciešamās zināšanas. Nepieciešamība pēc pedagoģijas kā zinātnes izrietēja arī no apgaismības laikmeta ideāliem – ar izglītības palīdzību uzlabot pasauli, kas determinēja vajadzību izprast izglītības fenomenu. Pedagoģija kā zinātne sāka veidoties atsaucoties uz praktisku nepieciešamību – skolotājiem praktiķiem kļūstot par izglītotiem profesionāļiem, pieauga vajadzība pēc pedagoģijas teoretizēšanās.

Definējot dimensijas, kas raksturo atsevišķas zinātnes nozares izveidi, kā viena no svarīgākajām tiek izvirzīta tās institucionalizēšanās jeb kļūšana par akadēmisku disciplīnu. Īpaša loma zinātnes nozares turpmākajā attīstībā ir ierādīta universitātem kā institūcijām, kuru tradicionāls uzdevums ir zinātņu nozaru apgūšana, pētniecība un tālāka attīstīšana. No mūsdienu skatupunkta raugoties, šāds skatījums nereti tiek vērtēts visai negatīvi, norādot, ka tādējādi iespējams universitātes kā zināšanu radīšanas institūcijas monopols, tā veicinot zinātnes sociālo izolēšanos. Taču, runājot par zinātnes nozares ģenēzi, īpaši svarīga ir tieši tās institucionalizācija, kas nozīmē vietu un laiku domāt par teorētiskām atziņām. Universitāte zinātnes attīstībā nodrošina abus tās pastāvēšanai un pilnvērtīgai turpmākajai attīstībai nozīmīgos aspektus – jaunu zināšanu radīšanu un jau esošo zināšanu tālāknodošanu. Jaunu zināšanu radīšana nepieciešama, lai nodrošinātu zinātnes nozares kā kognitīvas paševolucionējošas sistēmas eksistenci. Savukārt zināšanu nodošana nākamajai pētnieku paaudzei nodrošina attiecīgās zinātnes nozares kā pašreproducējošas sistēmas eksistenci. Turklāt tieši universitāte, zinātnes nozarei institucionalizējoties, kļuva par vietu, kurā veidojās un darbojās attiecīgās nozares zinātnieku kopiena. Nodrošinot zinātnieku kopienas eksistenci, universitāte nodrošināja arī zinātnes nozares kā komunikatīvas sistēmas darbību.

Ar zinātnes nozares institucionālo dimensiju cieši saistīta ir tās komunikatīvā dimensija, respektīvi, tās komunikācijas tīklojums - publikācijas (žurnāli, specializētās

grāmatu sērijas), pētnieciskās asociācijas un biedrības dažādos akadēmiskos līmeņos, kā arī zinātniski pasākumi (kongresi, konferences u. c.). Komunikācijas tīklojuma ietvaros zinātnieki apmainās viedokļiem, kas ir svarīga pētniecības procesa sastāvdaļa. Taču no otras puses, zinātnieki, kā šī tīklojuma veidotāji un attīstītāji, ir arī priekšnosacījums tā izveidei.

Trešo dimensiju – zinātnes nozares metodoloģisko dimensiju – veido zinātnieku kopienas attīstītie teorētiskie modeļi un koncepcijas, datu vākšanas un analīzes metodes, kas nepārtraukti tiek attīstītas un atjaunotas, tādējādi nodrošinot zinātnes nozares kā paševolucionējošas sistēmas eksistenci.

Pedagoģijas zinātnes institucionālā un komunikatīvā dimensija attīstījās, pakāpeniski paplašinoties un pilnveidojoties, taču šīs zinātnes nozares metodoloģiskā dimensija piedzīvoja vairākkārtējas pārmaiņas attiecībā uz izpratni par tās pētniecības metodēm. Gandrīz pusotra gadsimta garajā pedagoģijas zinātnes veidošanās procesā tās attīstība norisa divos galvenajos virzienos: 1) uz filozofiskās paradigmas balstītajā garazinātņu virzienā un 2) uz dabaszinātņu paradigmas balstītajā empīriskajā virzienā (Skat. 1.tabulu).

1. tabula

Pedagoģijas virzienu raksturojums / Pedagoģijas virzieni	Pedagoģija kā garazinātne	Pedagoģija kā empīriskā zinātne
Laika periodi, kad virziens dominē	- 19. gs. (Vācijas teritorija) - 20. gs. 20.-30. g. (Vācija, Latvija) - 20. gs. 40. g. beigas - 60. g. (Vācijas Federatīvā Republika)	- 18. gs. (Vācijas teritorija) - 19. gs. beigas / 20.g. sākums (Vācija) - 20. gs. 40.- 60. g. (Latvijas Padomju Sociālistiskā Republika)
Pārstāvji	19. gs. - J. F. Herbart, V. Diltejs 20. gs. 20.-30. gadi - H. Nols, E. Šprangers, T. Lits, V. Flitners, Ē. Venigers (Vācijā); A. Dauge, J. Kauliņš, E. Pētersons, P. Jurevičs (Latvijā)	18. gs. - E. K. Traps, J. H. Kampe, K. G. Zalcmanis, J. B. Bazedovs 19. gs beigas / 20. gs. sākums – V. M. Vundts, A. Binē, V. A. Lejs, E. Meimanis 20. gadsimta 40.-60. gadi – B. Jesipovs, N. Gončarovs, I. Kairovs, I. Ogorodņikovs, P. Šimbirevs u. c.
Galvenās iezīmes un pētniecības metodes	- Cilvēka kā vispusīgi attīstītas personības audzināšana - Cilvēka darbības saprašana un izskaidrošana vēsturiskajā laika un sabiedrības kontekstā - Audzināšana kā izglītība civilizācijai, kultūras apgūšana	- Uz dabas izpratnes pamatiem balstīta pedagoģija - empīriskā bērnu izpēte - Ar novērošanas, eksperimentu un statistikas palīdzību sniedzami padomi audzināšanas praksei - Koncentrēšanās uz mācīšanās procesa izpēti, tā metodēm un līdzekļiem, reālās situācijas pētījumu - Skolēnu progressa mērīšana un risinājumi praktiskajām problēmām ar mērījumu un eksperimentu palīdzību

Līdz šim pedagoģiskās domas attīstībai veltītajos pētījumos pedagoģijas zinātnes

izveidošanās Latvijā nereti tikusi saistīta ar jaunlatviešiem, par pedagoģijas zinātnes pamatlicēju uzskatot A. Kronvaldu. Taču, pamatojoties uz zinātnes nozares izveidi raksturojošajiem kritērijiem, viennozīmīgi secināms, ka par pedagoģiju kā patstāvīgu zinātnes nozari Latvijā var runāt tikai kopš 1919. gada, kad līdz ar Latvijas Universitātes nodibināšanu, tā kļuva par akadēmisku disciplīnu. Līdz ar to var apgalvot, ka arī Latvijā pedagoģija par patstāvīgu zinātņi izveidojās 20. gadsimta 20. gados, tātad laikā, kad arī citās Eiropas valstīs, tai skaitā Vācijā tā uzskatāma par pilnībā noformējušos zinātņi. Savukārt par pedagoģijas zinātnes pamatlicēju Latvijā, pamatojoties uz avotu analīzi, uzskatāms A. Dauge.

Vācu pedagoģisko tradīciju ietekmē veidojās arī pedagoģijas zinātnes nosaukums Latvijā. Starpkaru periodā tika lietoti divi jēdzieni - `pedagoģika` audzināšanas teorijas apzīmēšanai un `pedagoģija` praktiskās audzināšanas darbības jeb pedagoģiskās prakses apzīmēšanai. Avotu analīze liecina, ka, līdzīgi kā Vācijā, arī Latvijā abu jēdzienu lietošanā ne vienmēr tikusi ievērota konsekvence. Pēc padomju okupācijas diskusija par abu jēdzienu lietošanu neatsākās, un, sākot no 20. gadsimta 40. gadiem, Latvijā tiek lietots tikai viens jēdziens - `pedagoģija` -, kas apzīmē gan pedagoģiju kā zinātņi, gan kā pedagoģisko praksi.

Starpkaru periodā bija izveidojusies pirmā latviešu pedagoģijas zinātnieku – Latvijas Universitātes pedagoģijas un pedagoģijas vēstures docētāju – kopiena un sāka jaunās pedagoģijas zinātnieku paaudzes sagatavošana. Pedagoģijas zinātnieku sistematizētās zināšanas pedagoģijā, kuras jau var uzskatīt par teorijām, tika apkopotas pedagoģijas grāmatās un rakstu krājumos, iestrādātas mācību programmās, tā nodrošinot jaunizveidotās zinātnes nozares kā pašreproducējošas sistēmas eksistenci. Pedagoģijas zinātnieki gan veidoja un attīstīja pedagoģijas zinātnes komunikācijas tīklojumu Latvijā, gan iesaistījās Eiropas zinātnieku starptautiskajā tīklojumā. Tādējādi Latvijas pedagoģijas zinātnieki nodrošināja pedagoģijas zinātnes kā komunikatīvas sistēmas eksistenci, bet viņu pētnieciskās darbība ļāva pedagoģijas zinātņi attīstīties kā paševolucionējošai sistēmai.

Starpkaru periodā latviešu pedagoģijas zinātnieku pamatotā kultūrfilozofijā balstītā pedagoģijas zinātņi, kas pētniecībā izmantoja garazinātņi jeb sapratnes metodi, līdz pat 1940. gadam turpināja attīstīties garazinātņi paradigmā. Taču turpmāko pedagoģijas zinātnes attīstībū būtiski ietekmēja vairākkārtējās varas maiņas Latvijā: padomju okupācija 1940. gadā, nacistiskās Vācijas okupācija 1941. gadā un atkārtotā

padomju okupācija 1944. gadā. Katreiz pēc varas maiņas pārmaiņas atspoguļojās visās pedagoģijas zinātnes dimensijās.

Nodibinot padomju varu, no Padomju Savienības Latvijā tika importēta gan pedagoģijas zinātnieku kopiena, gan jau gatava pedagoģijas zinātne, kuras atziņas bija sistematizētas un apkopotas pārņemtajās mācību grāmatās. Latvijas Valsts Universitātes prioritāte bija skolotāju sagatavošana, respektīvi, zināšanu tālāknodošana, nevis nākamās zinātnieku paaudzes sagatavošana un pētniecība.

Nacistiskās Vācijas okupācijas laikā nevar runāt par viendabīgu pedagoģijas zinātņi Latvijā, jo pedagoģiskajā praksē šajā periodā līdzās pastāvēja gan latviešu pedagoģijas zinātnieku atziņas, gan oficiālās varas proponētā nacionālsociālistiskā pedagoģija. Tā kā gan pirmās padomju okupācijas, gan nacistiskās Vācijas okupācijas laikā universitāte nodrošināja tikai skolotāju sagatavošanu, nevis nākamās zinātnieku paaudzes sagatavošanu un pētniecību, šajos laika posmos netika nodrošināta nedz pedagoģijas zinātnes kā pašreproducējošas, nedz kā paševolucionējošas sistēmas eksistence.

Arī komunikatīvā dimensija gan pirmās padomju okupācijas, gan nacistu okupācijas laikā attīstījās tikai daļēji, un komunikācijas tīklojumu veidoja tikai viens tā elements – pedagoģiskā prese. Līdz ar to pedagoģijas zinātnei kā komunikatīvai sistēmai nebija iespējama pilnvērtīga attīstība.

Fakts, ka nedz pirmās padomju okupācijas periodā, nedz nacistiskās Vācijas okupācijas laikā pedagoģijas zinātnē Latvijā netika veikta pētniecība, vistiešāk ietekmēja pedagoģijas zinātnes metodoloģisko dimensiju, kura var attīstīties tikai pētniecības procesā. Gan pirmās padomju okupācijas, gan nacistiskās Vācijas okupācijas laikā pedagoģijas zinātne galvenokārt veidojās kā zinātne praksei, un attiecībā uz tās metodoloģisko dimensiju secināms, ka pedagoģijas kā paševolucionējošas sistēmas pilnvērtīga eksistence nebija iespējama.

Pirmais no pedagoģijas zinātnes komunikācijas tīklojuma elementiem, kas atsāka savu attīstību pēc Otrā pasaules kara padomju okupācijas apstākļos, bija pedagoģiskie preses izdevumi. Taču līdz 20. gadsimta 50. gadu vidum jau bija attīstījušies arī pārējie tā elementi. Šajā laikā no pedagoģijas komunikatīvajā tīklojumā publicēto apkopoto atziņu recipētājiem par aktīviem šī tīklojuma veidotājiem kļuva arī jaunizveidojušās Padomju Latvijas pedagoģijas zinātnieku kopienas dalībnieki. Viņi gan attīstīja pedagoģijas zinātnes komunikācijas tīklojumu Latvijā, paši veidojot publikācijas un piedaloties konferencēs, kā arī iesaistījās starptautiskajā tīklojumā, proti Padomju

Savienības un citu Varšavas pakta valstu tīklojumā. Tātad arī pilnvērtīga pedagoģijas zinātnes komunikatīvā tīklojuma attīstība, kas nodrošināja šīs zinātnes nozares kā komunikatīvas sistēmas eksistenci, atsākās tikai 20. gadsimta 50. gadu otrajā pusē / 60. gadu sākumā.

Līdz ar katru varas maiņu, pedagoģijas zinātnē mainījās tās paradigma. Paradigmas maiņu, nodibinot padomju varu, izraisīja padomju zinātnieku atšķirīgā izpratne par pedagoģijas filozofisko pamatojumu: starpkaru perioda ideālismā pamatoto garazinātņu pedagoģiju nomainīja dialektiskajā materiālismā pamatotā marksistiski ļeņinskā pedagoģija. Vistiešāk paradigmu maiņa atspoguļojās tieši pedagoģijas zinātnes metodoloģiskajā dimensijā, ietekmējot izpratni par pedagoģiju kā zinātni un tās izpētes metodēm. Mainoties izpratnei par pedagoģiju kā garazinātņi uz izpratni par to kā sociālu zinātni, garazinātņu jeb sapratnes metodes vietā stājās novērošana, eksperiments, pārrunas, bērnu darbu analīze, kā arī izglītības iestāžu dokumentācijas izpēte. Līdz ar empīrisko sociālo zinātņu metožu pārņemšanu, pedagoģijas zinātne Latvijā pēc Otrā pasaules kara attīstījās kā empīriskā zinātne. Ja starpkaru periodā pedagoģijas zinātnes metodoloģisko dimensiju veidoja un attīstīja Latvijas pedagoģijas zinātnieku kopiena, tad pēc Otrā pasaules kara Latvijas pedagoģijas zinātnieki laika posmā līdz 20. gadsimta 60. gadu sākumam darbojās jau gatavās importētās pedagoģijas zinātnes metodoloģiskās dimensijas ietvaros. Līdz ar to pedagoģijas zinātnes kā paševolucionējošas sistēmas eksistence bija nodrošināta, taču izpratne par pedagoģijas zinātnes izpētes metodēm nebija Latvijas pedagoģijas zinātnieku veidota.

Analizējot pedagoģijas zinātnes institucionālās, komunikatīvas un metodoloģiskās dimensijas attīstību pēc Otrā pasaules kara, secināms, ka 20. gadsimta 50. gadu otrajā pusē / 60. gadu sākumā, tās bija pilnībā noformējušās, lai nodrošinātu pedagoģijas zinātnes kā komunikatīvas, pašreproducējošas un paševolucionējošas sistēmas eksistenci - Latvijā bija izveidojusies jaunās importētās marksistiski ļeņinskās pedagoģijas tradīcijās Latvijas Valsts Universitātē akadēmisku izglītību ieguvušu zinātnieku paaudze, uzsākta nākamās zinātnieku paaudzes sagatavošana, kā arī izveidots pedagoģijas zinātnes komunikācijas tīklojums. Tomēr, ņemot vērā to, ka visā padomju okupācijas periodā pedagoģijas zinātne Latvijā turpināja attīstīties padomju pedagoģijas ietekmē, šajā laika posmā var runāt tikai par nosacīti pilnvērtīgu pedagoģijas zinātnes attīstību Latvijā. Drīzāk attiecībā uz šo laika posmu jārunā par Latvijas pedagoģijas zinātnieku kopienas ieguldījumu ārpus Latvijas veidotās padomju pedagoģijas attīstīšanā.

Analizējot pedagoģijas zinātnes attīstību Latvijā, jāsecina, ka šī zinātnes nozare Latvijā nav attīstījusies saskaņā ar T. Kūna zinātnes revolūcijas teoriju. Atbilstoši šai teorijai, zinātnes paradigma mainās, pētniecības gaitā gūstot jaunas zināšanas un atziņas, kas vairs nav skaidrojamas dominējušās paradigmas ietvaros. Latvijā paradigmas maiņa pedagoģijas zinātnē nenorisinājās jaunu pedagoģijas zinātnes atklājumu vai atziņu ierosināta. Šī maiņa bija vistiešāk saistīta ar sabiedriski politiskajiem notikumiem. Pedagoģijas zinātnes paradigmas maiņu Latvijā izraisīja jau gatavās pedagoģijas zinātnes vardarbīgs imports no Padomju Savienības. To apliecina fakti, ka, līdz ar padomju varas nodibināšanu Latvijā, no Padomju Savienības tika ieviesta pilnībā ideoloģiski aprobēta pedagoģiskā mācību literatūra un prese.

Līdz ar paradigmas maiņām okupāciju rezultātā, pedagoģijas zinātnes attīstībā tika pārtraukts dabiskais tās evolūcijas ceļš. Pedagoģijas zinātne Latvijā nevis turpināja savu attīstību, bet sāka to no jauna jaunas paradigmas ietvaros. Līdz ar to pedagoģijas zinātne savā attīstībā zaudēja vēsturisko pēctecību. Pedagoģijas zinātnes attīstībai Latvijā laika posmā no 20. gadsimta 20. gadiem līdz 60. gadu sākumam raksturīga pārtraukta kontinuitāte.

Zinātnes un sabiedrības attiecības raksturo abpusēja nepārtraukta mijiedarbība, kuras rezultātā zinātnes attīstības ietekmē mainās sabiedrībā notiekošie sociālpolitiskie un sociālekonomiskie procesi, un pretēji - zinātnes attīstību ietekmē un nosaka notikumi sabiedrībā un politikā. Jo īpaši politikas ietekmei pakļauta pedagoģija kā zinātne par jaunās paaudzes, respektīvi, nākamo valsts pilsoņu audzināšanu. Audzināšanas mērķi izriet no valsts „vīzijas” par to, kāda jaunā paaudze audzināma, kādi cilvēki valstij nepieciešami. Pedagoģija īpaši politizējās pēc padomju okupācijas: zinātnes attīstībā lielāka ietekme bija nevis konkrētiem pedagoģijas zinātnieku atklājumiem un sasniegumiem, bet Komunistiskās partijas lēmumiem. Arī pētniecību virzīja un tās virzienus pēc Otrā pasaules kara Latvijā noteica nevis pedagoģijas zinātnieku pētnieciskās intereses, kā tas bija starpkaru periodā, bet politiski lēmumi. Līdz ar to laika posmam no 20. gadsimta 40. gadu otrās puses līdz 60. gadu sākumam Latvijā ir raksturīga ierobežota pētniecības brīvība.

Padomju okupācijas periodā pedagoģijas zinātnes jaunākās attīstības tendences aiz dzelzs priekškara Latvijā nenonāca, un pedagoģijas zinātne Latvijā attīstījās tikai marksistiski ļeņiniskās paradigmas ietvaros. Izolācija no demokrātiskās pasaules pedagoģijas zinātnes komunikācijas tīklojuma un jaunākajiem pasaules atklājumiem nozarē ierobežoja pedagoģijas zinātnes attīstību Latvijā pēc Otrā pasaules kara.

Kā viens no turpmākajiem pētījumu virzieniem minama pedagoģijas zinātnes institucionālās, komunikatīvās un metodoloģiskās dimensijas tālākās attīstības izpēte Latvijā, īpašu uzmanību veltot 20. gadsimta 90. gadu sākumam, kad, līdz ar Latvijas neatkarības atgūšanu, pedagoģijas zinātne Latvijā piedzīvoja kārtējo paradigmas maiņu. Tāpat kā turpmākie virzieni, pētot pedagoģijas kā patstāvīgas zinātnes nozares attīstību Latvijā, minama audzināšanas jēdziena attīstības izpēte Latvijas sabiedriski politisko notikumu kontekstā, kā arī padziļināta izpēte pedagoģijas zinātnes saiknei ar citām zinātnes nozarēm. Atsevišķs pētījums būtu veltāms Latvijas Universitātē skolotāju sagatavošanā izmantoto pedagoģijas studiju kursu programmu un pedagoģijas mācību grāmatu analīzei. Attiecībā uz pedagoģijas zinātnes nosaukumu, padziļināti būtu pētāmi tā filoloģiskie aspekti.

IZMANTOTIE AVOTI UN LITERATŪRA

Avoti

• Izglītības dokumentācija

1. Dauge, A. *Vispārīgā pedagogija. (Latvijas Universitātē lasāmo lekciju kurss) Rokraksta vietā.* Rīga: b.i., 1932.
2. O. A. *Deutsches Lehrerseminar zu Mitau. Bericht über das I Quadrennium (1907/8 – 1910/11).* Riga: Buch u. Steindruckerei A. Von Grotuss, 1911.
3. *Latvijas Universitātes Satversme.* Rīga: Valstspapīru spiestuve, 1923.
4. Latvijas Universitātes Satversme. *Valdības Vēstnesis, 1923. gada 28. marts, 66. numurs, 1.-3. lpp.*
5. LVA, 464.f., 1.a., 107.l. Lekciju plāns un pedagogijas programmas 1945. gadam un atskaite par katedras darbu 1945./1946. m. g.
6. LVA, 464.f., 1.a., 108.l. R. Miķelsona piezīmes par pedagogijas kursa lekcijām 1946. g.
7. LVA, 464.f., 1.a., 128.l. Eksāmenu biļetes pedagogijā LVU un LVPI studentiem 1945.-1946. m. g.
8. LVA, 464.f., 1.a., 194.l. R. Miķelsona LVPI pedagogijas vēstures katedrā izstrādātie metodiskie norādījumi, plāni, lekciju temati un eksāmenu biļetes pedagogijas vēsturē.
9. LVA, 1340.f., 1.a., 19.l. LVU statūti 1940./1941. m. g.
10. LVA, 1340.f., 1.a., 21.l. Rektora sarakste ar Izglītības tautas komisāru, fakultātēm par eksāmenu kārtības izmaiņām 23.12.1940.–31.05.1941.
11. LVA, 1340.f., 1.a., 24.l. *Noteikumi, instrukcijas par universitātes izdevniecību. 1940.–1941. g.*
12. LVA, 1340.f., 1.a., 25.l. LVU mācības grāmatu apgādniecības likvidācijas dokumenti 1941. gada 15. martā.
13. LVA, 1340.f., 1.a., 67.l. Filoloģijas fakultāte, mācību plāns ar paskaidrojumiem 1940./1941. m. g.
14. LVA, 1340.f., 1.a., 68.l. Vēstures un filoloģijas fakultāte, mācības plāni 1940./1941. m. g.
15. LVA, 1340.f., 2.p a., 303.l. Izidora Meikšāna personāllieta.
16. LVA, 1340.f., 10.a., 1.l. LVU Satversme un statūti.
17. LVA, 1340.f., 15.a., 25.l. Bibliotēkas darba atskaites 1945.-1947. gads.
18. LVA, 1340.f., 15.a., 44.l. No apgrozības izņemtās literatūras saraksti (akts No. 3 1950. gada 22.septembris).
19. LVA, 1340.f., 15.a., 46.l. No apgrozības izņemtās literatūras saraksti (akts No. 6 1951. gada 17. jūnijs).
20. LVA, 1340.f., 15.a., 47.l. No apgrozības izņemtās literatūras saraksti (akts No. 7-8 1951. gada 28. augusts).
21. LVA, 1340.f., 15.a., 48.l. No apgrozības izņemtās literatūras saraksti (akts No. 8-24 1951. g. 26. XII–1952. g. 06.VI).
22. LVA, 1340.f., 23.a., 1.l. P. Stučkas LVU Pedagoģijas un psiholoģijas katedra. Katedras sēžu protokoli ar pielikumiem 1948. gads.
23. LVA, 1340.f., 23.a., 2.l. P. Stučkas LVU Pedagoģijas un psiholoģijas katedra. Katedras sēžu protokoli ar pielikumiem 1949. gads.

24. LVA, 1340.f., 23.a., 4.l. P. Stučkas LVU Pedagoģijas un psiholoģijas katedra. Katedras sēžu protokoli ar pielikumiem 1951. gads.
25. LVA, 1340.f., 23.a., 5.l. P. Stučkas LVU Pedagoģijas un psiholoģijas katedra. Katedras sēžu protokoli ar pielikumiem 1952. gads.
26. LVA, 1340.f., 23.a., 6.l. P. Stučkas LVU Pedagoģijas un psiholoģijas katedra. Katedras sēžu protokoli ar pielikumiem 1953. gads.
27. LVA, 1340.f., 23.a., 7.l. P. Stučkas LVU Pedagoģijas un psiholoģijas katedra. Katedras sēžu protokoli ar pielikumiem 1954. gads.
28. LVA, 1340.f., 23.a., 8.l. P. Stučkas LVU Pedagoģijas un psiholoģijas katedra. Katedras sēžu protokoli ar pielikumiem 1955. gads.
29. LVA, 1340.f., 23.a., 9.l. P. Stučkas LVU Pedagoģijas un psiholoģijas katedra. Katedras sēžu protokoli ar pielikumiem 1956. gads.
30. LVA, 1340.f., 23.a., 10.l. P. Stučkas LVU Pedagoģijas un psiholoģijas katedra. Katedras sēžu protokoli ar pielikumiem 1957. gads.
31. LVA, 1340.f., 23.a., 11.l. P. Stučkas LVU Pedagoģijas un psiholoģijas katedra. Katedras sēžu protokoli ar pielikumiem 1958. gads.
32. LVA, 1340.f., 23.a., 12.l. P. Stučkas LVU Pedagoģijas un psiholoģijas katedra. Katedras sēžu protokoli ar pielikumiem 1959. gads.
33. LVA, 1340.f., 23.a., 13.l. P. Stučkas LVU Pedagoģijas un psiholoģijas katedra. Katedras sēžu protokoli ar pielikumiem no 1960. gada 12. janvāra līdz 1960. gada 29. jūlijam.
34. LVA, 1340.f., 23.a., 14.l. P. Stučkas LVU Pedagoģijas un psiholoģijas katedra. Katedras sēžu protokoli ar pielikumiem no 1960. gada 12. augusta līdz 30. decembrim.
35. LVA, 1340.f., 23.a., 15.l. P. Stučkas LVU Pedagoģijas un psiholoģijas katedra. Katedras sēžu protokoli ar pielikumiem 1961. gads.
36. LVA, 1340.f., 23.a., 16.l. P. Stučkas LVU Pedagoģijas un psiholoģijas katedra. Katedras sēžu protokoli ar pielikumiem 1962. gads.
37. LVA, 1340.f., 23.a., 17.l. P. Stučkas LVU Pedagoģijas un psiholoģijas katedra. Katedras sēžu protokoli ar pielikumiem 1963. gads.
38. LVA, 1340.f., 23.a., 20.l. B. a. Pedagoģijas programma pedagoģiskajiem institūtiem. Rokraksts, 1949, 42.-49. lp.
39. LVA, 1340.f., 23.a., 20.l. P. Stučkas LVU Pedagoģijas un psiholoģijas katedra. Metodiskie norādījumi pedagoģijas kursa studēšanai (1963./1964. m. g.), 302.-309. lp.
40. LVA, 1340.f., 23.a., 20.l. Каиров, И. (ред.) Программа по курсу „Педагогика” (для государственных университетов и педагогических институтов). Ленинград: 2-я типография: ”Печатный двор”, 1946, 1.-8. lp.
41. LVA, 1340.f., 23.a., 20.l. Константинов, Н. (отв. ред.) Программа по педагогике. Москва: Издательство Московского университета, 1950, 66.-73. lp.
42. LVA, 1340.f., 23.a., 20.l. Кафедра педагогики и психологии Латвийского государственного университета им. П. Стучки. Методические указания по изучению курса педагогики (1960./1961. уч. г.). Rokraksts, 264.-272. lp.
43. LVA, 1340.f., 23.a., 20.l. Кафедра педагогики и психологии Латвийского государственного университета им. П. Стучки. Методические указания по изучению курса педагогики (1961./1962. уч. г.). Rokraksts, 273.-283. lp.
44. LVVA, 259.f., 1.a., 130.l. Valmieras skolotāju semināram ieteiktās grāmatas (1911-1915. gads).
45. LVVA, 7427.f., 6.a., 37.a l. Pārskats par Latvijas Augstskolas, vēlāk Universitātes nodibināšanu un viņas darbību. 12.12.1918.-29.05.1929.

46. LVVA, 7427.f., 6.a., 37.a l. Valodnieciski – filozofiskās fakultātes atskaite par pirmo mācību gadu. 49.-50. lp.
47. LVVA, 7427.f., 6.a., 42.l. Filoloģijas un filozofijas fakultātes darbības pārskats no 1919. gada līdz 1938. gadam.
48. LVVA, 7427.f., 6.a., 59.l. Mācību plāni, lekciju un praktisko darbu saraksti, katedru atskaites. 20.02.1924.–28.04.1932.
49. LVVA, 7427.f., 6.a., 63.l. Dauge, A. Programma vispārīgā paidagoģijā LU. 1934.-35.gads. 25.-26. lp.
50. LVVA, 7427.f., 6.a., 63.l. Filoloģijas un filozofijas fakultātes programmas 1934.-1935.
51. LVVA, 7427.f., 6.a., 72.l. Izraksti no Dekānu padomes protokoliem, lekciju un praktisko darbu saraksti, mācību plāni, sarakste ar ārvalstu augstskolām, dažādu kursu programmas, habilitācijas noteikumi u.t.t., sāka 1924. g. 28. februārī, beigta 1933. g. 2. maijā.
52. LVVA, 7427.f., 6.a., 225.a l. Universitātes mācību grāmatu apgādniecības komisijas instrukcijas, darbības pārskats, mācību grāmatu izdošanas sagatavošanas komisijas materiāli, izdodamo mācību grāmatu saraksti. 16.12.1937.-11.06.1940.
53. LVVA, 7427.f., 6.a., 363.l. Filoloģijas un filozofijas fakultātes padomes protokolu grāmata. 29. IV 1922.–1.X 1938.
54. LVVA, 7427.f., 7.a., 8.l. Gada pārskati par Universitātes darbību. Sākts 1942. gada 17. aprīlī.
55. LVVA, 7427.f., 7.a., 8.a l. Gada pārskati par universitātes darbību 21.08.2941.-01.04.1942.
56. LVVA, 7427.f., 7.a., 9.l. Ziņas par Universitātes darbību un mācības spēkiem 1940./41.g.
57. LVVA, 7427.f., 7.a., 17.l. Noteikumi par studiju gaitu un pārbaudījumiem 22.07.1941.–29.06.1944.
58. LVVA, 7427.f., 7.a., 47.l. Sarakstīšanās ar centrālo bibliotēku par komunistiskās literatūras izņemšanu no apgrozības, ziņas par bibliotēkas darbinieku sastāvu, bibliotēkas lietošanas noteikumi 09.07.1941.–30.11.1943.
59. LVVA, 7427.f., 13.a., 367.l. Kārļa Dēķena personāllieta.
60. LVVA, 7427.f., 13.a., 355.l. Profesora Aleksandra Dagues (Filoloģijas un filozofijas fakultāte) personālakts.
61. LVVA, 7427.f., 13.a., 355.l. Filoloģijas un filozofijas fakultātes atsauksme par A. Daudi, 60.-62. lp.
62. LVVA, 7427.f., 13.a., 719.l. Profesora Paula Jureviča (Filoloģijas un filozofijas fakultāte) personālakts.
63. LVVA, 7427.f., 13.a., 719.l. *Atskaite rektoram par komandējumu uz ārzemēm 1937.g. vasaras brīvlaikā*, 125.-127. lp.
64. LVVA, 7427.f., 13.a., 788.l. Ārštata profesora Jāņa Kauliņa Jāņa d. (Filoloģijas un filozofijas fakultāte) personālakts.
65. LVVA, 7427.f., 13.a., 1309.l. Eduarda Pētersona Jēkaba d. (filol.) personālakts.
66. LVVA, 7427.f., 13.a., 1660.l. Jūlija Studenta personāllieta.
67. B. a. *Pedagoģijas programma Latvijas Valsts Universitātei un Latvijas Valsts pedagoģiskajam institūtam*. Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība, 1948.
68. Peterson, C., Bach, J., Inselberg, E. *Das ritterschaftliche Parochiallehrer – Seminar in Walk, seine Lehrer und Zöglinge*. 1839-1890. Riga: In Kommission bei Jonck und Poliewsky, 1898.
69. Pļaveniece, M., Ķestere, I. *Autorprogramma kursam „Pedagoģija”*, rokraksts, ap 1991. gadu.

70. Špona, A. *Studiju kursa „Audzināšanas teorija un metodika” apraksts* (rokraksts). B. g., izmantots 1996 – 2003
71. Špona, A., Žogla, I., Koķe, T., Krūze, A. *Studiju kursa „Vispārīgā pedagogija” apraksts* (rokraksts), 1998.
72. Valsts centrālā pedagogiskā institūta stundu plāns. No: *Izglītības Ministrijas Mēnešraksts, 1928, Nr. 11*, 493. lpp.
73. Valsts krievu pedagogisko kursu mācības plāns (2gadējs kurss). No: *Izglītības Ministrijas Mēnešraksts, 1929, Nr. 3*, 320. lpp.
74. Фальборк, Г., Чарнолуцкий В. (ред.) *Учительские семинарии и школы*. С-Петербург: Типо-Литография Б. М. Вольфа, 1901.
75. LVA, 464.f., 1.a., 231.l. Микелсонс, Р. Указания о внесении изменений и дополнений в преподавании курса педагогики в педагогических институтах в 1950–1951 уч. г. в свете работ И. В. Сталина по вопросам языкознания и физиологического учения академика И. П. Павлова.
76. Б. а., *Отчет о состоянии Рижской женской Ломоносовской гимназии за 1873-1874 учебный годъ*. Рига: типография А. И. Липинскаго, 1874.
77. Б. а., *Отчетъ о состояніи Рижской женской Ломоносовской гимназіи въ 1876 – 1877 учебномъ году*. Рига: типографя А. И. Липинскаго, 1878.
78. Б. а., *Отчетъ о состояніи Рижской женской Ломоносовской гимназіи въ 1879 учебномъ году*. Рига: типографя А. И. Липинскаго, 1880.

- **Avoti pedagogijas ideju vēsturē**

79. Aristoteles, *Metaphysik, 1. Halbband: Bücher I-VI. Neubearbeitung der Übersetzung von Hermann Bonitz. Mit Einleitung und Kommentar herausgegeben von Horst Seidl. Griechischer Text in der Edition von Wilhelm Christ. 3. verbesserte Auflage*. Hamburg: Felix Meiner Verlag, 1989.
80. Brück, Th. (übers. und hrsg.) *Franz Bacon. Neues Organ der Wissenschaften*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1962.
81. Comte, A. *Soziologie. Band I. Der dogmatische Teil der Sozialphilosophie*. Jena: Verlag von Gustav Fischer, 1907.
82. Čakste, J. *Taisnība vienmēr uzvarēs. Atziņas. Runas. Dokumenti. Raksti. Vēstules*. Rīga: Jumava, 1999.
83. Descartes, R. Abhandlung über die Methode, seine Vernunft richtig zu leiten und die Wahrheit in den Wissenschaften zu suchen. In: Descartes, R. *Ausgewählte Schriften*. Leipzig: Verlag Philipp Reclam jun., 1980, S. 7-65.
84. Descartes, R. Meditationen über die Grundlage der Philosophie (Meditationes de la prima philosophia). In: Descartes, R. *Ausgewählte Schriften*. Leipzig: Verlag Philipp Reclam jun., 1980, S. 157-228.
85. Descartes, R. Regeln zur Leitung des Geistes. In: Descartes, R. *Ausgewählte Schriften*. Leipzig: Verlag Philipp Reclam jun., 1980, S. 67-155.
86. Dilthey, W. *Einleitung in die Geisteswissenschaften. Versuch einer Grundlegung für das Studium der Gesellschaft und der Geschichte. Wilhelm Diltheys gesammelte Schriften. Erster Band, dritte Auflage*. Leipzig und Berlin: Verlag und Druck von B. G. Teubner, 1933.
87. Dilthey, W. Geschichte der Pädagogik. In: Dilthey, W. *Pädagogik. Geschichte und Grundlinien des Systems. Gesammelte Schriften. IX Band*. Leipzig und Berlin: Verlag und Druck von B. G. Teubner, 1934, S. 11-164.

88. Dilthey, W. Grundlinien eines Systems der Pädagogik. In: Dilthey, W. *Pädagogik. Geschichte und Grundlinien des Systems. Gesammelte Schriften. IX Band.* Leipzig und Berlin: Verlag und Druck von B. G. Teubner, 1934, S. 165-231.
89. Dilthey, W. Ideen über eine beschreibende und zergliedernde Psychologie. In: Wilhelm Dilthey. *Gesammelte Schriften. Band V. Die geistige Welt. Einleitung in die Philosophie des Lebens. Erste Hälfte. Abhandlungen zur Grundlegung der Geisteswissenschaften. 8. unveränderte Auflage.* Stuttgart: B./G. Teubner Verlagsgesellschaft. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1990, S. 139-240.
90. Dilthey, W. Über vergleichende Psychologie. Beiträge zum Studium der Individualität. In: Wilhelm Dilthey. *Gesammelte Schriften. Band V. Die geistige Welt. Einleitung in die Philosophie des Lebens. Erste Hälfte. Abhandlungen zur Grundlegung der Geisteswissenschaften. 8. unveränderte Auflage.* Stuttgart: B./G. Teubner Verlagsgesellschaft. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1990, S. 241-316.
91. Dilthey, W. Grundlinien eines Systems der Pädagogik (1884-1894). In: Löwisch, D. J. *Wilhelm Dilthey: Grundlinien eines Systems der Pädagogik und Über die Möglichkeit einer allgemeingültigen pädagogischen Wissenschaft.* Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 2002, S. 9-70.
92. Dilthey, W. Über die Möglichkeit einer allgemeingültigen pädagogischen Wissenschaft (1888). In: Löwisch, D. J. *Wilhelm Dilthey: Grundlinien eines Systems der Pädagogik und Über die Möglichkeit einer allgemeingültigen pädagogischen Wissenschaft.* Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 2002, S. 71-95.
93. Engelss, F. *Anti – Dīrings.* Rīga: Liesma, 1978.
94. Fetscher, I. (Hrsg.) *Comte, A. Rede über den Geist des Positivismus.* Hamburg: Felix Meiner Verlag, 1994.
95. Flitner, W. *Allgemeine Pädagogik.* Stuttgart: Klett–Cotta, 1997.
96. Förster, F. W. *Politische Ethik und politische Pädagogik.* München, Verlag von Ernst Reinhardt, 1920.
97. Groothoff, H.-H., Herrmann, U. *Wilhelm Dilthey. Schriften zur Pädagogik.* Paderborn: Ferdinand Schöningh, 1971.
98. Herbart, J. F. Zwei Vorlesungen über Pädagogik. In: Kehrbach, K., Flügel, O. (Hrsg.) *Johann Friedrich Herbart. Sämtliche Werke. Band 1.* Aalen: Scientia Verlag, 1989, S. 279-290.
99. Herbart, J. F. Umriss pädagogischer Vorlesungen. In: Müßener, G. (Hrsg.) *Johann Friedrich Herbart (1776–1841).* Stuttgart: Schneider Verlag Hohengehren GmbH, 2002.
100. Kant, I. Beantwortung der Frage: Was ist Aufklärung? In: Gediken, F., Biester, J., E. (Hrsg.) *Berlinische Monatsschrift. Vierter Band. Julius bis December 1784.* Berlin: Bei Haude und Spener, 1784, S. 481-494.
101. Keršenšteiners, G. *Audzinātāja dvēsele un skolotāju izglītības jautājums.* Rīga: Izglītības ministrijas izdevums, 1925.
102. Klafki, W. Hermeneutische Verfahren in der Erziehungswissenschaft. In: Klafki, W. u.a. *Erziehungswissenschaft. Band 3.* Frankfurt am Main: Fischer Bücherei, 1971, S. 126-153.
103. Kriek, E. *Philosophie der Erziehung.* Jena: Verlegt bei Eugen Diederichs, 1922.
104. Litt, T. *Die Philosophie der Gegenwart und ihr Einfluss auf das Bildungsideal.* Leipzig: Teubner, 1925a.
105. Litt, T. *Geschichte und Leben. 2. teilweise umgearbeitete und erweiterte Auflage.* Leipzig: Teubner, 1925b.

106. Litt, T. *Möglichkeiten und Grenzen der Pädagogik. Abhandlungen zur gegenwärtigen Lage von Erziehung und Erziehungstheorie*. Berlin: B. G. Teubner, 1926.
107. LVA, 464.f., 1.a., 62.l. R. Miķelsons „Pedagoģiskās zinātnes attīstība Padomju Latvijā” (rokraksts).
108. LVVA, 7427.f., 13.a., 719.l. Profesora J. Kauliņa vēstule profesoram P. Jurevičam, 128.-129. lp.
109. Meumann, E. Die Pädagogik als Wissenschaft und ihr empirischer Unterbau. In: Nicolin, F. (Hrsg.) *Pädagogik als Wissenschaft*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1969, S. 135-146.
110. Pestalozzi, J. H. *Über die Idee der Elementarbildung. Eine Rede, gehalten vor der Gesellschaft der schweizerischen Erziehungsfreunde im Jahre 1809 (Lenzburger Rede)*. In: Buchenau, A., Spranger, E., Stettbacher, H. *Pestalozzi. Sämtliche Werke. Band 22*. Zürich: Orell Füssli Verlag, 1979, S. 1-324.
111. Rickert, H. *Kulturwissenschaft und Naturwissenschaft. Von Heinrich Rickert, Professor an der Universität Freiburg. Zweite, umgearbeitete und vermehrte Auflage*. Tübingen: Verlag von J. C. B. Mohr (Paul Siebeck), 1910.
112. Spranger, E. *Lebensformen: Geisteswissenschaftliche Psychologie und Ethik der Persönlichkeit. 5. vielfach verbesserte Auflage*. Halle (Saale): Niemeyer, 1925.
113. Šprangers, E. *Jaunatnes psīcholoģija*. Rīga: E. Pīpiņa un J. Upmaņa spiestuve, 1929.
114. Trapp, E., Ch. *Versuch einer Pädagogik. Unveränderter Nachdruck der 1. Ausgabe Berlin 1780. Mit Trapps Hallischer Antrittsvorlesung von der Notwendigkeit, Erziehen und Unterrichten als eine eigne Kunst zu studiren. Halle 1779*. Paderborn: Ferdinand Schöningh, 1977.
115. Windelband, W. *Geschichte und Naturwissenschaft. Rede zum Antritt des Rectorats der Kaiser – Wilhelms – Universität Strassburg, gehalten am 1. Mai 1894 von Dr. Wilhelm Windelband ord. Professor der Philosophie. Zweite unveränderte Auflage*. Strassburg: J. H. Ed. Heitz (Heitz & Mündel), 1900.
116. Бэкон, Ф. *Сочинения в двух томах. Второе, исправленное и дополненное издание. Том I*. Москва: Издательство социально – экономической литературы „Мысль”, 1977.

- **Pedagoģiskā literatūra**

117. Aizkrauklis, L. Paidagoģijas fakultāte augstskolā. Vidusskolu un arodskolu skolotāju kongresa atskaņas. No: *Audzinātājs, 1928, Nr. 1*, 14.-19. lpp.; *1928, Nr. 2*, 40.-50. lpp.
118. Arjamovs, I. I. Pavlova mācība un pedagoģijas jautājumi. No: *Padomju Latvijas Skola, 1954, Nr. 5*, 12.-23. lpp.
119. Ausējs, L. No kādām kļūdām jāargās meklējot jaunus ceļus paidagoģijā. No: *Audzinātājs, 1928, Nr. 1*, 20.-24. lpp.
120. Bebru, J. Edv. Pētersons. Vispārējā didaktika. No: *Izglītības Ministrijas Mēnešraksts 1931, Nr.11*, 489.-493. lpp.
121. Blese, E. *Profesora Jāņa Kauliņa dzīve un darbi*. No: *Izglītības Ministrijas Mēnešraksts, 1933, Nr. 12*, 494.-505. lpp.
122. Blūzmanis, K. Par Engelsa grāmatu Anti – Dirings. No: *Padomju Latvijas Skola, 1949, Nr. 1*, 22.-40. lpp.
123. Brandts, K. LU studentu grāmatnīca. No: *Izglītības Ministrijas Mēnešraksts, 1924, Nr. 3*, 334.-335. lpp.

124. Celms, J. Žurnālam tautā ejot. No: *Izglītības Mēnešraksts, 1942, Nr. 1, 2.* lpp.
125. Darbu sākot. No: *Izglītības Mēnešraksts, 1942, Nr. 1, 3.* lpp.
126. Dauge, A. Par skolotāju izglītību. Nodaļas iz latviešu tautskolotāju semināra projekta. No: *Izglītības Ministrijas Mēnešraksts, 1920, Nr. 2, 97.-107.* lpp.; *Nr. 3, 202.-210.* lpp.; *Nr. 4, 303.-311.* lpp.; *Nr. 5, 401.-412.* lpp.; *Nr. 6, 488.-495.* lpp.
127. Dauge, A. Audzināšanas zinātne un audzināšanas māksla. No: *Audzinātājs, 1925, Nr.1, 2.-10.* lpp.; *1925, Nr. 2, 33.-42.* lpp.
128. Dauge, A. *Raksti I. Kultūras ceļi I.* Cēsis un Rīga: O. Jēpes izdevniecība, 1926.
129. Dauge, A. Jauni uzdevumi. No: *Audzinātājs, 1926, Nr. 4, 105.-111.* lpp.
130. Dauge, A. Audzināšana kā profesija. No: *Audzinātājs, 1926, Nr. 7/8, 165.-177.* lpp.
131. Dauge, A. *Audzināšanas ideāls un īstenība. Raksti par lietišķu pedagogiju.* Rīga un Cēsis: O. Jēpes apgādībā, 1928.
132. Dauge, A. Pedagoģija un psiholoģija. No: *Audzinātājs, 1929, Nr.4, 97.-105.* lpp.; *Nr. 5/6, 129.-134.*
133. Dauge, A. Pedagoģijas stāvoklis mūsu dienās. No: *Audzinātājs, 1931, Nr. 9, 193.-198.* lpp.
134. Deglavs, Fr. Par Latvijas PSR tautsaimniecības plānu 1946.-1950. gadam. No: *Padomju Latvijas Skola, 1946, Nr. 6, 3.-9.* lpp.
135. Dēķens, K. *Rokas grahmata pedagogijā.* Rīga: Izglītības kooperatīva „Kultūras balss” apgādībā, 1919.
136. Dēķens, K. Audzināšana. No: Švābe, A., Būmanis, A., Dišlers, K. (galv. red.) *Latviešu konversācijas vārdnīca, 1. sēj.* Rīga: Grāmatu apgādniecība A. Gulbis, 1927-1928, 1149.-1150. sl.
137. Dēķens, K. Izglītība. No: Švābe, A., Būmanis, A., Dišlers, K. (galv. red.) *Latviešu konversācijas vārdnīca, 7. sēj.* Rīga: Grāmatu apgādniecība A. Gulbis, 1931-1932, 13330.-13335. sl.
138. Dīmanis, J. Par dialektiku. No: *Padomju Latvijas Skola, 1945, Nr. 4, 61.-68.* lpp., *1945, Nr. 5, 22.-27.* lpp., *1945, Nr. 6, 31.-35.* lpp., *1945, Nr. 7, 38.-42.* lpp., *1945, Nr. 8, 44.-49.* lpp., *1945, Nr. 9, 43.-45.* lpp., *1945, Nr. 10, 38.-42.* lpp.
139. Dmitrijevs, D. Vēl lielāku uzmanību neklātienas pedagoģiskajai izglītībai. No: *Padomju Latvijas Skola, 1958, Nr. 2, 65.-69.* lpp.
140. Dzeivers, A. Skolot. izgl-as iestādes PSRS. No: *Padomju Latvijas Skola, 1940, Nr. 2, 131.-134.* lpp.
141. Felsbergs, E. Kas jāievēro Latvijas Universitāti tālāk izveidojot. No: *Izglītības Ministrijas Mēnešraksts 1927, Nr. 9, 200.-202.* lpp.
142. Felsbergs, E. LU materiālais stāvoklis. No: *Izglītības Ministrijas Mēnešraksts 1921, Nr. 7, 756.-761.* lpp.
143. Gaile, M. Pedagoģiskie lasījumi. No: *Padomju Latvijas Skola, 1954, Nr. 2, 109.-111.* lpp.
144. Golants, E. Kā pētīt skolas darba pieredzi. No: *Padomju Latvijas Skola, 1949, Nr. 8, 69.-77.* lpp.
145. Grobiņa, E. Meklēsim efektīvākas formas zinātniski praktisko konferenču organizēšanā. No: *Padomju Latvijas Skola, 1959, Nr. 1, 64.-72.* lpp.
146. Ģībietis, J. Vēl lielāku neatlaidību kvalifikācijas celšanā. No: *Padomju Latvijas Skola, 1948, Nr. 7, 18.-26.* lpp.
147. B. a. IM Skolu zinātniski pētnieciskajā institūtā. No: *Padomju Latvijas Skola, 1953, Nr. 7, 110.-111.* lpp.
148. Iwanowskis, I. Latvijas skolotāju delegātu konference. No: *Izglītības Ministrijas Mēnešraksts 1920, Nr. 3, 261.-269.* lpp.

149. Izglītības Ministrijas Mēnešraksts. No: *Audzinātājs 1928, Nr. 2*, vāki, 4. lpp.
150. Jakovļevs, N. Gatavosim augsti kvalificētus skolotāju kadrus. No: *Padomju Latvijas Skola, 1946, Nr. 7*, 15.-22. lpp.
151. B. a. Jauni uzdevumi, jauni ceļi. No: *Padomju Latvijas Skola, 1941, Nr. 1*, 1.-5. lpp.
152. Jānis Kauliņš. No: *Izglītības Ministrijas Mēnešraksts, 1933, Nr. 12*, 526.-527. lpp.
153. Jesipovs, B. P., Gončarovs, N. K. *Pedagoģija. Mācības grāmata pedagoģiskām skolām*. Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība, 1948.
154. Jesipovs, B. Pedagoģijas zinātnes pašreizējais stāvoklis un pedagoģijas uzdevumi partijas XIX kongresa lēmumu gaismā. No: *Padomju Latvijas Skola, 1953, Nr. 6*, 17.-29. lpp.
155. Jurevičs, P. *Paidagōģija*. No: Švābe, A., Būmanis, A., Dišlers, K. (galv. red.) *Latviešu konversācijas vārdnīca*, 15. sēj. Rīga: Grāmatu apgādniecība A. Gulbis, 1937, 30348.- 30358. sl.
156. Jurevičs, P. Tautas dzīvības un kultūras krīze. No: *Izglītības Mēnešraksts, 1942, Nr. 5*, 131.-134. lpp.; *1942, Nr. 6*, 161.-163. lpp.
157. Jurevičs, P. Kultūras dziļums un seklums. No: *Izglītības Mēnešraksts, 1943, Nr. 2*, 27.-31. lpp.; *1943, Nr. 3*, 51.-55. lpp.
158. Kairovs, I. A. Staļins par komunistisko audzināšanu. No: *Padomju Latvijas Skola, 1941, Nr. 1*, 6.-19. lpp.
159. Kairovs, I. *PSKP jaunā programma un pedagoģijas zinātnes uzdevumi*. No: *Padomju Latvijas Skola, 1963, Nr. 1*, 13.-18. lpp.
160. Kauliņš, J. Herbarts. No: Vičs, A. *Tautas audzināšana. Pedagoģiski sabiedrisku rakstu krājums II. Vecie un jaunie ceļi*. Rīga: Latvijas Nacionālo skolotāju centrs, 1924, 42.-78. lpp.
161. Kauliņš, J., Pētersons, E. Skolotāju sagatavošanas iestādes. No: *Izglītības Ministrijas Mēnešraksts, 1927, Nr. 7/8*, 14.-18. lpp.
162. Kauliņš, J. Piezīmes par J. Studenta rakstu: Atziņas teorija grieķu filozofijā. No: Balodis, K. (red.) *Latvijas Universitātes Raksti, 1928, 18. sēj.*, pielikums 53.-67. lpp.
163. B. a. Kādas problēmas risina centrālie pedagoģiskie žurnāli. No: *Padomju Latvijas Skola, 1945, Nr. 10*, 86.-88. lpp.
164. Keldišs, M. Komunisms un zinātne. No: *Padomju Latvijas Skola, 1961, Nr. 9*, 16.-20. lpp.
165. Kovaļovs, A., Bušļa, A., Kuzmins, N. *Pedagoģijas apcerējumi*. Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība, 1964.
166. Kundziņš, K. K. Dēķens. Rokas grahmata pedagoģijā. *Izglītības Ministrijas Mēnešraksts, 1920, Nr. 9*, 280.-281. lpp.
167. Latvijas Profesiju kamera. No: *Padomju Latvijas Skola, 1940, Nr. 2*, 211.-213. lpp.
168. Latvijas Profesiju kameras likvidācija. No: *Padomju Latvijas Skola, 1940, Nr. 1*, 107. lpp.
169. *Latvijas Skola. Mēnešraksts skolotājiem un audzinātājiem*. 1940, Nr.7.
170. Latvijas Skolotāju savienības III. delegātu konference Rīgā no 7.-10. aprīlim 1920. g. No: *Latvijas Skola 1920, Nr. 5*, 177.-185. lpp.
171. Latvijas Skolotāju savienības 17. delegātu konference. No: *Izglītības Ministrijas Mēnešraksts, 1929, Nr. 4*, 392.-395. lpp.
172. Latvijas Universitātes Mācības grāmatu apgādes fonds. *Izglītības Ministrijas Mēnešraksts 1937, Nr. 12*, 715.-716. lpp.

173. B. a. Lielo notikumu priekšvakarā. No: *Padomju Latvijas Skola*, 1960, Nr. 12, 3.-4. lpp.
174. Liepiņš, E. I. Pavlova mācība par divējādām signālu sistēmām un tās nozīmi psiholoģijā un pedagoģijā. No: *Padomju Latvijas Skola*, 1951, Nr. 6, 93.-102. lpp.
175. B. a. Likums par skolas sakaru nostiprināšanu ar dzīvi un tautas izglītības sistēmas tālāku attīstīšanu LPSR. No: *Padomju Latvijas Skola*, 1959, Nr. 3, 3.-8. lpp.
176. Līcis, N. Uzlabot skolotāju apmācību neklātienē. No: *Padomju Latvijas Skola*, 1957, Nr. 3, 66.-72. lpp.
177. B. a. LPSR Skolotāju kongresa dalībnieku aicinājums republikas skolotājiem un visiem tautas izglītības darbiniekiem. No: *Padomju Latvijas Skola*, 1957, Nr. 4, 3.-6. lpp.
178. B. a. LPSR IM SZPI darba plāna izpilde. No: *Padomju Latvijas Skola*, 1957, Nr. 3, 108.-109. lpp.
179. B. a. LPSR Skolotāju kongress. No: *Padomju Latvijas Skola*, 1957, Nr. 4, 85.-103. lpp.
180. Miķelsons, R. Vissavienības pedagoģisko zinātņu konference. No: *Padomju Latvijas Skola*, 1941, Nr. 6, 8.-11. lpp.
181. Miķelsons, R. KPFSR pedagoģisko zinātņu akadēmijas sesija. No: *Padomju Latvijas Skola*, 1945, Nr. 8, 25.-30. lpp.
182. Miķelsons, R. Augusta skolotāju apspriedes. No: *Padomju Latvijas Skola*, 1951, Nr. 7, 3.-6. lpp.
183. Miķelsons, R. Skolu zinātniski pētnieciskais institūts. No: *Padomju Latvijas Skola*, 1960, Nr. 7, 20.-22. lpp.
184. Miķelsons, R. PSKP XXII kongresa lēmumi un pedagoģijas zinātnes uzdevumi. No: *Padomju Latvijas Skola*, 1962, Nr. 2, 9.-14. lpp.
185. Nacionālo skolotāju referātu cikls. No: *Izglītības Ministrijas Mēnešraksts*, 1931, Nr. 1, 76.-77. lpp.
186. Obšteins, K. *Paidagōģijas vēsture. II. Jaunie. Renesanse – apgaismības laikmets*. Rīga: Valtera un Rapas akc. sab. ģenerālkomisijā, 1930.
187. Ogorodņikovs, J. Zinātņu pamatu mācīšanas saikne ar dzīvi stundu sistēmā. No: *Padomju Latvijas Skola*, 1962, Nr. 12, 23.-27. lpp.
188. Ozoliņa, R., Jansons, R. Baltijas republiku izglītības darbinieku apspriede valodu un literatūras mācīšanas jautājumos. No: *Padomju Latvijas Skola*, 1956, Nr. 11, 105.-111. lpp.
189. Ozoliņš, P. *Kā novērst skolotāju trūkumu*. Latvijas Skola, 1920, Nr. 6/7, 199.-204. lpp.
190. Paulsen, F. *Lehrstühle für Pädagogik*. In: Köpke, R.; A. Matthias, A. (Hrsg.) *Monatsschrift für höhere Schulen*. V. Jahrgang. Berlin: Weidmannsche Buchhandlung, 1906, S. 289-295.
191. Pārgrozījumi un papildinājumi Izglītības un kultūras nolikumā. No: *Latvijas Skola*, 1939, Nr. 4, 405.-407. lpp.
192. Pedagoģiskā zinātne un mūsu skolotāju izglītība. No: *Latvijas Skola*, 1920, Nr. 2, 38.-41. lpp.
193. B. a. Pedagoģiskās preses apskats. No: *Padomju Latvijas Skola*, 1952, Nr. 1, 101.-110. lpp.
194. B. a. Pedagoģisko žurnālu apskats. No: *Padomju Latvijas Skola*, 1953, Nr. 10, 97.-107. lpp.
195. B. a. Pedagoģisko žurnālu apskats. No: *Padomju Latvijas Skola*, 1957, Nr. 5, 95.-105. lpp.

196. B. a. *Pedagoģiskās preses apskats*. No: *Padomju Latvijas Skola*, 1960, Nr. 9, 92.-93. lpp.
197. Pētersons, E. Tautskolotāju izglītības problēma Vācijā un mūsu tautskolotāju sagatavošanas sistēma. No: *Izglītības Ministrijas Mēnešraksts*, 1925, Nr. 1, 12.-22. lpp.; 1925, Nr. 2, 127.-138. lpp.; 1925, Nr. 3, 245.-256. lpp.
198. Pētersons, E. Par skolotāju profesijas socioloģiju un psiholoģiju. No: *Izglītības Ministrijas Mēnešraksts*, 1928, Nr. 12, 511.-514. lpp.
199. Pētersons, Ed. *Vispārīgā didaktika*. Rīga: A. Gulbis, 1931.
200. Pētersons, E. *Jaunās skolas skolotājs*. Izglītības Ministrijas Mēnešraksts, 1931, Nr. 12, 521.-525. lpp.
201. Pētersons, E. Kāds jauns darbs mūsu pedagogiskā literatūrā. *Izglītības Ministrijas Mēnešraksts* 1934, Nr. 5/6, 403.-411. lpp.
202. Pētersons, E. Par sekmju vērtēšanu. No: *Izglītības Mēnešraksts*, 1942, Nr. 5, 145.-146. lpp.
203. Pētersons, E. Pavēle un aizliegums. No: *Izglītības Mēnešraksts*, 1942, Nr. 6, 174.-175. lpp.
204. Pētersons, E. Par skolas sodiem. No: *Izglītības Mēnešraksts*, 1942, Nr. 8, 239.-240. lpp.; Nr. 9, 270.-272. lpp.
205. Pētersons, E. *Atalgojums*. No: *Izglītības Mēnešraksts*, 1943, Nr. 1. 7.-8. lpp.
206. Praktiskās pedagogijas institūta darbība 1931.gada rudens semestrī. No: *Audzinātājs*, 1931, Nr. 12, 308.-313. lpp.; 1932, Nr. 5/6, 148.-154. lpp.
207. Putniņš, A. Materialisms un idealisms – filozofijas pamatvirzieni. No: *Padomju Latvijas Skola*, 1947, Nr. 2, 18.-31. lpp.
208. Putniņš, A. Dialektiskā materialisma atziņas teorija. No: *Padomju Latvijas Skola*, 1947, Nr. 6, 15.-28. lpp.
209. B. a. Referātu paraugtematika zinātniski praktiskajām konferencēm un pedagogiskajiem lasījumiem. No: *Padomju Latvijas Skola*, 1953, Nr. 5, 69.-83. lpp.
210. Rezebergs, E. Aizkavējusies grāmata. No: *Padomju Latvijas Skola*, 1956, Nr. 5, 97. -98. lpp.
211. *Izglītības Ministrijas Mēnešraksts*, 1935, Nr. 4.
212. Rīgas Latviešu skolotāju biedrības pedagogiskā izglītības komisija. No: *Izglītības Ministrijas Mēnešraksts*, 1934, Nr. 3, 243.-246. lpp.
213. Rozenfelds, P. Skolotāju pašizglītība. No: *Padomju Latvijas Skola*, 1940, Nr. 1, 17.-22. lpp.
214. Sietiņsons, M. Ziemeļlatvijas skolotāju dienas Smiltē. No: *Izglītības Ministrijas Mēnešraksts*, 1935, Nr. 9, 216.-218. lpp.
215. Skolotāju institūtu stundu plāns. No: *Izglītības Ministrijas Mēnešraksts*, 1936, Nr. 7/8, 150. lpp.
216. Strazdiņš, K. Kas darāms skolotājiem marksisma – ļeņinisma pamatu studēšanā. No: *Padomju Latvijas Skola*, 1941, Nr. 8, 4.-10. lpp.
217. Strazdiņš, K. Mūsu kultūras piegade. No: *Padomju Latvijas Skola*, 1946, Nr. 7, 9.-14. lpp.
218. Strazdiņš, K. Uzdevumi jaunajā mācību gadā (ziņojums Pirmajā Republikāniskajā Tautas izglītības darbinieku sanāksmē). No: *Padomju Latvijas Skola*, 1947, Nr. 9, 3.-15. lpp.
219. Strazdiņš, K. Skolotāju apspriedēm sanākot. No: *Padomju Latvijas Skola* 1950, Nr. 8, 15.-20. lpp.
220. B. a. Strādāt kongresa prasību garā. No: *Padomju Latvijas Skola*, 1961, Nr. 1, 3. lpp.

221. Studente, A. Pedagoģiskie lasījumi par skolēnu personības audzināšanu. No: *Padomju Latvijas Skola, 1959, Nr. 3, 107.-108. lpp*
222. Students, J. A. Atziņas teorija grieķu filozofijā. No: Balodis, K. (red.) *Latvijas Universitātes Raksti, 1927, 16. sēj., 203.-415. lpp.*
223. Students, J. A. *Vispārīgā pedagoģija: zinātne un māksla sevis un citu audzināšanā.* Rīga: Fr. Baumaņa apgādībā, 1933.
224. Students, J. A. Ko gaidām no mūsu skolas? No: *Izglītības Mēnešraksts, 1942, Nr. 1, 3.-4. lpp.*
225. Students, J. A. Ideālisma audzinātāja nozīme. No: *Izglītības Mēnešraksts, 1942, Nr. 3, 66.-67. lpp.*
226. Students, J. A. Audzēkņa pazīšana un saprašana. No: *Izglītības Mēnešraksts, 1942, Nr. 8, 232.-234. lpp.*
227. Šops, K. Latvijas skolotāju kongress. No: *Izglītības Ministrijas Mēnešraksts, 1936, Nr. 1, 80.-88. lpp.*
228. Velmers, K. Akadēmiķa I. Pavlova mācība un pedagoģiskās zinātnes. No: *Padomju Latvijas Skola, 1951, Nr. 1, 20.-33. lpp.*
229. Vičs, A. Latvijas skolotāju kongress (no 27. līdz 31. dec. 1920). No: *Izglītības Ministrijas Mēnešraksts 1921, Nr. 2, 130.-139. lpp.*
230. Vičs, A. Latvijas Nacionālo skolotāju savienības referātu un diskusiju cikls. No: *Audzinātājs, 1929, Nr. 1, 22.-23. lpp.*
231. Vičs, A. Latvijas Nacionālo skolotāju savienības referātu un diskusiju cikls. No: *Izglītības Ministrijas Mēnešraksts, 1929, Nr. 1, 67.-69. lpp.*
232. Zālīte, P. Atziņas teorija grieķu filozofijā. Kritiska apcere vērā ņemot J. Studenta attiecīgu darbu. No: Balodis, K. (red.) *Latvijas Universitātes Raksti, 1928, 18. sēj., pielikums 1.-52. lpp.*
233. Каиров, И. *Педагогика. Учебное пособие для педагогических высших учебных заведений и университетов.* Москва: Государственное учебно-педагогическое издательство Министерства Просвещения РСФСР, 1948.
234. Каиров, И. А. (ред.) *Педагогика.* Москва: Государственное учебно-педагогическое издательство Министерства Просвещения РСФСР, 1956.
235. Огородников, И., Шимбирёв П. *Педагогика. Издание второе, переработанное и дополненное.* Москва: Государственное учебно-педагогическое издательство Министерства Просвещения РСФСР, 1950.
236. Шимбирёв П., Огородников, И., *Педагогика. Учебник для педагогических институтов.* Москва: Государственное учебно-педагогическое издательство Министерства Просвещения РСФСР, 1954.

Literatūra

237. Adamovičs, L. (red.) *Zinātne tēvzemei divdesmit gados 1918-1938.* Rīga: LU, 1938.
238. Anspaks, J. (red.) *Audzināšanas jautājumi padomju skolā.* Rīga: Pētera Stučkas Latvijas Valsts Universitāte, 1962.
239. Anspaks, J. Aleksandrs Dauge. No: Staris, A. (atb. par izd.) *Pedagoģiskā doma Latvijā no 1890. gada līdz 1940. gadam.* Antoloģija. Rīga: Zvaigzne, 1994, 39.-44. lpp.
240. Anspaks, J. *Milda Drīzule.* No: Staris, A. (red.) *Pedagoģiskā doma Latvijā no 1940. gada līdz mūsdienām.* Rīga: Puse, 1998, 38.-43. lpp.
241. Anspaks, J. *Pedagoģijas idejas Latvijā.* Rīga: Izdevniecība RaKa, 2003.

242. Antweiler, A. *Der Begriff der Wissenschaft bei Aristoteles*. Bonn: Peter Hanstein Verlagsbuchhandlung, 1936.
243. Apel, K. – O. Wissenschaft als Emanzipation? In: *Zeitschrift für allgemeine Wissenschaftstheorie. Band I. Heft 2*. Wiesbaden: Franz Steiner Verlag GmbH, 1970, S. 173-195.
244. Apīnis, M. Eduards Pētersons. No: Staris, A. (atb. par izd.) *Pedagoģiskā doma Latvijā no 1890. gada līdz 1940. gadam. Antoloģija*. Rīga: Zvaigzne, 1994, 142.-147. lpp.
245. Ādamsons - Fiskoviča, A. *Zinātnes un sabiedrības attiecības Latvijā: komunikatīvās prakses un diskursi. Promocijas darbs*. Rīga: Zinātne, 2012.
246. Baltiņš, M. *Latvijā aizstāvētās doktora disertācijas (1923-1944). Bibliogrāfisks rādītājs*. Rīga: LU, 2004.
247. Birkmanis, G. Jūlijs Students. No: Staris, A. (atb. par izd.) *Pedagoģiskā doma Latvijā no 1890. līdz 1940. gadam. Antoloģija*. Rīga: Zvaigzne, 1994, 201.-205. lpp.
248. Blankertz, H. *Die Geschichte der Pädagogik von der Aufklärung bis zur Gegenwart*. Wetzlar: Büchse der Pandora Verlags-GmbH, 1982.
249. Böhm, W. Pädagogik. In: Benner, D., Oelker J. (Hrsg.) *Historisches Wörterbuch der Pädagogik*. Weinheim und Basel: Beltz Verlag, 2004, S. 750-782.
250. Böhm, W. *Wörterbuch der Pädagogik. 16. völlig überarbeitete Auflage*. Stuttgart: Alfred Kröner Verlag, 2005.
251. Braun, W. *Einführung in die Pädagogik. 3., neu bearbeitete Auflage*. Bad Heilbrunn / Obb.: Verlag Julius Klinkhardt, 1983. 136 S.
252. Brezinka, W. *Metatheorie der Erziehung. Eine Einführung in die Grundlagen der Erziehungswissenschaft, der Philosophie der Erziehung und der praktischen Pädagogik*. München, Basel: Ernst Reinhardt Verlag, 1978.
253. Crombie, A. C. *Von Augustinus bis Galilei. Die Emanzipation der Naturwissenschaft. 2. unveränderte Auflage*. Köln, Berlin: Kiepenheuer & Witsch, 1965.
254. Dāle, P. (sast.) *Vēsturisks pārskats par Latvijas Augstskolas nodibināšanu un viņas darbību pirmā (1919./20.) mācības gadā*. Rīga: J. Pētersona drukātava, 1921.
255. Depaepe, M. Social and personal factors in the inception of experimental research in education (1890–1914): An exploratory study. In: *History of Education, Vol. 16, No. 4*, 1987, p. 275-298.
256. Depaepe, M. Experimental Research in Education, 1890–1940: Historical Process behind the Development of a Discipline in Western Europe and the United States. In: Whitehead, M. (Ed.) *Education and Europe: Historical and Contemporary Perspectives*. Hull: University of Hull, Studies in Education Ltd., 1992, p. 67-93.
257. Depaepe, M. *Zum Wohl des Kindes? Pädologie, pädagogische Psychologie und experimentelle Pädagogik in Europa und den USA, 1890-1940*. Weinheim: Deutscher Studien Verlag, 1993.
258. Depaepe, M. The Practical and Professional Relevance of Educational Research and Pedagogical Knowledge from the Perspective of History: reflection on the Belgian case in its international background. In: *European Educational Research Journal, Vol.1, No.2*, 2002, p. 360.-379.
259. Dickopp, K.-H. *Lehrbuch der systematischen Pädagogik. 1. Auflage*. Düsseldorf: Pädagogischer Verlag Schwann-Bagel GmbH, 1983.
260. Diemer A. *Was heißt Wissenschaft?* Meisenheim am Glan: Verlag Anton Hain, 1964.

261. Diemer, A. Die Differenzierung der Wissenschaften in die Natur- und Geisteswissenschaften und die Begründung der Geisteswissenschaften als Wissenschaft. In: Diemer, A. (Hrsg.) *Beiträge zur Entwicklung der Wissenschaftstheorie im 19. Jahrhundert. Vorträge und Diskussionen im Dezember 1965 und 1966 in Düsseldorf*. Meisenheim am Glan: Verlag Anton Hain, 1968, S. 174-223.
262. Diemer A. Zur Grundlegung eines allgemeinen Wissenschaftsbegriffs. In: *Zeitschrift für allgemeine Wissenschaftstheorie Band I Heft 2*. Wiesbaden: Franz Steiner Verlag GmbH, 1970, S. 209–227.
263. Dietrich, Th. (Hrsg.) *Über Pädagogik von Immanuel Kant*. Bad Heilbrunn / Obb.: Verlag Julius Klinkhardt, 1960.
264. Döpp–Vorwald, H. Pädagogie – Pädagogik – Erziehungswissenschaft. In: *Pädagogische Rundschau 17 (1963)*, S. 355 – 365.
265. Drewek, P. Defensive Disziplinbildung. Die Akademisierung der deutschen Pädagogik im Kontext der Modernisierungsprobleme des Bildungssystems und der Erziehungswissenschaft am Beginn des 20. Jahrhunderts. In: Hofstetter, R., Schneuwly, B. *Erziehungswissenschaft(ne) 19. – 20. Jahrhundert: Zwischen Profession und Disziplin*. Bern: Peter Lang Verlag, 2002, S. 113-139.
266. Drosowski, G. *Duden. Etymologie. Herkunftswörterbuch der deutschen Sprache. 2., völlig neu bearbeitete und erweiterte Auflage*. Mannheim, Leipzig, Wien, Zürich: Dudenverlag, 1989.
267. Dudek, P. Die Pädagogik im Nationalsozialismus. In: Harney, K., Krüger, H.-H. (Hrsg.) *Einführung in die Geschichte der Erziehungswissenschaft und Erziehungswirklichkeit*. Opladen & Bloomfield Hills: Verlag Barbara Budrich, 2006, S. 117-132.
268. Flūgins, J. Paidagoģika un paidagoģijas vēsture. No: B. a., *Valsts centrālais paidagoģiskais institūts 1925-1930*. Jelgava: Valsts centrālais paidagoģiskais institūts, 1931, 26.-28. lpp.
269. Freidenfelds, I. Vladimirs Ūsiņš. No: Staris, A. (red.) *Pedagoģiskā doma Latvijā no 1940. gada līdz mūsu dienām*. Rīga: Puse, 1998, 117.-122. lpp.
270. Gadamers H.-G. *Patiesība un metode*. Rīga: Jumava, 1999.
271. Gevilienė, G., Zuzevičiūtė, V. *Edukologija. Mokomji knyga studentams*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitatas, 2007.
272. Golijats, A., Videnieks, V. Praktiskā paidagoģija. No: B. a., *Valsts centrālais paidagoģiskais institūts 1925-1930*. Jelgava: Valsts centrālais paidagoģiskais institūts, 1931, 112.-115. lpp.
273. Göttler, J. *System der Pädagogik. Neu bearbeitet und erweitert von Johann B. Westermayr. Neunte verbesserte Auflage*. München: Kösel–Verlag, 1950.
274. Grunert, C. Erziehungswissenschaft – Pädagogik. In: Krüger, H.-H., Grunert, C. (Hrsg.) *Wörterbuch Erziehungswissenschaft. 2. Auflage*. Opladen & Farmington Hills: Verlag Barbara Budrich, 2006, S. 152-157.
275. Gudjons, H. *Pedagoģijas pamatatziņas*. Rīga: Zvaigzne ABC, 1998.
276. Guntau, M., Laitko, H. (Hrsg.) *Der Ursprung der modernen Wissenschaften. Studien zur Entstehung wissenschaftlicher Disziplinen*. Berlin: Akademie–Verlag, 1987.
277. Heid, H. Die Interdisziplinarität der pädagogische Fragestellung. In: Lenzen, D., Mollenhauer, K. (Hrsg.) *Enzyklopädie Erziehungswissenschaft. Band I*. Stuttgart, Dresden: Ernst Klett Verlag für Wissen und Bildung GmbH, 1995, S. 177-190.
278. Helm, L., Tenorth, H.-E., Horn, K.-P., Keiner, E. Autonomie und Heteronomie – Erziehungswissenschaft im historischen Prozess. In: Schriewer, J., Keiner, E.,

- Charle, Ch. *Studien zur europäischen Hochschul- und Wissenschaftsgeschichte im 19. und 20. Jahrhundert*. Frankfurt am Main, Berlin, Bern, New York, Paris, Wien: Peter Lang, 1993, S. 251-275.
279. Hermann, U. Erziehung und Bildung in der Tradition Geisteswissenschaftlicher Pädagogik. In: Lenzen, D., Mollenhauer, K. (Hrsg.) *Enzyklopädie Erziehungswissenschaft. Band 1*. Stuttgart, Dresden: Ernst Klett Verlag für Wissen und Bildung GmbH, 1995. S. 25-41.
280. Herzog, W. Die Pädagogik als Wissenschaft und als Profession. Von der Identität zur Partnerschaft. In: Hofstetter, R., Schneuwly, B. *Erziehungswissenschaft(en) 19. – 20. Jahrhundert: Zwischen Profession und Disziplin*. Bern: Peter Lang Verlag, 2002, S. 267-281.
281. Hobmair, H. *Pädagogik*. Troisdorf: Bildungsverlag EINS GmbH, 2008.
282. Hofstetter, R., Schneuwly, B. Einleitung. Entstehung und Entwicklung der Erziehungswissenschaft. Herausforderungen und aktuelle Fragen. In: Hofstetter, R., Schneuwly, B. *Erziehungswissenschaft(en) 19.–20. Jahrhundert: Zwischen Profession und Disziplin*. Bern: Peter Lang Verlag, 2002, S. 33-73.
283. Hofstetter, R., Schneuwly, B. A way for doing history of education sciences (end of 19th – first half of 20th century). The study of the disciplinarization process and of its contrasting configurations. In: *Research Community. Philosophy and History of the Discipline of Education. Evaluation and Evolution of the Criteria for Educational Research*. Leuven: Faculty of Psychology and Educational Sciences, 2003, p. 53-65.
284. Hofstetter, R., Schneuwly, B. *Zur Geschichte der Erziehungswissenschaften in der Schweiz. Vom Ende des 19. bis zur Mitte des 20. Jahrhunderts*. Bern: hep verlag ag, 2011.
285. Horn, K.-P. *Erziehungswissenschaft in Deutschland im 20. Jahrhundert. Zur Entwicklung der sozialen und fachlichen Struktur der Disziplin von der Erstinstitutionalisierung bis zur Expansion*. Bad Heilbrunn / Obb.: Verlag Julius Klinkhardt, 2003.
286. Horn, K.-P. Disziplingeschichte. In: Mertens, G., Frost, U., Böhm, W., Ladenthin, V. (Hrsg.) *Handbuch der Erziehungswissenschaft. Band I. Grundlagen – Allgemeine Erziehungswissenschaft*. Paderborn, München, Wien, Zürich: Ferdinand Schöningh, 2008.
287. Jurevičs, P. Filozofija, psiholoģija un pedagoģija. No: Adamovičs, L. (red.) *Zinātne Tēvzemei divdesmit gados. 1918–1938*. Rīga: grāmatu spiestuve „Izdevējs”, 1938, 83.-112. lpp.
288. Klēģeris, N. *Tradīciju un paradumu loma bērnu audzināšanā skolā un ģimenē*. Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība, 1959.
289. Kluge, N. *Einführung in die systematische Pädagogik. Ansätze zu einer systematischen Betrachtungsweise der allgemeinen Pädagogik*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1983.
290. Kraukle, I. (sast.) *Jūlijs Aleksandrs Students. Dzīve un darbi. Rakstu krājums*. Rīga: RaKa, 1998.
291. Krohn, W., Küppers, G. *Die Selbstorganisation der Wissenschaft*. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag, 1989.
292. Kron, F. W. *Wissenschaftstheorie für Pädagogen*. München, Basel: Ernst Reinhardt Verlag, 1999.
293. Kron, F. W. *Grundwissen Pädagogik. 6., überarbeitete Auflage*. München, Basel: Ernst Reinhardt Verlag, 2001.

294. Krūze, A. Pedagoģijas un psiholoģijas katedra. No: Varšlavāns, A. (atb. red.) *Latvijas Universitāte*. 75. Rīga: Latvijas Universitāte, 1994, 337.-340. lpp.
295. Krūze, A. Development of pedagogical thought in Latvia. In: Krūze, A., Ķestere, I., Sirk, V., Tījūnēlienē, O. *History of education and pedagogical thought in the Baltic countries up to 1940: an overview*. Rīga: RaKa, 2009, p. 249-270.
296. Krūze, A., Ozola, I. Pedagogy as a Science in Latvia. In: Ķestere, I., Krūze, A. (Eds.) *History of Pedagogy and Educational Sciences in the Baltic Countries from 1940 to 1990: an Overview*. Rīga: RaKa, 2013, p. 234-242.
297. Krüger, H.-H. Erziehungswissenschaft und ihre Teildisziplinen. In: Krüger, H.-H., Helsper, W. (Hrsg.) *Einführung in Grundbegriffe und Grundfragen der Erziehungswissenschaft. 2. durchgesehene Auflage*. Opladen: Leske + Budrich, 1996, S. 303-318.
298. Kullmann, W. *Aristoteles und die moderne Wissenschaft*. Stuttgart: Franz Steiner Verlag, 1998.
299. Kūle, M. Aristotelis un viņa filozofija. No: Kūle, M., Vēbers, E. (sast.) *Domas par antīko filozofiju*. Rīga: Avots, 1990, 102.-120. lpp.
300. Kūle, M., Kūlis, R. *Filosofija*. Rīga: Zvaigzne ABC, 1998.
301. Ķestere, I. *Pedagoģijas vēsture. Skola, skolotājs, skolēns*. Rīga: Zvaigzne ABC, 2005.
302. Ķestere, I. Jānis Kauliņš – pirmais pedagoģijas vēsturnieks Latvijas Universitātē. No: Krūze, A. (sast., zin. red.) *Laikmets un personība. Rakstu krājums 7*. Rīga: RaKa, 2006, 16.-69. lpp.
303. Ķestere, I. LU profesors Jānis Kauliņš (1863-1940) un viņa laikabiedri. No: Vilks, I. (atb. red.) *Latvijas Universitātes Raksti. 716. Sējums. Zinātņu vēsture un muzejniecība*. Rīga: Latvijas Universitāte, 2007, 53.-62. lpp.
304. Ķestere I., Ozola I. Pedagogy: A Discipline under Diverse Appellations. In: Mürsepp P. (ed.) *Baltic Journal of European Studies, Journal of Tallinn University of Technology. Vol.1, No. 1 (9) June 2011. Special issue: Selected papers of the 24th International Baltic Conference of the History of Science and the follow-up seminar*. Tallinn: Department of International Relations and Tallinn School of Economics and Business Administration, Tallinn University of Technology, 2011, p. 363-378.
305. Lassahn, R. *Einführung in die Pädagogik. 9., ergänzte Auflage*. Wiebelsheim: Quelle & Meyer Verlag, 2000.
306. Lenzen, D. Erziehungswissenschaft - Pädagogik. In: Lenzen, D. (Hrsg.) *Erziehungswissenschaft. Ein Grundkurs*. Reinbeck bei Hamburg: rowohltts enzyklopädie im Rowohlt Taschenbuch Verlag, 1994.
307. Lenzen, D. Pädagogik – Erziehungswissenschaft. In: Lenzen, D. (Hrsg.) *Pädagogische Grundbegriffe. Band 2*. Reinbeck bei Hamburg: rowohltts enzyklopädie, 1989, S. 1105-1117.
308. Lewes G., H. *Aristoteles. Ein Abschnitt aus einer Geschichte der Wissenschaften nebst Analysen der naturwissenschaftlichen Schriften des Aristoteles*. Leipzig: Brockhaus, 1865.
309. Löwisch D. J. *Wilhelm Dilthey: Grundlinien eines Systems der Pädagogik und Über die Möglichkeit einer allgemeingültigen pädagogischen Wissenschaft*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 2002.
310. Matthes, E. *Geisteswissenschaftliche Pädagogik. Ein Lehrbuch*. München: Oldenbourg Wissenschaftsverlag GmbH, 2001.

311. Medne, V. (sast.) *Latvijas Universitātes aspiranti un doktoranti. I daļa. Aspirantūras un doktorantūras personāliju, aizstāvēto disertāciju un iegūto zinātnisko grādu apkopojums 1945-2005*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2009.
312. Meikšāne, Dz., Meikšāns, I. (zin. red.) *Strādnieku jaunatnes skolu darba jautājumi*. Rīga: LPSR SZPI, 1958.
313. Meikšāne, Dz. *Bērnu antirelīģiskā audzināšana*. Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība, 1963.
314. Meikšāns, I., Ūsiņš, V. *Par skolēnu zinātniski ateistisko audzināšanu: 2. republikānisko „Pedagoģisko lasījumu” referāti*. Rīga: LPSR SZPI, 1955.
315. Meikšāns, I., Studente, A. (atb. red.) *Internātskolu darba jautājumi*. Rīga: LPSR SZPI, 1958.
316. Miķelsons, R. (red.). *Politehniskā apmācība un skolēnu sagatavošana praktiskajam darbam* Latvijas PSR skolās. Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība, 1958.
317. Miķelsons, R. *Padomju Latvijas skolu 20 gadi*. Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība, 1960.
318. Miķelsons, R. *Pedagoģiskās domas attīstība*. No: Miķelsons, R. (red.) *Skolas un pedagoģiskās domas attīstība Padomju Latvijā*. Rīga: izdevniecība „Zvaigzne”, 1969, 48.-76. lpp.
319. Oelkers, J. Reformpädagogik. In: Krüger, H.-H., Grunert, C. *Wörterbuch Erziehungswissenschaft. 2., durchgesehene Auflage*. Opladen & Farmington Hills: Verlag Barbara Budrich, 2006, S. 399-405.
320. Ozola, I. Latvijas Universitātē izmantotā mācību literatūra pedagoģijā (1919. gads – 20./21. gs. mija). No: Vilks, I. (atb. red.) *Latvijas Universitātes Raksti. 780. sējums. Zinātņu vēsture un muzejniecība*. Rīga: Latvijas Universitāte, 2012, 207.-219. lpp.
321. Rothland, M. *Disziplingeschichte im Kontext. Erziehungswissenschaft an der Universität Münster nach 1945*. Bad Heilbrunn: Verlag Julius Klinkhardt, 2008.
322. Rozentāls, M. (red.) *Filozofijas vārdnīca*. Rīga: izdevniecība „Liesma”, 1974.
323. Rubene, Z. Paula Jureviča dzīves un izglītības filozofija. No: Krūze, A. (sast., zin. red.) *Laikmets un personība. Rakstu krājums 7*. Rīga: RaKa, 2006, 122.-153. lpp.
324. Rubene, Z. *Kritiskā domāšana studiju procesā*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2008.
325. Rubene, Z., Žogla, I. Pedagoģijas zinātnes attīstība doktorantu pētījumos. No: Koķe, T., Krūze, A., Markus, D. (sast.) *Izglītība izaugsmei: pagātne, tagadne un nākotne. Apvienotā pasaules latviešu zinātnieku 3. kongresa un letonikas 4. kongresa zinātnisko rakstu krājums CD formātā*. Rīga: 2011.
326. Rubene, Z., Daga – Krūmiņa, E., Ozola, I. Science interrupted: educational sciences as victim of political changes (Soviet Latvia in 1940, 1945, 1991). In: Smeyers, P., Depaepe, M. *Philosophy and History of the Discipline of Education. Faces and Spaces of Educational Research 2013. Reviewed? Renewed? Revisited! Past, Pre-sent, and Future of Philosophy and History of Educational Research* Leuven: KU Leuven, 2013, p. 139-145.
327. Rubenis, A. *Absolūtisms un apgaismības laikmeta kultūra. Mācību līdzeklis*. Rīga: Zvaigzne ABC, 2001.
328. Rubenis, A. *19. gadsimta kultūra Eiropā. Mācību līdzeklis*. Rīga: Zvaigzne ABC, 2002.
329. Schmid, P. *Pädagogik im Zeitalter der Aufklärung*. In: Harney, K., Krüger H.-H. (Hrsg.) *Einführung in die Geschichte der Erziehungswissenschaft und*

- Erziehungswirklichkeit. Opladen & Bloomfield Hills: Verlag Barbara Budrich, 2006, S. 15-36.
330. Seeck, G., A. Einleitung: Aristoteles zwischen Naturphilosophie und Naturwissenschaft. In: Seeck, G., A. (Hrsg.) *Die Naturphilosophie des Aristoteles*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1975, S. IX-XXIII.
331. Staris, A. Roberts Miķelsons. No: Staris, A. (red.) *Pedagoģiskā doma Latvijā no 1940. gada līdz mūsdienām*. Rīga: Puse, 1998, 27.-32. lpp.
332. Staris, A., Ūsiņš, V. *Izglītības un pedagoģijas zinātnes attīstība Latvijā pirmās brīvvalsts laikā*. Rīga: Zinātne, 2000.
333. Staris, A., Ūsiņš, V. *Izglītības un pedagoģijas ideju attīstība Latvijā līdz 1900. gadam*. Rīga: Izdevniecība RaKa, 2007.
334. Stepe, A., *Pārejas vecuma pusaudžu audzināšana ģimenē*. Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība, 1959.
335. Stichweh, R. *Zur Entstehung des modernen Systems wissenschaftlicher Disziplinen. Physik in Deutschland. 1740-1890*. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag, 1984.
336. Stichweh, R. Selbstorganisation in der Entstehung des modernen Wissenschaftssystems. In: Krohn, W., Küppers, G. (Hrsg.) *Selbstorganisation. Aspekte einer wissenschaftlichen Revolution*. Braunschweig, Wiesbaden: Friedr. Vieweg & Sohn, 1990, S. 265-277.
337. Stichweh, R. Wissenschaftliche Disziplinen: Bedingungen ihrer Stabilität im 19. und 20. Jahrhundert. In: Schriewer, J., Keiner, E., Charle, Ch. (Hrsg.) *Sozialer Raum und akademische Kulturen. Studien zur europäischen Hochschul- und Wissenschaftsgeschichte im 19. und 20. Jahrhundert*. Frankfurt am Main, Berlin, Bern, New York, Paris, Wien: Verlag Peter Lang GmbH, 1993, S. 235-250.
338. Stradiņš, J. Latvijas Universitātes priekšvēsture. No: Varoslavāns, A. (atb. red.) *Latvijas Universitāte 75*. Rīga: Latvijas Universitāte, 1994, 13.-44. lpp.
339. Stradiņš, J., Varoslavāns, A., Cēbere, Dz., Ondzule, I. Latvijas Universitātes svarīgāko notikumu hronika (1940–1993). No: Varoslavāns, A. (atb. red.) *Latvijas Universitāte 75*. Rīga: Latvijas Universitāte, 1994, 71.-87. lpp.
340. Stradiņš, J. *Zinātnes un augstskolu sākotne Latvijā. 2. izdevums*. Rīga: Latvijas Vēstures institūta apgāds, 2012.
341. Strods, H. Latvijas Universitāte (1919-1940). No: No: Varoslavāns, A. (atb. red.) *Latvijas Universitāte 75*. Rīga: Latvijas Universitāte, 1994, 45.-70. lpp.
342. Strods, H. *PSRS politiskā cenzūra Latvijā, 1940-1990, 2. sējums*. Rīga: Jumava, 2011.
343. Studente, A. Atis Kronvalds. No: Staris, A. (atb. par izd.) *Pedagoģiskā doma Latvijā līdz 1890. gadam. Antoloģija*. Rīga: Zvaigzne, 1991, 129.-139. lpp.
344. Špona, A. R. Miķelsons. *Mans pedagoģiskais kredo*. Rīga: Zvaigzne, 1989.
345. Špona, A., Čehlova, Z. *Pētniecība pedagoģijā*. Rīga: RaKa, 2004.
346. Špona, A., Čamane, I. *Audzināšana. Pašaudzināšana*. Rīga: RaKa, 2009.
347. Tenorth, E.-H. Erziehungswissenschaft. In: Benner, D., Oelker J. (Hrsg.) *Historisches Wörterbuch der Pädagogik*. Weinheim und Basel: Beltz Verlag, 2004, S. 341-382.
348. Terhart, E. *Lehrer*. In: Benner, D., Oelker J. (Hrsg.) *Historisches Wörterbuch der Pädagogik*. Weinheim und Basel: Beltz Verlag, 2004, S. 548–564.
349. Thiersch, H. Pädagogik, geisteswissenschaftliche. In: In: Krüger, H.-H., Grunert, C. (Hrsg.) *Wörterbuch Erziehungswissenschaft. 2. Auflage*. Opladen & Farmington Hills: Verlag Barbara Budrich, 2006, S. 343.-347.

350. Tomāss, Ed. *Baltijas skolotāju seminārs 1870 – 1919*. Rīga: Bij. Baltijas skolotāju semināra audzēkņu un skolotāju biedrības izdevums, 1940.
351. Treml, A. K., *Philosophische Pädagogik. Die theoretischen Grundlagen der Erziehungswissenschaft*. Stuttgart: Verlag W. Kohlhammer, 2010.
352. Tschamler, H. *Wissenschaftstheorie. Eine Einführung für Pädagogen*. Bad Heilbrunn: Verlag Julius Klinkhardt, 1983.
353. Ūsiņš, V. (red.) *Daži pedagoģiskās padomes un metodiskā darba vadības jautājumi skolā: 2. „Pedagoģisko lasījumu” referāti*. Rīga: LPSR SZPI, 1955.
354. Ūsiņš, V. Jaunlatviešu kustība un pedagoģijas sākotne Latvijā. No: Šmite, A. (sast.) *Skolotāju izglītība Latvijā. Vēsturiskās pieredzes rakstu krājums*. Rīga: RaKa, 2001, 61.-86. lpp.
355. Vedins, I. *Zinātne un patiesība*. Rīga: Avots, 2008.
356. Weingart, P. *Die Stunde der Wahrheit? Verhältnis der Wissenschaft zu Politik, Wirtschaft und Medien in der Wissensgesellschaft*. Weilerwist: Velbrück Wissenschaft, 2001.
357. Zaķis, J. Mūsu Alma Mater. No: Varslavāns, A. (atb. red.) *Latvijas Universitāte 75*. Rīga: Latvijas Universitāte, 1994, 7.-10. lpp.
358. Zigmunde, A. Psiholoģe un pedagoģe Milda Liepiņa. No: Krūze, A. (sast., zin. red.) *Laikmets un personība. Rakstu krājums 7*. Rīga: RaKa, 2006, 154.-181. lpp.
359. Zigmunde, A. Nezināmi fakti par profesoru Jūliju Aleksandru Studentu. No: *Scientific Journal of Riga Technical University. The Humanities and Social Science. 2010, Volume 17*, 53.-56. lpp.
360. Zigmunde, A., Ķestere, I. Latvijas Universitātes Pedagoģijas nodaļa: pirmsākumi, studiju process, mācībspēki un studenti (1919–1944). No: Krūze, A., Ķestere, I. (sast.) *Pedagoģijas vēsture: 15 jautājumi*. Rīga: RaKa, 2010, 176.-203. lpp.
361. Zigmunde, A. *Hugo Gaudig: pädagogische Konzeption und sein Besuch im Baltikum im Herbst 1922: eine historische Momentaufnahme*. Riga: Verlag der Technischen Universität, 2010.
362. Zigmunde, A. Der Besuch von Theodor Litt anlässlich der Deutsch-Baltischen Lehrertage in Riga im Jahre 1926 und 1933. In: Peter Gutjahr-Löser, Dieter Schulz, Heinz-Werner Wollersheim (Hrsg.), *Theodor-Litt-Jahrbuch 2010/7*. Leipzig: Leipziger Universitätsverlag, 2010, S. 285 – 292.
363. Zigmunde, A., Ķestere, I. Latvijas Universitātes Pedagoģijas nodaļa zem divām okupācijām. No: Vīksna, A. (sast.) *Latvijas Universitātes Raksti. 780. sējums. Zinātņu vēsture un muzejniecība*. Rīga: Latvijas Universitāte, 2012, 313.-325. lpp.
364. Zusāne, A. *J. A. Komenska idejas Latvijā*. Rīga: RaKa, 2000.
365. Žogla, I. Eduards Pētersons savam laikam un mūsdienām. Krūze, A. (sast., zin. red.) *Laikmets un personība. Rakstu krājums 7*. Rīga: RaKa, 2006, 70.-121. lpp.
366. Žukovs, L. Jānis Anspaks. No: Staris, A. (red.) *Pedagoģiskā doma Latvijā no 1940. gada līdz mūsdienām*. Rīga: Puse, 1998, 214.-219. lpp.
367. Žukovs, L. Voldemārs Zelmenis. No: Staris, A. (red.) *Pedagoģiskā doma Latvijā no 1940. gada līdz mūsdienām*. Rīga: Puse, 1998, 80.-86. lpp.
368. Кун, Т. *Структура научных революций*. Москва: издательство АСТ, 2009.
369. Рассел, Б. *Мудрость Запада. Историческое исследование западной философии в связи с общественными и политическими обстоятельствами*. Москва: издательство Республика, 1998.
370. Реале, Дж. Антисери, Д. *Западная философия от истоков до наших дней. Том 1. Античность* Санкт-Петербург: ТОО ТК „Петрополис”, 1994.

371. Реале, Дж. Антисери, Д. *Западная философия от истоков до наших дней. Том 2. Средневековье (От Библейского послания до Макиавелли)*. Санкт–Петербург: ТОО ТК „Петрополис”, 1994.
372. Реале, Дж. Антисери, Д. *Западная философия от истоков до наших дней. Том 3. Новое время (От Леонардо до Канта)*. Санкт–Петербург: ТОО ТК „Петрополис”, 1996.
373. Реале, Дж. Антисери, Д. *Западная философия от истоков до наших дней. Том 4. (От романтизма до наших дней)*. Санкт–Петербург: ТОО ТК „Петрополис”, 1997.

ANOTĀCIJA

Ivetas Ozolas promocijas darba „Pedagoģijas zinātnes ģenēze Latvijā no 20. gadsimta 20. gadiem līdz 60. gadu sākumam” mērķis ir izpētīt, kā sociālpolitisku un zinātnes procesu kontekstā pedagoģija Latvijā laika posmā no 20. gadsimta 20. gadiem līdz 60. gadu sākumam veidojusies un attīstījusies kā patstāvīga zinātnes nozare. Darbā analizēti zinātnes veidošanās teorētiskie pamati, definējot dimensijas, kas raksturo atsevišķu zinātnes nozaru izveidošanos. Atbilstoši tām pētīta pedagoģijas zinātnes institucionālās, komunikatīvās un metodoloģiskās dimensijas attīstība Latvijā dažādu pedagoģijas paradigmu un sociālpolitisko apstākļu kontekstā. Pētījuma rezultāti apliecina, ka pedagoģijas zinātnei Latvijā raksturīga pārtraukta kontinuitāte, un paradigmu maiņas pedagoģijas zinātnē Latvijā nenoteica zinātnes attīstība *per se*, bet gan politiskās varas maiņas.

Atslēgvārdi: zinātne, pedagoģijas zinātne, pedagoģijas zinātnes dimensijas, pārtrauktā kontinuitāte

ANNOTATION

The doctoral thesis „Genesis of Pedagogy as a Scientific Discipline in Latvia from 1920ties till the beginning of 1960ties” elaborated by Ms Iveta Ozola aims to investigate how pedagogy in Latvia was founded and developed as an independent scientific discipline in the context of processes of science and socio-political changes from 1920ties till the beginning of 1960ties. The work analyses theoretical background of science development defining dimensions which characterize the evolution of independent scientific discipline from its origin. Based on the theoretical background the progression of institutional, communicative and methodological dimensions of pedagogy as a scientific discipline have been researched in the context of various pedagogical paradigms and socio-political circumstances in Latvia. The results of the research confirm that pedagogy as a scientific discipline in Latvia is to be characterized by disrupted continuity and change of paradigms in pedagogy was not influenced by the development of science *per se*, but was affected by political changes.

Keywords: science, pedagogy as a scientific discipline, dimensions of pedagogy as a scientific discipline, disrupted continuity.